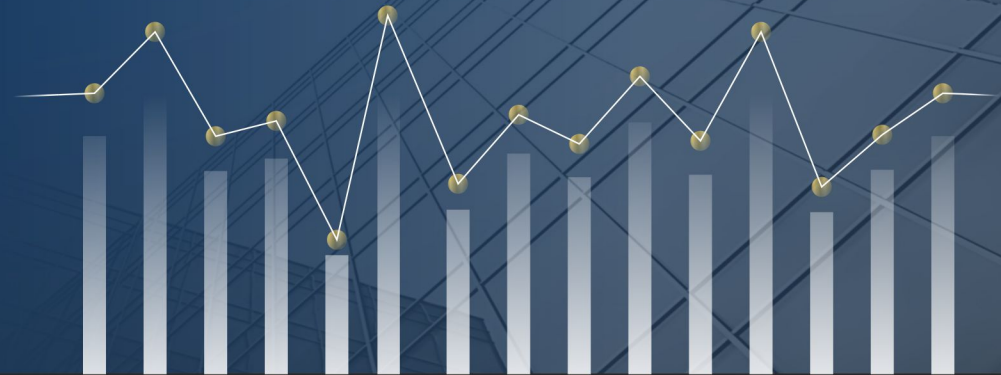

ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ І УДОСКОНАЛЕННЯ
СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ

М. В. Газуда
К. П. Індус
М. Ю. Лалакулич

ДЕТЕРМІНАНТИ

ФОРМУВАННЯ І УДОСКОНАЛЕННЯ
СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ
ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ УКРАЇНИ

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
"УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ"
УЖГОРОДСЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

**М. В. Газуда
К. П. Індус
М. Ю. Лалакулич**

**ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ І УДОСКОНАЛЕННЯ
СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ
УКРАЇНИ
*Монографія***

Ужгород – 2017

Газуда М. В., Індус К. П., М. Ю. Лалакулич.

Детермінанти формування і удосконалення системи управління фінансовим потенціалом України /М. В. Газуда, К. П. Індус, М.Ю. Лалакулич. – Ужгород: Видавництво «ФОП Сабов А.М.», – 220 с.

Монографія присвячена дослідженню теоретико-методичних і практичних засад управління фінансовим потенціалом регіонів країни та розроблення практичних рекомендацій щодо його удосконалення. Окреслено його місце і роль у формуванні та реалізації фінансової політики країни, обґрунтовано теоретико-методичні основи системного дослідження сутності управління фінансовим потенціалом країни та її регіонів, а також детермінанти процесу управління. Дослідження підтвердило, що управління фінансовим потенціалом країни доцільно здійснювати на основі поєднання структурного, функціонального та процесного підходів, враховуючи взаємозв'язок з фінансовою політикою.

Здійснено оцінювання сучасного стану фінансової системи України, рівня ефективності управління її фінансовим потенціалом, виокремлено основні чинники негативного впливу на зазначений процес. Запропоновано науково-методичний підхід до інтегрального оцінювання рівня фінансового потенціалу країни, що дозволяє дослідити його складові та обґрунтувати сукупність взаємопов'язаних етапів. У процесі дослідження розроблено інструментарій діагностування ефективності використання фінансового потенціалу країни та її регіонів на основі стохастичного фронтірного аналізу з урахуванням сукупності факторів його формування, практичне застосування якого є інформаційним підґрунтям для уточнення пріоритетів та інструментів реалізації фінансової політики держави.

Обґрунтовано науковий підхід до розроблення й реалізації стратегії фінансового розвитку регіонів країни, а також рекомендації щодо удосконалення управління фінансовим потенціалом країни, що сприятиме активізації економіко-соціальних, інноваційних та фінансових нереалізованих можливостей України та її регіонів.

Для спеціалістів, науковців, практиків, викладачів і студентів вищих навчальних закладів, коледжів економіко-фінансового профілю, працівників управлінських структур, державних органів влади, органів місцевого самоврядування.

Рецензенти:

М. Й. Малік - академік НААН України, доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

М. А. Лендєл – член-кореспондент НААН України, доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України

П. П. Гаврилко – кандидат економічних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України

*Рекомендовано до друку Вченою радою
ДВНЗ „Ужгородський національний університет”
(протокол протокол № 3 від 23 лютого 2017 р.) та
Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ
(протокол № 1 від 25 жовтня 2016 року)*

ISBN

© М. В. Газуда, К. П. Індус, М. Ю. Лалакулич, 2017
© ФОП Бреза А. Е., 2017

ЗМІСТ

	<i>Передмова</i>	4
Розділ 1.	ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ	6
1.1.	Економічна сутність та складові фінансового потенціалу.....	6
1.2.	Джерела формування фінансового потенціалу країни.....	23
Розділ 2.	МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ КРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ	31
2.1.	Науково-методологічні підходи до управління фінансовим потенціалом.....	31
2.2.	Принципи та функції управління фінансовим потенціалом	43
2.3.	Детермінанти управління фінансовим потенціалом країни та її регіонів.....	50
Розділ 3.	ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ КРАЇНИ	55
3.1.	Аналіз складових формування фінансового потенціалу України.....	55
3.2.	Тенденції соціально-економічного стану України як чинника управління фінансовим потенціалом.....	81
3.3.	Оцінювання інтегрального рівня фінансового потенціалу України.....	104
Розділ 4.	КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ РЕГІОНІВ КРАЇНИ	124
4.1.	Інструментарій оцінювання рівня ефективності використання фінансового потенціалу.....	124
4.2.	Удосконалення системи управління фінансовим потенціалом України	140
4.3.	Заходи держави щодо удосконалення управління фінансовим потенціалом України.....	159
	<i>Післямова</i>	175
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	178
	ДОДАТКИ	201

Передмова

Нині важливого значення набуває фінансове забезпечення розвитку конкурентоспроможної України та її регіонів в умовах політичних, економічних і соціальних трансформацій, спрямованих на формування сприятливого соціально-економічного середовища, як ключових факторів економічного зростання. Завдання модернізації національної економіки, досягнення її відповідності вимогам євроінтеграційних процесів розвитку країни та її регіонів зумовлюють необхідність розв'язання проблем залучення фінансових ресурсів шляхом комбінації джерел їх надходження задля підвищення ефективності управління фінансовим потенціалом в рамках реалізації фінансової політики держави.

Проблеми розроблення та побудови ефективного механізму формування і використання фінансового потенціалу, дослідження його впливу на соціально-економічний розвиток країни потребують посиленої уваги та наукового осмислення як у теоретичному, так і практичному зрізі. Окреслені проблеми ставлять нові теоретичні завдання перед науковцями щодо створення ефективною системи управління фінансовим потенціалом України.

Теоретичне обґрунтування сутності фінансового потенціалу та управління ним здійснили такі видатні вчені, як: Д. Гарнер, Дж. Гітман, М. Гордон, С. Гроссман, Г. Джаррел, Г. Дональдсон, У. Ізард, І. Кім, А. Краус, Р. Літценберг, С. Майєрс, Н. Мейлаф, М. Мілер, Дж. Ст. Міль, Ф. Модільяні, Р. Оуен, А. Равів, Дж. Сіммонс Дж. Скот, А. Сміт, М. Харріс, О. Харт, Дж. Ван Хорн, Р. Шульц, та інші.

Проблема раціональності управління фінансовим потенціалом, прогнозування розвитку фінансових ресурсів на регіональному зрізі досліджувалась багатьма вітчизняними економістами, такими як В. Базилевич, О. Барановський, М. Бутко, О. Васильєва, І. Вахович, Г. Возняк, А. Гайдуцький, А. Гальчинський, В. Геєць, І. Гуцал, Б. Данилишин, А. Єпіфанов, Л. Зайцева, М. Коваленко, Л. Ковальська, О. Ковалюк, М. Крупка, О. Лук'яненко, В. Маргасова, Ю. Пасічник,

Т. Пепа, В. Россоха, М. Савлук, І. Сторонянська, А. Сухоруков, С. Шульц, С. Шумська та багато інших.

Віддаючи належне науковим доробкам вітчизняних і зарубіжних учених, варто зазначити, що проблематику управління фінансовим потенціалом, із численними взаємозв'язками та взаємозалежностями, повною мірою не було розкрито, відсутній єдиний підхід до комплексного оцінювання ефективності управління ним, зокрема врахування нематеріальної складової фінансового потенціалу.

Вагомість зазначеної проблематики, її актуальність та необхідність системного управління фінансовим потенціалом регіонів країни в умовах сучасних макроекономічних дисбалансів, зумовили вибір тематики монографічного дослідження.

Монографія призначена, передусім, для науковців, аспірантів, магістрів ДВНЗ „Ужгородський національний університет” та Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ, а також широкого кола фахівців, які займаються дослідженнями у сфері формування і використання фінансового потенціалу країни та її регіонів. Автори висловлюють щирю вдячність рецензентам: *академіку НААН України, доктору економічних наук, професору Малику Миколі Йосиповичу, члену-кореспонденту НААН України, доктору економічних наук, професору Ленделу Михайлу Андрійовичу, кандидату економічних наук, професору Гаврилку Петру Петровичу, за глибокий аналіз та корисні зауваження під час виходу монографії у світ.*

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

1.1. Економічна сутність та складові фінансового потенціалу

Сучасний стан та динаміка розвитку світової економіки зазнає суттєвих змін та інтеграційних процесів. Внаслідок диспропорцій і суперечностей в процесах формування, розподілу та перерозподілу ресурсів між державами та їх агентами при слабкості механізмів контролю за ефективністю їх використання поглибилася світова фінансова криза.

Україна та її регіони все активніше включаються в зазначені процеси. Становлення ринкової інфраструктури в Україні істотно змінює економічне, правове та інформаційне середовище функціонування підприємств, характер їх фінансової діяльності. В цьому контексті для транзитної економіки України важливим стратегічним завданням є досягнення довгостратегічного економічного росту за рахунок фінансових ресурсів, що належать державі (регіонам), розвиток пріоритетних видів економічної діяльності, що в найбільшій мірі забезпечуються місцевими ресурсами і використання яких надає конкурентних переваг та конкурентоспроможності регіону та країни в цілому.

У трактуванні терміну „потенціал” не виникає складностей. За своїм походженням – від лат. „potential” – він означає сукупність наявних засобів, можливостей у певній галузі тощо [191]. Стосовно певного об’єкта, потенціал може означати наявність можливостей та здібностей окремої особи у певних сферах діяльності, за реалізації яких збільшується ефективність цього об’єкта (підприємства, регіону, суспільства, країни). Можна погодитися з думкою про те, що потенціал поєднує одночасно три рівні відносин: відбиває минуле, характеризує теперішнє та орієнтується на майбутнє [58].

Зазвичай у загальному контексті категорія „потенціал” кореспондується з поняттям „сили” або „міцності”. Традиційно цей термін використовується для характеристики засобів, запасів і джерел, які можуть бути використані для вирішення певного завдання або досягнення

певної цілі, а також для можливостей окремої особи, суспільства, держави. В економічному контексті потенціал характеризує сукупність його спроможностей. З одного боку як потенціал, розглядають набір детермінантів (чинників), що характеризуються спроможністю, джерелами, фінансами, запасами, ресурсами, рядом інших резервів, які можна задіяти в господарській діяльності. З іншого, потенціал підприємства визначається якістю та кількістю ресурсів, кваліфікацією персоналу, інноваційними, інформаційними й фінансовими спроможностями

У вітчизняних економічних публікаціях використовуються різні визначення сутності потенціалу як економічної категорії, на базі якої визначаються і регламентуються економічні відносини між суб'єктами економіки, що не тільки ускладнює дослідження процесів формування і оцінювання їх потенційних можливостей, а й призводить до помилкових управлінських рішень.

Отже, потенціал містить нагромаджені властивості, практично використовувані в певний період, а також їх розвиток і набуття нових здатностей у майбутньому.

Узагальнення численних варіантів структури економічного потенціалу території дозволило виокремити його складові елементи, одним із яких є фінансовий потенціал.

Важливою складовою економічного потенціалу країни є фінансовий потенціал. „Фінансовий потенціал” як економічну категорію розглядає ряд джерел зарубіжної і вітчизняної літератури, віддзеркалюючи при цьому різноманітні підходи до її сутності та погляди науковців, узагальнення яких дає можливість їх групування за ознаками приналежності до макро-, мікро- та мезорівня. Фінансовий потенціал значно впливає на фінансовий стан держави, оскільки він є основою фінансової системи національної економіки. З метою нарощення фінансового потенціалу країни в цілому необхідним є покращення фінансових результатів господарюючих суб'єктів у багатогранних сферах і видах економічної діяльності незалежно від форм власності. Слабкість управління фінансовими ресурсами проявилася в наростанні зовнішньої заборгованості національних економік і посиленні їх залежності від міжнародних

фінансових інститутів. Водночас фінансові міжнародні організації виявилися не здатними забезпечувати стабільність фінансової ситуації у світовому економічному просторі.

Фінанси є об'єктивною економічною категорією, яка існує завдяки наявності держави та товарно-грошових відносин. Вони є системою економічних (грошових) відносин, які виникають в ході таких процесів, як відтворення, розподіл (перерозподіл) і використання валового внутрішнього продукту та національного доходу і пов'язуються з процесами формування та використання грошових доходів, фондів фінансових ресурсів (централізованих та децентралізованих). Таким чином фінанси є вартісною економічною категорією, важливим важелем соціально-економічного розвитку країни нарівні з іншими економічними категоріями (гроші, ціна, собівартість, прибуток, кредит).

Як система економічних (грошових) відносин фінанси охоплюють: державні фінанси, місцеві фінанси, фінанси підприємств, організацій і установ, фінанси фізичних осіб-підприємців. Використання фінансів становить особливу сферу економічної діяльності держави і суб'єктів господарювання.

Фінанси підприємств відіграють важливу роль в економіці країни, забезпечуючи збалансованість матеріальних та грошових фондів, які призначені для споживання та нагромадження. Стабільність грошового обігу, зокрема стабільність національної валюти, стан розрахунково-платіжної дисципліни значною мірою залежать від забезпечення цієї збалансованості.

Фінанси беруть участь у вартісному розподілі створюваного валового внутрішнього продукту, забезпечують формування та використання доходів і грошових фондів, що пов'язує їх безпосередньо з рядом інших економічних категорій та інструментів господарського механізму, таких як комерційні розрахунки, ціна, кредит. В силу цього фінанси підприємств є важливим інструментом стимулювання економіки країни, контролю її стану і управління нею. При цьому вони є важливим складником системи управління економікою. Без фінансів неможливо забезпечити індивідуальний оборот капіталу (виробничих фондів) на розширеній основі, стимулювання інвестиційної діяльності,

запровадження науково-технічних досягнень, регулювання структурної перебудови економіки.

Виходячи з принципів формування ринкової економіки, зокрема продуктивного й ефективного функціонування праці та капіталу, гуманізації соціальних відносин, регіональна влада результативніше може координувати діяльність підприємств на певній території з метою дотримання відмічених ринкових принципів. Важливо лише створити для цього необхідні передумови.

Фінанси є неодмінним атрибутом організації підприємницької діяльності, управління регіоном, державною і зовнішньоекономічною діяльністю усіх суб'єктів ринку. Управляти системою будь-якого рівня організації, у тому числі регіоном – це управляти насамперед фінансовими потоками. Необхідність фінансів зумовлена потребами товарного виробництва і закону товарообміну та відповідає національним інтересам держави, інтересам регіону, підприємств і населення. Фінанси регіону є складовою частиною фінансів держави. Базою формування фінансового потенціалу є доходи і прибутки підприємств та населення, що розміщені і проживають у регіоні.

Динамічний розвиток національної економіки України можливий за рахунок раціонального використання фінансового потенціалу через формування оптимальних пропорцій та збалансований розвиток його складових за рядом параметрів зростання економіки, зокрема: високі і сталі темпи, розміри абсолютних приростів, структурні зрушення обсягів виробництва певних видів продукції та забезпечення їх якості. Враховуючи такі умови домінуючими факторами досягнення ефективності розвитку регіонів стають високий рівень реалізації власного фінансового потенціалу, уміння залучати зовнішні фінансові ресурси та спрямовувати їх у високоприбуткові сфери економічної діяльності, оптимізація структури фінансового потенціалу регіону за джерелами формування та напрямками використання.

Однією з важливих передумов фінансової і ринкової трансформації в Україні є фінансова самодостатність регіонів в особі підприємств, розміщених на їх території та органів місцевого самоврядування. Фінансова сторона економічної самодостатності регіону є визначальною,

оскільки від фінансових можливостей залежать в кінцевому підсумку їх реальні владні функції.

Теоретичні засади формування фінансових ресурсів, що знаходяться або можуть знаходитися в розпорядженні регіональних органів влади та використовуватися ними, або ж спрямованих на забезпечення соціально-економічного розвитку регіону, групуються на основі загальної методології фінансів. Результативне управління регіоном забезпечується за рахунок формування його ефективного фінансового потенціалу. Нині, в умовах поглиблення ринкових відносин, дослідження питань економічного розвитку регіону є актуальними, тому доцільним є розгляд змістовних характеристик поняття управління фінансовим потенціалом з урахуванням сучасних умов і тенденцій. В широкому розумінні розвиток є вищим типом руху зміни матерії та свідомості, переходом від одного якісного стану до іншого, від старого до нового або безповоротною спрямованою закономірністю зміни систем. Розвиток є характеристикою об'єктів з більш-менш складною будовою. Одним з таких об'єктів є регіон, сучасні знання про який узагальнюють у три основні парадигми: регіон може виступати як територія; як економічна система та економічний простір чи середовище.

Науково-теоретичні засади формування регіональних фінансів групуються на загальній методології фінансів з приводу створення регіональної валової доданої вартості і формування на її основі бюджетних доходів місцевої влади, держави, підприємств і населення регіону.

Кожен елемент продуктивних сил є товаром і має вартість на ринку, перетворюючись у процесі обміну на гроші: $Q = \Gamma / \text{ц}$. Товар і гроші перебувають у постійному обороті. Власники продають свій товар, споживачі платять за нього гроші. У процес обороту залучені праця, засоби виробництва, матеріально-сировинні ресурси, готова продукція, послуги та еквівалент їхньої вартості – гроші (рис. 1.1). Від швидкості обороту елементів продуктивних сил залежить обсяг валового випуску продукції [219]:

$$Q = F(O_0 \ddot{O}_0 V) \quad (1.1)$$

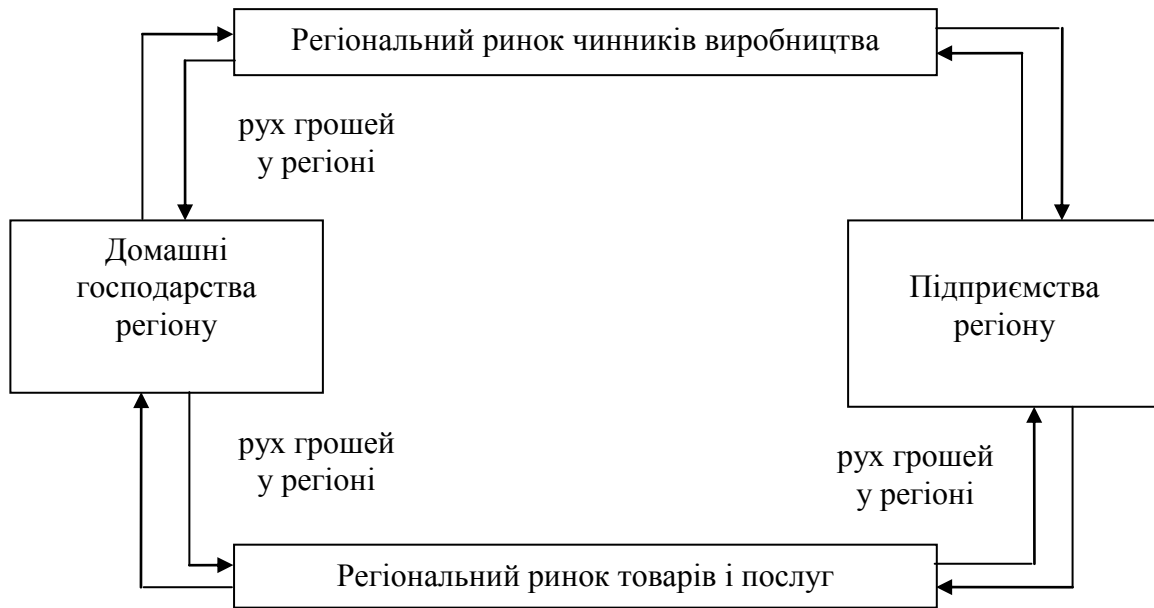

Рис. 1.1. Оборот товарів і грошей в регіоні країни

Чим більше залученого обороту капіталу O_0C_0 і чим більша оборотність V , тим більшим є валовий випуск регіонального продукту.

Швидкість обороту залежить від організації механізму оборотності товарів і грошей, економічної та грошової політики держави, податкової системи, монетарної системи, які сукупно утворюють систему фінансів.

З перших років незалежності Україна визначила власний шлях суспільного розвитку на засадах демократизації, роздержавлення приватної власності та її приватизації, побудови ринкової економіки і створення на цих засадах громадянського суспільства. З метою перебудови фінансових відносин було запроваджено досвід розвинених європейських країн у напрямі децентралізації функцій держави щодо акумуляції, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів між територіальними утвореннями. За основу було прийнято сучасні теорії місцевого самоврядування та бюджетного федералізму, які докорінно змінили існуючі у вітчизняній економіці погляди на роль і функції фінансів у забезпеченні ефективного соціально-економічного розвитку як держави, так і її регіонів, зокрема. Відповідно з'явилися і нові дефініції фінансового потенціалу, в яких автори намагалися визначити сутність фінансового потенціалу через економічні відносини, що виникають між суб'єктами економіки у процесі формування і використання грошових ресурсів, фондів валового внутрішнього продукту, національного доходу,

виділяючи при цьому фінанси державні, територіальні, регіональні, місцеві, публічні, приватні тощо. Однак, такий підхід можна вважати лише першим кроком у визначенні економічної сутності фінансового потенціалу за територіальною ознакою. Характер економічних відносин залежить не тільки від територіально-просторового устрою держави, але й нормативно-правової бази, яка регламентує такі процеси в державі.

В економічних дослідженнях та працях В. Боронос [18], М. Скрипниченко [158], С. Шумської [229] та інших видатних вітчизняних вчених висвітлюються різні тлумачення як економічної сутності зазначеного терміну, так і його функцій в управлінні економічними процесами, що значно ускладнює дослідження та може призводити до помилкових рішень. Крім цього залежно від мети дослідження, використовуються такі його різновиди, як потенціал виробничий, потенціал кадровий, потенціал фінансовий, економічний потенціал.

На окрему увагу заслуговують роботи В. Боронос, яка виокремлює, на основі системного підходу, основні властивості фінансового потенціалу регіону як системи. Так, автор стверджує, що у вузькому трактуванні фінансовий потенціал зводиться до визначення „фінансового потенціалу території”, тобто сукупності фінансових потенціалів підприємств, що розташовані на території” [17].

Колектив авторів у складі М. Коваленко, Т. Мацієвича, Г. Полевика, Н. Радванської [219] дослідили фінанси регіону як „сферу взаємовідносин з приводу обігу фінансових ресурсів, де здійснюються їх мобілізація, розподіл та організація раціонального використання”. Успішну реалізацію фінансового потенціалу автори пов’язали з такими напрямками державного регулювання як: „створення нормативно-законодавчої бази, податкової, тарифної та цінової політики, забезпечення приватизаційних процесів, створення ринкових умов конкуренції та залучення інвестицій”.

Проте, найменш досліджуваними на теперішній час залишаються питання, пов’язані із визначенням функцій кожного з різновидів досліджуваних потенціалів у забезпеченні розвитку економічної системи загалом та взаємозв’язків між ними. Зокрема, в Економічній енциклопедії [79, с. 13] потенціал обґрунтовується як наявні в економічного суб’єкта ресурси, їх оптимальна структура та вміння раціонально їх використати

для досягнення поставленої мети. Ресурси в цьому ж виданні трактуються як основні елементи виробничого потенціалу системи, які використовуються для досягнення конкретних цілей економічного розвитку. Розглядаються також такі напрями розподілу ресурсів: природні, технічні, технологічні, фінансові, кадрові, просторові.

Потенціал кожного регіону є його здатністю до забезпечення очікуваного результату чи вирішення поставлених завдань, беручи до уваги наявну систему внутрішніх і зовнішніх обмежень та враховуючи його здатність розвиватися.

Економічна література описує ряд підходів, які дозволяють визначити структуру потенціалу регіонів. Основна частина дослідників торкається ресурсної структури потенціалу, але враховує різну кількість складових.

Згідно з ресурсною концепцією фінансовий потенціал регіону є системою ресурсів, які взаємодіють між собою та визначають досягнуті результати. За цією концепцією потенціал за структурою найчастіше складається з таких основних елементів [9]: технічні ресурси (виробничі потужності і їх особливості, матеріали, обладнання); технологічні ресурси (сукупність технологій, використані конкурентоспроможні ідеї, науково-технічні розробки); кадрові ресурси (працівники за кваліфікацією, у демографічному зрізі, за знаннями і прагненням їх удосконалити, як інтелектуальний капітал); інформаційні ресурси (якість і кількість інформації, канали її поширення і т.д.); фінансові ресурси (власний та позиковий капітал, його наявність і достатність, наявність ліній кредитування, ліквідність, стан активів); просторові ресурси; організаційні ресурси.

Потенціал, на думку В. Россохи, за структурою складається з трьох компонентів – соціальної, виробничої і природної [184, с. 37]. Соціальна складова визначається сукупністю трудових ресурсів, здатністю управлінського апарату, колективів та їх господарських підрозділів ефективно використовувати наявні ресурси. Виробнича складова потенціалу – це залучені у виробництво матеріально-технічні та нематеріальні ресурси. Природну складову зумовлюють наявні земельні

ресурси виробництва і кліматичні умови, сприятливі для введення сільськогосподарського виробництва [129].

Економічна сутність фінансового потенціалу та джерел, які його створюють, на нашу думку, полягає в таких поняттях, як: економічний потенціал, податковий потенціал, ресурси, ресурси бюджетні, ресурси фінансові.

На макрорівні необхідно, на наш погляд, розглядати економічний та фінансовий потенціал. Під економічним потенціалом пропонуємо розглядати сукупність наявних та придатних для мобілізації основних джерел, засобів країни, елементів цілісної економічної системи, що використовуються або можуть бути використані для економічного зростання і соціального економічного процесу; система відносин між людьми у взаємодії з розвитком продуктивних сил та базисними елементами господарського механізму, що виступають основними джерелами розвитку економічної системи.

Фінансовий потенціал є сукупністю фінансових ресурсів, наявних і тих які можна мобілізувати в усіх сферах та ланках фінансової системи, що утворені внутрішніми та зовнішніми джерелами, запасами і нагромадження, які в певний період визначають фінансові можливості як окремих економічних суб'єктів, так і країни в цілому. Стосовно фінансового потенціалу регіону, як ми вже й відмічали, то він зумовлюється загальним обсягом усіх фінансових ресурсів, що знаходяться або можуть знаходитися у розпорядженні регіональних органів влади та використовуються ними або можуть використовуватися для виконання завдань, з метою забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіону.

Кінцевим результатом дослідження ефективності використання фінансових ресурсів регіонів країни, оцінювання їх фінансових можливостей є розроблення механізмів управління фінансовими ресурсами зазначених регіонів; внесення пропозицій щодо доцільності змін в державній і регіональних стратегіях їх економічного розвитку.

Фінансова система регіонів країни характеризується динамічністю, яку зумовлюють постійна зміна, рух попиту і пропозиції, що є основними характеристиками ринку. Фінансова система регіонів також

характеризується високою динамічністю і структурною складністю, що дозволяє визначати її як стохастичну. Однак, для ефективного функціонування фінансової системи окремого регіону як необхідний критерій можна використовувати фінансові пропорції, які склалися в його межах. Забезпеченість економічного, соціального та інноваційного розвитку регіону фінансовими ресурсами, сприяють окресленню фінансових пропорцій зазначеного процесу.

Особливістю організації фінансів регіону є те, що їх функціонування зумовлено типом державного устрою, який формується і змінюється виключно на правовій конституційній основі та адміністративно-територіальною організацією країни. Іншою особливістю є те, що в умовах функціонування економіки на ринкових засадах суттєво зростає самостійність регіонів в соціальному забезпеченні населення. Водночас посилюється роль фінансового потенціалу в ефективному управлінні економікою. При цьому, фінансовий потенціал держави забезпечує вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку регіонів шляхом бюджетного регулювання.

Таким чином, під фінансовим потенціалом розумітимемо відносини між суб'єктами економічної, фінансової та соціальної сфери з приводу формування, розподілу та сукупно-взаємної ефективності і раціональності використання фінансових ресурсів окремого регіону, що формують фінансову систему держави в цілому. Через систему фінансів реалізують власні інтереси передусім суб'єкти виробництва товарів, робіт і послуг, сутність яких полягає в отриманні високих прибутків, формуванні власних бюджетів з метою відтворення і нагромадження основного й оборотного капіталів, забезпеченні нових робочих місць, підготовці висококваліфікованих кадрів, а також виробництві та оновленні конкурентоспроможної продукції. Високоєфективне функціонування виробничих підприємств регіону, територіальний поділ праці і диверсифікація виробництва всередині регіону і за його межами, є основою економічного зростання регіону, підвищення рівня зайнятості працездатного населення регіону і формування самодостатнього регіонального бюджету для вирішення питань соціального й екологічного захисту, зростання реальних доходів населення регіону та підвищення

рівня його життя. На жаль, у вітчизняній економіці відсутні чітко визначені вимоги стосовно ефективної діяльності кожного з основних учасників створення фінансового потенціалу регіону, регламентації їх повноважень у використанні фінансового потенціалу регіону та за його межами. Тому створилася негативна ситуація, коли більшість регіонів належить до статусу дотаційних, які не спроможні забезпечити соціально-економічний розвиток території за рахунок власних фінансових ресурсів, а потребують дотацій з державного бюджету.

Основні класифікаційні ознаки, за якими пропонується досліджувати фінансовий потенціал країни та внесок основних суб'єктів, що приймають участь в їх створенні слід розглядати в якості наукового підґрунтя, як основи побудови нової системи управління фінансовим потенціалом регіонів країни, виходячи із його реальних, потенційних ресурсних можливостей та компетенції влади щодо забезпечення їх ефективного використання відповідно до визначених цілей територіального розвитку і соціальних потреб населення (рис. 1.2).

Фінансовий потенціал регіонів країни (рис. 1.2) розглядається нами як складна, багатофункціональна система, елементами якої є доходи, видатки, механізми формування та ефективного використання доходів, взаємовідносин між суб'єктами системи та регіональних фінансових інститутів, що управляють ними.

Фінансовий потенціал країни, як і будь-яка інша система, володіють загальносистемними властивостями, а саме: цілісністю, ієрархічністю та інтегративністю.

Проявом цілісності системи фінансового потенціалу країни є те, що у процесі зміни структури, зв'язків і поведінки її будь-якого структурного елемента відбувається вплив на інші економічні суб'єкти, що призводить до зміни системи в цілому. Існування системи зв'язків всіх її елементів на усіх рівнях – це умова існування фінансової системи регіону. Відмінність потреб учасників системи зумовлює наявність таких зв'язків. При цьому, ієрархічність полягає в тому, що будь-яка система складається з елементів, підсистем, які в свою чергу взаємодіють із іншими системами.

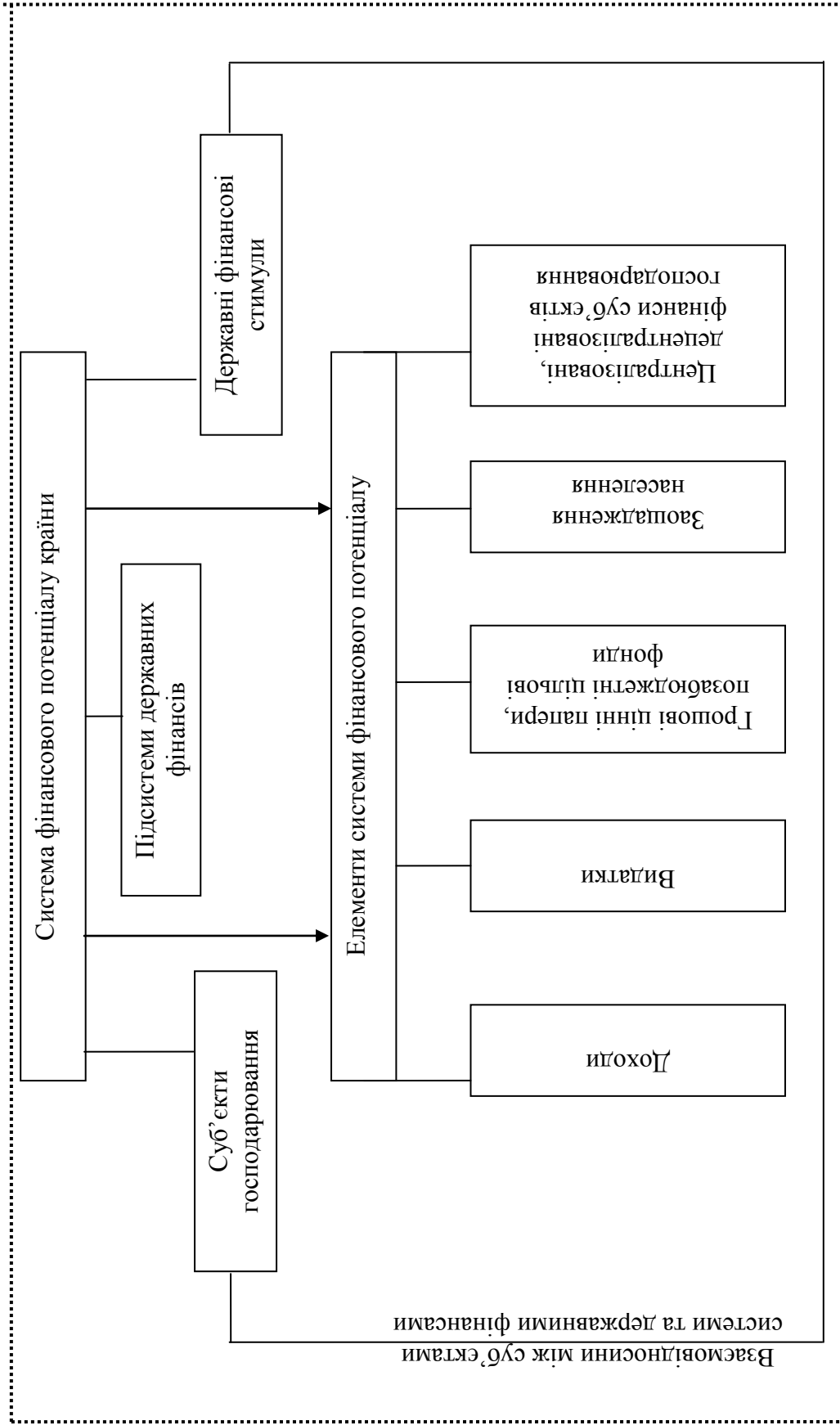

Рис. 1.2. Багатофункціональна система фінансового потенціалу країни*

* Авторська розробка.

Інтегративність є такою властивістю системи, при якій тільки ті зв'язки, які перетворюють взаємодіючі суб'єкти в єдине ціле, можна ототожнювати з інтеграцією. Все це вимагає функціонування фінансової системи країни на основі принципу консолідації фінансових ресурсів суб'єктів фінансових відносин. Процес консолідації регіональних фінансових ресурсів можна здійснювати в таких формах: 1) визначаючи розрахункові індикатори та кількісні параметри фінансів регіонів країни і використовуючи їх з аналітичними цілями; 2) розробляючи соціально-економічні програми і прогнози розвитку окремих регіонів країни; 3) оцінюючи стан регіону в окремих системах країни, зокрема в економічній і фінансовій; 4) розробляючи перспективні плани її регіонів.

Процес взаємодії і інтегрування існуючих підсистем фінансової системи регіонів країни характеризує низка властивостей, до яких відносяться: динамічність, стохастичність, відкритість, відносна самостійність.

Бюджетно-податкове законодавство України декларує, що фінансова система регіонів країни є відкритою системою. У ньому також чітко визначена роль держави, яку вона відіграє у процесі взаємодії регіону та зовнішнього фінансового середовища. Відкритість фінансової системи регіонів країни може мати як позитивний, так і негативний ефект для регіональної соціально-економічної системи в цілому.

Фінансова система регіонів країни є динамічною системою, внаслідок того, що попит і пропозиція, які є головними характеристиками ринку, перебувають в постійній зміні та русі. Фінансова система регіонів також є стохастичною системою, в силу того, що вона характеризується високою динамічністю і складністю структури.

Відносна самостійність залежить від сформованих фінансових пропорцій та їх динаміки, що дозволяє визначити забезпеченість фінансовими ресурсами процесів економічного, інноваційного та соціального розвитку регіону. Особливістю є те, що в умовах функціонування економіки на ринкових засадах суттєво зростає самостійність регіонів в соціальному забезпеченні населення, посилюється роль регіональних фінансів в ефективному управлінні економікою. Водночас через фінанси регіону держава здійснює вирівнювання рівня

соціально-економічного розвитку регіонів шляхом бюджетного регулювання.

Так, на рівні фінансового потенціалу підприємства позиція ряду вчених полягає в тому, що вони характеризують його фінансові можливості та фінансовий стан підприємства. На думку таких вчених, як В. Ковальов [102], А. Важдаєв [29], М. Баканов [7] та А. Шеремет [227] фінансовий потенціал підприємства характеризується показниками ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, внутрішньофірмової ефективності, прибутковості, рентабельності та інвестиційної привабливості.

Окремі дослідники пов'язують потенціал підприємств з їх ресурсними можливостями. Зокрема С. Орехов визначає його таким чином: „... потенціал корпорації – це ресурси, які вона може мобілізувати на фінансовому ринку” [146]. Як предметну складову потенціалу відмічена інтерпретація розглядає доступні потенційні джерела, які формують фінансові ресурси. Однак подане визначення, на наш погляд, не є досить повним. У зв'язку з цим варто відзначити, що значна кількість авторів розглядає окремі ресурси як об'єктивні носії різних видів потенціалу. Так, науковці асоціюють фінансовий потенціал з „фінансовою незалежністю підприємства, його фінансовою стійкістю і кредитоспроможністю (ліквідністю)” [119].

На думку О. Соколова [193], фінансовий потенціал підприємства є наявністю фінансових можливостей з метою інвестування коштів у поточну діяльність, перспективний розвиток та нарощування його виробничого потенціалу. Однак, у такому трактуванні не вказано, що саме є джерелом таких можливостей.

Огляд та систематизація дефініцій фінансового потенціалу, запропонованих вітчизняними науковцями, дозволяють відмітити, що серед економістів підходи до трактування змісту досліджуваного поняття різняться несуттєво: авторами чітко виділяється ресурсна складова (досить часто у розрізі реально наявних та потенційно доступних фінансових ресурсів) та нематеріальна складова, що характеризує можливості регіону щодо розширення ресурсної бази та оптимального використання фактично акумульованих ресурсів, однак, дещо варіюються

підходи вчених щодо мети реалізації фінансового потенціалу регіону. У загальному вигляді підхід вітчизняних науковців відображено на рис. 1.3.

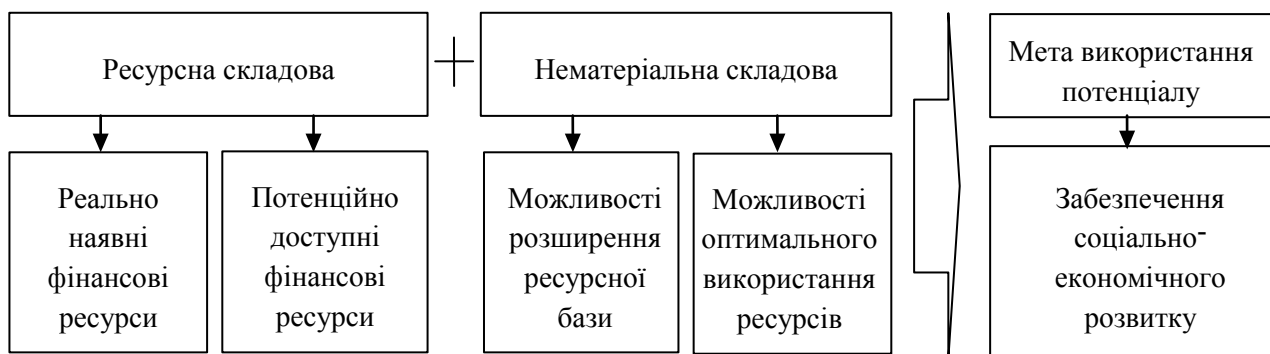

Рис. 1.3. Схематичне зображення змістовних характеристик фінансового потенціалу з позиції вітчизняних науковців

*Сформовано на основі джерела: [40].

Таким чином, з метою виявлення характерних рис та особливостей фінансового потенціалу було розглянуто його численні визначення. Це дозволило з'ясувати, що науковці спираються на поняття фінансових ресурсів, оскільки останні становлять основу фінансового потенціалу. У процесі дослідження нами було аргументовано, чому поняття фінансових ресурсів не може повною мірою відобразити зміст категорії „фінансовий потенціал”.

З огляду на відмічене вище, зазначимо, що у межах дослідження сутність фінансового потенціалу розглядатиметься з позиції комплексного підходу, основні концептуальні положення якого доповнюватимуться низкою важливих уточнень, що знайдуть відображення у авторському баченні сутності цього поняття (рис. 1.4).

Отже, фінансовий потенціал розглядається як сукупність взаємопов'язаних та взаємозумовлених компонент:

- фактично акумульованих фінансових ресурсів;
- потенційно доступних фінансових ресурсів;
- організаційно-управлінських характеристик економічної системи, що забезпечують можливість акумулювання додаткових фінансових ресурсів та ефективність їх трансформації у реальні;
- функціонально-інфраструктурних можливостей країни щодо перетворення фінансових ресурсів у продуктивний економічний, соціальний та екологічний капітал та його оптимальний перерозподіл;

- параметрів адаптивності економічної системи стосовно абсорбції перерозподіленого капіталу та його ефективного сприйняття регіональними ринками під впливом дії ендогенних та екзогенних детермінантів з метою забезпечення збалансованого розвитку.

Запропоноване визначення має ряд важливих уточнень, а саме:

- виокремлення ресурсної складової як фактично акумульованих, так і потенційно доступних фінансових ресурсів, оскільки саме акумулювання інформації щодо реальних та потенційно доступних фінансових ресурсів є

основою для проведення адекватного процесу фінансового планування та, як наслідок, забезпечення фінансової самодостатності країни;

- конкретизація елементів нематеріальної складової у розрізі організаційно-управлінських, функціонально-інфраструктурних та адаптивних можливостей економічної системи і їх впливу та взаємозв'язку з ресурсною складовою фінансового потенціалу;

- врахування динамічного характеру руху фінансових ресурсів та трансформації їх форми (з фінансових ресурсів у продуктивний фінансовий капітал), зумовленого існуючими у певний момент часу можливостями економічної системи та стадією її розвитку;

- визначення у якості головної мети використання фінансового потенціалу забезпечення збалансованого розвитку, що відповідає сучасним тенденціям світогосподарських відносин тощо.

Таким чином, запропонований підхід сприятиме, з одного боку, врахуванню сильних сторін існуючих на сучасному етапі розвитку економічної думки напрацювань, а з іншого боку, нівелюванню низки їх дискусійних аспектів, що робить трактування досліджуваної проблематики більш виваженим та логічним.

Узагальнення літературних джерел дозволило встановити, що існують такі підходи до методики оцінювання фінансового потенціалу.

Рис. 1.4. Сутнісні підходи до обґрунтування змісту фінансового потенціалу країни*

*Авторська розробка.

По-перше, ресурсний, де фінансовий потенціал розглядається як набутий рівень існуючих фінансових ресурсів, чи як певний набір фінансових ресурсів та їх джерел формування.

По-друге, результативний, де фінансовий потенціал визначається за його здатністю формувати позитивний результат у певному обсязі чи на певному рівні.

По-третє, результативно-ресурсний, коли здійснюється комбінування методичних інструментів вищенаведених концептуальних підходів у різних варіаціях.

Ресурсний підхід, на наш погляд, є найменш продуктивним, оскільки існуючий обсяг фінансових ресурсів є тільки умовою, а не гарантією того, що досягатиметься певний результат. Стосовно результативної концепції, то реалізувати її в чистому вигляді проблематично. Тому на увагу в подальшому розгляді заслуговує результативно-ресурсний підхід.

Таким чином, фінансовий потенціал країни є основоположною складовою економічного потенціалу, оскільки виступає забезпечувальною системою для розвитку багатогранних його компонентів. З концептуальної точки зору, досліджуване поняття є комплексним та багатоаспектним, оскільки враховує як реальні та потенційно доступні фінансові ресурси, так і можливості економічної системи щодо їх акумуляції, трансформації у продуктивний капітал, абсорбції та використання для забезпечення збалансованості територіального розвитку. Комплексне врахування, у складі фінансового потенціалу низки елементів, формує основу для застосування теоретичних розробок на практиці у процесі управління досліджуваним потенціалом.

1.2. Джерела формування фінансового потенціалу країни

Диференціація розвитку регіонів не є підставою для політичних спекуляцій, які ведуть до відчуження регіонів. Важливою складовою державної регіональної політики повинна бути інтеграція регіонів,

процеси їх зближення завдяки продуманій та ефективній політиці держави.

Вагомою ознакою визначення джерел, що формують фінансовий потенціал приймається їх територіальна приналежність, в рамках якої створюються грошові нагромадження доходів суб'єктів господарювання і населення в результаті їх виробничо-господарської діяльності та залучені кошти зі сторони, що зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення і задоволення інших суспільних потреб (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Джерела формування фінансового потенціалу*

*Авторська розробка.

Для розрахунку фінансового потенціалу можуть застосовуватися такі два підходи: 1. Диференційований підхід, який передбачає визначення фінансового потенціалу за основними джерелами його створення, а саме фінансових ресурсів кожного регіону країни.

2. Інтегральний підхід, який визначає загальну фінансову спроможність країни в реалізації цілей соціально-економічного розвитку.

Проте нерозв'язаними залишаються питання, пов'язані з оцінкою ефективності використання фінансових ресурсів в окремо взятому регіоні. Дослідження свідчать, що при ідентичній структурі джерел формування фінансових ресурсів регіони мають суттєві розбіжності за індикаторами, що характеризують результати їх господарювання, зокрема за обсягами валового регіонального продукту, що припадає на одне господарство, середньою заробітною платою на одного працівника тощо. Узагальнення наукових підходів до визначення економічної сутності фінансового потенціалу дозволяє констатувати таке:

- фінансова система будь-якої держави складається із сумарних частин фінансів регіонів, що й становлять національну економіку в цілому. Всі фінансові відносини, а також основні їх функції можуть проявлятися як в межах однієї країни, так і поза її межами у відносинах з іншими країнами глобалізаційної економіки;

- фінансові категорії, зокрема: міжнародні фінанси, фінанси посередників, регіонів, тісно взаємодіють з категорією фінансовий потенціал регіонів;

- підсистеми фінансової системи формують цілісну структуру, яка складається із державних фінансів, фінансів місцевого самоврядування, фінансів підприємств та фінансів населення. Тому, формування і нарощення фінансового потенціалу країни та її регіонів залежить від можливостей і ефективного функціонування кожної з підсистем зазначеної системи.

Таким чином, всі разом вони створюють ресурсну основу для формування фінансового потенціалу країни, зберігаючи при цьому специфічні особливості їх наповнення, керуючись чинним законодавством України з питань формування, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів держави. Оскільки кожен учасник процесу створення фінансових ресурсів є одночасно і учасником фінансових відносин, що виходять за його межі, то лише частину власних фінансових ресурсів вони можуть спрямовувати на забезпечення соціально-економічного розвитку. Це зумовлює необхідність дослідження ресурсних можливостей кожного з джерел наповнення фінансового потенціалу, спираючись на такі вихідні позиції:

- наявність приналежності до економіки країни, тобто всі суб'єкти, що беруть участь у створенні фінансового потенціалу країни, повинні бути зареєстрованими, розташованими або проживаючими на її території;

- структуроутворюючими елементами групування джерел формування фінансового потенціалу країни прийняті спільні для них законодавчі вимоги щодо формування і розподілу фінансових ресурсів;

- від ефективності фінансово-економічної і господарської діяльності учасників процесів створення фінансового потенціалу країни залежить її фінансова потужність;

- від фінансової потужності країни в значній мірі залежать можливості суб'єктів господарювання, що його створюють. Нині, коли фінансовий потенціал регіонів країни включає не лише бюджетні кошти, суб'єктами господарювання разом з державою виступають приватний бізнес та населення. Значна кількість джерел формування фінансових ресурсів, відносна їх відокремленість, хаотичність руху і взаємодії зумовлюють помітну різноманітність суб'єктів ринкової економіки. Як наслідок статичне поняття „фінансові ресурси” трансформується в динамічне – „фінансовий потенціал”, для формування і раціонального використання яких потрібно планувати рух фінансових ресурсів будь-якого походження, зокрема й таких, як приватні власники яких прагнуть отримувати найбільший прибуток з найменшими ризиками.

Фінансовий потенціал країни (регіону) в узагальненій формі за джерелами його походження може бути поділений на фінансовий потенціал зовнішнього та внутрішнього походження. Фінансовий потенціал зовнішнього походження включає субвенції та субсидії з державного бюджету, кошти, що були залучені чи запозичені господарськими суб'єктами і населенням із джерел, зовнішніх для окремого регіону, допомога з закордонних джерел. Фінансовий потенціал внутрішнього походження формується в першу чергу за рахунок коштів місцевих бюджетів, небюджетних фондів, підприємств та організацій регіону усіх форм власності та різних сфер діяльності, а також грошей населення, тобто коштів, які для цього регіону мають внутрішнє походження.

Фінансові ресурси регіонів, на думку М. Коваленко [219], формуються за рахунок таких елементів: власних коштів суб'єктів господарювання, чия комерційна діяльність здійснюється у виробничій та невиробничій сферах; коштів кредитно-фінансових установ регіону, їх районних філій, а також філій кредитно-фінансових установ інших регіонів, які функціонують на території регіону; коштів громадських організацій, некомерційних фондів; коштів населення, зокрема поточних грошових надходжень і накопичень в різних формах; коштів регіональних органів влади (регіональний бюджет), бюджетів міст, селищ та районів.

Високий рівень тінізації національної економіки, як вважає В. Борнос, вимагає включення тіньових капіталів до складу фінансових ресурсів регіону та їх врахування при формуванні його фінансового потенціалу, оскільки ці грошові кошти реально існують та можуть бути використані з метою реструктуризації економіки, розвитку соціальної сфери регіону, але не беруть реальної участі у відмічених процесах, тому можуть розглядатися як потенційні інвестиційні ресурси [17].

Хоча існує значна розбіжність у висновках експертів при визначенні рівня тіньової економіки країни чи її певного регіону, необхідним є зауважити, що кошти, які обертаються в цій сфері, можуть стати істотними інвестиційними ресурсами у процесі створення відповідних умов.

Зі зміною економічного середовища у структурі фінансового потенціалу країни та її регіонів з'являються нові елементи. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності дозволяє включити до складу можливих фінансових ресурсів держави і її окремих регіонів цілу групу фінансових ресурсів, які мають зовнішнє походження, зокрема, кредитів з боку Міжнародного валютного фонду, Європейського банку реконструкції та розвитку, інвестицій у вільні економічні зони та території пріоритетного розвитку, запозичень з міжнародних фінансових ринків, технічної допомоги закордонних неурядових фінансових структур. Кошти з перелічених джерел можуть надаватися суб'єктам господарювання регіону, а також органам місцевого самоврядування з метою вирішувати різноманітні соціально-економічні програми.

Особлива роль в інвестиційних можливостях окремого регіону, яка зумовлюється наявністю достатньої кількості незадіяних фінансових ресурсів, відводиться кредитному потенціалу місцевої банківської системи, оскільки позиковий капітал банківської системи визначає розмір суми, на яку система комерційних банків може збільшити масу грошей в обігу шляхом надання нових позик громадянам і фірмам. Зазначимо, якщо кредит з боку позичальників не матиме відповідне майнове чи інше забезпечення, кошти кредитно-фінансової системи, зокрема банківських установ регіону, залишаться потенційним джерелом фінансових ресурсів, або будуть виведені цією системою за межі регіону.

Відтак, фінансовий потенціал регіонів країни поряд з фінансовими ресурсами, що знаходяться в обігу у підприємств, організацій, населення включає [126]: грошові кошти, які можуть бути залучені кредитно-фінансовою системою у процесі економічного зростання, а також інвестиційні ресурси, що можуть бути створені у результаті прискорення відтворювального процесу.

Як свідчить практика, на сучасному етапі економічних перетворень в якості окремих джерел фінансового потенціалу регіонів країни не можна обходитися без коштів, які отримують місцеві бюджети, державні та комунальні підприємства від приватизації майна чи передачі його в оренду, коштів акціонерних товариств за управління корпоративними правами місцевих органів влади.

Однією з основних передумов збалансованого розвитку економіки країни є достатність фінансових ресурсів для реалізації функцій, покладених на органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Саме тому, нині, одним з пріоритетних векторів бюджетної політики є формування самодостатніх, у фінансовому плані, територіальних громад, кожен член якої зацікавлений у нарощуванні фінансової бази, пошуку шляхів трансформації потенційно доступних фінансових ресурсів у реальні, ефективно використанні доступних грошових коштів для фінансування важливих соціально-економічних програм, контролю з боку територіальної громади у сфері ефективності витрачання бюджетних коштів та відповідності обсягів сплачених податків розміру суспільних благ, що мають отримувати суб'єкти

економічних відносин. Таким чином, управління економічним розвитком країни доцільно вивести на якісно новий рівень, при якому кожен член територіальної громади повинен стати повноправним та активним учасником економічних відносин у країні, які будуватимуться на принципах партисипативності та солідарності.

Оптимальним варіантом комплексного відображення структури фінансового потенціалу, на нашу думку, є поєднання розглянутих підходів. Причому структурну основу становлять саме суб'єкти – держава, підприємства, кредитно-фінансові організації, домогосподарства та зовнішні організації, які вступають у функціональні взаємовідносини (бюджетні, інвестиційні, ощадні), що проявляються і реалізуються шляхом використання різних фондів та джерел фінансових ресурсів. Авторський підхід до структури фінансового потенціалу відображено на рис. 1.6.

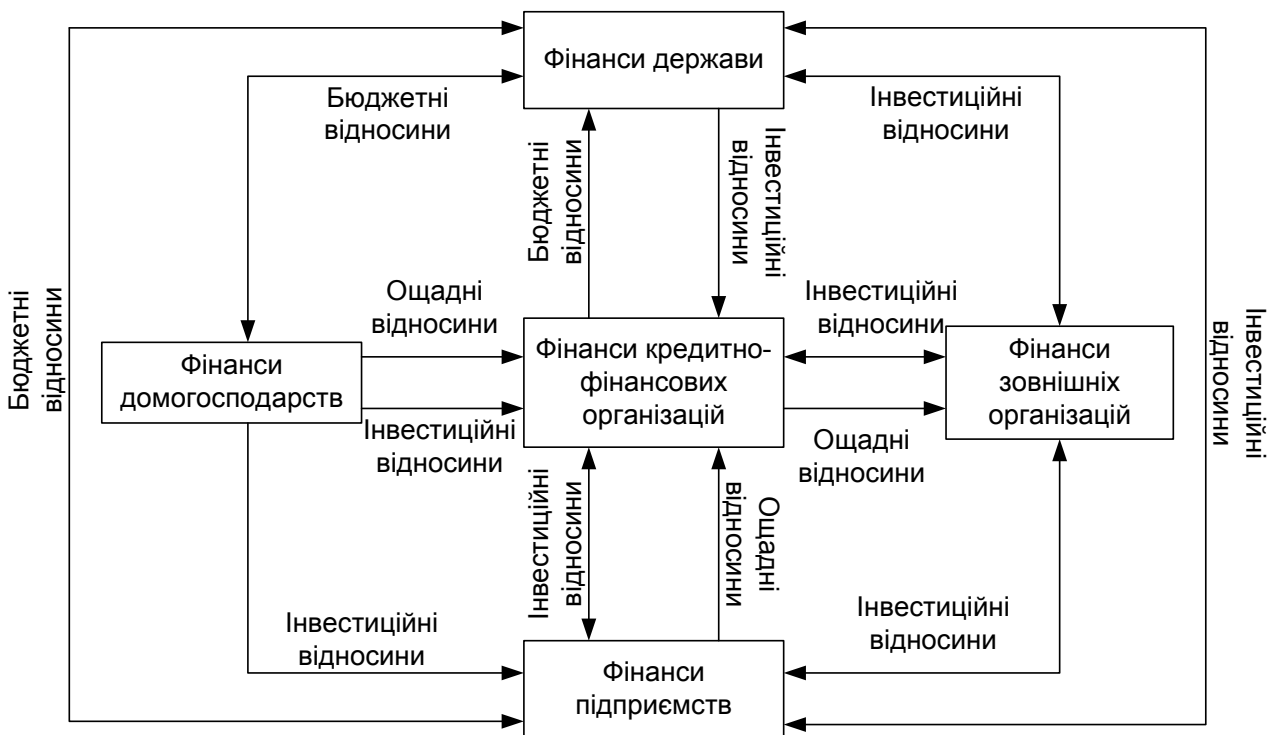

Рис. 1.6. Структура фінансового потенціалу

*Сформовано на основі джерела: [236].

Зазначимо, що функціонально відносини між різними суб'єктами можуть носити як здебільшого двосторонній характер (в цьому разі вони позначалися двома стрілочками), так і переважно односторонній характер (позначались однією стрілочкою, що характеризує переважний напрям руху фінансових ресурсів).

Таким чином, структуру фінансового потенціалу будь якого регіону країни складають підприємства, домашні господарства, інвестиційні фонди, бюджетні і позабюджетні надходження. Від фінансових можливостей кожної з складових залежить фінансовий потенціал регіону, зберігаючи при цьому специфічні особливості їх наповнення, керуючись чинним законодавством України з питань формування, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів держави.

З метою прогнозування та аналізу перспектив підвищення або утримання загального фінансового потенціалу вважаємо за доцільне більш детально його структурувати – як фінанси підприємств та організацій на рівні основних джерел формування та на власні й запозичені ресурси. До першої групи потрібно долучити власний капітал та забезпечення витрат наступних періодів, до другої – коротко-, та довгострокові зобов'язання, а також доходи майбутніх періодів. Відмічена структура сприятиме більш ефективного оцінювання поточного стану та виявлення перспектив розвитку у сфері нарощення фінансового потенціалу як підприємства, так і країни та її регіонів в цілому.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ КРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

2.1. Науково-методологічні підходи до управління фінансовим потенціалом

Результативність фінансової політики держави та її регіонів залежить від достатнього обсягу фінансових ресурсів, наявність яких сприяє забезпеченню ефективного функціонування господарської діяльності будь-якої сфери і виду економічної діяльності, формуванню і нарощенню фінансового потенціалу територіальних економічних систем. Вагомою детермінантою результативності відміченої політики є врахування внутрішніх та зовнішніх можливостей територіального розвитку. Володіння інформацією щодо наявності фінансового потенціалу території дає можливість виявити сукупні фінансові ресурси країни та її регіонів як наявні, так і перспективні; обґрунтувати оптимальний варіант розвитку фінансових відносин країни – сформулювати її результативну фінансову політику. Оцінювання рівня, якості, динаміки фінансового потенціалу дозволяє виявити внутрішні резерви, ширше використовувати фінансові стимули та забезпечити більш тісний зв'язок між плановими показниками розвитку країни та реальними можливостями щодо їх виконання.

Фінансовий потенціал, як ми вже й відмічали, формують: бюджетний потенціал, потенціал суспільного сектору, потенціал реального сектору, потенціал фінансово-кредитних установ та потенціал зовнішніх інвестицій та запозичень, а отже оцінку слід проводити в розрізі його визначальних складових.

Особливе значення фінансовий потенціал має для бюджетно-податкової складової фінансової політики. Саме фінансовий потенціал повинен стати основою для планування доходів бюджету, що в результаті формує систему міжбюджетних відносин. Оцінювання фінансового потенціалу дає можливість виявити рівень результативності фінансової

політики в цілому та окремих її складових, зокрема бюджетно-податкової, грошово-кредитної, управління державним боргом, шляхом порівняння фактичного рівня реалізації фінансових можливостей з їх потенційним рівнем.

Важливу роль формування та нарощення фінансового потенціалу й окреслення його місця у процесі реалізації фінансової політики держави відмічає Ж. Голодова [63, 64]. Однак, стосовно окреслення засад фінансової політики дискусійними є питання обґрунтування факторів впливу, зокрема зовнішніх та внутрішніх (рис. 2.1).

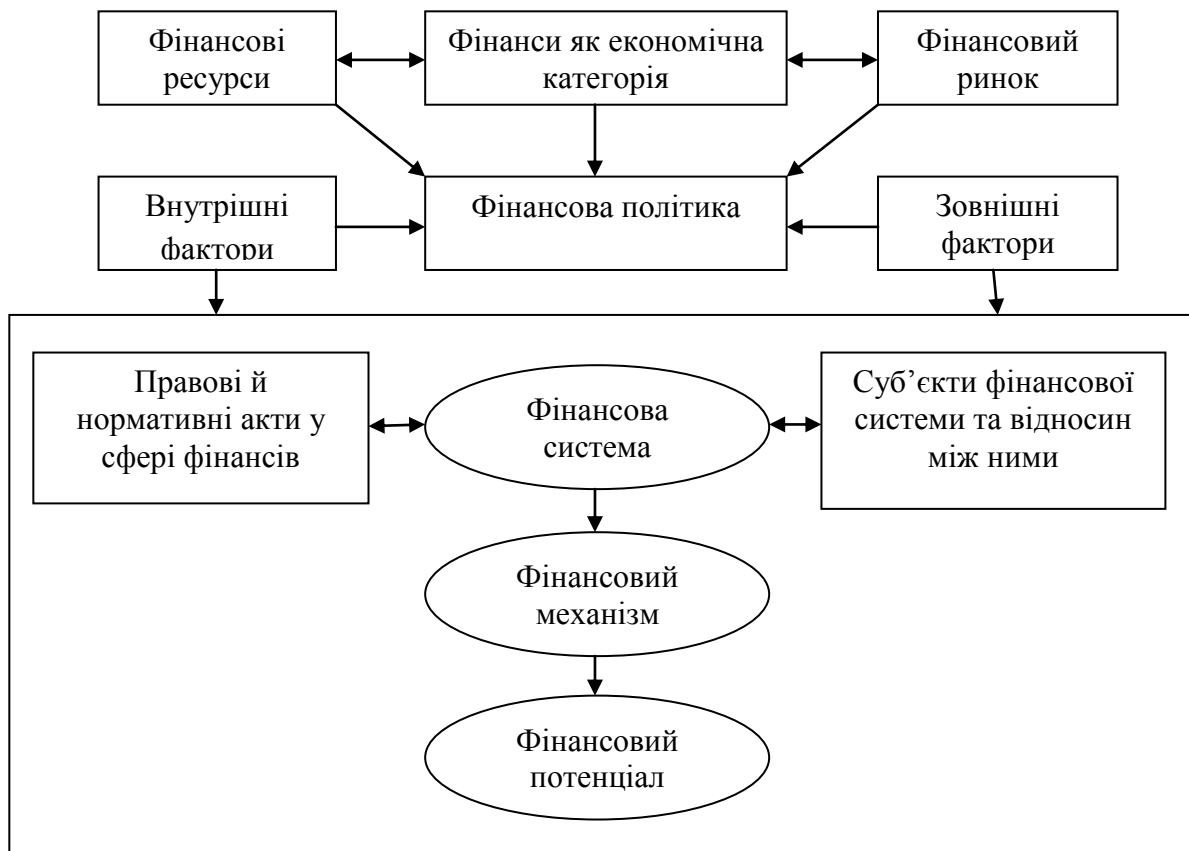

Рис. 2.1. Взаємозв'язок фінансової політики та фінансового потенціалу*

*Сформовано за джерелом: [19].

Відносини фінансового потенціалу і фінансової політики варто розглядати не лише з позиції відносин суб'єкт-об'єкт, оскільки вони не дозволяють відобразити все різноманіття їх взаємних впливів. Доцільним є врахування методологічного підходу запропонованого ще у XIX ст. К. Марксом та Ф. Енгельсом, які виокремили такі категорії, як базис та надбудова. Базис виконує функцію матеріального забезпечення, а

надбудова – це фактично ідеологія використання матеріальної бази. У нашому випадку, базис є фінансовим потенціалом, тобто „матеріальною базою”, як сукупністю наявних та потенційних фінансових ресурсів для реалізації надбудови – фінансової політики держави, як системи заздальгідь визначених заходів, форм і методів мобілізації, розподілу та використання фінансових ресурсів державними фінансовими інститутами [19; 135].

Завдання держави у процесі розроблення та реалізації фінансової політики полягає у плануванні, фінансовому забезпеченні, регулюванні і контролі за обсягами та станом фінансових ресурсів, без цих складових неможливо сформувавши результативну систему управління фінансовим потенціалом.

Важливою складовою відмічених завдань є фінансове планування, що зумовлюється діяльністю складання планів формування, розподілу й використання фінансових ресурсів на рівні окремих суб'єктів господарювання, їх об'єднань, галузевих структур, територіально-адміністративних одиниць та країни в цілому [17]. Саме під час планування оцінюються стан фінансових ресурсів, можливості їх збільшення та ефективного використання. У межах фінансової політики конкретними завданнями фінансового планування є визначення обсягу грошових коштів та їх джерел необхідних для виконання планових завдань, виявлення резервів зростання доходів, економії витрат, установлення оптимальних пропорцій у розподілі коштів між централізованими та децентралізованими коштами [135].

Ефективне планування бюджетно-податкової, грошово-кредитної чи формування політики управління державним боргом неможливе без адекватної оцінки рівня фінансових ресурсів як наявних, так і тих, що можуть бути залучені додатково, тобто без визначення фінансового потенціалу території.

Окремим важливим аспектом фінансового планування є розроблення його стратегічного напрямку. Еволюційно це найбільш проблемний аспект у сфері фінансового планування в Україні. Багато в чому це пов'язано з відсутністю відповідних науково-методичних розробок щодо оцінювання фінансового потенціалу та управління ним, без якого фінансова стратегія

не забезпечує результативності, адже фінансовий потенціал є матеріальною основою фінансової політики.

Необхідною умовою перманентного розвитку економіки є здійснення фінансового контролю.

Фінансовий контроль, спрямований на перевірку правильності вартісного розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту, а також цільового витрачання коштів із відповідних фондів. Він полягає в установленні фактичного стану справ на підконтрольному об'єкті щодо його фінансово-господарської діяльності та спрямований на забезпечення законності, фінансової дисципліни і раціональності у процесі формування, розподілу, володіння, використання та відчуження активів для ефективного соціально-економічного розвитку всіх суб'єктів фінансових правовідносин [44].

Фінансовий потенціал виступає як база для здійснення успішного контролю, оскільки надає інформацію щодо номінальних можливостей певного об'єкту з генерації фінансових ресурсів. Фактичне недоотримання запланованих ресурсів може свідчити про потенційні порушення, вимагаючи таким чином проведення певних дій.

Одним із головних завдань фінансової політики є фінансове забезпечення – формування цільових грошових фондів у достатньому розмірі та їх ефективне використання [28].

Для визначення ефективності використання тих чи інших фінансових ресурсів необхідно порівняти фактичні результати їх використання з максимально можливим результатом, тобто фінансовим потенціалом.

Важливим завданням, реалізація якого сприяє формуванню ефективної фінансової політики держави, постає фінансове регулювання, що є методом фінансового впливу, пов'язаного з регулюванням економічних процесів. Основними елементами фінансового регулювання є оподаткування (вилучення частини доходів підприємств і населення до бюджету та державних цільових фондів) і бюджетні трансферти (дотації, субсидії, субвенції) [28].

Результативне фінансове регулювання можливе за умови адекватного оцінювання рівня фінансового потенціалу. До прикладу,

оподаткування повинно базуватися на основі оцінки податкового потенціалу, який є складовою фінансового потенціалу. Суми міжбюджетних трансфертів повинні визначатися на основі зіставлення фінансових потенціалів різних територій.

У процесі дослідження, з метою уточнення ролі фінансового потенціалу у формуванні фінансової політики, було розглянуто його вплив на різних етапах розроблення і реалізації фінансової політики держави. Поетапність методологічних підходів до формування результативної фінансової політики держави з врахуванням її фінансового потенціалу подано на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Методологія формування фінансової політики з врахуванням фінансового потенціалу держави*

*Авторська розробка.

На першому етапі формування фінансової політики у процесі розроблення концепції і її реалізації, фінансовий потенціал виступає основою для розроблення планів. При цьому використовується інформація

щодо наявного обсягу фінансових ресурсів, а також характеризуються можливістю щодо їх збільшення з метою окреслення перспектив.

Другий етап – визначення основних напрямів, підходів, механізмів і засобів реалізації, в цілому полягає у виокремленні типу фінансової політики, зокрема політики економічного зростання, політики обмеження ділової активності або ж політики стабілізації. Якщо розглядати зазначені типи політик через призму фінансового потенціалу, то фактично держава повинна визначитися з заходами щодо управління фінансовим потенціалом – його необхідно збільшувати або утримувати на досягнутому рівні. Якщо збільшувати, то яким чином – шляхом нарощення ресурсної бази чи шляхом більш інтенсивного використання наявної. Від прийнятого рішення залежатиме вибір інструментів й механізмів які використовуватиме держава у процесі реалізації фінансової політики.

На третьому етапі відбувається реалізація практичних заходів, тобто йдеться про реалізацію окремих складових фінансової політики – бюджетно-податкової, грошово-кредитної та політики управління державним боргом. Ці складові фінансової політики базуються на фінансовому потенціалі та мають на меті управління відповідною складовою фінансового потенціалу – бюджетного або податкового потенціалу, використання власних чи залучених фінансових ресурсів для збільшення фінансового потенціалу.

Четвертий етап – коригування механізму реалізації фінансової політики з метою його результативності, базується на інформаційних даних щодо рівня фінансового потенціалу, що сприяє виявленню ефективності здійснення фінансової політики в цілому та в розрізі окремих її складових, шляхом порівняння наявного обсягу фінансових ресурсів з тим потенціалом, яким володіє територія або та чи інша складова фінансової політики (бюджетна, податкова тощо).

Таким чином, інформація щодо обсягів фінансового потенціалу та управління ним сприяють формуванню результативності фінансової політики на всіх етапах її реалізації.

Реалізація фінансової політики України характеризується низкою проблем, починаючи з недосконалого фінансового планування і завершуючи негативними тенденціями у бюджетно-податковій сфері.

Оцінювання фінансової політики України загалом та окремих її складових, свідчить про наднизьку якість фінансового планування в країні. Багато в чому це пов'язано з недосконалою методологією, зокрема відсутні загальноприйняті підходи щодо визначення потенційних можливостей як окремих елементів економічної системи України, так системи в цілому.

Аналіз виконання дохідної частини бюджетів останніх років свідчить про те, що практика планування доходів бюджетів в Україні зумовлюється невисоким рівнем достовірності, оскільки будується на основі заздалегідь недостовірних прогнозів та невиправданих очікувань. Основою фінансового планування в Україні має стати розрахунок величини фінансового потенціалу, на базі якого визначаються прогнозні та планові показники, що підтверджують і результати дослідження науковців стосовно процесу фінансового планування, який повинен враховувати такі етапи [17; 154]:

I етап – визначення складових фінансового потенціалу та показників, що їх формують;

II етап – розрахунок фінансового потенціалу території в цілому та в розрізі окремих складових;

III етап – планування (прогнозування) доходів території на базі її фінансового потенціалу.

Вирішення проблеми бюджетного вирівнювання є вагомою складовою забезпечення результативності фінансової політики України. Відмічене завдання є одним із ключових у бюджетному менеджменті практично для всіх країн світу, незалежно від того, яка форма державного устрою (федеративна або унітарна), вертикальні й горизонтальні бюджетні відносин між державою і місцевими органами влади. Об'єктивною передумовою таких відносин, тобто перерозподілу коштів, вважається неоднорідність фінансово-економічних потенціалів окремих адміністративно-територіальних одиниць, зокрема міст [25].

Необхідною умовою успішного бюджетного вирівнювання, як вертикального, так і горизонтального, є здатність центрального уряду, у процесі розподілу трансфертів, адекватно оцінити фінансовий потенціал території. При вертикальному вирівнюванні ця оцінка дозволяє визначити розрив між майбутнім рівнем доходів, закріплених за певною територією, та прогнозним рівнем видатків, виконання яких держава делегує на місцевий рівень. У процесі горизонтального вирівнювання оцінка фінансового потенціалу міст та районів сприяє уряду визначити напрями перерозподілу державних ресурсів між місцевими бюджетами, в результаті якого податкові можливості щодо заможніших територій використовуватимуться для трансфертів солідарності до регіонів із меншою спроможністю.

Проблемою фінансової політики України є те, що місцеві бюджети не в змозі самостійно виконувати покладені на них зобов'язання за рахунок фінансових ресурсів, що є в їх розпорядженні. Практика вирівнювання, що використовується в Україні для ліквідації дефіциту фінансових ресурсів стратегічно не має жодних перспектив і не сприяє розвитку економіки країни і регіонів у довгостроковій перспективі [10].

Принципово помилковим та дестимулювальним, на нашу думку, є визначення суми міжбюджетних трансфертів за фактом, виходячи з розриву в поточних доходах і витратах бюджету території. З точки зору сутності системи міжбюджетного вирівнювання, доцільним є порівняння фінансового потенціалу і, виходячи з цього, визначення територій-донорів та територій-реципієнтів.

Окремим аспектом системи міжбюджетного вирівнювання в Україні є розрахунок суми трансфертів на базі законодавчо закріпленої формули. Такий підхід стимулює місцеві органи влади приховувати доходи бюджету з метою підвищення суми вхідних трансфертів, що, звичайно, негативно відбивається на ефективності фінансової політики країни загалом. За умови використання фінансового потенціалу, як бази для визначення суми міжбюджетних трансфертів, відмічена проблема була б знівельована, оскільки маніпулювати фінансовим потенціалом, за наявності адекватної методики його оцінки, було б значно складніше.

Водночас, володіючи інформацією про рівень фінансового потенціалу території в цілому, та за основними складовими, можна визначити ті фінансові потоки, які мають бути присутні в офіційних даних, втім не відображені в них. Таким чином, з'являється принципова можливість контролю за тіньовим сектором та його обсягами, що, у свою чергу, дозволить підвищити ефективність фінансової політики загалом.

Найважливішим елементом фінансового потенціалу є бюджетний потенціал. Бюджетний потенціал характеризується системою показників, що відображають співвідношення витрат і результатів відповідно до інтересів регіонального розвитку, він зумовлюється сукупністю економічних і нормативно-правових умов, що дозволяють сформулювати оптимальну величину доходів, які покривають нормативні витрати регіону та забезпечують їх цільове й ефективне використання.

Система фінансової підтримки регіонів як складова бюджетного потенціалу поєднує кілька каналів надання фінансових ресурсів, які можна розділити на дві групи: регулярні та нерегулярні види фінансової допомоги. У складі регулярної фінансової допомоги необхідно виділити насамперед трансферти, дотації бюджетам адміністративно-територіальних утворень, субвенції. Нерегулярна фінансова допомога включає передусім витрати у межах здійснення різних регіональних програм, а також фінансування по лінії міністерств і відомств.

Інвестиційний потенціал у цілому, можна розглядати як сукупність наявних у регіоні факторів виробництва і сфер застосування капіталу. У вузькому розумінні інвестиційний потенціал – це характеристика кількісна, що враховує основні макроекономічні показники: насиченість території факторами виробництва (природними ресурсами, робочою силою, основними фондами, інфраструктурою тощо), споживчий попит населення й інші показники [19].

Його розрахунок ґрунтується на абсолютних статистичних показниках, а основними результируючими показниками є рівень інвестиційного ризику та інвестиційна привабливість регіону. Однак, прийняття оптимального рішення в одних умовах і з точки зору одного критерію, може виявитися не найкращим в інших умовах і за іншими критеріями. До того ж слід зазначити, що в реальній економіці, оскільки

вона має недетермінований характер, оптимальне рішення не є обов'язково найкращим. Доводиться враховувати також фактор стійкості економічного розвитку території. В нашому дослідженні розглядатимемо податковий потенціал регіону як обсяг оподатковуваних ресурсів території. У більш вузькому, практичному значенні податковий потенціал є максимально можливою сумою надходжень податків і зборів, обчислених в умовах чинного законодавства.

Кредитний потенціал розглядатиметься в двох аспектах. З одного боку, як складова інвестиційного потенціалу, що припускає вкладення власних фінансових ресурсів регіону з метою отримання доходів або з іншою інвестиційною метою і отримання кредитних ресурсів для покриття тимчасової потреби у фінансових ресурсах для нормальної життєдіяльності регіону. З іншого, як система показників, що оцінюють ефективність функціонування кредитної системи регіону [14].

У зв'язку із зазначеним, концепція формування регіонального фінансового потенціалу спрямована на оптимізацію ресурсозабезпечення територіального економічного розвитку, підвищення результативності та конкурентоспроможності господарської діяльності регіону та країни в цілому.

Відмітимо, що головною метою оцінювання фінансового потенціалу території є визначення в кількісному вимірі потенційних можливостей з генерації певного обсягу фінансових ресурсів. Отже, кількісно фінансовий потенціал є максимальним обсягом фінансових ресурсів, який може генерувати територія впродовж певного періоду часу.

Оцінювання фінансового потенціалу не лише дозволяє визначити максимальний розмір фінансових ресурсів, що здатна одержати територія, але і обґрунтувати ступінь використання фінансового потенціалу, рівень залучення фінансових ресурсів, якими потенційно володіє територія, у фактичний обіг, оцінити ефективність державної фінансової політики шляхом порівняння значень фінансових потенціалів за кілька періодів, а також визначити величину резервів, якими володіє територіальна економічна система. Місце фінансового потенціалу у забезпеченні збалансованого розвитку країни та її регіонів відображено на рис. 2.3.

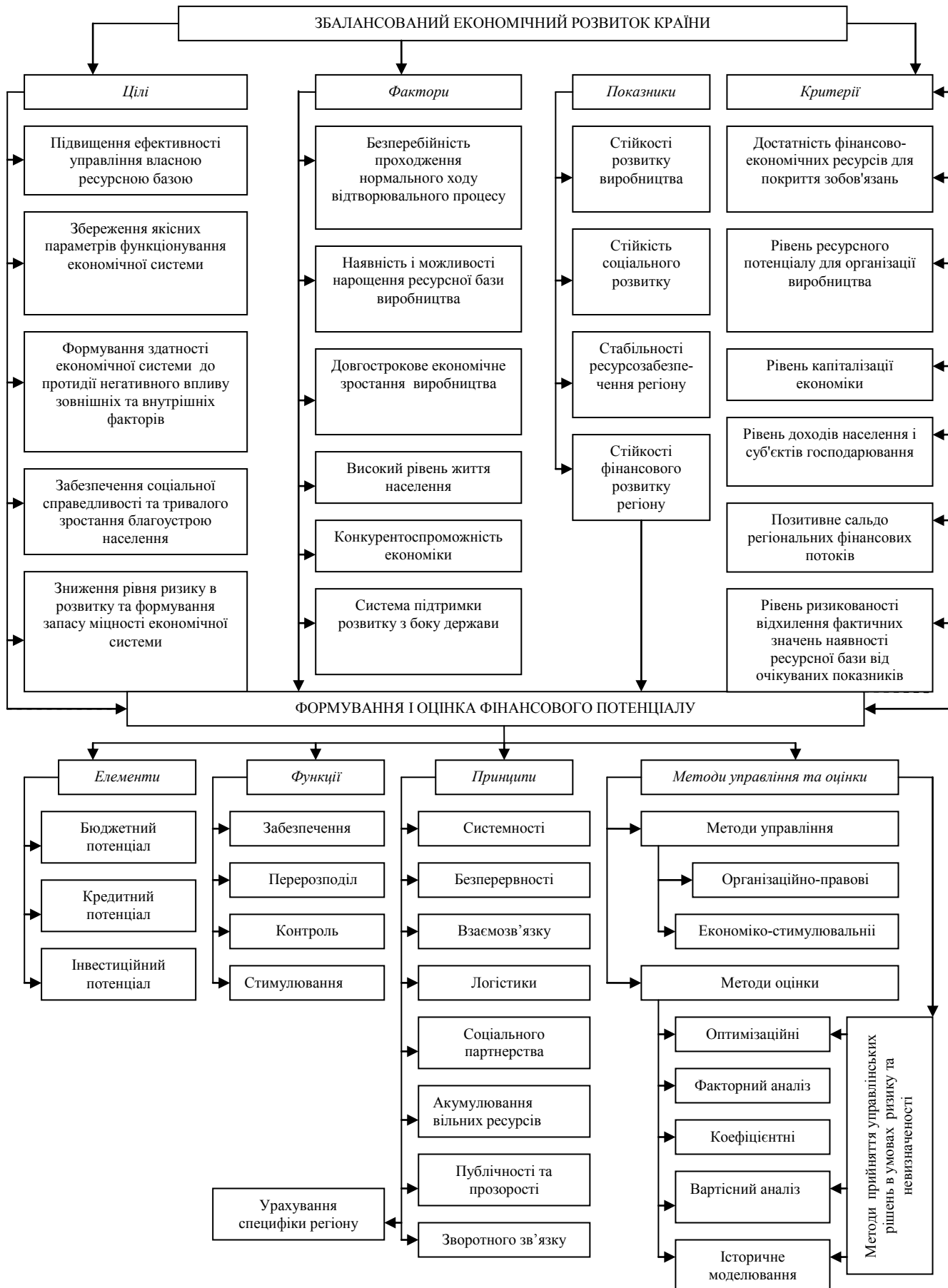

Рис. 2.3. Фінансовий потенціал у забезпеченні збалансованого розвитку країни та її регіонів*

*Сформовано за джерелом: [109].

Базою інформаційного забезпечення аналізу та оцінки фінансового потенціалу регіону можуть слугувати статистичні щорічники, законодавчі та нормативні акти України [15].

У процесі оцінювання рівня регіонального фінансового потенціалу важливе значення має достовірність даних, які одержуються у результаті статистичного спостереження. Достовірність забезпечується багатьма умовами. Це компетентність працівника, що бере участь у статистичному спостереженні, досконалість інструментарію (бланків, інструкцій) та ін. Достовірність включає як відповідність даних реальній дійсності, так і технічну точність або обґрунтованість виміру.

Достовірність тісно пов'язана з повнотою даних, що забезпечується: по-перше, охопленням одиниць досліджуваної сукупності. Доцільно зібрати інформацію про всі складові фінансового потенціалу, що діють у досліджуваному регіоні; по-друге, повноту слід розуміти і як охоплення найбільш істотних сторін явища, оскільки будь-яке досліджуване явище або сукупність носить складний характер і найрізноманітніші ознаки; по-третє, при вивченні розвитку явища впродовж певного часу повнота припускає одержання даних за максимально тривалі періоди.

Отже, фінансовий потенціал є важливим елементом, базисом, що забезпечує ефективну реалізацію фінансової політики, надаючи необхідну інформацію щодо обсягу наявних та можливих фінансових ресурсів. Фінансовий потенціал сприяє реалізації фінансової політики на всіх її етапах. Жодна з базових функцій фінансової політики не може ефективно виконуватися без інформації щодо фінансового потенціалу. Більшість проблем фінансової політики України пов'язана або може вирішитися шляхом управління фінансовим потенціалом.

В цілому, фінансовий потенціал країни та її регіонів доцільно обґрунтовувати через призму діалектичних взаємозв'язків розвитку та досягнення синергічного ефекту у процесі ефективного функціонування складових досліджуваного потенціалу; тенденцій змін в ході окреслення можливостей територіальних економічних систем щодо наявності фінансових ресурсів; взаємозумовленості та взаємозалежності матеріальної та нематеріальної складових фінансового потенціалу, як ефективного поєднання реальних і потенційних ресурсів з організаційно-

управлінськими, функціональними й інфраструктурними регіональними можливостями з метою залучення фінансового капіталу і як наслідок забезпечення збалансованого розвитку територіальної економічної системи.

2.2. Принципи та функції управління фінансовим потенціалом

Враховуючи той факт, що окремі дослідники характеризують управління фінансовим потенціалом як систему принципів, методів та функцій, зумовлюється необхідність узагальнення науково-методичних та методологічних підходів до конкретизації означених параметрів. У науковій літературі, методологію, у широкому розумінні, розглядають як спосіб усвідомлення будови науки і методів її роботи, а у вузькому, як сукупність принципів, методів, прийомів та процедур дослідження, що застосовуються в тій чи іншій спеціальній галузі знань (конкретна наукова методологія) [198, с. 82]. На принципах позитивної економічної теорії ґрунтується методологія економікс, що спрямована на дослідження сутнісних (у т.ч. причинно-наслідкових) зв'язків, для неї характерне значне ігнорування діалектики та логіки, переважання схем, графіків, математичного формалізму та ін." [81, с. 353-355]. Під методологією наукового дослідження розуміють вчення про методи пізнання тобто про систему принципів, правил, способів і прийомів, призначених для успішного вирішення пізнавальних задач [190, с. 221].

Як вчення про систему наукових принципів, форм і способів дослідницької діяльності методологія зумовлює чотирирівневу структуру, де виокремлюються [226, с. 56, 57]: фундаментальні, загальнонаукові принципи, що становлять власне методологію, конкретно-наукові принципи, які лежать в основі теорії тієї чи іншої дисципліни або наукової галузі, і систему конкретних методів і технік, що застосовуються для вирішення спеціальних дослідницьких завдань, зокрема методики (гр. *μεθοδικά*) як [198, с. 270; 226, с. 56]: сукупності методів, пов'язаних

спільністю вирішення окремих проблемних питань розвитку включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним матеріалом.

Систематизація принципів, на яких базується процес управління фінансовим потенціалом представлено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Ідентифікація принципів управління фінансовим потенціалом*

№ п/п	Принципи	Автор					
		Курінна О.В.	Боронос В.Г.	Мироненко М.Ю.	Козоріз М., Сторонянська І.	Григоренко В.О.	Клименко Т.В.
1	Комплексність (цілісність, системність)	+	+	+		+	+
2	Неперервність у часі	+	+	+		+	+
3	Еластичність (гнучкість)	+					+
4	Наукова обґрунтованість	+					
5	Результативність	+					
6	Адаптивність	+			+		
7	Соціальне партнерство		+	+	+		+
8	Гласність і прозорість		+	+	+	+	+
9	Збалансованість				+	+	
10	Узгодженість з цілями розвитку держави		+				+

*Узагальнено за джерелами: [103; 17; 18; 128; 220; 200; 60; 106].

Аналіз даних дозволяє відмітити, що серед принципів управління фінансовим потенціалом найбільш часто науковці виділяють такі: системність, неперервність у часі, соціальне партнерство, гласність і прозорість.

Нами розширено наукові підходи до обґрунтування принципів управління фінансовим потенціалом за рахунок таких:

принцип наукової обґрунтованості – передбачає здійснення процесу управління фінансовим потенціалом з урахування сучасних напрацювань та тенденцій розвитку економічної науки, усі заходи у процесі управління мають бути обґрунтованими і базуватися на використанні наукових методів та інструментів; крім того, дотримання зазначеного принципу поєднує не лише використання теоретичних напрацювань у процесі прийняття управлінських рішень, а й здійснення фундаментального аналізу практичних аспектів, пошуку шляхів оптимізації процесу управління;

принцип самостійності характеризує управління фінансовим потенціалом як відокремлений процес, здійснення якого належить до виключної компетенції уповноважених органів влади; крім того, у процесі управління держава не несе відповідальності за зобов'язаннями окремих адміністративно-територіальних одиниць, і навпаки;

принцип збалансованості інтересів регіону та держави передбачає, що попри самостійність у прийнятті управлінських рішень органами місцевого самоврядування, процес управління фінансовим потенціалом регіону не має суперечити стратегічним орієнтирам розвитку держави, а також нормативним документам, що мають загальнонаціональне значення;

принцип публічності і прозорості – процес управління фінансовим потенціалом має бути достатньо транспарентним, а основні результати його реалізації повинні бути оприлюднені і доступні для ознайомлення серед членів відповідної територіальної громади, що є визначальним у процесі контролю за ефективністю процесу управління;

принцип адаптивності та гнучкості – процес управління фінансовим потенціалом повинен бути наділений механізмами оперативного пристосування до зміни умов зовнішнього та внутрішнього середовища, а також його трансформації у відповідь на дію ендогенних та екзогенних детермінант з метою нівелювання деструктивного впливу їх реалізації;

принцип ефективності – процес управління фінансовим потенціалом повинен орієнтуватися на досягнення максимально позитивного результату при наявному обсязі доступних для його реалізації детермінант;

принцип справедливості – передбачає здійснення управління фінансовим потенціалом на засадах відсутності дискримінації певних груп економічних суб'єктів (окрім випадків, коли така дискримінація носить об'єктивний характер), справедливості розподілу суспільних благ, еквівалентного внеску учасників економічних відносин тощо;

принцип відповідальності – характеризує існування прав та обов'язків учасників економічних відносин, а також наявності покарання за недобросовісне виконання останніх на усіх стадіях управління фінансовим потенціалом;

принцип прогресивності та поступальності – управління фінансовим потенціалом має здійснюватися з урахуванням досягнутих у попередніх періодах результатів і бути спрямованим на забезпечення якісної трансформації економічної системи країни та його збалансованого розвитку.

Окрім, блоку принципів у рамках функціонального підходу доцільно також ідентифікувати ряд функцій, на виконання яких спрямовано процес управління фінансовим потенціалом країни. До таких, на нашу думку, можна віднести такі:

забезпечувальна – управління фінансовим потенціалом країни є основою забезпечення високих темпів соціально-економічного зростання та сталого розвитку за рахунок акумуляції достатнього для реалізації цієї мети обсягу фінансових ресурсів, трансформації у реальні потенційно доступних фінансових ресурсів, а також забезпечення відповідного рівня розвитку нематеріальної складової фінансового потенціалу;

стимулююча – передбачає, зацікавленість органів влади у забезпеченні високого рівня ефективності управління фінансовим потенціалом, оскільки від цього залежатиме динаміка соціально-економічного розвитку;

регулююча – проявляється у забезпеченні справедливого процесу розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів та капіталу, контролю за повнотою їх акумуляції та ефективністю використання тощо.

У контексті ідентифікації методів управління фінансовим потенціалом, варто відмітити, що органи державної влади можуть використовувати, для досягнення мети, інструменти бюджетної,

податкової та інвестиційної політики. Особливу роль у цьому інструментарії відіграють саме методи бюджетного регулювання, як ми вже й відмічали, адже щодо їх використання органи управління мають найбільше компетенцій.

Узагальнення наукових підходів до управління фінансовим потенціалом відображено на рис. 2.4.

Таким чином, у межах дослідження, управління фінансовим потенціалом з позиції функціонального підходу розумітимемо як діяльність уповноважених органів, спрямовану на реалізацію забезпечувальної, стимулюючої та регулюючої функцій фінансового потенціалу, що має базуватися на принципах наукової обґрунтованості, самостійності, збалансованості інтересів регіону та держави, публічності та прозорості, адаптивності та гнучкості, ефективності, справедливості, відповідальності, прогресивності та поступальності.

Відповідно до структурного підходу управління фінансовим потенціалом є цілеспрямованою діяльністю органів влади, направленою на забезпечення ефективного формування та використання матеріальної (реальних та потенційно доступних фінансових ресурсів домогосподарств, суб'єктів господарювання та органів місцевого самоврядування) та нематеріальної (організаційно-управлінських, функціонально-інфраструктурних та адаптивних можливостей економічної системи) складових фінансового потенціалу.

У процесі дослідження виявлено, що стосовно окреслення управлінської складової формування фінансового потенціалу, позиції науковців суттєво відрізняються, тобто серед дослідників існує кілька точок зору, зокрема: визначення управління фінансовим потенціалом як системи принципів і методів, системи прийняття управлінських рішень, процесу чи цілеспрямованої діяльності уповноважених органів влади. Такий плюралізм думок передусім зумовлений відмінностями у виборі самого підходу, виходячи з якого здійснюється трактування поняття, а саме: у випадку, якщо дослідник є прибічником процесного підходу, то управління фінансовим потенціалом трактуватиметься як процес; функціонального – як система принципів та функцій; структурного – як

комплекс складових елементів; системного – як систему, яка включає певні невід’ємні атрибути (суб’єкт, об’єкт, механізм, інструменти тощо).

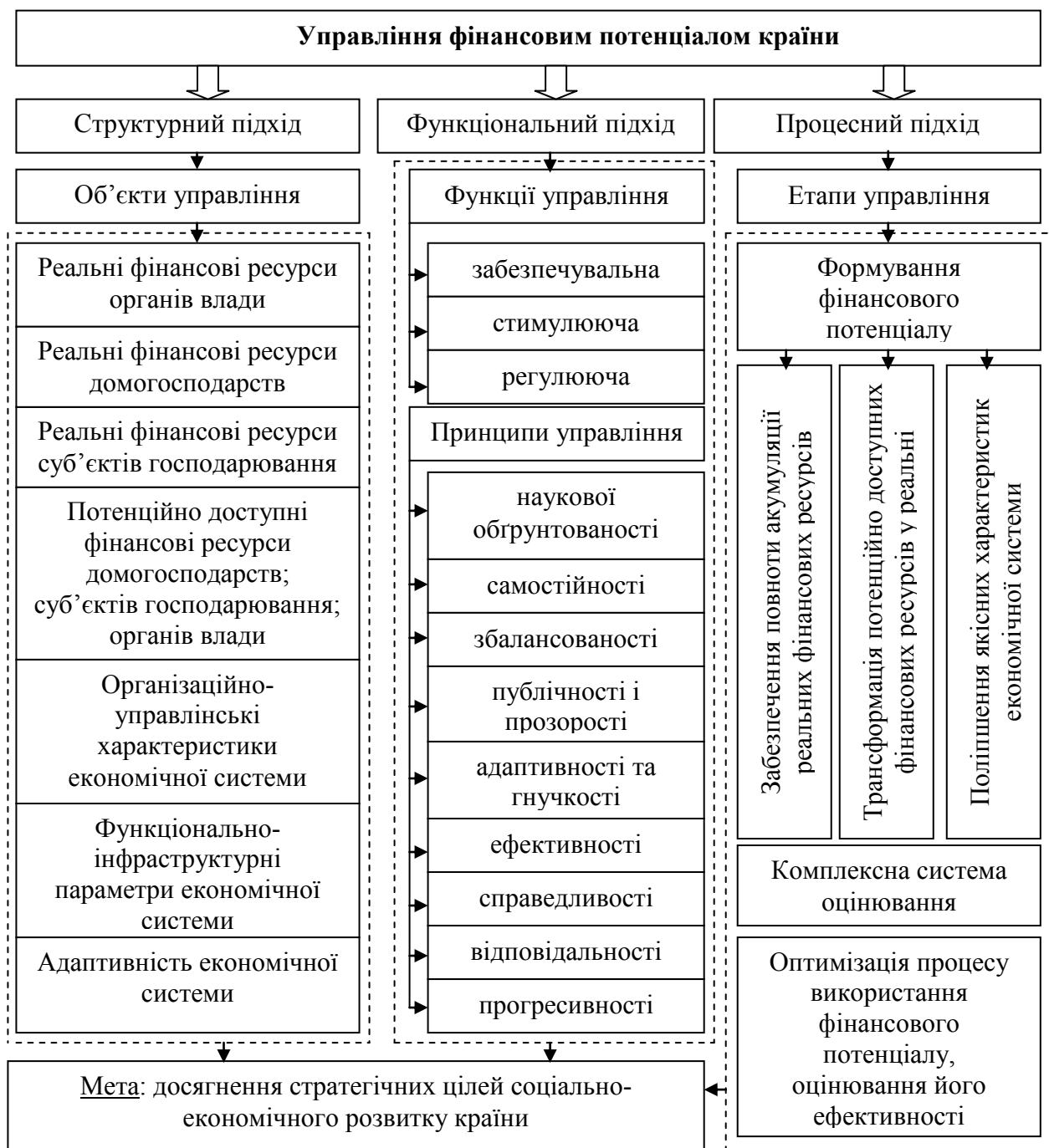

Рис. 2.4. Формалізація підходів до управління фінансовим потенціалом країни*

*Авторська розробка.

Разом з тим, попри відмінності у виборі узагальнюючих характеристик, дослідники мають подібну позицію щодо основних етапів процесу управління, до яких відносять: формування фінансового

потенціалу, що передбачає забезпечення акумуляції фінансових ресурсів, а також створення сприятливого середовища функціонування економічних суб'єктів; оцінювання його поточного рівня та забезпечення ефективності використання.

Таким чином, з позицій процесного підходу управління фінансовим потенціалом доцільно розглядати як процес, спрямований на формування його складових, розроблення комплексної системи оцінювання його інтегрального рівня та ефективності використання, а також контроль за ефективністю реалізації кожного з етапів.

Досить одностайною є позиція дослідників і щодо визначення суб'єктів управління фінансовим потенціалом, до яких відносять державні органи влади (органи місцевого самоврядування), а також конкретизація мети управління – досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни. Однак, зазначимо, що мета управління фінансовим потенціалом має узгоджуватися з тенденціями розвитку світогосподарських відносин, тобто, з нашої точки зору, більш доречним варіантом формулювання мети є забезпечення збалансованості розвитку на основі врахування специфічних детермінант у процесі створення сприятливого середовища для ефективного формування і удосконалення системи управління фінансовим потенціалом країни та її регіонів.

Узагальнення науково-методологічних підходів дає підстави стверджувати, що фінансовий потенціал виступає основою фінансової самодостатності країни, а від ефективності управління ним значною мірою залежить динаміка соціально-економічного розвитку територіальної економічної системи. У процесі забезпечення системи управління фінансовим потенціалом країни та її регіонів доцільним є врахування структурного підходу, як результативної діяльності органів місцевого самоврядування, спрямованої на забезпечення ефективного функціонування складових фінансового потенціалу регіону; функціонального, як діяльності уповноважених органів, спрямованої на реалізацію забезпечувальної, стимулюючої та регулюючої функцій фінансового потенціалу; процесного, що зумовлюється оптимізаційними підходами до формування складових фінансового потенціалу регіону, розробленням системного підходу до оцінювання інтегрального рівня та

ефективності його використання, задіянням контролю з метою підвищення результативності управління фінансовим потенціалом.

Таким чином, запропонований підхід до управління фінансовим потенціалом враховує низку концептуальних аспектів, має комплексний характер (передбачає інтеграцію структурного, функціонального та процесного підходів), що, у свою чергу, формує потужну теоретичну базу для розроблення прикладних механізмів оцінювання фактичного рівня фінансового потенціалу країни, ефективності його використання, розроблення стратегії фінансового розвитку країни та покращення системи фінансового вирівнювання.

2.3. Детермінанти управління фінансовим потенціалом країни та її регіонів

Актуальним пріоритетом фінансової політики держави є трансформація уявлення щодо ролі та базових концептуальних і прикладних засад управління фінансовим потенціалом у процесі забезпечення його збалансованого розвитку. При цьому зауважимо, що проблемним аспектом є не лише необхідність термінологічної трансформації розуміння фінансового потенціалу, а й важливість кардинальної зміни ролі управління ним, адже саме імплементація кількісного оцінювання рівня фінансового потенціалу чи ефективності його використання може виступити передумовою переоцінки його значення для соціально-економічного розвитку. Натомість, усвідомлення важливості оптимізації процесу формування фінансового потенціалу та його використання може стати тригером активізації уваги економічних суб'єктів до означених процесів, розуміння значимості власної ролі в них та формування партнерських відносин між органами місцевого самоврядування та іншими учасниками економічних відносин.

У процесі дослідження виявлено, що важливим аспектом обґрунтування методологічних основ фінансового потенціалу є його видова характеристика. Класифікація певного предмета чи явища за

видами дає уявлення про можливі його форми та прояви. Аналіз класифікаційних ознак та видів фінансового потенціалу, залежно від них, не лише деталізує сутність, але і дає додаткову інформацію, що може бути використана для управління ним.

Узагальнення й аналіз наукових підходів до класифікації фінансового потенціалу дозволило виокремити основні класифікаційні ознаки та види фінансового потенціалу на їх основі (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Класифікація фінансового потенціалу

Класифікаційна ознака	Вид фінансового потенціалу
За рівнем	- фінансовий потенціал світу; - фінансовий потенціал держави; - фінансовий потенціал регіону; - фінансовий потенціал міста; - фінансовий потенціал суб'єктів господарювання
За джерелами формування	- внутрішній (власний); - зовнішній (залучений)
За результатом	- досягнутий; - перспективний
За ступенем прояву	- реальний; - прихований
За повнотою використання	- використовуваний; - невикористаний
За періодом формування	- накопичений; - поточний
За одиницями виміру	- абсолютний; - відносний
За сферами	- бюджетно-податковий фінансовий потенціал; - фінансовий потенціал домогосподарств; - фінансовий потенціал фінансово-кредитних установ; - фінансовий потенціал підприємств
За можливістю доступу	- наявний активний; - наявний резервний; - наявний тіньовий; - неактивний
За цільовим призначенням	- ощадний фінансовий потенціал; - інвестиційний фінансовий потенціал; - бюджетний фінансовий потенціал

Формування та реалізація фінансового потенціалу території залежать від багатьох детермінантів. Тлумачення поняття „детермінанта” зводиться до причини, що визначає виникнення явища, або ж є визначальною ознакою якогось об’єкта. Також обґрунтовується визначення поняття „детермінант”, тобто будь-яка причина або така, що передує, умова чи засіб; визначник [39, с. 289]. В нашому дослідженні розглядатимемо поняття детермінанти, як фактори, що визначають особливості управлінських підходів до формування і нарощення фінансового потенціалу країни та її регіонів.

До відмічених детермінанті у сфері формування фінансового потенціалу країни та її регіонів відносять, зокрема рівень економічного розвитку, стану і тенденцій розвитку національної та світової фінансової системи, рівня розвитку фінансової інфраструктури, заможності населення і т.д. Науковці по-різному тлумачать їх класифікацію. Тому нами було проведено комплексний аналіз підходів до класифікації детермінант, що впливають на фінансовий потенціал.

Виявлено, що домінуючою класифікаційною ознакою є відношення до суб’єкта формування, тобто поділ детермінант на внутрішні та зовнішні. Так, П. Ібрагімова пропонує розділяти детермінанти впливу на фінансовий потенціал за двома групами [92]: об’єктивні та суб’єктивні. До об’єктивних вона відносить рівень економічного розвитку території, галузеву структуру території, кількість населення, обсяги інвестицій, кількість фінансових установ, обсяг активів банківської системи тощо.

Суб’єктивними детермінантами є схильність до інвестицій і заощаджень, державна економічна і фінансова політика, наявність роду пільг та відстрочок [52].

За твердженням О. Балацького варто розрізняти 3 групи детермінант, що впливають на величину фінансового потенціалу [186]:

- 1) кількість фінансових ресурсів, якими володіє територія на певний момент часу;
- 2) якісні характеристики фінансових ресурсів, що визначають їх продуктивну здатність;
- 3) умови, що забезпечують фінансову діяльність та використання фінансового потенціалу.

Одним із завдань класифікації об'єкта, на нашу думку, є його пізнання через детермінанти впливу. Чим глибше ми пізнаємо певний об'єкт, процес чи явище, тим змістовнішим стає уявлення щодо того, яким чином організувати управління ним. Отже, з позиції фінансового потенціалу, визначення детермінант впливу, має спростити завдання управління ним, через сприяння в окресленні дієвих інструментів впливу на досліджуваний процес. Водночас, доцільним є розширення відмічених вище класифікаційних ознак, доповнивши їх видовою ознакою.

Відповідно до відміченої ознаки пропонується виокремити детермінанти прямого й опосередкованого впливу, оскільки саме вони дають уявлення – яким чином можна вплинути на фінансовий потенціал? Класифікація детермінантів (факторів) впливу на фінансовий потенціал відповідно до характеру їх впливу відображена на рис. 2.5.

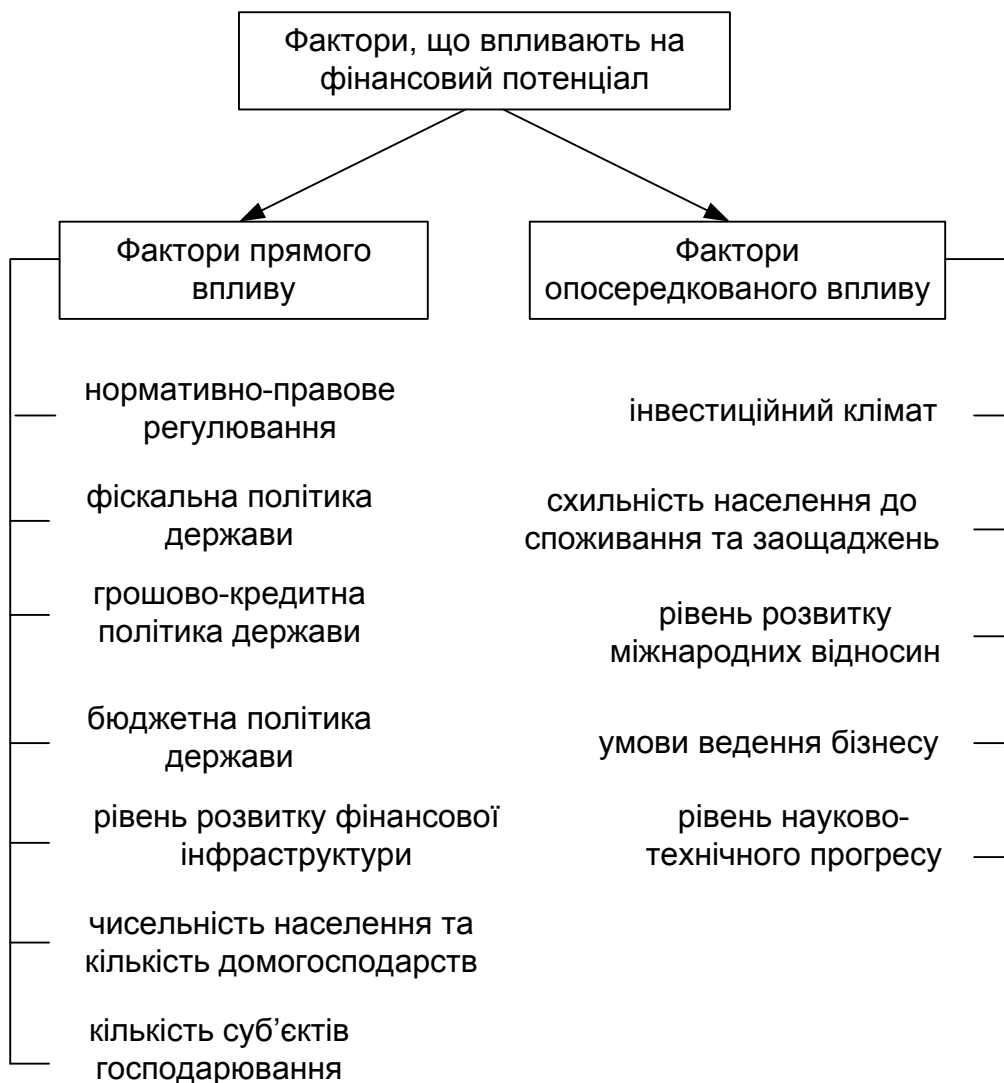

Рис. 2.5. Детермінанти (фактори) впливу на формування фінансового потенціалу

*Сформовано за джерелами: [52; 186].

Наявність узагальненої інформації сприятиме окресленню інструментів управління фінансовим потенціалом і поділу їх на дві групи, зокрема інструменти які матимуть пряму реакцію, а які опосередковану. Причому детермінанти прямого впливу володіють значно меншим часовим лагом дії порівняно з опосередкованими.

Відповідно оперативні дії щодо управління фінансовим потенціалом знаходяться в тісному взаємозв'язку з детермінантами прямого впливу. Натомість розроблення стратегічних заходів багато в чому пов'язане з детермінантами опосередкованого впливу.

Однією з основних детермінант формування фінансового потенціалу є фінансовий стан підприємства. Проте погляди науковців з цього приводу істотно відрізняються, оскільки фінансовий стан підприємства як явище має багато аспектів та різних форм прояву.

Фінансовий стан підприємства є комплексним поняттям, воно розглядається як результат взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів [154]. В нормативному документі зазначено, що фінансовий стан підприємства є сукупністю показників, що відображають наявність, розміщення і використання ресурсів підприємства, реальні й потенційні фінансові можливості підприємства [168]. Узагальнення і аналіз дискусійних положень і переваг наукових підходів уможливило формування власного трактування сутності фінансового потенціалу як спроможності підприємства генерувати позитивні чисті грошові потоки в обсягах, адекватних його фінансовому стану.

Управлінські підходи до забезпечення ефективного функціонування складових фінансового потенціалу повинні базуватися на врахуванні багатогранних детермінант впливу з метою досягнення результативності досліджуваного процесу, оскільки від вибору оптимального варіанту управління фінансовим потенціалом в значній мірі залежить соціально-економічний розвиток територіальної економічної системи.

РОЗДІЛ 3. ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ КРАЇНИ

3.1. Аналіз складових формування фінансового потенціалу України

Процес забезпечення результативного управління фінансовим потенціалом країни та її регіонів тісно пов'язаний з вартісною оцінкою, що передбачає передусім аналіз власних фінансових ресурсів окремих територіальних економічних систем та виокремлення потреб у фінансових потоках. Можна вирізнити кілька детермінант, що зумовлюють роль зазначеної оцінки для забезпечення ефективного формування та реалізації фінансового потенціалу. До таких детермінант належать [24, с. 12]: *по-перше*, різні розміри територій, чисельності населення, територіально-адміністративний склад та інші економіко-географічні та демографічні фактори, що можуть суттєво впливати на формування фінансового потенціалу окремих регіонів; *по-друге*, різний рівень економічного розвитку кожного регіону; *по-третє*, відповідні регіональні дисбаланси у формуванні дохідної частини місцевих бюджетів.

За допомогою вартісної оцінки, як відмічає Ж. Голодова, можуть бути вирішені певні завдання, спрямовані на усунення регіональних диспропорцій соціально-економічного розвитку, ефективне формування та використання окремих складових та фінансового потенціалу загалом як на рівні окремих регіонів, так і на рівні держави у контексті міжрегіональної економічної політики. Серед таких завдань вирізняють [63; 64]:

розроблення стратегії розвитку регіонів, виявлення слабких і сильних місць у формуванні фінансового потенціалу;

групування регіонів для визначення більш слабких та сильних для дальшого розроблення політики державної допомоги, міжбюджетних трансфертів тощо;

визначення достатності та загальної забезпеченості фінансовим потенціалом.

визначення можливості і необхідності реалізації окремих програм та проектів, пошук найбільш релевантних регіонів з позиції достатності (недостатності) потенціалу.

До цього варто додати, що оцінювання фінансового потенціалу та його складників на рівні регіонів дає змогу виявити кількісний зв'язок з різними соціально-економічними детермінантами, що впливають на формування потенціалу будь-якого регіону; прогнозувати та планувати подальше формування та реалізацію фінансового потенціалу окремо взятого регіону, забезпечуючи при цьому ефективне управління фінансовим потенціалом з метою підвищення результативності соціально-економічного розвитку України та її регіонів.

Дослідження свідчить, що фінансовий потенціал визначається кількісно як сукупність наявних та потенційних фінансових ресурсів, яка охоплює ресурси та доходи підприємств (або потенціал підприємств), ресурси – доходи та нагромадження домогосподарств або фінансовий потенціал домогосподарств та ресурси місцевих органів влади у вигляді бюджетного фінансового потенціалу. Таким чином, спробуємо визначити фінансовий потенціал України та його окремі складові на загальнодержавному та регіональному рівні, а також проаналізувати динаміку рівня фінансового потенціалу регіонів України.

Для визначення бюджетного потенціалу розглянемо в динаміці основні статті доходів місцевих бюджетів у 1993-2014 рр. (табл. 3.1). Для унаочнення розрахунків поділимо табличний матеріал за часовим критерієм, проаналізувавши структуру доходів місцевих бюджетів України фактично з моменту визнання її незалежності.

За аналізований період відмічена структура зазнала значних змін, оскільки максимально ринковоорієнтованою вона була на межі тисячоліть (XX-XXI ст.), перед ухваленням Бюджетного кодексу України, що дозволило владі централізувати бюджетні відносини та фактично позбавити місцеві органи влади власних дохідних джерел.

Таблиця 3.1

**Структура доходів місцевих бюджетів України,
1993-2014 рр., %**

Рік	Податкові надходження	Неподаткові надходження	Доходи	Цільові	Офіційні трансферти	Усього
			від операцій з капіталом	фонди		
1993	48,90	1,40	0,10	0,10	49,70	100,00
1996	68,40	2,60	0,10	0,10	29,00	100,00
1999	60,00	2,70	0,10	6,00	31,30	100,00
2000	68,10	3,40	×	10,10	18,30	100,00
2001	64,00	8,60	×	3,50	24,00	100,00
2002	59,10	8,80	0,40	2,70	29,00	100,00
2003	58,30	7,30	2,20	1,00	31,20	100,00
2004	54,20	7,10	3,00	1,50	34,20	100,00
2005	46,20	5,50	4,30	1,50	42,50	100,00
2006	44,00	6,50	3,90	2,10	43,50	100,00
2007	40,76	6,31	3,51	1,94	47,48	100,00
2008	41,66	6,02	4,30	2,53	45,49	100,00
2009	43,13	5,59	3,33	1,69	46,26	100,00
2010	41,14	5,40	1,80	1,06	44,17	100,00
2011	42,40	5,50	1,60	1,00	49,50	100,00
2012	40,26	6,01	1,01	0,45	52,26	100,00
2013	38,12	5,59	0,78	0,25	55,26	100,00
2014	38,01	5,59	0,78	0,25	55,36	100,00

Джерело: Розраховано за даними Міністерства фінансів України.

Найбільша частка (табл. 3.1) податкових надходжень у структурі доходів (68,1 %) спостерігалась у 2000 р., у 2014 – 38,01 %, при цьому офіційні трансферти місцевим органам влади становили в 2000 р. 18,3 %, у 2014 р. – 55,36 %. При цьому у 2000 р. були зафіксовані максимальні доходи за статтею „Цільові фонди”, сформовані на місцевому рівні, – 10,1 %. Зазначимо, що після ухвалення Бюджетного кодексу відмічені фонди були майже заборонені, і їх обсяг у 2014 р. не перевищував 0,25 %.

Подібна ситуація відбувалася з доходами від операцій з капіталом, де надходження також були незначними. Виняток стосується середини „нульових” років, коли нова влада активно провадила курс на роздержавлення великих підприємств і саме цим забезпечувала значний обсяг надходжень: 4,3 % у 2005 та 2008 рр. Нині ця цифра знизилася до 0,78 %.

Таким чином можна констатувати, що структура доходів, яка склалася на 2014 р., є неприйнятною за рівнем забезпечення місцевих органів влади доходами (менше ніж 45 %). Відмічена ситуація у бюджетній сфері зумовлює необхідність втручання з боку владних структур.

У процесі дослідження бюджетних періодів (2007-2014 рр.) статистичні дані подано у регіональному зрізі як в абсолютному, так і у відносному значенні. За аналізований період наведені дані можуть значно варіювати, оскільки в бюджетній практиці України використовувалися різні фінансові інструменти (як до ухвалення нової редакції Бюджетного кодексу, так і в подальшому). Згруповані дані щодо основних складових доходів місцевих бюджетів за період 2007-2014 рр. наведено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Складові бюджетного потенціалу України, 2007–2014 рр., млн грн*

Рік	Податкові надходження млн грн	Неподаткові надходження, млн грн	Доходи від операцій з капіталом, млн грн	Цільові фонди, млн грн	Офіційні трансферти, млн грн	Сукупний бюджетний потенціал України, млн грн
2007	30931,55	4790,636	2663,551	1474,67	36029,14	75889,54
2008	44593,38	6441,072	4603,526	2710,74	48701,48	107050,2
2009	59281,4	7677,553	4577,061	2324,249	63583,17	137443,4
2010	59157,57	7759,077	2593,074	1525,96	63523,75	143812,6
2011	67575,56	8769,239	2556,275	1614,697	78881,34	159397,1
2012	73086,91	10915,85	1829,842	822,7389	94875,02	181530,4
2013	85852,03	12593,23	1754,321	571,5597	124459,6	225230,8
2014	85938,81	12646,34	1764,839	574,6767	125183,4	226108,1
Приріст	55 007 253	7 855 699	-898 712	-899 993	89 154 296	150 218 542
Темп приросту 2007–2014 рр.	177,84	163,98	-33,74	-61,03	247,45	197,94

*Джерело: Розраховано за даними Міністерства фінансів України.

Протягом досліджуваного періоду (2007-2014 рр.) найбільша сума ресурсів, у складі сукупного бюджетного потенціалу України, забезпечувалася за рахунок офіційних трансфертів. На другому місці – податкові надходження, на третьому, четвертому і п'ятому – неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та цільові фонди. Отже, станом на початок 2015 р. (табл. 3.3) розмір сукупного бюджетного потенціалу України оцінювався в 226,1 млрд, з яких 125 млрд грн становили офіційні трансферти, а 89,9 млрд грн – податкові надходження. При цьому починаючи з 2006 р. сукупна сума бюджетного потенціалу зросла на 150 млрд грн, або майже на 200 %. При цьому серед складових бюджетного потенціалу найбільші темпи зростання стосуються офіційних трансфертів – майже 250 %, або 89,2 млрд грн. Водночас податкові надходження зросли лише на 178 %, або на 55 млрд грн, а неподаткові – на 164 % (7,9 млрд грн). Відмітимо, що лише ці три складники засвідчили позитивний приріст у досліджуваному періоді. При цьому цільові фонди та доходи від операцій з капіталом помітно скоротилися – на 61 % та 34 % відповідно, або майже на 900 млн грн кожен.

Таблиця 3.3

**Динаміка зростання сукупного бюджетного фінансового потенціалу
України, 2007-2014 рр.***

Рік	Бюджетний потенціал, млн грн	Приріст, млн грн	Темп приросту, %	Коефіцієнт зростання
2007	75 890	×	×	×
2008	107 050	31 161	141,06	1,41
2009	137 443	30 393	128,39	1,28
2010	143 813	6 369	104,63	1,05
2011	159 397	15 585	110,84	1,11
2012	181 530	22 133	113,89	1,14
2013	225 231	43 700	124,07	1,24
2014	226 108	877	100,39	1,00

*Джерело: Розраховано за даними Міністерства фінансів України.

Згідно з розрахунками (табл. 3.3) найбільший приріст було досягнуто у 2008-2009 рр., де податкові надходження зросли на 44,2 % та 33 % відповідно, офіційні трансферти – на 35 % та 30,6 %, темпи приросту

сукупного потенціалу становили 41 % та 28,4 % відповідно. При цьому негативні тенденції відмічені, щодо приросту потенціалу, зокрема у 2010 та 2014 рр. Темп зростання сукупного потенціалу у 2010 р. досяг лише 4,6 %, у 2014 р. – 0,39 %. Проте саме у 2010 р. основні складові бюджетного потенціалу, зокрема податкова та трансфертна, засвідчили від’ємні темпи зростання (–0,21 % та –0,09 % відповідно). Загалом наведені дані дають можливість зафіксувати вповільнення темпів приросту бюджетного потенціалу України та його складових у 2007–2014 рр., що свідчить про погіршення фінансового забезпечення соціально-економічного зростання України та необхідність інтенсифікації зусиль щодо мобілізації фінансових ресурсів.

Крім цього, різна міра чутливості та темпи зростання вплинули на відносну структуру бюджетного потенціалу України (табл. 3.4)

Таблиця 3.4

**Структура сукупного бюджетного потенціалу регіонів України
у 2007-2014 рр., %***

Рік	Частка податкових надходжень у сукупному бюджетному потенціалі, %	Частка неподаткових надходжень у сукупному бюджетному потенціалі, %	Частка доходів від операцій з капіталом у сукупному бюджетному потенціалі, %	Частка цільових фондів у сукупному бюджетному потенціалі, %	Частка офіційних трансфертів у сукупному бюджетному потенціалі, %
2007	40,76	6,31	3,51	1,94	47,48
2008	41,66	6,02	4,30	2,53	45,49
2009	43,13	5,59	3,33	1,69	46,26
2010	41,14	5,40	1,80	1,06	44,17
2011	42,39	5,50	1,60	1,01	49,49
2012	40,26	6,01	1,01	0,45	52,26
2013	38,12	5,59	0,78	0,25	55,26
2014	38,01	5,59	0,78	0,25	55,36

*Джерело: Розраховано за даними Міністерства фінансів України.

Найбільшу частку в загальній сумі доходів місцевих бюджетів (табл. 3.4) становлять офіційні трансферти з держбюджету, частка яких постійно зростає: з 47,5 % у 2007 р. до 55,4 % у 2014 р. Тобто приріст частки офіційних трансфертів у сукупному бюджетному потенціалі регіонів України з 2007 р. до 2014 р. становив майже 8 %.

Друге місце за часткою у сукупному потенціалі бюджетів місцевих органів влади протягом усього періоду з 2007 до 2014 рр. припадало на податкові надходження – 38 % за підсумками 2014 р. При цьому зазначимо, що частка податкових доходів у загальному бюджетному потенціалі суттєво знизилася за останні роки – з 68,1 % у 2000 р. до 40,8 % у 2009 р. та 38 % у 2014 р., тобто майже на 3 %, хоча до 2011 р. частка в сукупному обсязі бюджетного потенціалу України поступово зростала. Отже, частка податкових надходжень у сукупному бюджетному потенціалі з 2011 до 2014 рр. знизилася більше ніж на 4 %.

Важливо зазначити, що згідно з положеннями Бюджетного кодексу України відмічена частина бюджетного потенціалу формується за кошти податку на доходи фізичних осіб, частково – на прибуток підприємств, податку на власність (із власників транспортних засобів), внутрішніх податків, платежів за використання природних ресурсів та інших податків і зборів. При цьому понад 30 % відміченого потенціалу мобілізується через надходження податку з доходів фізичних осіб, що, фактично, є найважливішою стратегічною складовою бюджетного потенціалу місцевих органів влади. Якщо оцінити динаміку різних методів мобілізації податкових надходжень до місцевого бюджету, то можна пересвідчитися, що частка саме податку з доходів фізичних осіб є найбільш стабільною компонентою, – за весь аналізований період відносна зміна цього показника була найменша.

На третьому, четвертому та п'ятому місцях у структурі бюджетного потенціалу місцевих органів влади знаходяться неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та цільові фонди, частки яких за підсумками 2014 р. становили 5,6 %, 0,78 % та 0,25 % відповідно, де також відмічені тенденції до їх зниження за всі аналізовані роки. Зокрема, частка доходів від операцій з капіталом у сукупному бюджетному потенціалі за останні сім років знизилася з 3,51 % у 2007 р. до 0,78 % у 2014 р., тобто майже у 5 разів, рівно як і цільових фондів: з майже 2 % до 0,25 % відповідно.

Безперечно, така тенденція поступового підвищення протягом останніх 10 років питомої ваги офіційних трансфертів у сукупному обсязі фінансового потенціалу регіонів з одночасним зниженням частки всіх інших складових, перш за все податкових надходжень, свідчить про зменшення фінансової самостійності регіонів і збільшення централізації та залежності фінансового потенціалу місцевих органів влади.

Зазначимо, що така ситуація певною мірою характерна майже для всіх регіонів України. При цьому, виходячи з аналізу даних щодо структури доходів бюджетів можна стверджувати, що бюджетний потенціал більшості регіонів України є трансфертозалежним, адже частка трансфертів у загальній структурі бюджетного потенціалу цих регіонів перевищує власні надходження. Максимальний рівень трансфертів сягає в окремих областях Західного регіону майже 70 % сукупних доходів бюджету (Чернівецька, Тернопільська, Івано-Франківська). Водночас у Центральному та Придніпровському регіонах спостерігається мінімальний рівень надходжень від трансфертів (Дніпропетровська, Київська області, м. Київ), що дає підстави стверджувати про більший рівень їх автономії, попри те що цей рівень становить 30-40 % усіх доходів. Відповідно, як уже зазначалося, домінували в складі бюджетного потенціалу більшості регіонів України податкові надходження, у структурі яких (як у окремих регіонах, так і в країні в цілому) вирішальну для бюджетного потенціалу роль відіграє податок на доходи фізичних осіб (у деяких регіонах надходження від цього податку становлять 35-45 % усіх бюджетних доходів). Однак частка інших видів доходів є вельми незначною з погляду формування бюджетного потенціалу.

Таким чином, на нашу думку, для ретельного аналізу й оцінки бюджетного потенціалу місцевих органів влади та способів його підвищення доречно розглядати динаміку таких складників, як податкові надходження (у т. ч. податки на доходи фізичних осіб, податки на доходи підприємств), платежі за використання природних ресурсів, інші податки, неподаткова компонента, офіційні трансферти, цільові фонди тощо.

Зрозуміло, що за браком власних фінансових ресурсів регіональна влада вимушена виконувати як економічні, так і політичні розпорядження „згори”. Тому для поліпшення ситуації необхідно диверсифікувати підходи щодо формування доходів з метою забезпечення інфраструктурних змін, а саме: забезпечити надання зв'язаних цільових трансфертів з боку держави місцевим органам влади; розвивати бізнес-партнерство з великими працедавцями; запровадити спеціальні місцеві податки на розвиток інфраструктури; залучати кошти за допомогою розміщення муніципальних цінних паперів тощо.

Отже, бюджетний потенціал регіону характеризує потенційну можливість акумулювання фінансових ресурсів у бюджеті відповідного

рівня, при цьому він може розглядатись як реальна сума грошових коштів, яка структуризуватиметься та оцінюватиметься за джерелами одержання бюджетних доходів або методами мобілізації ресурсів у відповідний місцевий бюджет.

Наступним та, безперечно, найбільш вагомим, з погляду вартісної оцінки складником, у структурі фінансового потенціалу є фінанси підприємств і організацій. Незважаючи на зменшення питомої частки підприємств у структурі фінансового потенціалу України за останні роки, як зазначає С. Шумська, ключову роль і далі відіграють фінансові ресурси підприємств – акумульовані грошові кошти з різних джерел, що надходять у обіг і призначені для здійснення виробництва (надання послуг) з метою одержання прибутку [229, с. 61]. Характеризуючи причини зниження частки фінансів підприємств і організацій, відмічений науковець відзначає посилення ролі держави та нагромадження потенційних можливостей домашніх господарств. Проте, на сьогодні, фінансові можливості українських підприємств все одно становлять дві третини сукупного фінансового потенціалу. Ці висновки підтверджуються й розрахунками інших дослідників щодо окремих регіонів.

Проаналізуємо за аналогічною методикою розвиток фінансового потенціалу українських підприємств за період 2007-2014 рр. (табл. 3.5).

Для аналізу досліджуваних складовий фінансового потенціалу, відповідно до рекомендацій статистичних служб, здійснимо розподіл підприємств на дві групи – великі і середні, та підприємства малого бізнесу. Водночас, фінансовий потенціал великих і середніх підприємств розділимо на такі складові: власний капітал, забезпечення наступних витрат і платежів, довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання та доходи майбутніх періодів. Однак, фінансовий потенціал підприємств малого бізнесу подано єдиною сумою, оскільки виокремити складові на цих підприємствах складно.

Найбільшу суму в складі фінансового потенціалу підприємств (табл. 3.5) становлять поточні зобов'язання. Так, на початок 2015 р. їх обсяг становив 2035 млрд грн. Превалювання відміченої складової свідчить про негативні тенденції фінансового стану українських підприємств, оскільки значний обсяг поточних зобов'язань не сприяє ефективному

функціонуванню підприємств. Другою та третьою за обсягом складовою є власний капітал підприємств (у 2014 р. він становив 1446 млрд грн) та довгострокові зобов'язання – 703 млрд грн. Незначними, порівняно з попередніми складовими, є доходи майбутніх періодів та забезпечення наступних витрат і платежів, відповідно – 35 та 111 млрд грн. Зазначимо, що за досліджуваний період сукупний фінансовий потенціал підприємств зріс більше ніж на 4353 млрд грн (336 %) і досяг 6195,6 млрд грн. При цьому переважну частку такого зростання забезпечив фінансовий потенціал, сформований на рівні малих підприємств, – 1461 млрд грн та поточних зобов'язань – 1471 млрд грн.

Таблиця 3.5

**Складові фінансового потенціалу підприємств України,
2007-2014 рр., млн грн***

(млн грн)

Рік	Власний капітал	Забезпечення наступних витрат і платежів	Довгострокові зобов'язання	Поточні зобов'язання	Доходи майбутніх періодів	Фінансовий потенціал підприємств малого бізнесу	Фінансовий потенціал підприємств України
2007	648647,22	33798,24	170139,88	564807,36	10610,4	414379,58	1842382,6
2008	836016,58	47663,15	262006,1	720697,89	12952,48	614773	2494109,1
2009	884640,71	56576,57	413134,73	978834,87	14403,38	897834,94	3245425,1
2010	984737,8	61081,15	431421,67	1125026,64	16537,36	1057340,55	3676145,1
2011	1058531,02	70242,08	478634,32	1292451,04	16853,88	1180270,07	4096982,4
2012	1183997,41	83555,11	554787,96	1472614,9	24673,06	1356473,35	4676101,7
2013	1331997,09	95670,6	640780,1	1960418,58	32383,39	1724416,75	5785666,5
2014	1445660,84	101185,24	702916,35	2035610,3	35112,23	1875066,68	6195551,6
Приріст 2007-2014 рр.	797013,62	67387	532776,47	1470802,94	24501,83	1460687,1	4353168,9
Темп приросту, 2007-2014, %	222,87	299,38	413,14	360,41	330,92	452,50	336,28

*Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України.

Аналіз темпів приросту фінансового потенціалу підприємств регіонів та його складових у динаміці засвідчив, що у відсотковому

значенні найбільшого приросту було досягнуто за статтями фінансового потенціалу підприємств малого бізнесу – 453 % та поточних зобов'язань підприємств великого та середнього бізнесу – 413 %, це дало змогу забезпечити загальне зростання за досліджувані роки сукупного фінансового потенціалу підприємств на 336 %. При цьому, найменший темп приросту спостерігався за статтею власного капіталу підприємств – 229 %, що пересунуло її з першого (у 2007 р.) на третє (у 2014 р.) місце у загальному обсязі складових сукупного фінансового потенціалу підприємств.

Для аналізу зростання сукупного фінансового потенціалу підприємств України простежимо динаміку абсолютних показників у часовому періоді (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

**Динаміка зростання сукупного фінансового потенціалу підприємств
України, 2007-2014 рр.***

Рік	Фінансовий потенціал підприємств України, млн грн	Приріст, млн грн	Темп приросту, %	Коефіцієнт зростання
2007	1 842 383	×	×	×
2008	2 494 109	651 727	35,37	1,35
2009	3 245 425	751 316	30,12	1,30
2010	3 676 145	430 720	13,27	1,13
2011	4 096 982	420 837	11,45	1,11
2012	4 676 102	579 119	14,14	1,14
2013	5 785 667	1 109 565	23,73	1,24
2014	6 195 552	409 885	7,08	1,07

*Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України.

Починаючи з 2007 до 2014 рр. (табл. 3.6) фінансовий потенціал українських підприємств зріс майже у 3,6 рази – з 1842 до 6195 млрд грн, тобто більше ніж на 4 млрд грн. Однак зростання цих ресурсів було нерівномірним, а темпи приросту в основному знижувалися протягом аналізованих років. Якщо у 2008 р. темп приросту фінансового потенціалу підприємств порівняно із 2007 р. перевищив 35 %, то у 2011 р. цей показник не досяг і 12 %, тоді як коефіцієнт зростання відповідно знизився з 1,35 до 1,11 і навіть в останні роки не досяг рівня 2009 р.

Незважаючи на те, що у 2013 р. відбулося певне відновлення темпів приросту фінансового потенціалу підприємств до 24 %, за підсумками 2014 р., темп приросту фінансового потенціалу підприємств продемонстрував найнижче значення порівняно з попереднім роком.

Така динаміка демонструє значне вповільнення нарощування фінансового потенціалу підприємств, незважаючи на суттєве збільшення загальної суми ресурсів. Втім для виявлення джерел уповільнення, а отже, для визначення напрямів подальшого розвитку фінансового потенціалу на рівні підприємств проаналізуємо основні складові фінансового потенціалу підприємств за джерелами їх виникнення і, відповідно, його структуру в абсолютному та відносному значеннях (табл. 3.7).

Аналогічно аналізу складових фінансового потенціалу, згідно зі статистичною методикою, дослідимо структуру фінансового потенціалу підприємств, поділивши їх на дві групи: великі та середні підприємства і підприємства малого бізнесу. Частка малого бізнесу (табл. 3.7) у структурі фінансового потенціалу підприємств, за аналізований період (2007-2014 рр.), постійно зростала – з 22,49 % у 2007 р. до 30,26 % у 2014 р., відповідно частка великого та середнього зменшилась у 2014 р. до 69,74 %.

Таблиця 3.7

**Структура фінансового потенціалу підприємств України,
2007-2014 рр., тис. грн***

(%)

Рік	Власний капітал	Забезпечення наступних витрат і платежів	Довгострокові зобов'язання	Поточні зобов'язання	Доходи майбутніх періодів	Фінансовий потенціал підприємств малого бізнесу	Фінансовий потенціал підприємств України
2007	35,21	1,83	9,23	30,66	0,58	22,49	100,00
2008	33,52	1,91	10,50	28,90	0,52	24,65	100,00
2009	27,26	1,74	12,73	30,16	0,44	27,66	100,00
2010	26,79	1,66	11,74	30,60	0,45	28,76	100,00
2011	25,84	1,71	11,68	31,55	0,41	28,81	100,00
2012	25,32	1,79	11,86	31,49	0,53	29,01	100,00
2013	23,02	1,65	11,08	33,88	0,56	29,80	100,00
2014	23,33	1,63	11,35	32,86	0,57	30,26	100,00

*Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України.

Оскільки дослідити структуру фінансових ресурсів підприємств малого бізнесу складно, зосередимо увагу на великих підприємствах. Як свідчать розрахунки, найбільшу частку в загальному обсязі фінансових ресурсів українських підприємств великого та середнього бізнесу мають власний капітал та поточні зобов'язання: станом на 2014 р. ці показники становили 23,33 % та 32,86 % відповідно. При цьому, якщо частка власного капіталу в ресурсах підприємств постійно знижувалася – з 35,21 % у 2007 р. до 23,33 % у 2014 р., то частка поточних зобов'язань зросла майже на 4 % – з 28,9 % у 2008 р. до 32,86 у 2014 р. Це свідчить про певне зменшення платоспроможності, погіршення фінансового стану та стійкості українських підприємств і, відповідно, про загрозу перспективам розвитку їх фінансового потенціалу, незважаючи на наявний абсолютний приріст фінансового потенціалу підприємств України в аналізованих роках у грошовому виразі.

Отже, для прогнозування та аналізу перспектив підвищення або утримання загального фінансового потенціалу вважаємо за доцільне більш детально його структурувати, зокрема як фінанси підприємств та організацій на рівні основних джерел формування, а також на власні й запозичені ресурси. До першої групи потрібно долучити власний капітал та забезпечення витрат наступних періодів, до другої – коротко-, та довгострокові зобов'язання, а також доходи майбутніх періодів. Така структура, на нашу думку, уможливить детальне оцінювання поточного стану та виявлення можливих перспектив розвитку фінансового потенціалу підприємств у окремому регіоні, а також з'ясування впливу цієї складової на фінансовий потенціал країни загалом.

У процесі дослідження нами здійснено аналіз формування наступної складової фінансового потенціалу регіону, а саме фінансового потенціалу домогосподарств (табл. 3.8).

Найбільш доцільною є структура фінансового потенціалу домашніх господарств, яка включає заробітну плату, прибуток або змішаний дохід, соціальну допомогу та інші одержані трансферти та доходи від власності. Відмітимо, що у наукових працях окремих фінансистів до складу фінансового потенціалу домогосподарств долучені й заощадження населення.

Таблиця 3.8

Фінансовий потенціал домогосподарств України, 2007-2014 рр.**(млн грн)*

Рік	Заробітна плата	Прибуток та змішаний дохід	Соціальна допомога та інші одержані поточні трансферти	Доходи домогосподарств від власності	Фінансовий потенціал домогосподарств
2007	205120,00	69186,00	183900,00	13855,00	472061,00
2008	278968,00	95203,00	229040,00	20078,00	623289,00
2009	366387,00	131139,00	319683,00	28432,00	845641,00
2010	365300,00	129760,00	364572,00	34654,00	894286,00
2011	449553,00	160025,00	423741,00	67856,00	1101175,00
2012	529133,00	200230,00	469386,00	68004,00	1266753,00
2013	609394,00	224920,00	542781,00	80769,00	1457864,00
2014	639299,00	235958,00	569417,00	84732,00	1529406,00
Приріст 2007-2014 рр.	434179,00	166772,00	385517,00	70877,00	1057345,00
Темп приросту, 2007-2014, %	211,67	241,05	209,63	511,56	223,98

*Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України.

Ми погоджуємося з таким твердженням, оскільки заощадження є фактично невикористаними різноманітними доходами, склад яких визначено раніше. У статистичній інформації заощадження віднесені до пасиву доходів і витрат населення, відповідно, інші складові – до активу.

Починаючи із 2007 р. (табл. 3.9) найбільш значущою складовою фінансового потенціалу є заробітна плата домогосподарств та бюджетна соціальна допомога населенню. Станом на початок 2015 р. сукупний фінансовий потенціал домогосподарств України становив 1530 млрд грн, що на 1057 млрд грн більше порівняно з аналогічним показником у 2007 р, тобто темп приросту становив 224 %. Зазначимо, що майже аналогічні показники у відсотковому значенні були притаманні головним складовим фінансового потенціалу домогосподарств. Виняток становить темп приросту доходів домогосподарств від власності, який за період 2007-2014 рр. становив 512 %, але при цьому його частка все одно залишилась найменшою – 0,85 млрд грн.

Таблиця 3.9

**Динаміка зростання сукупного фінансового потенціалу домогосподарств
України, 2007 – 2014 рр.***

Рік	Фінансовий потенціал домогосподарств, млн грн	Приріст, млн грн	Темп приросту, %	Коефіцієнт зростання
2007	472061,00			
2008	623289,00	151228,00	32,04	1,32
2009	845641,00	222352,00	35,67	1,36
2010	894286,00	48645,00	5,75	1,06
2011	1101175,00	206889,00	23,13	1,23
2012	1266753,00	165578,00	15,04	1,15
2013	1457864,00	191111,00	15,09	1,15
2014	1529406,00	71542,00	4,91	1,05

*Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України.

Найбільший темп зростання фінансового потенціалу домогосподарств регіонів України, як свідчать розрахунки, спостерігався у передкризові 2007–2008 рр. – відповідно 32 % та 36 %. Найменші темпи зростання відмічені у період світової фінансової (2009-2010 рр.) та внутрішньополітичної кризи (2014 р.) – 6 % та 5 %. Однак, як свідчить дослідження сукупний фінансовий потенціал домогосподарств за період 2007-2014 рр. зріс більше ніж утричі й перевищив суму в 1500 млрд грн. Цифрові дані 2014 р. свідчать про істотне вповільнення щодо нарощування потенціалу домашніх господарств, що, у свою чергу, призведе до зменшення попиту на товари та послуги, скорочення капітальних видатків та впливу заощаджень з банківської системи.

Структуру фінансового потенціалу домогосподарств України за період 2007-2014 рр. подано у табл. 3.10.

Відповідно до розрахунків спостерігається відносно стабільна ситуація: частка заробітної плати та бюджетної допомоги домогосподарствам у 2007–2014 рр. залишилась майже незмінною і становила близько 40 %. Водночас інші види доходів – змішані, від власності – мають незначну частку, яка поступово підвищувалася протягом аналізованих років, однак залишається на доволі незначному рівні – до 3 % у 2007 р. та до 6 % у 2014 р.

**Структура фінансового потенціалу домогосподарств України,
2007-2014 рр.***

(%)

Рік	Заробітна плата	Прибуток та змішаний дохід	Соціальна допомога та інші одержані поточні трансферти	Доходи домогосподарств від власності	Фінансовий потенціал домогосподарств
2007	43,45	14,66	38,96	2,94	100,00
2008	44,76	15,27	36,75	3,22	100,00
2009	43,33	15,51	37,80	3,36	100,00
2010	40,85	14,51	40,77	3,88	100,00
2011	40,82	14,53	38,48	6,16	100,00
2012	41,77	15,81	37,05	5,37	100,00
2013	41,80	15,43	37,23	5,54	100,00
2014	41,80	15,43	37,23	5,54	100,00

*Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України.

Дослідження підтверджує, що значний вплив на формування фінансового потенціалу домогосподарств має його бюджетна складова, або соціальні виплати та трансферти. При цьому, якщо частка заробітної плати за останні роки знижувалася (з 45 % у 2008 р. до 42 % у 2014 р.), то частка соціальної допомоги та інших державних трансфертів у складі фінансового потенціалу домогосподарств залишалась на рівні усталених 36-37 %, досягнувши свого максимуму у кризовому 2010 р., що дає підстави зробити висновок про те, що понад третини фінансового потенціалу домогосподарств регіонів України формується за бюджетні кошти.

Для більш глибокого аналізу впливу та значення різних складових на сукупний розмір фінансового потенціалу регіонів України визначимо частку кожної з них та відстежимо динаміку змін цих часток у часовому періоді 2007–2014 рр. Таким чином розрахунки засвідчили, що найбільшу частку у формуванні фінансового потенціалу має фінансовий потенціал підприємств, який за період з 2007 до 2014 рік майже не змінився (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Динаміка структури фінансового потенціалу України, 2007-2014 рр.*

Роки	Фінансовий потенціал підприємств, млн. грн.	Частка у загальному фінансовому потенціалі, %	Фінансовий потенціал домогосподарств, млн. грн.	Частка у загальному фінансовому потенціалі, %	Бюджетний потенціал, млн. грн.	Частка у загальному фінансовому потенціалі, %	Фінансовий потенціал України, млн. грн.
2007	1842,4	77	472,1	19,7	75,9	3,17	2390,3
2008	2494,1	77	623,3	19,3	107,1	3,32	3224,4
2009	3245,4	77	845,6	20,0	137,4	3,25	4228,5
2010	3676,1	78	894,3	19,0	143,8	3,05	4714,2
2011	4097,0	76	1101,2	20,6	159,4	2,98	5357,6
2012	4676,1	76	1266,8	20,7	181,5	2,96	6124,4
2013	5785,7	77	1457,9	19,5	225,2	3,02	7468,8
2014	6195,6	78	1529,4	19,2	226,1	2,84	7951,1

* Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України

У процесі дослідження виявлено відмінність у темпах формування різних складових фінансового потенціалу. Розрахунки засвідчили, що під час відносного прискорення соціально-економічного зростання у 2007-2008 рр. темпи приросту фінансового потенціалу всіх трьох складових були майже на однаковому рівні – від 20 % до 30-35 % на рік. Проте у 2009 р. під час фінансової кризи темпи формування фінансового потенціалу різко вповільнилися. Однак, якщо темпи формування фінансового потенціалу підприємств у післякризовому 2010 р. знизилися трохи більше ніж удвічі порівняно з 2009 р., то зниження темпів приросту фінансового потенціалу домогосподарств та бюджетів перевищило у 6 і 5 разів відповідно. Відмічене, на наш погляд, є свідченням більшої вразливості та мобільності фінансового потенціалу домогосподарств та місцевих органів влади порівняно з фінансовим потенціалом підприємств, який завдяки своїй структурі та специфіці формування є більш стійким до кризових явищ. Цей висновок також підтверджує той факт, що мінімального значення темпи приросту фінансового бюджетного потенціалу та потенціалу домогосподарств досягли вже у 2010 р., тобто наступного року після початку фінансової кризи, – 4,4 % та 5,8 %

відповідно. Водночас приріст фінансового потенціалу підприємств максимально знизився лише через рік, тобто у 2011 р. (табл. 3.12).

Дослідження підтверджує, що саме останні роки були найбільш складними у формуванні фінансового потенціалу. Проте, якщо підприємствам та місцевим органам влади вдалося не тільки підтримати, а й дещо наростити темпи його формування аж до 2013 р., то у домашніх господарств ситуація була протилежною, оскільки після підвищення у 2010 р. темпи нарощування суттєво знизилися, і в 2013 р. зупинилися на позначці мінімум.

Зважаючи на такі особливості окремих складових фінансового потенціалу, як підвищена вразливість та чутливість до зовнішніх факторів, а також різноспрямованість формування багатогранних складових, можемо зробити висновок про наявність регіональних особливостей як у формуванні фінансового потенціалу загалом, так і нарощуванні бюджетного потенціалу, потенціалу підприємств та домогосподарств.

Таблиця 3.12

**Темпи приросту в розрізі складових фінансового потенціалу України,
2007-2014 рр.***

(млн грн)

Рік	Фінансовий потенціал підприємств	Темп приросту, %	Фінансовий потенціал домогосподарств	Темп приросту, %	Бюджетний потенціал	Темп приросту, %	Фінансовий потенціал України	Темп приросту, %
2007	1842,4	х	472,1	х	75,9	х	2390,3	х
2008	2494,1	35,4	623,3	32,0	107,1	29,1	3224,4	134,9
2009	3245,4	30,1	845,6	35,7	137,4	22,1	4228,5	131,1
2010	3676,1	13,3	894,3	5,8	143,8	4,4	4714,2	111,5
2011	4097,0	11,4	1101,2	23,1	159,4	9,8	5357,6	113,6
2012	4676,1	14,1	1266,8	15,0	181,5	12,2	6124,4	114,3
2013	5785,7	23,7	1457,9	15,1	225,2	19,4	7468,8	122,0
2014	6195,6	7,1	1529,4	4,9	226,1	0,4	7951,1	106,5
Приріст 2007-2014	236,3	×	224,0	×	197,9	×	232,6	×

*Розраховано за даними табл. 3.11.

В умовах подолання наслідків фінансово-економічної кризи особливого значення набуває оцінювання рівня соціально-економічного розвитку регіонів України. Відтак, формування пріоритетів стратегічного управління розвитком економіки і реалізація їх на практиці повинно базуватися передусім на результатах діагностики потенціалу України із позицій адаптованості їх господарського комплексу до впливу стохастичних чинників зовнішнього середовища. Нестабільність цього середовища зумовлює відповідні зміни в оцінюванні економічного розвитку регіонів України. Відмічені зміни пов'язані із збитковістю діяльності великої кількості господарюючих суб'єктів регіонів країни, а отже, і видів економічної діяльності (ВЕД), до яких вони належать, а також, необхідністю формування позитивного орієнтиру розвитку тих підприємств, які знайшли можливості адаптації до складних зовнішніх умов і планують підвищити ефективність власного господарювання.

Основні тенденції розвитку регіонів країни проявляються передусім у зміні абсолютних показників наявності та стану виробничих ресурсів (капітальних, трудових і матеріальних) регіону.

У процесі дослідження здійснено аналіз основного показника розвитку економіки регіонів – валового регіонального продукту. Виявлено незначний щорічний середній приріст індексу фізичного обсягу валового регіонального продукту в усіх аналізованих областях у 2006-2014 рр., який переривався загальним спадом у 2009 р. За аналізований період, найвищий приріст індексу відмічено у Тернопільській (за винятком 2014 р.), Вінницькій та Житомирській областях, де розвинутий аграрний сектор економіки. Негативна динаміка, з досліджуваного показника, відмічена у Луганській, Донецькій, Запорізькій і Полтавській областях (табл. 3.13).

Таблиця 3.13

Індекс фізичного обсягу валового регіонального продукту**(у цінах попереднього року, %)*

Область/місто	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
АР Крим	104,0	106,7	109,0	106,6	90,7	103,4	102,7	98,8	102,1
Вінницька	105,3	106,2	103,4	105,1	90,1	103,0	107,2	103,7	108,9
Волинська	103,7	103,5	112,1	106,1	86,0	100,2	105,3	104,8	102,1
Дніпропетровська	107,3	108,0	105,3	97,3	83,5	105,8	103,4	97,5	100,5
Донецька	97,1	108,3	104,6	97,1	81,6	111,1	111,4	97,1	95,1
Житомирська	101,1	103,6	105,1	104,2	88,9	112,8	102,7	109,4	105,1
Закарпатська	98,5	106,6	108,2	103,9	82,1	107,7	104,7	103	102,5
Запорізька	104,6	106,1	108,5	101,3	78,9	103,2	102,9	97,8	99,7
Івано-Франківськ	105,9	102,5	100,8	97,5	89,3	100,5	106,5	103,3	102
Київська	107,3	108,8	105,9	104,4	89,2	105,1	111,7	101,9	95,5
Кіровоградська	102,4	105,1	97,9	113,7	85,8	105,7	109,2	100,7	108,8
Луганська	100,3	104,3	105,2	98,9	86,7	102,3	109,1	99,1	95,4
Львівська	98,1	108,3	105,8	100,7	88,3	102,3	108,7	102	100,2
Миколаївська	100,1	107,1	99,5	106,9	92,5	103,2	102,7	96,1	104,5
Одеська	99,6	103,5	106,3	111,9	86,8	102,4	102,1	96,8	105
Полтавська	99,2	108,2	105,8	94,9	86,8	109,5	101,8	97,8	98,2
Рівненська	102,1	106,9	104,5	99,5	86,5	106,8	104,6	103,3	98,9
Сумська	104,4	103,4	103,4	103,6	88,7	98,9	107,8	101,7	102,1
Тернопільська	102,5	110,3	108,3	105,1	94,5	100,4	111,3	109	98,2
Харківська	104,8	107,5	107,2	102,1	86,3	101,7	104,5	98,4	97,7
Херсонська	99,2	104,0	100,4	109,8	93,0	101,8	103,8	100,2	103,3
Хмельницька	103,9	104,2	104,0	99,9	90,6	100,0	108	109	98,3
Черкаська	107,0	105,6	106,5	114,9	85,5	105,9	106,4	100,9	100,4
Чернівецька	101,5	105,5	108,3	105,4	88,6	100,3	104	106,1	101,9
Чернігівська	100,1	103,4	106,5	102,3	89,6	100,0	107,8	104	96,5
м. Київ	105,8	110,7	119,7	104,4	81,7	101,4	100,7	101,9	101,2
м. Севастополь	100,9	116,3	106,6	106,9	89,6	106,4	103,1	88,4	107,5
Україна	102,7	107,3	107,9	102,3	85,2	104,1	105,2	100,2	100

*Розраховано за джерелами: [72; 197, с. 46].

За період 2006-2013 рр. (табл. 3.14) найбільше зросла частка валового регіонального продукту м. Києва, Київської, Чернівецької, Дніпропетровської, Львівської областей, відповідно на 1,6 %, 1,1 %, 0,8 %, 0,6 % і 0,3 % у структурі валового внутрішнього продукту, тоді як найбільший спад спостерігався в Донецькій, Запорізькій, Луганській і Харківській областях, відповідно на – 2,2 %, -0,8 %, -0,6 %, -0,4 %.

Таблиця 3.14

Частка валового регіонального продукту у ВВП України*

(%)

Область/місто	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013*
АР Крим	2,9	2,9	2,9	3,0	3,0	2,9	3,1	3,2
Вінницька	2,3	2,1	2,1	2,2	2,2	2,2	2,3	2,5
Волинська	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4
Дніпропетровська	9,6	9,9	11,0	10,2	10,7	10,8	10,1	10,2
Донецька	13,3	12,8	12,4	11,4	11,9	12,4	11,7	11,1
Житомирська	1,6	1,5	1,6	1,6	1,7	1,7	1,7	1,8
Закарпатська	1,5	1,5	1,4	1,4	1,4	1,4	1,5	1,5
Запорізька	4,6	4,6	4,5	4,1	3,9	3,8	3,8	3,8
Івано-Франківська	2,1	1,9	1,9	1,9	1,9	2,1	2,2	2,3
Київська	3,5	3,6	3,8	4,1	4,2	4,5	4,8	4,6
Кіровоградська	1,5	1,4	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,6
Луганська	4,4	4,5	4,5	4,2	4,2	4,4	4,0	3,8
Львівська	3,9	3,9	3,7	3,9	3,8	4,0	4,2	4,2
Миколаївська	2,2	2,0	2,0	2,2	2,2	2,1	2,0	1,9
Одеська	4,6	4,6	5,0	5,3	5,0	4,7	4,4	4,6
Полтавська	4,1	3,9	3,6	3,7	4,1	4,0	3,9	3,8
Рівненська	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
Сумська	1,8	1,7	1,7	1,8	1,7	1,8	1,7	1,7
Тернопільська	1,2	1,1	1,1	1,2	1,2	1,3	1,2	1,2
Харківська	5,9	6,1	6,3	6,5	6,0	5,9	5,6	5,5
Херсонська	1,4	1,3	1,4	1,5	1,4	1,4	1,3	1,3
Хмельницька	1,8	1,7	1,7	1,7	1,7	1,8	1,8	1,8
Черкаська	2,0	1,9	2,0	2,0	2,1	2,1	2,1	2,1
Чернівецька	0,1	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
Чернігівська	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,5
м. Київ	17,5	18,9	17,9	18,6	18,2	17,2	18,9	19,1
м. Севастополь	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8
Україна	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*Розраховано за джерелами: [72; 197, с. 44]

**за попередніми розрахунками.

Загалом за аналізований період динаміка обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) підприємств в областях Західного регіону України характеризується: найбільшим абсолютним приростом до 30786,8 млн грн у Львівській області у 2013 р., у Східному регіоні перше місце посідала Донецька область з обсягом реалізованої продукції 205697,2 млн грн у 2013 р. (Додаток А).

Для оцінки рівня раціонального управління фінансовими ресурсами, окрім їх загального дослідження, додатковому аналізу підлягають ключові види економічної діяльності цих областей – промисловість, сільське

господарство, торгівля та будівництво, роль і місце яких у розвитку цього регіону країни визначається зокрема сумою їх внеску у валовий регіональний продукт, частково в сукупному обсязі реалізації продукції області і рівнем отриманих кінцевих фінансових результатів діяльності.

Результати оцінювання внеску кожної із семи аналізованих областей у сукупний обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) Західного регіону України (Додаток Б), дозволяють окреслити перше місце для Львівської області, частка якої в 2012 р. становила 32,32 %, а в 2013 р. – 31,79 % забезпечує формування регіонального обсягу реалізованої продукції, друге місце посіла Івано-Франківська область, оскільки у 2012 р. частка цієї області становила 23,06 %, а в 2013 – 21,14 %, тоді як Чернівецька область в структурі зайняла останнє місце, її внесок становив відповідно 3,97 % та 4,14 %.

Визначальним показником у забезпеченні розвитку регіону є середньорічна кількість найманих працівників. Стосовно структурного розподілу найманих працівників за областями Західного регіону України, то пріоритетні позиції займає Львівщина, де у 2013 р. на підприємства та організації було залучено 32,0 % працівників регіону (Додаток В).

Дослідження свідчать, що при ідентичній структурі джерел формування фінансових ресурсів регіони країни мають суттєві розбіжності за показниками, що характеризують результати їх господарювання за обсягами валового регіонального продукту, що припадає на одну особу, величиною доходу на одне домашнє господарство, середньою заробітною платою на одного працівника тощо (Додатки Д, Ж, 31, 32, 33).

Рівень валового регіонального продукту м. Києва, що припадає на одну особу втричі вищий ніж середньостатистична величина цього показника досягнутого по Україні в цілому і більш ніж у 6 разів вищий порівняно з Тернопільською та Закарпатською областями (рис. 3.1, Додаток 31).

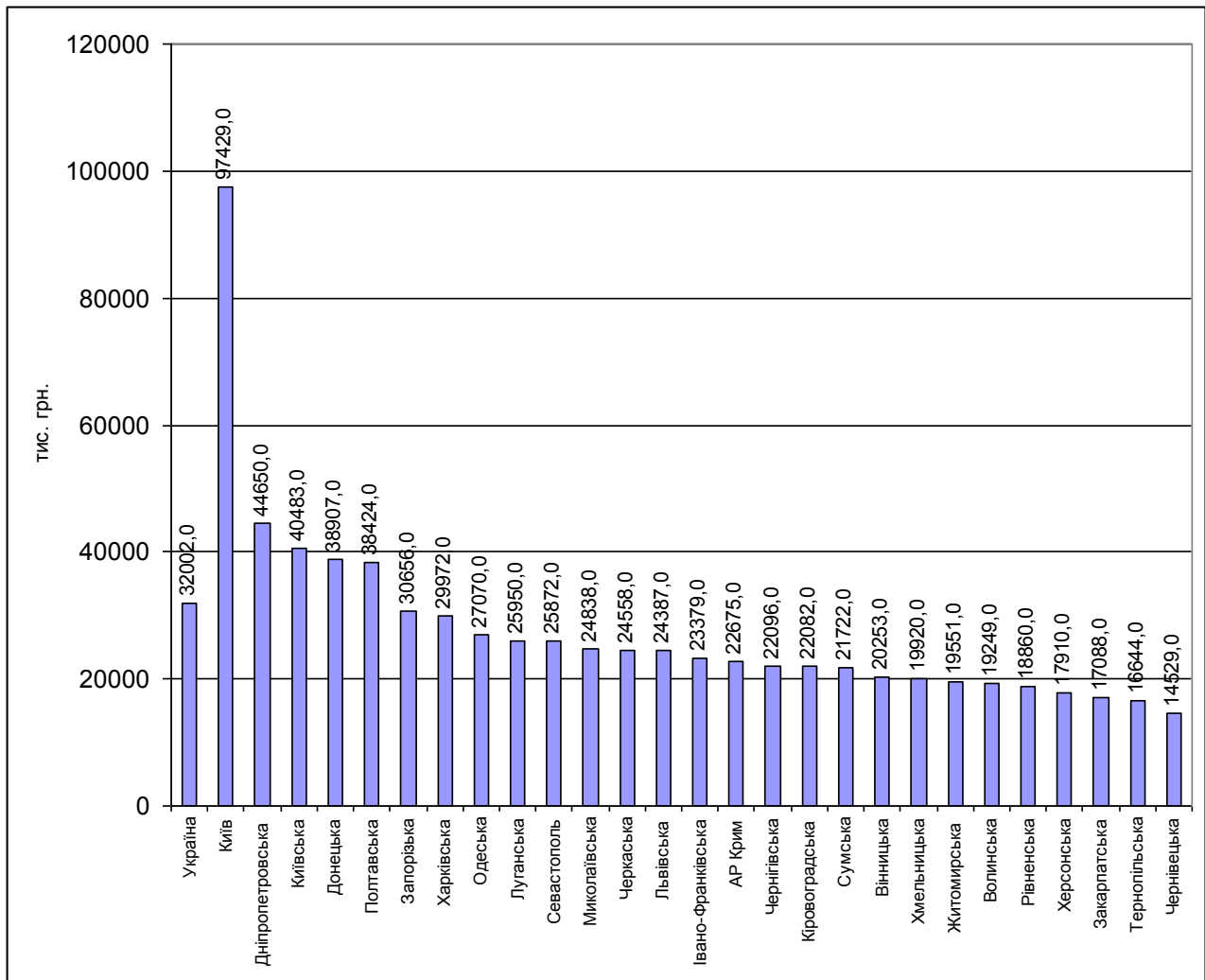

Рис. 3.1. Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу у фактичних цінах за 2012 р. по регіонах України, тис. грн.*

*Розраховано за даними [197, с. 45].

Проаналізуємо динаміку валового внутрішнього продукту України. Протягом 2012 р. в Україні під впливом світової економічної депресії сповільнювалася економічна динаміка. У I і II кв. порівняно з відповідними кварталами 2011 р. зменшення ВВП становило 8,67 та 6,92 % відповідно. III і IV кв. засвідчили результат – падіння реального ВВП проти відповідних періодів 2011 р. на 0,62 % та 0,27 % відповідно. Стосовно 2013 р., то в I кварталі цей показник становив – 3,61 %, в другому – 1,69 %, в третьому – 1,62 %, а в четвертому – 6,25 %, що можна пояснити впливом рівня інфляції (рис. 3.2).

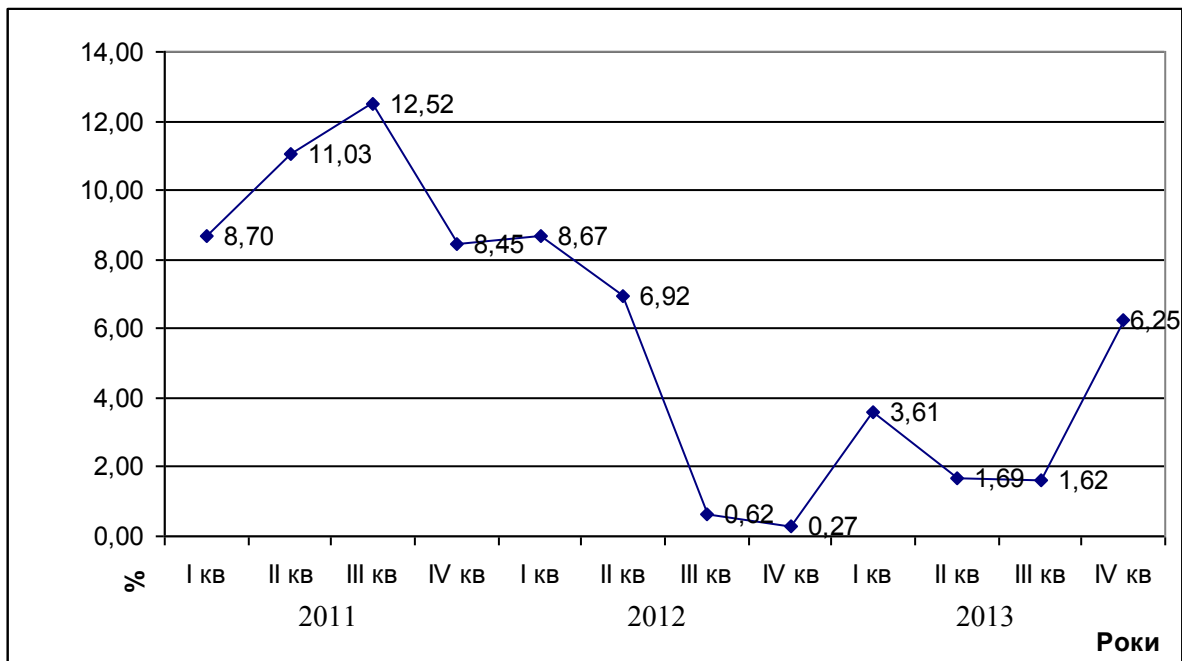

Рис. 3.2. Поквартальна динаміка ВВП України в 2011-2013 рр., відсотки до відповідного періоду попереднього року

Показники, що характеризують стан регіонів за рівнем доходів на одну особу, економічною результативністю їх функціонування підтверджують наявність суттєвих розбіжностей між регіонами, це дозволяє стверджувати, що майже при ідентичних джерелах створення фінансових ресурсів регіони забезпечують різні результати господарювання (рис. 3.3).

Аналіз диспропорцій за критерієм „доходи на одну особу” розвитку регіонів країни свідчать про таке:

- за обсягами ВРП, що припадають на одну особу, постійними лідерами в Україні є м. Київ та Дніпропетровська, Запорізька, Полтавська, Харківська області. Саме ці регіони країни забезпечують високий рівень ВРП, що припадає на одну особу, ніж середньостатистичний рівень, досягнутий по Україні;

- аналогічний розподіл регіонів характерний і для структури доходів та витрат, що припадають на одну особу;

- доходи загального фонду у Дніпропетровській області є вищими, ніж у Тернопільській у 2,5 разів у розрахунку на одну особу;

- регіони – аутсайдери, такі як Тернопільська, Чернівецька, Херсонська та інші, мають нижчі показники, що характеризують результати їх діяльності порівняно із їх середнім рівнем, досягнутим в Україні (Додаток Ж).

Рис. 3.3. Економічна ефективність регіонів України за критерієм „доходи на одну особу” за 2013 р., тис грн.*

*Джерело: Розраховано за даними [197, с. 362].

Однак, зазначимо, що саме ці регіони отримують менше коштів з державного бюджету, ніж м. Київ, Київська та Дніпропетровська області. Крім того, вони мають нижчий рівень залучених коштів юридичних та фізичних осіб у банківських установах та нижчі кредитні можливості задоволення потреб в кредитних ресурсах юридичних та фізичних осіб. Проведений аналіз свідчить, що регіони України демонструють різні рівні соціально-економічного розвитку. Позитивною тенденцією є те, що частина областей характеризується високим фінансовим потенціалом, а отже вони здатні забезпечувати власний розвиток суб'єктів економіки. До таких регіонів слід віднести Харківську, Донецьку, Київську, Одеську області, м. Київ, Дніпропетровську область. Такі області, як Хмельницька,

Львівська, Миколаївська, Полтавська і Чернівецька мають середній рівень фінансового потенціалу, тому для збільшення рівня фінансового потенціалу їм потрібно залучити потенційний фінансовий потенціал, який знаходиться в їх резерві. В інших областях рівень фінансового потенціалу знаходиться на рівні „незадовільно” це такі регіони як: Волинська, Івано-Франківська, Кіровоградська або „критично” – Сумська, Рівненська, Закарпатська, Черкаська, Житомирська області. Дослідження структурних елементів фінансового потенціалу, підходів до його формування та використання дозволили ідентифікувати основні проблеми формування, оцінки та використання фінансового потенціалу, які можна характеризувати наступним чином. В першу чергу – це обмеженості використання власних фінансових ресурсів підприємств у якості інвестиційного ресурсу в силу низької платоспроможності, надмірної збитковості підприємств та кризи банківського кредитування; повільного залучення іноземних інвестицій у промисловість; нерозвиненості альтернативних джерел фінансування промисловості; неефективної бюджетної підтримки.

Аналіз наведених даних підтверджує нездатність діючої в Україні системи дотаційного вирівнювання вирішувати проблемні питання, пов’язані із забезпеченням гармонійного розвитку національної економіки на основі підвищення ефективності функціонування регіонів країни без врахування їх ресурсних і, в першу чергу, фінансових можливостей.

Проблема в тому, що кожне з визначених джерел, які формують фінансовий ресурс регіонів країни (підприємства, населення, інвестиційні фонди, бюджетні і позабюджетні надходження), є не тільки складовою частиною сукупної величини фінансових ресурсів, а й похідною від показників що визначають їх фінансові можливості. Тобто фінансовий ресурс регіону залежить від фінансових можливостей кожної із складових, що його наповнюють.

Всі разом вони створюють ресурсну основу для формування фінансових ресурсів регіону, зберігаючи при цьому специфічні особливості їх наповнення, керуючись чинним законодавством України з питань формування, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів держави. Оскільки кожен учасник процесу створення фінансових ресурсів

регіонів країни є одночасно і учасником фінансових відносин, що виходять за його межі, мова має йти про те, що лише частину своїх фінансових ресурсів вони можуть спрямовувати на забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів країни. Це зумовлює необхідність дослідження ресурсних можливостей кожного з джерел наповнення фінансових ресурсів регіону.

В умовах ринкової економіки загострюється питання необхідності забезпечення громадян належним рівнем суспільних послуг, що вимагає побудови ефективної системи соціальних гарантій населення. Конституцією України визначено, що бюджет держави є основним інструментом регулювання соціально-економічних процесів у країні.

Таким чином, підвищення фінансового потенціалу регіонів країни знаходиться в прямій залежності від результатів діяльності суб'єктів регіональної економіки та ефективності системи управління фінансовими ресурсами на всіх етапах виробничо-господарської діяльності.

3.2. Тенденції соціально-економічного стану України як чинника управління фінансовим потенціалом

Оцінювання соціально-економічних факторів розвитку регіонів України стосуватимуться періоду 2006-2013 рр. на основі аналізу таких показників: динаміка середньомісячної заробітної плати по регіонах на одного штатного працівника; індекс інфляції в Україні, порівняльна характеристика показників оплати праці, темпи приросту або зниження доходів фізичних осіб по регіонах, динаміки доходів населення України, структура доходів населення України, динаміки витрат населення України та структура витрат населення України.

Так, за період 2006-2013 рр. темп середньомісячної заробітної плати за всіма областями значно зменшився, зокрема від 29,2 до 7,9 % по Україні (табл. 3.15), тобто за це період не відбувалося зростання заробітної плати, а темп інфляції навпаки збільшився і становив на період 2014 р. – 112,9 % (рис. 3.4).

**Динаміка середньомісячної заробітної плати за регіонами
на одного штатного працівника***

Область	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Автономна республіка Крим	30,4	28,2	31,9	6,1	16,6	15,3	15,6	7,4
Вінницька	32,8	29,6	36,6	7,6	17,9	16,4	17,3	9,0
Волинська	30,8	31,0	36,2	3,4	18,6	17,8	17,3	10,3
Дніпропетровська	24,8	27,7	28,9	4,6	20,7	17,8	12,5	6,3
Донецька	24,9	27,7	31,3	5,0	20,5	20,2	14,1	7,4
Житомирська	31,7	30,3	35,9	6,3	19,6	16,0	14,4	8,1
Закарпатська	30,5	25,7	33,2	7,5	18,2	12,1	13,6	8,6
Запорізька	26,9	27,8	30,0	1,7	18,7	19,2	12,3	7,3
Івано-Франківська	28,6	27,8	30,8	5,4	18,4	14,8	14,7	5,5
Київська	30,3	28,9	36,0	7,3	15,5	20,3	14,3	6,1
Кіровоградська	31,3	28,7	35,5	7,6	18,1	16,5	14,9	7,4
Луганська	27,0	29,5	33,7	5,3	21,9	20,7	12,7	8,0
Львівська	29,5	28,2	32,7	6,2	16,4	15,6	14,9	8,2
Миколаївська	28,4	25,9	34,9	11,4	17,5	15,4	15,3	9,6
Одеська	25,8	26,9	33,2	9,4	14,5	16,7	13,1	9,1
Полтавська	26,8	29,3	33,6	4,3	21,3	18,0	14,9	4,8
Рівненська	29,6	27,6	34,4	6,0	21,4	12,8	16,5	10,4
Сумська	29,3	28,1	34,1	8,2	17,1	16,7	15,0	8,0
Тернопільська	31,5	29,7	39,2	7,5	17,5	12,8	16,8	8,0
Харківська	28,3	28,4	34,2	7,4	14,2	16,8	14,4	8,1
Херсонська	28,0	27,1	35,2	7,8	16,9	13,7	15,2	8,6
Хмельницька	35,6	31,9	36,7	6,4	17,4	16,2	16,9	8,9
Черкаська	31,8	28,3	34,5	5,0	19,8	17,4	16,4	6,9
Чернівецька	31,9	28,3	33,4	8,6	16,3	12,0	17,3	6,7
Чернігівська	31,2	28,6	34,8	6,9	16,8	15,4	16,9	8,5
Україна	29,2	29,8	33,7	5,5	17,5	17,6	14,9	7,9

*Розраховано за джерелом: [183, с. 109].

Такий високий темп інфляції засвідчує зростання цін, внаслідок подорожчання сировини, електроенергії, що призвело до збільшення витрат виробництва, а також знецінення грошей спричиненого зростанням цін, у результаті якого гроші знецінюються відносно до реальних активів. Глибшими причинами інфляції є загострення суперечностей економічної системи, внаслідок політичної, військово-політичної ситуації, що склалися в країні.

Заробітна плата пов'язана з інфляційними процесами в країні. Інфляція проявляється в економіці у вигляді грошових знецінень,

підвищення рівня цін на товари і наданні послуг, дефіцитом товарів і послуг, а також девальвацією національної валюти.

В Україні протягом III кварталу 2013 р. темпи цінової динаміки становили доволі помірні результати на споживчому ринку. За 9 місяців споживчі ціни були знижені на 0,6 %. Протягом року приріст індексу споживчих цін (ІСЦ) коливався в березні та квітні у межах від – 0,8 % річних до липня 0,0 %. Грошово-кредитна політика була врівноваженою за рахунок відповідних параметрів грошової пропозиції та сприяла процесам економічного розвитку. У хімічній промисловості та металургії ціни знизилися на 3,6 % річних. У динаміці реальний внутрішній валовий продукт (ВВП) відзначився зниженням промислових обсягів виробництва, оскільки відмічений показник за 9 місяців 2013 р. дорівнював – 1,5 % порівняно з 2012 р. [197].

Індекс інфляції (рис. 3.4) в Україні у 2008 р. в період фінансової кризи піднявся до 122,3 % порівняно з попередніми роками. А вже у 2009 р. становив 112,3 % річних до попереднього року, тобто прослідковується суттєве зниження індексу інфляції України аж до 2012 р., а вже з 2013 р. індекс інфляції знову зріс і в 2014 р. становив 124,9 %. Встановлення основних інфляційних завдань повинно спрямовуватися на економічне зростання національного ВВП, яке закріплюється спеціальними установами, що здійснюють ефективний розподіл. До цих установ належить бюджетна, податкова, страхова, медична і пенсійна системи, що забезпечують механізми взаємодії.

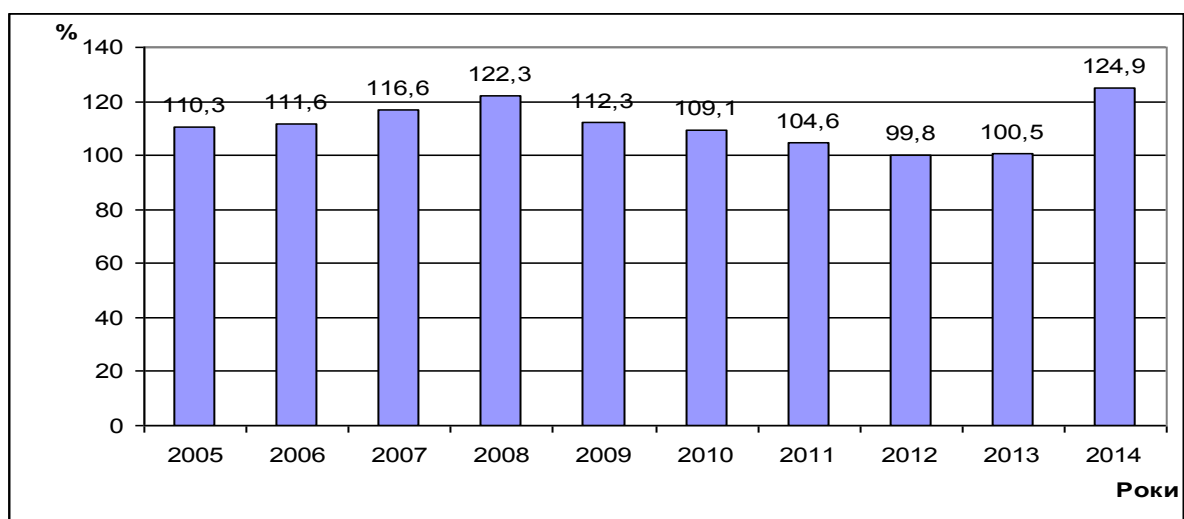

Рис. 3.4. Індекс інфляції в Україні за 2005-2014 рр.*

*Розраховано за джерелом: [136].

При недосконалості функціонування відмічених механізмів зумовлюється необхідність здійснення певних структурних реформ, зокрема виокремлення режиму інфляційного таргетування, як комплексу заходів, які приймаються державними органами влади для контролю за рівнем інфляції у країні, або ж [207]: формування монетарного режиму, який передбачає відповідальність центрального банку за дотримання проголошеного значення офіційного показника інфляції (таргету) протягом визначеного періоду часу. Відповідальність центрального банку зумовлена можливістю використання усього переліку інструментів монетарної політики, у випадку загрози недотримання визначеного значення таргету.

Внаслідок високого рівня інфляції в першу чергу знецінюється основний дохід населення – заробітна плата. Нині рівень інфляції становить майже 30 %. Відповідно зменшується і платоспроможний попит населення та рівень їх доходів (табл. 3.16).

Таблиця 3.16

Показники оплати праці в Україні за період 2005-2013 рр.**(грн)*

Роки	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Мінімальна заробітна плата	262	350	400	515	605	869	941	1073	1147
Середня заробітна плата	640,8	864,9	1112	1521	1665	1916	2297	2722	3000
Середній розмір пенсії держслужбовця	1502	1675,4	2074,82	2719,24	2958,41	3030	3094,72	3102,92	3123,85
Мінімальний розмір пенсії	332	350	380	470	695	723	750	822	894
Середній розмір пенсії	316,8	406,8	478,4	776	934,3	1032,6	1151,9	1253,3	1470,7
Прожитковий мінімум (загальний)	423	453	492	592	626	825	894	1017	1108
Прожитковий мінімум (для працездатних)	453	483	525	633	669	869	941	1073	1147

*Розраховано за даними: [156].

Мінімальна заробітна плата (табл. 3.16) за аналізований період (2005-2013 рр.), була на рівні прожиткового мінімуму, що значно впливало на заощадження населення, які відповідно дорівнювали нулю

при такій економічній ситуації. Внаслідок цього в цілому знижувався темп доходів фізичних осіб. Так, у 2013 р. найменший темп становив 1,5 % у Чернівецькій та 1,8 % у Житомирській і Тернопільській областях, а найвищий (11,1 %) – в Одеській області (табл. 3.17).

Таблиця 3.17

**Темп приросту/зниження доходів фізичних осіб по регіонах України
за 2006-2013 рр.***

(%)

Область/місто	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
АР Крим	21,3	35,9	32,8	5,5	22,9	15,7	13,6	6,7
Вінницька	21,3	30,3	30,7	6,5	25,3	16,0	13,5	3,9
Волинська	23,6	30,1	34,0	3,5	26,1	18,0	14,0	2,6
Дніпропетровська	23,4	31,7	34,3	5,4	23,3	14,6	16,6	6,2
Донецька	25,0	31,6	37,5	4,8	22,4	14,7	16,5	3,3
Житомирська	21,8	31,9	33,6	2,2	26,5	15,1	13,4	1,8
Закарпатська	21,7	32,5	32,5	2,9	26,4	17,3	14,7	4,6
Запорізька	23,2	31,1	34,8	3,9	23,7	14,2	13,2	7,4
Івано-Франківська	23,2	31,6	36,3	4,4	26,1	17,8	15,9	4,5
Київська	26,0	32,8	36,8	8,5	24,4	14,6	14,2	1,9
Кіровоградська	20,7	29,0	33,2	4,5	25,2	16,0	15,7	3,2
Луганська	23,4	31,4	37,6	5,2	22,5	14,2	14,3	5,7
Львівська	20,1	31,7	34,6	3,8	25,2	16,0	14,5	1,3
Миколаївська	20,9	31,4	35,1	3,9	25,6	14,5	13,8	4,7
Одеська	21,0	30,0	34,9	7,8	24,8	16,1	14,6	11,1
Полтавська	21,4	30,2	33,2	4,5	22,0	14,0	14,1	3,9
Рівненська	23,5	30,0	34,3	3,5	28,1	16,9	13,1	5,6
Сумська	23,8	32,7	32,4	2,5	22,6	13,8	14,4	2,9
Тернопільська	25,0	30,5	32,0	4,1	25,5	16,0	14,9	1,8
Харківська	23,0	34,2	37,4	4,9	23,1	15,2	14,3	4,9
Херсонська	21,1	30,1	34,3	3,2	25,4	14,9	13,0	7,9
Хмельницька	21,3	29,9	32,4	4,5	25,4	16,1	13,2	3,7
Черкаська	23,4	31,0	34,6	4,5	22,7	13,2	12,9	4,4
Чернівецька	21,4	30,9	33,1	3,3	27,7	15,9	12,5	1,5
Чернігівська	20,6	30,0	32,1	5,6	22,5	13,4	12,9	6,4
м. Київ	32,2	35,1	41,8	11,6	17,5	14,0	18,5	6,0
м. Севастополь	20,9	37,9	35,9	10,8	23,0	17,7	15,8	10,8
Україна	23,8	32,0	35,7	5,8	23,1	15,0	15,1	4,9

*Розраховано за джерелами: [77, с. 17; 197, с. 362]

Аналіз показників табл. 3.17, засвідчує зниження реальних доходів фізичних осіб майже у три рази відповідно з 23,8 % у 2006 р. до 4,9 % у 2013 р. в цілому по Україні.

Дослідження свідчать, що в будь-якому з регіонів України мають місце значні незадіяні резерви, які в силу різних причин, не використовуються в системі управління розвитком економіки на національному рівні.

Для більш детального виокремлення доходів населення проаналізовано тенденції основних складових доходу, що подано в табл. 3.18.

Таблиця 3.18

Динаміка доходів населення України за 2006-2013 рр.**(млн грн)*

Рік	в тому числі:							
	Доходи населення, всього	Заробітна плата	Прибуток та змішаний дохід	Доходи від власності (одержані)	Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	в тому числі:		
						соціальні допомоги	інші поточні трансферти	соціальні трансферти в натурі
2006	472 061	205120	69 186	13 855	183900	103092	14 510	66 298
2007	623 289	278968	95 203	20 078	229040	124472	18 209	86 359
2008	845 641	366387	131139	28 432	319683	180455	26 092	113 136
2009	894 286	36500	129760	34 654	364 572	204101	32 984	127 487
2010	1101175	449553	160025	67856	423741	237213	34397	152131
2011	1266753	529133	200230	68004	469386	263633	40978	164775
2012	1457864	609394	224920	80769	542781	301621	48333	192827
2013	1548733	630734	243668	87952	586379	323123	58416	204840
<i>Темпи приросту, %</i>								
2007	32,04	36,00	37,60	44,92	24,55	20,74	25,49	30,26
2008	35,67	31,34	37,75	41,61	39,58	44,98	43,29	31,01
2009	5,75	-0,30	-1,05	21,88	14,04	13,10	26,41	12,68
2010	23,13	23,06	23,32	95,81	16,23	16,22	4,28	19,33
2011	15,04	17,70	25,12	0,22	10,77	11,14	19,13	8,31
2012	15,09	15,17	12,33	18,77	15,64	14,41	17,95	17,02
2013	6,23	3,50	8,34	8,89	8,03	7,13	20,86	6,23

*Розраховано за джерелами: [197, с. 360; 72]

В структурі доходів населення України за період 2006-2013 рр., найбільшу частку займає заробітна плата, розмір якої стабільно зростає починаючи з 2001 р. У середньому за період 2005-2006 рр. річні темпи приросту номінальної заробітної плати були нижчими за 21 %, впродовж 2007-2008 рр. цей показник істотно зріс – до 36,00 % у 2007 р.

та до 31,34 % у 2008 р., а протягом 2011-2013 рр. відбулося їх різке скорочення – до 3,5 % у 2013 р. Частка надходжень від оплати праці у структурі доходів домогосподарств коливалася в межах 44,8 % у 2007 р. до 40,7 % у 2013 р. Однак порівняно з економічно розвиненими країнами, де частка надходжень від оплати праці становить майже 80 %, частка заробітної плати у доходах українців не є високою (табл. 3.19).

Таблиця 3.19

Структура доходів населення України за 2006-2013 рр.*

Рік	в тому числі:					в тому числі:		
	Доходи населення, всього	Заробітна плата	Прибуток та змішаний доход	Доходи від власності (одержані)	Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	соціальні допомоги	інші поточні трансферти	соціальні і трансферти в натурі
2006	100,0	43,5	14,7	2,9	39,0	21,8	3,1	14,0
2007	100,0	44,8	15,3	3,2	36,7	20,0	2,9	13,9
2008	100,0	43,3	15,5	3,4	37,8	21,3	3,1	13,4
2009	100,0	40,8	14,5	3,9	40,8	22,8	3,7	14,3
2010	100,0	40,8	14,5	6,2	38,5	21,5	3,1	13,8
2011	100,0	41,8	15,8	5,4	37,1	20,8	3,2	13,0
2012	100,0	41,8	15,4	5,5	37,2	20,7	3,3	13,2
2013	100,0	40,7	15,7	5,7	37,9	20,9	3,8	13,2

*Розраховано за джерелами: [197, с. 360; 72].

Друге місце в структурі доходів населення за вагомістю становлять доходи населення у вигляді соціальної допомоги і трансфертів, які зросли з 39,0 % у 2006 р. до 40,8 % у 2009 р., а протягом 2010-2013 рр. значно знизилися – до 37,9 % у 2013 р. Таким чином, понад третину доходів населення становили доходи у формі соціальної допомоги. Третє місце в структурі доходів населення займали доходи від підприємницької діяльності та від власності, які становили 14,7 % у 2006 р. та досягли протягом 2011-2013 р. 15,4-15,8 %. Однак, на нашу думку, саме ці доходи і зумовлюють майнове розшарування населення в Україні.

Аналіз наукових праць щодо нерівномірного розподілу загальних доходів домогосподарств свідчить, що значний внесок у розшарування

доходів вносить заробітна плата, це зумовлено її диференціацією за різними соціальними групами, регіонами, галузями та секторами економіки. За останні роки різниця середньомісячної номінальної заробітної плати найманих працівників в різних регіонах відрізнялася в 2,4-2,6 рази. Водночас диференціація середньомісячної заробітної плати найманих працівників за видами економічної діяльності становила 3,8 рази, а диференціація середньомісячної номінальної заробітної плати найманих працівників за видами діяльності – майже 2,7 рази. Тобто, підсумовуючи вищенаведені розрахунки, можна стверджувати, що значна диференціація оплати праці суттєво впливає на розшарування українців за доходами [220; 178; Додаток 33].

Необхідно також відмітити, що для України зростання диференціації доходів населення значною мірою зумовлено внутрішніми факторами, насамперед, „приватизаційними” реформами та відміною принципу стимулювання диференціації в оплаті праці. Важливими нині є не стільки абсолютні цифри, скільки існування загальної тенденції зростання майнового розшарування, починаючи з 1991 р. Однак слід зазначити, що в соціально орієнтованих країнах, а саме Швеції, Данії, Норвегії, внаслідок державного регулювання співвідношення між доходами 10 % найбагатших і 10 % найбідніших громадян країни підтримується на рівні 4-6.

Стосовно витрат населення, то найбільшу частку займають витрати на придбання товарів та послуг. Так, з 2006 до 2013 р. вони зросли з 81,7 % до 84,2 %. Тобто, внаслідок економічних змін відбулося падіння платоспроможного попиту населення мінімум на 2,5 %, внаслідок підвищення рівня інфляції і падіння курсу гривні відношенню до долара. Такі негативні тенденції призвели до зубожіння населення та збитковості юридичних осіб підприємств як у великому, так і в середньому та малому бізнесі (табл. 3.20, табл. 3.21).

Таблиця 3.20

Динаміка витрат населення України за 2006-2013 рр.*

(млн грн)

Рік	Витрати та заощадження населення, всього	в тому числі									
		Придбання товарів та послуг	Доходи від власності (сплачені)	Поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти	в тому числі:			Нагромадження нефінансових активів	Приріст фінансових активів	Заощадження	Витрати
					поточні податки на доходи, майно тощо	внески на соціальне страхування	інші поточні трансферти				
2006	472061	385681	8374	33803	23396	7134	3273	7159	37044	44203	427858
2007	623289	509533	16924	49053	35598	8326	5129	9939	37840	47779	575510
2008	845641	695618	30406	67606	46926	11987	8693	29515	22496	52011	793630
2009	894286	709025	37831	67053	45368	11796	9889	10493	69884	80377	813909
2010	1101175	838213	28844	72251	51112	13073	8066	19578	142289	161867	939308
2011	1266753	1030635	29064	83931	60683	13827	9421	-1159	124282	123123	1143630
2012	1457864	1194791	18567	97226	68716	16004	12506	-2954	150234	147280	1310584
2013	1548733	1304031	21091	107345	72943	16273	18129	5378	110888	116266	1432467
<i>Темп приросту, %</i>											
2007	32,04	32,11	102,10	45,11	52,15	16,71	56,71	38,83	2,15	40,98	-8,95
2008	35,67	36,52	79,66	37,82	31,82	43,97	69,49	196,96	-40,55	156,41	-120,74
2009	5,75	1,93	24,42	-0,82	-3,32	-1,59	13,76	-64,45	210,65	146,20	-140,45
2010	23,13	18,22	-23,76	7,75	12,66	10,83	-18,43	86,58	103,61	190,19	-167,05
2011	15,04	22,96	0,76	16,17	18,73	5,77	16,80	-105,92	-12,66	-118,58	133,61
2012	15,09	15,93	-36,12	15,84	13,24	15,74	32,75	154,87	20,88	175,76	-160,67
2013	6,23	9,14	13,59	10,41	6,15	1,68	44,96	-282,06	-26,19	-308,25	314,48

*Розраховано за джерелами: [197, с. 360; 72].

Значна диференціація витрат населення країни (табл. 3.20) зумовлює диференціацію в споживанні продуктів харчування. Це не було б настільки небезпечним для основної частини громадян, якби домогосподарства з мінімальними доходами споживали продукти в обсягах, які відповідають фізіологічним нормам. Тобто темп приросту рівня витрат на придбання товарів і послуг знизився з 32,11 % у 2007 р. до 9,14 % у 2013 р., що свідчить про зниження купівельної спроможності та зuboжіння населення України. Тенденцією витрат можна простежити за показниками табл. 3.21

Внаслідок швидкого зростання цін, економічна доступність населення до харчових продуктів ускладнюється. Відмічене суттєво вплинуло на сімейні бюджети, оскільки стрімко зросли тарифи і ціни на послуги, що вимагають великих витрат, зокрема на електроенергію, газ, комунальні послуги, послуги зв'язку, тощо.

Структура витрат населення України за 2006-2013 рр.*

(%)

Рік	Витрати та заощадження населення, всього	в тому числі				
		Придбання товарів та послуг	Доходи від власності (сплачені)	Поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти	Нагромадження нефінансових активів	Заощадження
2006	100,0	81,7	1,8	7,2	1,5	9,4
2007	100,0	81,7	2,7	7,9	1,6	7,7
2008	100,0	82,3	3,6	8,0	3,5	6,2
2009	100,0	79,3	4,2	7,5	1,2	9,0
2010	100,0	76,1	2,6	6,6	1,8	14,7
2011	100,0	81,4	2,3	6,6	-0,1	9,7
2012	100,0	82,0	1,3	6,7	-0,2	10,1
2013	100,0	84,2	1,4	6,9	0,3	7,5

*Розраховано за джерелами: [197, с. 360; 72].

Зумовлюється необхідність у забезпеченні рівномірності доходів населення України, а саме встановлення раціонально обґрунтованих співвідношень між індивідуальним трудовим вкладом і матеріальною винагородою працівника та між приростами обсягів виробництва й фонду оплати праці. Потреба в такому регулюванні пояснюється тим, що обсяги виробництва у вартісному вираженні можуть бути збільшеними не тільки в результаті реального приросту продукції в натуральному вираженні, а й за рахунок збільшення цін. Також з метою зменшення диференціації доходів населення, необхідно нівелювати суттєві макроекономічні, міжгалузеві та міжпрофесійні диспропорції в оплаті праці робітників. Для цього слід запровадити, на законодавчому рівні, фіксовані диспропорції в оплаті праці робітників; фіксовані співвідношення мінімальної-середньої-максимальної зарплати з урахуванням регіональної складової.

В умовах трансформаційних змін зростає значення місцевих бюджетів в економічному розвитку адміністративно-територіальних одиниць, вирішенні їх соціальних проблем. В умовах обмеженості ресурсів особливо актуальним стає ефективне управління видатками місцевих бюджетів, коли необхідно шукати і впроваджувати нові рішення і засади з метою їх раціоналізації та підвищення ефективності функціонування

бюджетних установ, тим самим наближаючи до світових стандартів існуючу в Україні бюджетну практику.

Питання щодо раціонального розподілу місцевих фінансових ресурсів актуалізувало прийняття Бюджетного кодексу в Україні, зумовлюючи необхідність врахування пріоритетів розвитку територій і забезпечуючи максимальну ефективність використання бюджетних коштів. Однак у процесі дослідження соціально-економічної спрямованості видатків місцевих бюджетів останніх років прослідковується зростання обсягів витрачання цих коштів при одночасному зниженні рівня фінансування соціальної сфери та зниженні темпів економічного розвитку. Відтак, має місце невідповідність зростання фактичних обсягів видатків місцевих бюджетів сучасному стану соціально-економічного розвитку країни.

Нині пріоритетним завданням є обґрунтування комплексного підходу до управління бюджетними видатками на місцевому рівні, аналіз структури і виокремлення принципів побудови організаційно-економічного механізму управління видатками місцевих бюджетів з метою виявлення недоліків їх функціонування, а також розроблення конкретних пропозицій щодо їх удосконалення.

За останні роки вітчизняні вчені та практики розглядають проблеми місцевих бюджетів усе частіше з позицій надання достатніх фінансових ресурсів у розпорядження місцевих органів влади. При цьому питання впливу на соціально-економічний розвиток територій, умов формування місцевих бюджетів, а також питання зростання якості управління видатками виявляються недостатньо розглянутими. Процес управління видатками традиційно розглядають на стадії виконання бюджету як вузьку систему контролю. Вітчизняна наукова література з державного управління тільки фрагментарно досліджувала проблеми стратегічного планування розвитку території та їх зв'язок з бюджетними видатками, альтернативні методи планування бюджету і їх можливості впливати на процеси прийняття управлінських рішень.

Моделювання та прогнозування економічних показників є нагальною потребою в умовах ринкової економіки. У процесі прийняття

рішень можливість моделювання та передбачення майбутньої ситуації суттєво впливає на правильність вибору.

Правильне формування видаткової частини місцевих бюджетів – важлива проблема функціонування місцевих органів влади, що є закономірним, адже від величини витрат бюджету, уміння правильно розподілити їх, виходячи з пріоритетів місцевого розвитку, залежить і рівень розвитку регіону, вирішення економічних і соціальних проблем.

На практиці економічні процеси в Україні змінюються під впливом різноманітних факторів, які потрібно вміти виявляти і оцінювати. Для цього проведемо кореляційний та регресійний аналіз видатків місцевих бюджетів. Кореляційним називається такий зв'язок між статистичними змінними x та y , при якому при зміні ознаки x_1 змінюється середнє значення ознаки y_1 . Рівняння, яке аналітично моделює залежність середньої величини результуючої ознаки від факторної змінної, називається рівнянням регресії.

На основі показників табл. 3.22 здійсимо кореляційно-регресійний аналіз видатків місцевих бюджетів за відповідний період (січень-вересень 2009-2013 рр.).

Таблиця 3.22

Вхідні дані для визначення впливу обсягу валового внутрішнього продукту, кількості наявного населення та обсягу доходів на обсяги видатків місцевих бюджетів у січні-вересні 2009-2013 рр.

(тис. грн)

Період	Видатки	ВВП	Кількість наявного населення, тис. осіб	Доходи
	У	Х ₁	Х ₂	Х ₃
січень-вересень 2009	61902,9	505848	46546,1	41030,2
січень-вересень 2010	84973,0	703943	46286,7	54195,9
січень-вересень 2011	88814,2	653437	46077,5	51276,5
січень-вересень 2012	104071,3	784287	45892,6	57312,7
січень-вересень 2013	123186,2	968000	45711,5	62100,1

Проведемо обчислення за допомогою програми MS Excel. Залежність „видатки-ВВП”, „видатки-кількість населення” та „видатки-доходи” позначимо відповідно „Модель 1”, „Модель 2” та „Модель 3”. Результати обчислень подано у табл. 3.23.

Таблиця 3.23

Результати проведеного аналізу залежності обсягу видатків місцевих бюджетів від валового внутрішнього продукту, кількості наявного населення та обсягу доходів місцевих бюджетів у січні-вересні 2009-2013 рр.

Показники	Модель 1 "Видатки-ВВП"	Модель 2 "Видатки-кількість населення"	Модель 3 "Видатки-доходи"
α	0,05	0,05	0,05
p-значення	0,003	0,003	0,009
R^2	0,96	0,96	0,92
R	0,98	0,98	0,96
F	81,56	76,93	37,43
Вибіркова регресійна функція	$y = -2493,09 + 0,13 * x_1$	$y = 3246086,60 - 68,40 * x_2$	$y = -55401,0 + 2,78 * x_3$

Коефіцієнти отриманих моделей значимі, оскільки всі значення показника „р-значення” менші за $\alpha=0,05$. У всіх моделях значення статистики Фішера $F > 32$. Все це свідчить про адекватність моделей.

Розглянемо економічну інтерпретацію отриманих показників. Значення коефіцієнта кореляції R засвідчує зв'язок між залежною та незалежною змінними – відповідно y та x . За результатами табл. 3.23 видно, що між всіма змінними існує тісний зв'язки. Отже, обсяг видатків місцевих бюджетів значною мірою залежить від обсягу валового внутрішнього продукту, кількості наявного населення та від обсягів надходжень до місцевих бюджетів.

Регресійні моделі мають такий вигляд:

$$y = -2493,09 + 0,13 * x_1;$$

$$y = 3246086,60 - 68,40 * x_2;$$

$$y = -55401,0 + 2,78 * x_3.$$

Це означає, що якщо ВВП зросте на 1 тис. грн, то видатки місцевих бюджетів зростуть на 0,13 тис. грн. Зростання чисельності наявного населення на 1 тис. осіб призведе до зниження обсягів видатків місцевих бюджетів на 68,4 тис. грн на кожну тисячу осіб. Водночас, якщо зростуть доходи місцевих бюджетів на 1 тис. грн, то видатки зростуть на 2,78 тис. грн.

Майбутнє – невизначене, але його точне передбачення підвищує ефективність процесу прийняття рішень. Макроекономічні прогнози потрібні урядові, органам місцевої влади, суб'єктам господарювання тощо. Відтак, для вироблення бюджетної політики важливим завданням є прогнозування бюджетних видатків.

Проаналізуємо видатки бюджету на соціально-економічну діяльність за січень-вересень 2009-2013 рр., встановимо, чи можна виявити тенденцію змін. Якщо стійка тенденція дійсно існує, використаємо відповідні моделі для прогнозування показника у наступних періодах. Вхідні дані для аналізу представлені у табл. 3.24.

Таблиця 3.24

Вхідні дані для аналізу тенденцій обсягів видатків місцевих бюджетів за суспільним призначенням

(тис. грн)

Період	№ періоду	Соціальні видатки	Економічні видатки	Інші видатки	Разом видатків
січень-вересень 2009	1	49089,0	8233,1	4580,8	61902,9
січень-вересень 2010	2	65429,2	12236,1	7307,7	84973,0
січень-вересень 2011	3	73982,2	8970,2	5861,7	88814,1
січень-вересень 2012	4	90125,7	7285,0	6660,6	104071,3
січень-вересень 2013	5	102614,1	13673,7	6898,4	123186,2

За допомогою відповідних моделей побудуємо тренд для кожного із часових рядів. Одним із найважливіших питань, які виникають при вирівнюванні часових рядів, є вибір форми кривої, яка найкраще характеризувала б основну тенденцію динаміки того чи іншого виду видатків місцевих бюджетів. Для прогнозування використаємо многочлени (поліноми) різних степенів. Зокрема:

$$y_t = a_0 + a_1x; \quad (3.1)$$

$$y_t = a_0 + a_1x + a_2x^2; \quad (3.2)$$

$$y_t = a_0 + a_1x + a_2x^2 + a_3x^3; \quad (3.3)$$

де a_1, a_2, \dots, a_n - параметри многочленів; x - незалежна змінна (час).

Соціальні видатки (табл. 3.24) протягом досліджуваного періоду характеризувалися тенденцією до зростання. Постійний приріст рівнів часового ряду відображає рівняння першого порядку (формула 3.1). Воно характеризує рівномірну зміну певного процесу в часі. Саме тому для побудови тренду соціальних видатків місцевих бюджетів у січні-вересні 2009-2013 рр. використаємо зазначене рівняння. Протягом досліджуваного періоду, стосовно показників економічних видатків місцевих бюджетів, однозначної тенденції не спостерігаємо. Тому для побудови їх тренду використаємо поліном другого порядку (формула 3.2). Прогнозування показника інших видатків здійснимо із використанням рівняння першого порядку (формула 3.1). Враховуючи відмічене вище, побудуємо тренди соціальних, економічних та інших видатків місцевих бюджетів (рис. 3.5).

Параметри многочленів: прямої (формула 3.1), параболи (формула 3.2), полінома третього порядку (формула 3.3) – мають конкретну інтерпретацію, що залежить від змісту часового ряду. Зокрема:

параметр a_0 — значення динамічного ряду при $t = 0$;

параметр a_1 - швидкість зміни рівнів ряду;

параметр a_2 - прискорення (прирощення абсолютної швидкості);

параметр a_3 - зміну прискорення;

параметр x - часовий період

Як приклад, розрахунки прогнозних значень показників видатків місцевих бюджетів, класифікованих за суспільним призначенням, подано у табл. 3.25.

Прогнозування видатків місцевих бюджетів, класифікованих за суспільним призначенням

Показник	Період	№ періоду	Вид моделі	R ²	Прогноз, тис грн
Соціальні видатки	січень-вересень 2012	6	$y = 13175x + 36724$	0,993	115774,0
	січень-вересень 2013	7			128949,0
	січень-вересень 2014	8			142124,0
Економічні видатки	січень-вересень 2012	6	$y = 453,71x^2 - 2129,3x + 11477$	0,213	15034,7
	січень-вересень 2013	7			18803,7
	січень-вересень 2014	8			23480,0
Інші видатки	січень-вересень 2012	6	$y = 398,81x + 5065,4$	0,342	7458,3
	січень-вересень 2013	7			7857,1
	січень-вересень 2014	8			8255,9

Відобразимо фактичні дані видатків у січні-вересні 2009-2013 рр. та, як приклад, прогнозовані видатки на січень-вересень 2012-2014 рр. (рис. 3.5).

Рис. 2.6. Динаміка видатків місцевих бюджетів у січні-вересні 2012-2014 рр.

За аналізований період (2009-2014 рр.) спостерігається тенденція до зростання обсягу видатків місцевих бюджетів. Видатки соціального спрямування продовжуватимуть стрімко зростати, що є закономірним,

оскільки як державна влада, так і місцева покликані забезпечити виконання основних соціальних завдань, регламентованих Конституцією України. В подальшому зростатимуть економічні та інші видатки. Їх обсяг зростатиме до 23 млн грн та 8,0 млн грн відповідно. Значно зросте частка економічних видатків місцевих бюджетів.

Отже, досягнення окресленого рівня фінансування соціально-економічного розвитку регіонів України зумовлює необхідність розроблення чіткої політики щодо витрачання коштів місцевих бюджетів, яка повинна визначати структуру видаткової частини, рівень видатків на соціальні заходи та економічний розвиток з метою недопущення дисбалансу в окремі періоди внаслідок зміни політичної чи економічної ситуації у країні. За такої ситуації можлива побудова реального соціальноорієнтованого суспільства з високим рівнем економічного розвитку.

Пріоритетним напрямом діяльності органів місцевої влади є розроблення та реалізація планів соціально-економічного розвитку певної територіальної системи. Однак в сучасних умовах, внаслідок обмеженості фінансових ресурсів, зазначені органи влади не в змозі забезпечити власну результативну діяльність, що негативно впливає на формування збалансованого регіонального розвитку. Глобальна фінансова криза, яка особливо жорстко вразила економіку України, надзвичайно загострює відмічену проблему. Необхідно підвищувати ефективність та результативність використання існуючих бюджетних ресурсів поряд з потребою переглядати податкову базу з метою збільшення власних доходів місцевих бюджетів.

У процесі забезпечення стабільності бюджетної системи необхідним є досягнення відповідності видаткових зобов'язань повноваженням та функціям державної і місцевої влади і оптимального розподілу бюджетних ресурсів з метою фінансування таких функцій. Видаткові зобов'язання, встановлені законодавчими та іншими нормативно-правовими актами, повинні забезпечувати фінансові можливості держави.

Дослідження свідчить, що за останні роки частка видатків місцевих бюджетів у валовому внутрішньому продукті та зведеному бюджеті України мають тенденцію до скорочення. Зокрема, у січні-вересні 2011 р. питома вага видатків місцевих бюджетів України у ВВП знизилася

порівняно із січнем-вереснем 2010 р. на 0,5 в.п., а їх частка у видатках зведеного бюджету за цей період скоротилася на 4,9 в.п. Таким чином скорочуються і фінансові можливості місцевих органів влади у фінансовому забезпеченні території.

Ситуація, яка склалася в економічному розвитку нашої держави, свідчить про безперспективність централізації в управлінні країною та її економікою. Налагодження взаємозв'язків територіальних інтересів із загальнодержавними повинно супроводжуватися децентралізацією функцій у розвитку економіки регіону. Тому, нині загострюється потреба у дослідженні та аналізі закономірностей та тенденцій у фінансуванні місцевими бюджетами України соціально-економічного розвитку регіонів.

Відповідно до чинного бюджетного законодавства, місцеві органи влади при формуванні власних бюджетів володіють відносною самостійністю, оскільки, як свідчить дослідження, у структурі їхніх видатків значну частку становлять видатки, які фактично визначаються рішеннями центрального уряду, зокрема рішеннями, що стосуються виокремлення рівня мінімальної заробітної плати або рівня підвищення заробітної плати в бюджетній сфері. Як правило, близько 50 % видатків місцевих бюджетів України спрямовувалося на оплату праці працівників бюджетної сфери, а капітальні видатки становили всього 5-7 % сукупних видатків місцевих бюджетів. Отже, для покращення нинішньої ситуації та зміцнення фінансового потенціалу місцевих бюджетів доцільним є перерозподіл доходів місцевих бюджетів зі спрямуванням їх окремих видів до бюджету розвитку; покращення доступу місцевих бюджетів до кредитних ресурсів; вжиття заходів з метою залучення альтернативних джерел фінансування розгалуженої мережі соціально-культурних закладів; підвищення ефективності та прозорості використання коштів місцевих бюджетів.

Враховуючи обмеженість ресурсів місцевих бюджетів, вжиття зазначених заходів дозволить зміцнити потенціал місцевого соціально-економічного зростання, підвищити спроможність органів місцевого самоврядування щодо реалізації перспектив регіонального розвитку.

Таким чином, фінансовий ресурс регіонів країни формується за рахунок наповнюючих його джерел. Однак цього недостатньо, щоб визначити фінансові можливості регіонів країни для забезпечення його соціально-економічного розвитку. Важливо окреслити його реальні і

потенційні можливості, а також врахувати незадіяні у виробничо-господарський обіг ресурси території, зокрема наявні природні ресурси, корисні копалини, які на поточний час не використовуються, а також створення нових підприємницьких структур, розширення сфери послуг для населення та суб'єктів господарювання. Отже, підвищення фінансового потенціалу країни знаходиться в прямій залежності від результатів діяльності суб'єктів регіональної економіки та ефективності системи управління фінансовими ресурсами на всіх етапах виробничо-господарської діяльності.

В різних країнах вони мають різні функції, зумовлені національними, політичними та економічними умовами цих країн. Здебільшого на їх функції впливають політичні й економічні фактори. Так, у країнах „великої сімки” близько 40 % усіх бюджетних витрат фінансується з територіальних бюджетів. Основна частина видатків спрямовується на утримання освітніх установ, лікувальних закладів, на соціальне забезпечення, забезпечення правопорядку, ремонт місцевих шляхів тощо.

Практика ринкових країн засвідчує, що територіальна бюджетна система повинна ґрунтуватися на двох основних принципах:

По-перше, функціонуючі в регіоні підприємства й організації, повинні мати зацікавленість в нормальних умовах ведення господарської діяльності на основі раціонального використання всіх видів ресурсів, а місцеві ради – у забезпеченні стабільного економічного зростання на основі підвищення результативності пріоритетних видів економічної діяльності регіону. Мова йде про те, щоб основу дохідної частини територіальних бюджетів становили платежі за ресурси, але для цього необхідно забезпечити реалізацію права власності місцевої ради на ресурси, надані в розпорядження та користування суб'єктами господарювання. Прив'язка доходів місцевого бюджету до платежів за ресурси створює умови, за яких місцеві ради увійдуть до системи ринкових відносин як рівноправний партнер. При цьому, важливим є те, що платежі за ресурси запобігатимуть марнотратству у процесі їх використання, а місцеві ради будуть зацікавлені в розширеному відтворенні ресурсів та посиленні контролю за їх використанням.

По-друге, органи регіонального і місцевого самоврядування повинні мати економічно обґрунтований і законодавчо закріплений ряд територіальних податків: перепродаж нерухомого майна, автомобілів, технічних засобів, зборів з біржових операцій, за забруднення довкілля, податків на майно, банківських депозитів тощо.

З дохідною частиною територіальних бюджетів повинні бути збалансовані й територіальні видатки. Напрями видатків здебільшого є значно ширші, ніж джерела доходів. Проте органи регіонального і місцевого самоврядування самостійно визначають напрями використання коштів власних бюджетів. Ці бюджети містять видатки на фінансування підприємств і організацій місцевого господарства, на фінансування здійснюваних місцевими органами заходів у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, фізичної культури, соціального забезпечення, утримання місцевих органів влади та управління.

Таким чином, в умовах господарювання бюджетні доходи регіональних і місцевих органів самоврядування повинні визначатися обсягом створення регіональної доданої вартості. Перерозподіл експортних та інших доходів регіону в інші регіони призводить до соціальної несправедливості і неможливості, в ефективно функціонуючих регіонах, збільшувати фінансування власної соціальної сфери відповідно до зростання обсягу регіональної доданої вартості і створюваних фінансових ресурсів.

Об'єктивною основою глибоких і радикальних перетворень, що відбулися в Україні, є нова соціальна політика, соціальна переорієнтація економіки, підвищення якості життя населення, стратегія подолання соціально-економічних диспропорцій у розвитку всіх регіонів України, які вимагають посилення ролі управління фінансовими ресурсами. Результативність управління фінансовим потенціалом залежить від взаємодії і злагодженої роботи суб'єктів управління та формування і ефективного використання об'єктів управління, зокрема фінансового потенціалу суб'єктів господарювання та населення регіону, бюджетного потенціалу, інвестиційного потенціалу внутрішніх та іноземних інвесторів та кредитного потенціалу фінансово-кредитних установ (рис. 3.6).

Світова фінансова криза та особливості її прояву в Україні засвідчили, що одним із слабких місць є діючі механізми управління фінансовим потенціалом.

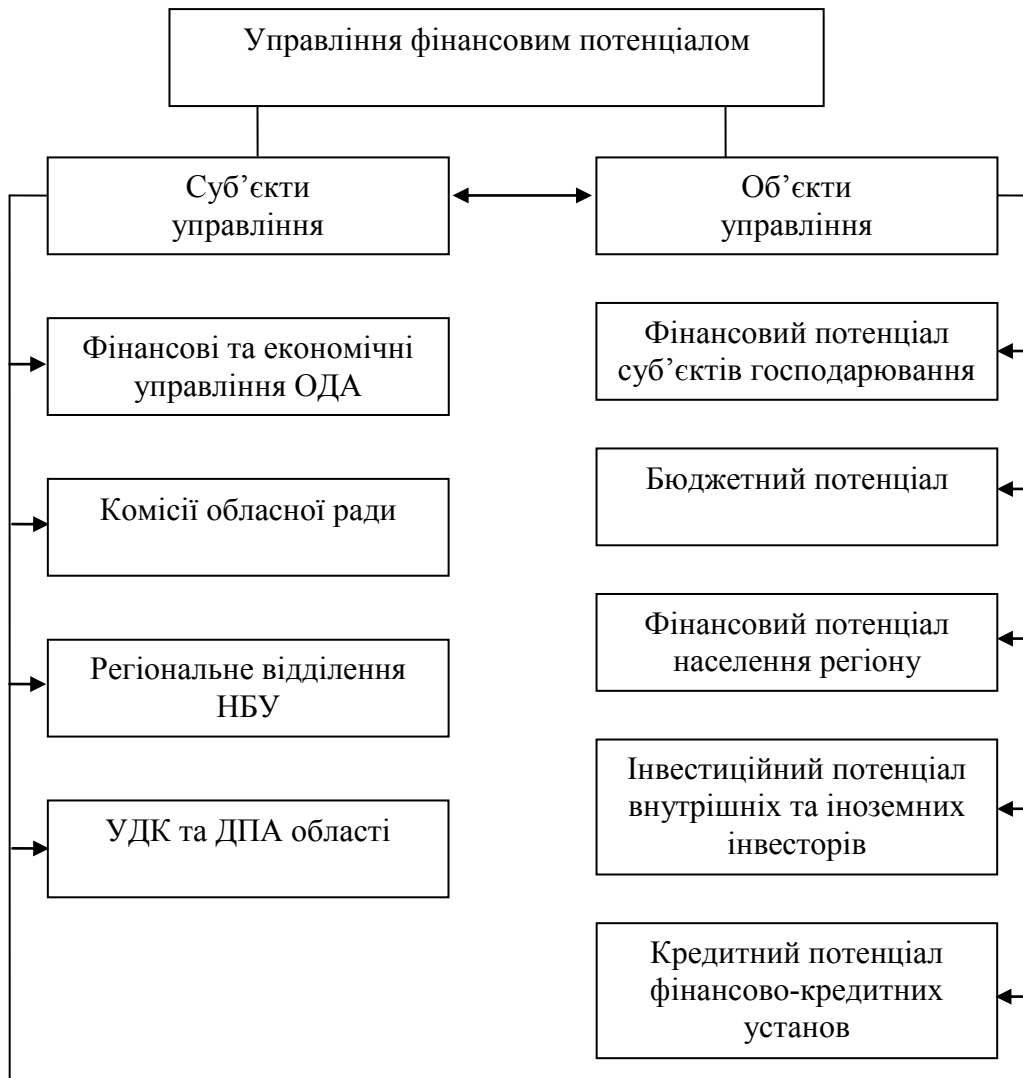

Рис. 3.6. Суб'єкти і об'єкти процесу управління фінансовим потенціалом

Більша частина регіонів України є дотаційна, тобто така, що не спроможна забезпечувати соціально-економічний розвиток територій, які входять до їх складу без дотацій з державного бюджету. Фінансові суперечності виникли у процесі реформування відносин власності, приватизації державного майна різними суб'єктами економіки, ринкової оцінки їх вартості та розподілу повноважень місцевих і державних органів влади в управлінні власністю. Однак, залишаються невирішеними

проблеми ефективного залучення і використання фінансових ресурсів та управління ними у будь-якому з регіонів країни.

Фінансову спроможність регіонів країни запропоновано оцінювати на основі розрахунку показника „фінансовий потенціал”. Методологічною базою щодо визначення цього показника прийнято ресурсний підхід, згідно якого фінансовий потенціал регіонів країни є сумою фінансових ресурсів, які можуть бути створені суб'єктами економіки і населення, що розташовані та проживають на його території і використовуються для забезпечення їх соціально-економічного розвитку.

Кожен регіон України є унікальним за своїми природними ресурсами, географічно-кліматичними умовами, складом виробничо-господарських структур, станом і темпами їх розвитку, а отже, правомірною є постановка питання про доцільність індивідуального підходу до оцінювання фінансових можливостей кожного з них.

В умовах поглиблення ринкових відносин практично кожна ланка територіального поділу країни повинна шукати власні можливості розвитку, опираючись не тільки на державну політику сприяння і підтримки, а й використовуючи ресурсні переваги власної території. Інноваційна складова, що забезпечує розвиток територій, повинна зайняти домінуючу, ключову роль у визначенні перспектив їх розвитку.

Дослідження свідчить, що в кожному регіоні України мають місце значні незадіяні резерви, які на теперішній час не використовуються в системі управління розвитком економіки як на національному, так і на регіональному рівні.

До незадіяних резервів, реалізація яких може підвищити фінансовий потенціал, слід віднести задіяння заходів, спрямованих на:

1. Зниження рівня тіньової економічної діяльності у будь-якому з регіонів країни.

2. Підвищення ефективності функціонування реального сектора економіки за рахунок посилення контролю за діяльністю збиткових підприємств, створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього бізнесу, створення робочих місць тощо.

3. Підвищення податкової дисципліни, зниження схемних технологій ухилення від податків.

4. Підвищення ефективності використання місцевих бюджетів.

5. Надання пріоритетності місцевим органам влади в розробленні та реалізації стратегічних напрямів соціально-економічного розвитку регіонів з одночасним посиленням їх відповідальності за ефективність прийняття ними рішень.

Соціально-економічний розвиток регіонів повинен забезпечуватися відповідним фінансуванням. Централізація бюджетного процесу не дає органам місцевої влади достатніх можливостей для вирішення нагальних проблем, не кажучи про стратегічні завдання через значно обмежені можливості залучення власних коштів. Тому пропонується багаторівнева схема виділення коштів на засадах спільного фінансування, що уможливить фінансування заходів з розвитку територіальних систем. Успішне застосування такої схеми можливе на основі використання програмно-цільового методу формування місцевих бюджетів, за яким планування відбувається за програмами, які окреслені як пріоритетні для відповідної території. Такий підхід сприятиме не лише ефективному плануванню та контролю використання бюджетних коштів, але й прозорості у діяльності органів влади.

Використання виявлених резервів може стати реальним джерелом підвищення фінансової спроможності регіонів у розв'язанні проблемних питань соціально-економічного розвитку. Однак їх реалізація потребує прийняття обґрунтованих управлінських рішень на основі оцінювання доцільності, можливості та ефективності використання в окремо взятому регіоні. Тобто, кожний регіон країни повинен здійснювати розроблення власних механізмів підвищення ефективності використання фінансового потенціалу, коли наявні типові джерела наповнення фінансового потенціалу, і напрямів зростання ефективності його використання, враховуючи власні потреби, можливості та специфічні особливості фінансово-господарської діяльності.

3.3. Оцінювання інтегрального рівня фінансового потенціалу України

Наявність низки недоліків в існуючих підходах до оцінювання рівня фінансового потенціалу, головними серед яких є: відсутність врахування потенційно доступних фінансових ресурсів та нематеріальної складової при оцінюванні його рівня, а також подвійна калькуляція деяких фінансових потоків зумовлює необхідність розроблення новаційного науково-методичного підходу, що сприятиме вирішенню зазначених проблемних питань.

Розроблення відміченого підходу зумовлюється сукупністю взаємопов'язаних етапів, послідовна реалізація яких сприятиме отриманню адекватних результатів кількісного оцінювання інтегрального рівня фінансового потенціалу регіонів України. Інформаційною основою дослідження слугуватимуть статистичні дані в розрізі адміністративно-територіальних одиниць України (2009-2013 рр.). Вибір зазначеного часового діапазону зумовлений наступними причинами: зміною адміністративно-територіального устрою України у 2014-2015 рр.; відсутністю статистичних даних щодо окремих показників за 2014-2015 рр.

Інформаційною основою формування бази індикаторів, що кількісно формалізують складові фінансового потенціалу регіону є офіційні дані Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, Міністерства фінансів України, Національного банку України та аналітичних звітів проекту фонду „Ефективне управління”.

Відповідно до того, що у процесі дослідження запропоновано визначати фінансовий потенціал як сукупність фактично акумульованих та потенційно доступних фінансових ресурсів економічних суб'єктів регіону, а також можливостей певної системи щодо їх акумуляції та ефективного використання, нами узагальнено статистичні показники за трьома блоками.

На першому етапі реалізації науково-методичного підходу до оцінювання рівня фінансового потенціалу регіону відбувається формування композитного індикатора обсягу реальних фінансових

ресурсів з його подальшим коригуванням на рівень ВРП, а тому зазначений етап передбачає здійснення кількох послідовних процедур.

Передусім зумовлюється необхідність дослідження динаміки обсягу реальних фінансових ресурсів регіонів України протягом 2009-2013 рр., що графічно представлено на рис. 3.7-3.8.

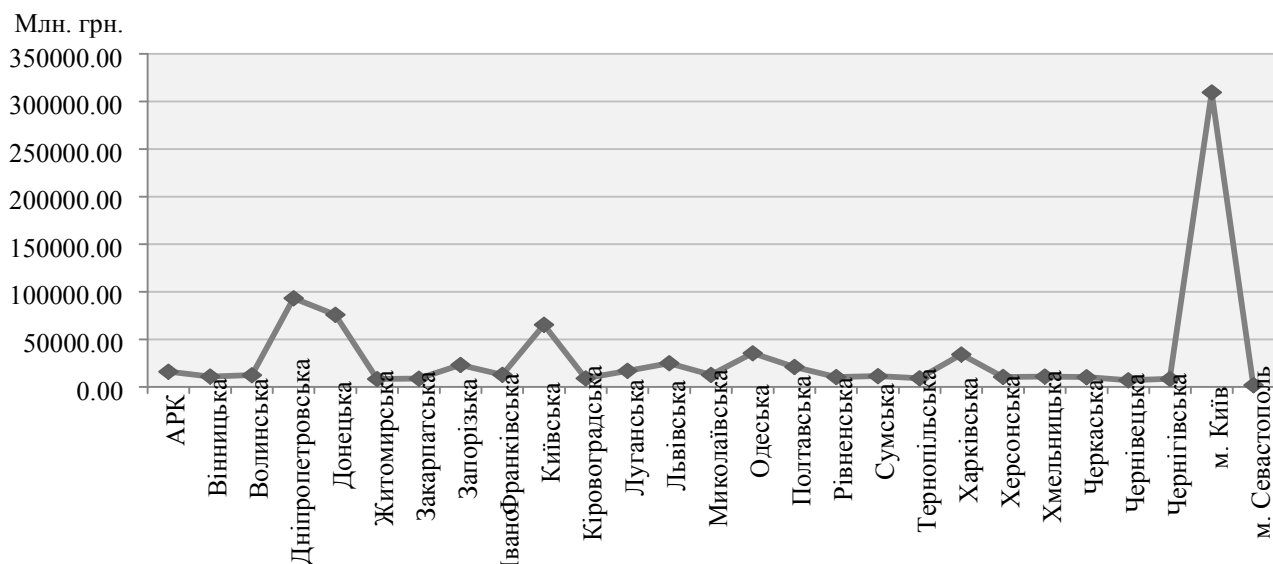

Рис. 3.7. Обсяг реальних фінансових ресурсів у розрізі регіонів України у 2009 р., млн грн.

Найвищим рівнем забезпеченості реальними фінансовими ресурсами (рис. 3.7) у 2009 р. характеризувалося м. Київ, що є цілком закономірним, враховуючи його значимість як столиці в економічному житті країни. Суттєво нижчий, проте, також порівняно високий рівень, зазначеного показника було відмічено у Дніпропетровській, Донецькій та Київській областях. Серед решти регіонів обсяг реальних фінансових ресурсів суттєво не відрізняється.

Майже аналогічними є закономірності розподілу обсягу реальних фінансових ресурсів серед регіонів України і у 2010 р. Так, зокрема, лідерами залишаються м. Київ, Дніпропетровська та Донецька області, при цьому абсолютні значення показника для останніх двох регіонів помітно зростають, що зумовлює збільшення розриву у рівні забезпеченості реальними фінансовими ресурсами між ними та Київською областю, для якої приріст порівняно з 2009 р. є незначним. Разом з тим, нарощення реальної ресурсної бази у досліджуваному періоді є

характерним для Харківської та Одеської областей, що дозволяє умовно виділити їх разом з Київською обл. у групу регіонів з середнім обсягом реальних фінансових ресурсів. Серед інших регіонів України коливання у рівнях показника є незначними як порівняно з попереднім періодом, так і у рамках досліджуваного часового діапазону у розрізі окремих адміністративно-територіальних утворень

У 2013 р. (рис. 3.8) відбулося досить помітне нарощення обсягу реальних фінансових ресурсів серед регіонів-лідерів (м. Київ, Дніпропетровська та Донецька області), проте динаміка приросту абсолютного рівня досліджуваного показника для Київської області є дещо повільнішою.

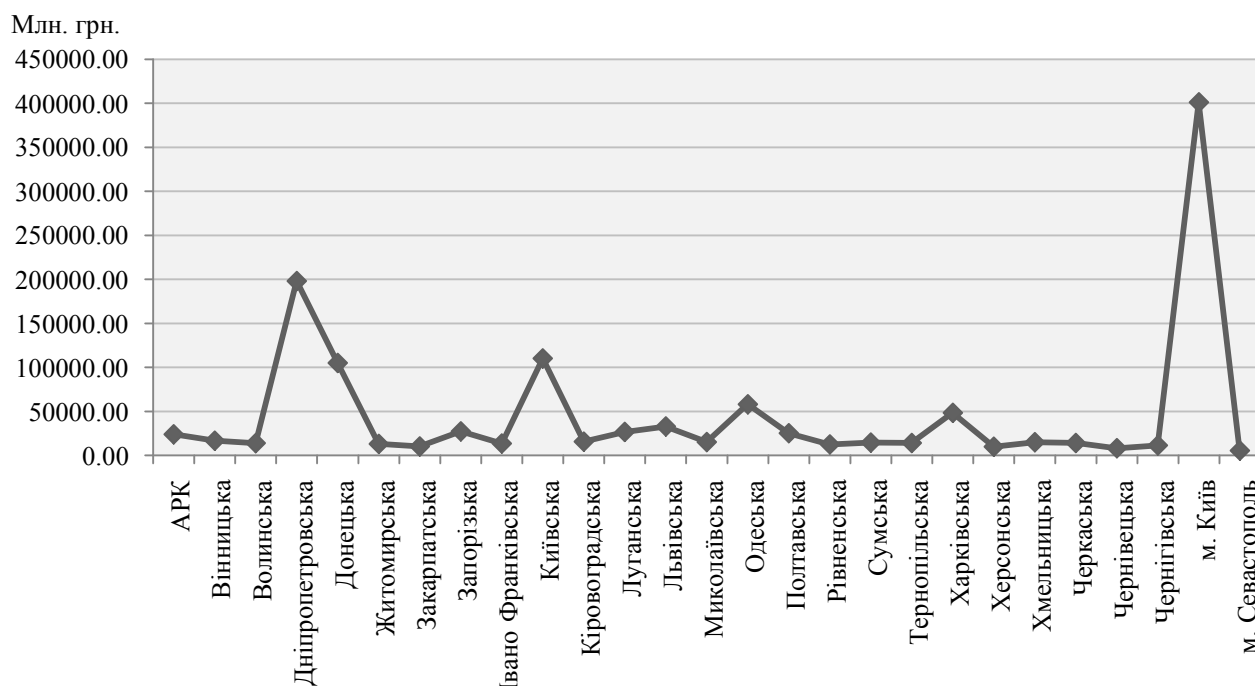

Рис. 3.8. Обсяг реальних фінансових ресурсів у розрізі регіонів України у 2013 р., млн грн.

У групі регіонів з середнім рівнем забезпеченості фактично акумульованими фінансовими ресурсами відбувся незначний приріст у рівнях аналізованого індикатора, який, на відміну від 2009-2012 рр., усе ж таки дозволив виявити лідера групи – Одеську область, для якої обсяг реальних фінансових ресурсів у 2013 р. майже на 10 млн грн вище за аналогічний показник найближчого конкурента – Харківської області.

Окрім зазначених адміністративно-територіальних утворень, до групи з середнім обсягом фактично акумульованих фінансових ресурсів також належали Полтавська, Запорізька, Львівська, Луганська області та Автономна Республіка Крим.

Таким чином, аналіз рівня забезпеченості реальними фінансовими ресурсами у грошовому вимірі в регіонах України за 2009-2013 рр. дозволив чітко ідентифікувати території з високим, середнім та низьким значенням досліджуваного параметра. При цьому, склад груп, умовно виділених за даним критерієм протягом періоду варіювався несуттєво. Загалом за результатами дослідження можна виокремити кластер регіонів-лідерів та регіонів з обсягом реальних фінансових ресурсів дещо вище середнього, проте розрив у абсолютних рівнях аналізованого показника між представниками кожної з груп є досить суттєвим. Разом з тим, для більшості територій характерним є низький рівень фінансової забезпеченості, що дозволяє зробити висновок про наявність суттєвих диспропорцій регіонального розвитку.

Окрім абсолютних показників, у контексті дослідження коливання аналізованого індикатора, доцільно охарактеризувати значення показника базисного темпу приросту (рис. 3.9).

Для більшості регіонів України (рис. 3.9) притаманним є зростання обсягу реальних фінансових ресурсів у 2013 р. порівняно з початком періоду дослідження, негативною динамікою характеризується лише зміна показника для Херсонської обл., рівень забезпеченості якої реальними фінансовими ресурсами знизився на 6,82 %. Натомість, найбільший приріст було зафіксовано у м. Севастополі (183,25 %), Дніпропетровській (112,28 %), Кіровоградській (71,04 %) та Київській (68,66 %) областях, тоді як для лідера за абсолютним значенням показника – м. Києва, темп приросту є невисоким – лише 29,61 %.

В середньому базисний темп приросту реальних фінансових ресурсів для регіонів України у 2013 р. порівняно з 2008 р. становив 42,95 %.

Другим кроком, у рамках реалізації першого етапу науково-методичного підходу, є коригування обсягу реальних фінансових ресурсів на рівень валового

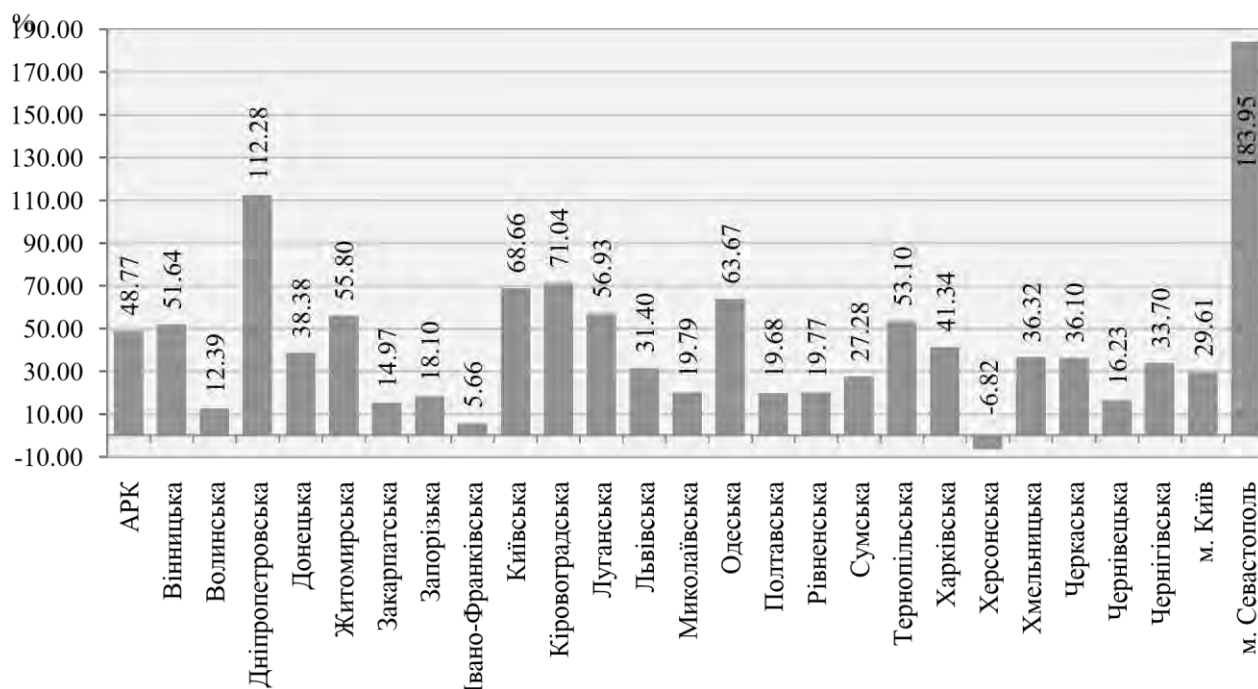

Рис. 3.9. Базисний темп приросту за обсягом реальних фінансових ресурсів регіонів України за 2009-2013 рр., %

регіонального продукту з метою врахування відмінностей у рівнях економічного розвитку регіонів України у процесі оцінювання їх фінансового потенціалу.

Третім кроком, у розрізі першого етапу, є нормалізація отриманих скоригованих індикаторів, що зумовлено необхідністю сумування композитних індикаторів реальних та потенційно доступних фінансових ресурсів, а також індикатора нематеріальної складової фінансового потенціалу, що вимагає приведення їх до співрозмірного вигляду. Враховуючи стимулюючий вплив обсягу реальних фінансових ресурсів на інтегральний рівень фінансового потенціалу регіону, нормалізацію показника запропоновано здійснити з використанням формули 3.4.

$$x_n = \frac{x_i}{x_{max}} \quad (3.4)$$

де x_n – нормалізоване значення показника;

x_i – значення показника, що потребує нормалізації для конкретного регіону;

x_{max} – максимальне значення показника, що потребує нормалізації у певному році.

Нормалізовані значення композитного індикатора обсягу реальних фінансових ресурсів у розрізі регіонів України за період 2009-2013 рр. представлено у табл. 3.26.

Таблиця 3.26

Нормалізовані значення композитного індикатора обсягу реальних фінансових ресурсів регіонів України у 2009-2013 рр.*

Регіон	2009	2010	2011	2012	2013
Автономна Республіка Крим	0,32	0,30	0,30	0,36	0,35
Вінницька	0,30	0,33	0,26	0,32	0,33
Волинська	0,56	0,57	0,42	0,51	0,45
Дніпропетровська	0,55	0,70	0,70	0,77	0,84
Донецька	0,40	0,38	0,34	0,41	0,38
Житомирська	0,31	0,29	0,28	0,31	0,34
Закарпатська	0,39	0,36	0,26	0,33	0,31
Запорізька	0,34	0,34	0,31	0,36	0,33
Івано-Франківська	0,41	0,34	0,24	0,27	0,27
Київська	0,95	0,93	0,89	1,00	1,00
Кіровоградська	0,37	0,40	0,40	0,50	0,45
Луганська	0,24	0,25	0,23	0,29	0,29
Львівська	0,38	0,37	0,30	0,35	0,34
Миколаївська	0,34	0,32	0,29	0,35	0,34
Одеська	0,40	0,45	0,39	0,52	0,60
Полтавська	0,34	0,33	0,30	0,34	0,28
Рівненська	0,43	0,44	0,30	0,36	0,37
Сумська	0,39	0,40	0,32	0,44	0,38
Тернопільська	0,46	0,45	0,38	0,43	0,51
Харківська	0,32	0,34	0,30	0,36	0,39
Херсонська	0,43	0,43	0,29	0,39	0,33
Хмельницька	0,39	0,39	0,31	0,40	0,37
Черкаська	0,30	0,33	0,26	0,31	0,29
Чернівецька	0,46	0,46	0,35	0,46	0,40
Чернігівська	0,32	0,36	0,24	0,34	0,31
м. Київ	1,00	1,00	1,00	0,97	0,97
м. Севастополь	0,17	0,20	0,22	0,31	0,36

Найвищий рівень досліджуваного показника (табл. 3.26) зафіксовано у м. Києві, Київській та Дніпропетровській областях, тоді як у решті регіонів він є помітно нижчим.

Другий етап науково-методичного підходу до оцінювання інтегрального рівня фінансового потенціалу регіону передбачає розрахунок композитного індикатора обсягу потенційно доступних фінансових ресурсів, скоригованого на рівень валового регіонального

продукту. Зазначений етап, аналогічно до попереднього, включає послідовну реалізацію таких кроків: аналіз динаміки абсолютного обсягу потенційно доступних фінансових ресурсів та базисного темпу його приросту.

Отже, перш за все, доцільно проаналізувати динаміку обсягу потенційно доступних фінансових ресурсів за період 2009-2013 рр. (табл. 3.27).

Таблиця 3.27

Обсяг потенційно доступних фінансових ресурсів регіонів України за період 2009-2013 рр.

(млн грн)

Регіон	2009	2010	2011	2012	2013
Автономна Республіка Крим	22527,22	13604,04	22806,92	23910,47	24642,30
Вінницька	10072,89	7966,09	10070,95	8631,02	10129,73
Волинська	5122,15	4596,16	4852,47	5992,69	6280,98
Дніпропетровська	45895,68	39090,87	45307,16	47537,68	51429,84
Донецька	52102,59	35313,14	53793,32	60177,13	61443,69
Житомирська	8162,91	6708,71	8326,70	5662,54	6204,50
Закарпатська	5290,10	4651,34	5441,00	4672,63	4724,58
Запорізька	13674,09	13571,80	13350,71	14485,15	11851,41
Івано-Франківська	7710,50	8446,73	8748,17	10110,31	9068,53
Київська	27255,12	21816,66	27975,02	28889,11	28197,49
Кіровоградська	7105,16	4966,83	7071,29	6665,72	5695,05
Луганська	16296,96	13660,99	17446,79	21361,82	26533,65
Львівська	21968,37	16947,74	19048,29	16769,89	15763,79
Миколаївська	7929,72	6974,36	7683,82	7443,62	8122,78
Одеська	19389,94	18474,61	19081,40	22099,14	19661,97
Полтавська	17186,32	14712,17	17356,65	15788,92	12993,05
Рівненська	6252,94	5681,53	5996,03	6441,88	7308,12
Сумська	6503,87	5794,37	6124,35	5674,37	5889,33
Тернопільська	4738,84	4717,17	5674,75	5491,92	6405,25
Харківська	29349,96	22627,19	27767,56	24390,44	19513,10
Херсонська	5469,48	4641,53	5791,45	4855,65	4726,23
Хмельницька	7021,39	5938,36	6975,09	6823,74	7464,84
Черкаська	7452,66	6959,19	6884,68	7552,34	7923,23
Чернівецька	4181,92	3947,28	4203,42	3733,75	3912,95
Чернігівська	5880,38	4843,66	6600,16	4955,77	5914,37
м. Київ	137699,23	111318,64	107546,35	131744,20	140690,30
м. Севастополь	2959,34	2874,49	3164,99	3145,62	3532,59

Тенденції розподілу обсягів потенційно доступних фінансових ресурсів між регіонами України подібні до аналогічних закономірностей диференціації територій за обсягом реальних фінансових ресурсів. Так, лідером за даним показником у 2009-2013 рр. було м. Київ. Разом з тим, серед адміністративних утворень, що мали суттєвий запас потенційно доступних фінансових ресурсів у зазначеному часовому діапазоні варто відзначити такі: Донецька, Дніпропетровська, Харківська, Київська, Львівська, Луганська, Одеська, Полтавська, Запорізька області та Автономна Республіка Крим. Решта регіонів мали суттєво менший обсяг потенційно доступних фінансових ресурсів в аналізованому періоді.

З'ясувавши закономірності розподілу обсягу потенційно доступних фінансових ресурсів у розрізі адміністративно-територіальних одиниць нашої країни, доцільно проаналізувати динаміку базисного темпу приросту досліджуваного індикатора (рис. 3.10).

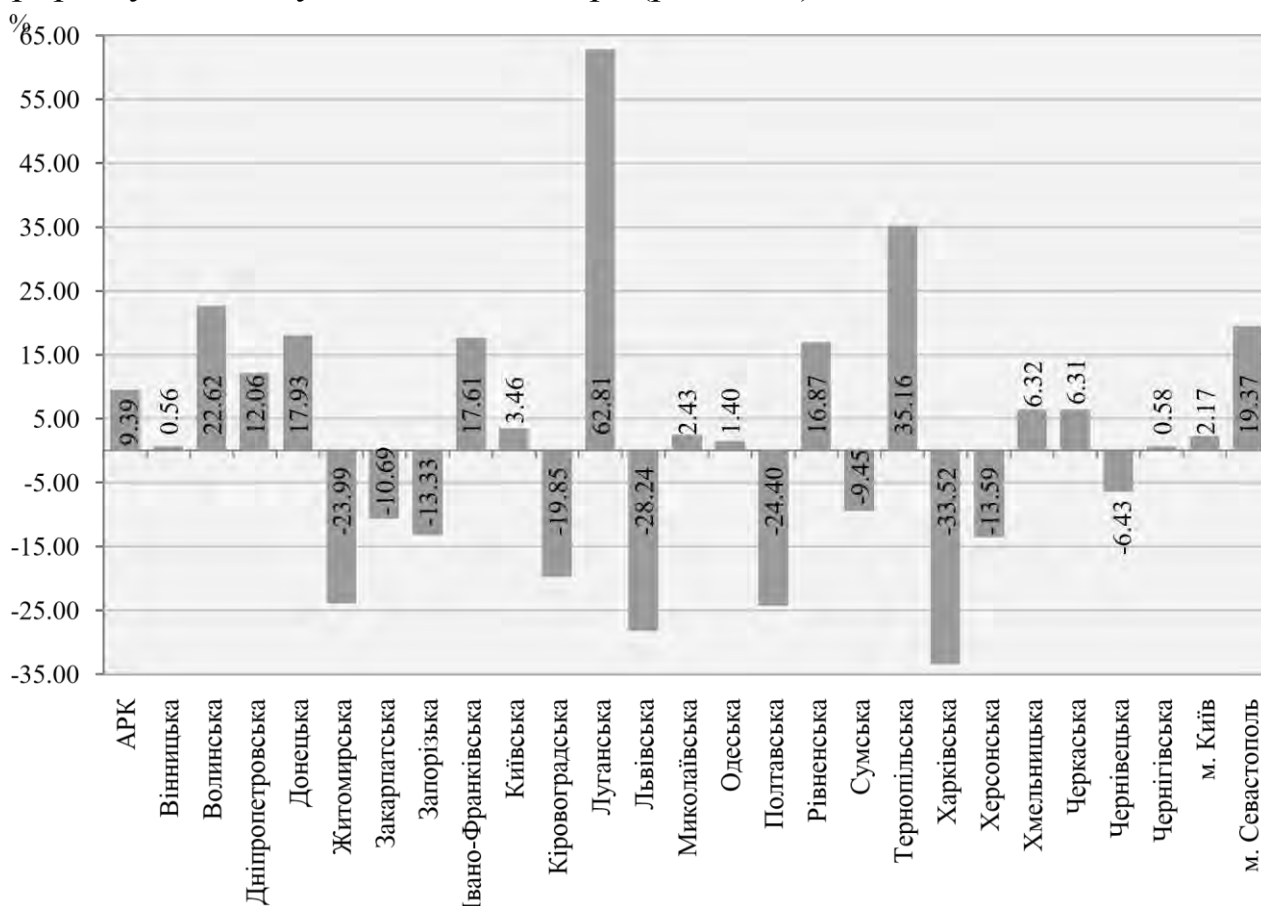

Рис. 3.10. Базисний темп приросту за обсягом потенційно доступних фінансових ресурсів регіонів України за 2009-2013 рр., %

Рівень базисного темпу приросту (рис. 3.10) за обсягом потенційно доступних фінансових ресурсів помітно відрізняється від аналогічного показника за обсягом реальних фінансових ресурсів, а саме: *по-перше*, приріст досліджуваного індикатора є високим; *по-друге*, значно більшою є кількість регіонів, для яких притаманним є скорочення рівня показника порівняно з початком періоду дослідження. Так, найбільший приріст потенційно доступних фінансових ресурсів був характерний для Луганської обл. (62,81 %), Тернопільської обл. (35,16 %), Волинської обл. (22,62 %) та м. Севастополь (19,37 %). Зазначимо, що найвищі темпи нарощення потенційно доступних фінансових ресурсів характерні переважно для тих регіонів, що за абсолютним рівнем цього показника не входять до групи лідерів. Найбільшим негативним базисним приростом рівня аналізованого індикатора характеризувалися Харківська обл. (-33,52 %), Львівська обл. (-28,24 %), Полтавська обл. (-24,40 %), Житомирська обл. (-23,99 %) та Кіровоградська обл. (-19,85 %). Відмітимо, що зниження рівня потенційно доступних фінансових ресурсів не можна вважати однозначно негативним трендом, оскільки у випадку, коли частина з цих фінансових ресурсів переходить до групи фактично акумульованих (реальних), то така ситуація матиме позитивний вплив і на рівень фінансової самодостатності відповідних територій, і на динаміку їх соціально-економічного розвитку в цілому. Однак, порівняння тенденцій зміни реальних та потенційних фінансових ресурсів засвідчує, що у більшості випадків вибуття фінансових ресурсів з категорії потенційно доступних не супроводжується зростанням рівня реальної фінансової забезпеченості регіону, що свідчить про неефективність управління фінансовим потенціалом цих адміністративних утворень.

Отже, на основі характеристики ресурсної складової фінансового потенціалу регіонів України (враховуючи як реальні, так і потенційно доступні фінансові ресурси), можна зробити висновок, що найвищий рівень фінансової самодостатності є характерним для таких регіонів: м. Київ, Донецької, Дніпропетровської, Київської, Луганської, Львівської, Одеської, Полтавської та Харківської областей, тобто лише 10 з 27 проаналізованих адміністративно-територіальних одиниць мають достатній рівень фінансової забезпеченості.

Другим кроком, у рамках реалізації зазначеного етапу науково-методичного підходу, є коригування обсягу потенційно доступних фінансових ресурсів на рівень валового регіонального продукту.

Завершальним кроком другого етапу науково-методичного підходу є нормалізація скоригованого на рівень ВРП обсягу потенційно доступних фінансових ресурсів з використанням формули 3.4. Таким чином, композитний індикатор обсягу потенційно доступних фінансових ресурсів у розрізі регіонів

України представлено у табл. 3.28.

Таблиця 3.28.

Нормалізовані значення композитного індикатора обсягу потенційно доступних фінансових ресурсів регіонів України у 2009-2013 рр.

Регіон	2009	2010	2011	2012	2013
Автономна Республіка Крим	1,00	0,74	1,00	1,00	1,00
Вінницька	0,61	0,60	0,58	0,49	0,55
Волинська	0,51	0,56	0,46	0,56	0,56
Дніпропетровська	0,60	0,59	0,54	0,60	0,61
Донецька	0,61	0,48	0,56	0,66	0,62
Житомирська	0,67	0,63	0,64	0,42	0,44
Закарпатська	0,51	0,54	0,51	0,41	0,40
Запорізька	0,44	0,56	0,45	0,49	0,39
Івано-Франківська	0,54	0,73	0,55	0,58	0,50
Київська	0,88	0,86	0,79	0,77	0,71
Кіровоградська	0,65	0,56	0,59	0,56	0,45
Луганська	0,52	0,53	0,51	0,68	0,79
Львівська	0,74	0,72	0,61	0,50	0,46
Миколаївська	0,47	0,51	0,47	0,47	0,50
Одеська	0,48	0,61	0,52	0,64	0,56
Полтавська	0,62	0,59	0,56	0,52	0,40
Рівненська	0,56	0,63	0,52	0,55	0,60
Сумська	0,49	0,56	0,45	0,42	0,42
Тернопільська	0,52	0,65	0,58	0,57	0,63
Харківська	0,61	0,61	0,61	0,55	0,43
Херсонська	0,50	0,52	0,53	0,47	0,44
Хмельницька	0,54	0,58	0,51	0,48	0,51
Черкаська	0,48	0,55	0,43	0,45	0,45
Чернівецька	0,60	0,70	0,59	0,53	0,53
Чернігівська	0,49	0,50	0,52	0,39	0,44
м. Київ	0,99	1,00	0,81	0,89	0,94
м. Севастополь	0,56	0,65	0,57	0,59	0,63

Аналіз показників табл. 3.28 засвідчує, що найвищий рівень досліджуваного індикатора є характерним для Автономної Республіки Крим, м. Києва та Київської області. Для решти регіонів значення показника знаходиться приблизно на одному рівні, хоча існує певна варіація за окремими регіонами, у рамках визначеного часового діапазону.

Однак, ідентифікація фактичного рівня фінансового потенціалу лише на основі ресурсних можливостей регіону є недостатньо повною та адекватною, тому доцільним є формування третьої групи показників – нематеріальних характеристик економічної системи регіону, які мають значний вплив на ефективність та повноту формування ресурсної бази, алокацію накопичених фінансових ресурсів між економічними агентами регіону, що, у свою чергу, зумовлює прогрес відповідної території у забезпеченні її збалансованого розвитку.

Інформаційною основою формування блоку організаційно-управлінських, функціонально-інфраструктурних та адаптивних можливостей економічної системи регіону, як уже відмічалось, є дані проекту фонду „Ефективне управління” щодо оцінювання рівня конкурентоспроможності регіонів України [36]. Більшість з показників, що відображені у цих звітах мають бальну оцінку (максимальний бал – 7) і сформовані на основі опитування керівників підприємств відповідного регіону.

Таким чином, у рамках третього етапу науково-методичного підходу до оцінювання інтегрального рівня фінансового потенціалу регіону на основі представлених у звітах проекту фонду „Ефективне управління” індикаторів було сформовано масив з 69 показників, які, на нашу думку, можуть впливати на рівень фінансової самодостатності території. Однак, у процесі кількісної квантифікації нематеріальної складової фінансового потенціалу території запропоновано враховувати лише найбільш релевантні індикатори, тобто ті, що мають високу тісноту зв'язку за шкалою Чеддока (більше 0,7) з одним чи обома з наступних показників: сумарним обсягом реальних і потенційно

доступних фінансових ресурсів регіону та валовим регіональним продуктом, що формує четвертий етап науково-методичного підходу.

Враховуючи відмінності в одиницях вимірювання окремих показників, необхідності набуває реалізація п'ятого етапу науково-методичного підходу, який передбачає приведення їх до співставного вигляду, тобто здійснення процедури нормалізації. Зазначимо, що для тих індикаторів, які оцінюються за бальною шкалою, а також показників питомої ваги населення у віці від 18 до 23 років з вищою освітою, частки жінок у робочій силі та кількості патентів на винаходи у розрахунку на 1 млн. осіб характерним є стимулюючий вплив на інтегральний рівень фінансового потенціалу регіону, а тому їх нормалізацію запропоновано здійснювати з використанням формули 3.4. Разом з тим, за такими індикаторами як середньозважена податкова ставка, середня ставка мита на імпорт, а також рівень складності процедур відкриття бізнесу в регіоні не спостерігається варіація у їх рівні між різними територіями, тому ці показники при нормалізації отримали бал „1”.

Таким чином, масив даних для кількісної квантифікації нематеріальної складової фінансового потенціалу регіону включає 26 показників, зведення яких в єдиний композитний індикатор буде здійснено у рамках шостого етапу науково-методичного підходу до оцінювання інтегрального рівня фінансового потенціалу регіону. Реалізацію цієї процедури запропоновано здійснити на основі коригування вагових коефіцієнтів, запропонованих для розрахунку Індексу конкурентоспроможності регіонів України, значення яких для кожного з показників представлено у табл. 3.29.

Таблиця 3.29

Вагові коефіцієнти показників для розрахунку композитного індикатора нематеріальної складової фінансового потенціалу регіонів України

Назва складової/показника		Ваговий коефіцієнт
БАЗОВІ ВИМОГИ		0,4
Складова 1: Інституції		0,5
А. Державні інституції		0,75
1.01	Рівень охорони прав власності в регіоні	0,25
1.02	Рівень корупції у місцевій владі	0,25
1.03	Рівень ефективності структури бюджетних витрат	0,25

1.04	Рівень надійності регіональних правоохоронних органів	0,25
В. Приватні інституції		
1.05	Рівень ефективності корпоративного управління на підприємствах регіону	0,25
Складова 2: Інфраструктура		
2.01	Рівень якості регіональної інфраструктури (транспорт, телекомунікації, електроенергетика)	0,5
ПІДСИЛЮВАЧІ ЕФЕКТИВНОСТІ		0,5
Складова 3: Вища освіта та професійна підготовка		0,25
3.01	Частка населення у віці від 18 до 23 років з вищою освітою	0,33
3.02	Рівень якості системи освіти в регіоні	0,33
3.03	Рівень достатності витрат на підвищення кваліфікації персоналу	0,33
Складова 4: Ефективність ринку товарів		0,25
А. Внутрішня конкуренція		0,75
4.01	Середньозважена податкова ставка	-
4.02	Рівень складності процедури відкриття бізнесу в регіоні	-
В. Зовнішня конкуренція		
4.03	Середня ставка мита на імпорт	0,25
Складова 5: Ефективність ринку праці		0,25
А. Гнучкість		0,5
5.01	Рівень партнерства у відносинах працівник-працедавець	-
5.02	Рівень гнучкості при встановленні заробітної плати	-
В. Ефективність використання кваліфікованих співробітників		0,5
5.03	Рівень корупції при управлінні компаніями	-
5.04	Рівень еміграції кваліфікованих фахівців з регіону	-
5.05	Частка жінок у структурі робочої сили регіону (у % від чисельності чоловіків)	-
Складова 6: Рівень розвитку фінансового ринку		0,25
6.01	Рівень ефективності регулювання регіонального фондового ринку	
ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ТА ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ		0,1
Складова 7: Рівень розвитку бізнесу		0,5
7.01	Кількість місцевих постачальників	-
7.02	Рівень якості роботи місцевих постачальників	-
7.03	Рівень потенціалу конкурентоспроможності підприємств регіону	-
7.04	Кількість ланок у ланцюзі створення доданої вартості в регіоні	-
7.05	Рівень розвитку маркетингу на підприємствах регіону	-
Складова 8: Інновації		0,5
8.01	Рівень залученості підприємств регіону до розробки власних інновацій	-
8.02	Рівень витрат підприємств на НДДКР	-
8.03	Кількість отриманих патентів на винаходи у розрахунку на 1 млн. осіб	-

Таким чином, нормалізовані значення індикаторів нематеріальної складової фінансового потенціалу регіону (табл. 3.29) зводяться у єдиний композитний індикатор з використанням вагових коефіцієнтів. Динаміку цього композитного індикатора у розрізі регіонів України представлено у табл. 3.30.

Таблиця 3.30

**Композитний індикатор нематеріальної складової фінансового потенціалу
у розрізі регіонів України у 2009-2013 рр.**

Регіон	2009	2010	2011	2012	2013
Автономна Республіка Крим	1,16	1,23	1,31	1,40	1,39
Вінницька	1,28	1,35	1,41	1,47	1,44
Волинська	1,33	1,38	1,42	1,47	1,42
Дніпропетровська	1,35	1,42	1,47	1,50	1,45
Донецька	1,36	1,41	1,48	1,52	1,47
Житомирська	1,28	1,33	1,38	1,43	1,38
Закарпатська	1,23	1,29	1,34	1,42	1,38
Запорізька	1,34	1,41	1,46	1,50	1,43
Івано-Франківська	1,18	1,28	1,37	1,42	1,42
Київська	1,32	1,37	1,42	1,46	1,40
Кіровоградська	1,20	1,27	1,33	1,42	1,38
Луганська	1,26	1,32	1,37	1,44	1,38
Львівська	1,19	1,27	1,36	1,41	1,40
Миколаївська	1,31	1,36	1,40	1,44	1,39
Одеська	1,20	1,27	1,34	1,42	1,40
Полтавська	1,38	1,43	1,47	1,47	1,42
Рівненська	1,23	1,31	1,40	1,49	1,45
Сумська	1,29	1,35	1,43	1,48	1,44
Тернопільська	1,22	1,28	1,34	1,42	1,38
Харківська	1,28	1,37	1,47	1,51	1,52
Херсонська	1,10	1,19	1,27	1,37	1,36
Хмельницька	1,25	1,32	1,39	1,45	1,44
Черкаська	1,26	1,31	1,37	1,42	1,38
Чернівецька	1,29	1,36	1,42	1,46	1,41
Чернігівська	1,19	1,26	1,33	1,41	1,38
м. Київ	1,34	1,40	1,47	1,49	1,50
м. Севастополь	1,38	1,43	1,48	1,47	1,44

Між регіонами України (табл. 3.30) не спостерігається суттєвих диспропорцій щодо варіації досліджуваного показника, проте, разом з тим, доцільно відмітити, що найвищу оцінку мають такі регіони як м. Севастополь, м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька та Полтавська області, що значним чином співпадає з тенденціями, виявленими при дослідженні ресурсної складової фінансового потенціалу.

У рамках сьомого етапу науково-методичного підходу до оцінювання інтегрального рівня фінансового потенціалу регіонів України відбувається приведення до співставного вигляду ресурсної та

нематеріальної складових фінансового потенціалу, що здійснено з використанням формули 3.4. Результати нормалізації нематеріальної складової представлено у табл. 3.31.

Таблиця 3.31

Нормалізовані значення композитного індикатора нематеріальної складової фінансового потенціалу у розрізі регіонів України за період 2009-2013 рр.

Регіон	2009	2010	2011	2012	2013
Автономна Республіка Крим	0,84	0,86	0,89	0,92	0,91
Вінницька	0,93	0,94	0,95	0,97	0,95
Волинська	0,97	0,97	0,96	0,97	0,93
Дніпропетровська	0,98	0,99	0,99	0,99	0,96
Донецька	0,98	0,99	1,00	1,00	0,97
Житомирська	0,93	0,93	0,93	0,94	0,91
Закарпатська	0,89	0,90	0,91	0,93	0,91
Запорізька	0,97	0,98	0,98	0,99	0,94
Івано-Франківська	0,86	0,90	0,93	0,93	0,94
Київська	0,96	0,96	0,96	0,96	0,93
Кіровоградська	0,87	0,89	0,90	0,94	0,91
Луганська	0,91	0,92	0,92	0,95	0,91
Львівська	0,86	0,89	0,92	0,93	0,92
Миколаївська	0,95	0,95	0,95	0,95	0,92
Одеська	0,87	0,89	0,91	0,93	0,92
Полтавська	1,00	1,00	1,00	0,97	0,93
Рівненська	0,89	0,92	0,94	0,98	0,95
Сумська	0,93	0,95	0,97	0,98	0,95
Тернопільська	0,88	0,90	0,91	0,93	0,91
Харківська	0,92	0,96	0,99	0,99	1,00
Херсонська	0,80	0,83	0,86	0,90	0,90
Хмельницька	0,91	0,92	0,94	0,96	0,95
Черкаська	0,91	0,92	0,93	0,94	0,91
Чернівецька	0,94	0,95	0,96	0,96	0,93
Чернігівська	0,86	0,88	0,90	0,93	0,91
м. Київ	0,97	0,98	0,99	0,98	0,99
м. Севастополь	1,00	1,00	1,00	0,97	0,95

Таким чином, після реалізації сьомого етапу усі складові фінансового потенціалу є співрозмірними, а їх значення знаходяться у діапазоні від 0 до 1.

Завершальний, восьмий етап науково-методичного підходу передбачає розрахунок інтегрального рівня фінансового потенціалу регіонів України з використанням формули (3.5):

$$RFP_j = RFR_j + PFR_j + PRES_j \quad (3.5)$$

де RFP_j – (region financial potential) інтегральний рівень фінансового потенціалу j -го регіону;

RFR_j – (real financial resources) нормалізоване значення композитного індикатора обсягу реальних фінансових ресурсів j -го регіону;

PFR_j – (potential financial resources) нормалізоване значення композитного індикатора обсягу потенційно доступних фінансових ресурсів j -го регіону;

$PRES_j$ – (possibilities of region economic system) нормалізоване значення композитного індикатора нематеріальної складової фінансового потенціалу j -го регіону.

Розрахункове значення інтегрального рівня фінансового потенціалу регіонів України представлено у табл. 3.32, показники якої засвідчують, що протягом досліджуваного періоду найвищий рівень фінансового потенціалу, який майже досягав максимально можливого значення у 3 бали, був характерним для м. Києва. При цьому, найбільш сприятливим для цього регіону був 2010 р., у якому значення результативного показника досягало 2,98 бали, а найгіршим – 2011 р., у якому рівень фінансового потенціалу скоротився на 6 % порівняно з попереднім періодом.

Характеризуючи стан міжрегіональних диспропорцій для решти регіонів на основі розрахованого інтегрального показника, доцільно зазначити, що розрив у рівнях показника є незначним.

**Бальна оцінка інтегрального рівня фінансового потенціалу регіонів
України за період 2009-2013 рр.**

Регіон	2009	2010	2011	2012	2013
Автономна Республіка Крим	2,16	1,90	2,19	2,28	2,26
Вінницька	1,84	1,87	1,79	1,78	1,82
Волинська	2,04	2,10	1,85	2,04	1,95
Дніпропетровська	2,13	2,29	2,23	2,35	2,41
Донецька	2,00	1,85	1,90	2,06	1,98
Житомирська	1,92	1,86	1,84	1,68	1,69
Закарпатська	1,79	1,80	1,67	1,67	1,61
Запорізька	1,75	1,88	1,75	1,84	1,66
Івано-Франківська	1,81	1,97	1,71	1,79	1,70
Київська	2,79	2,74	2,64	2,73	2,64
Кіровоградська	1,89	1,85	1,89	2,00	1,82
Луганська	1,67	1,71	1,67	1,91	1,99
Львівська	1,99	1,98	1,83	1,78	1,72
Миколаївська	1,77	1,78	1,70	1,78	1,76
Одеська	1,75	1,95	1,82	2,09	2,08
Полтавська	1,96	1,91	1,85	1,83	1,61
Рівненська	1,89	1,99	1,76	1,89	1,92
Сумська	1,82	1,91	1,73	1,84	1,75
Тернопільська	1,85	2,00	1,87	1,93	2,05
Харківська	1,85	1,92	1,90	1,91	1,82
Херсонська	1,73	1,79	1,68	1,76	1,66
Хмельницька	1,83	1,90	1,77	1,84	1,82
Черкаська	1,70	1,80	1,61	1,70	1,66
Чернівецька	2,00	2,12	1,90	1,95	1,86
Чернігівська	1,67	1,75	1,66	1,65	1,66
м. Київ	2,96	2,98	2,80	2,84	2,90
м. Севастополь	1,72	1,85	1,79	1,87	1,94

До регіонів-аутсайдерів за рівнем фінансового потенціалу можна віднести Івано-Франківську, Херсонську, Черкаську, Чернігівську області та м. Севастополь. Узагальнений алгоритм реалізації науково-методичного підходу до оцінювання інтегрального рівня фінансового потенціалу регіонів України представлено на рис. 3.11.

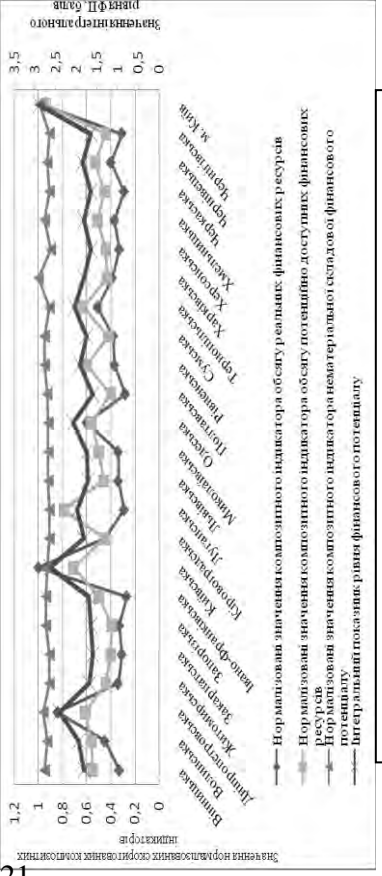

Рис. 3.11. Етапи та результати оцінювання інтегрального рівня фінансового потенціалу України*

*Авторська розробка. (ВРП – валовий регіональний продукт; ФП – фінансовий потенціал)

У рамках даного дослідження, окрім аналізу динаміки абсолютного рівня фінансового потенціалу регіонів України у 2009-2013 рр., важливим є також розрахунок відносних показників, а саме базисного темпу приросту (рис. 3.12).

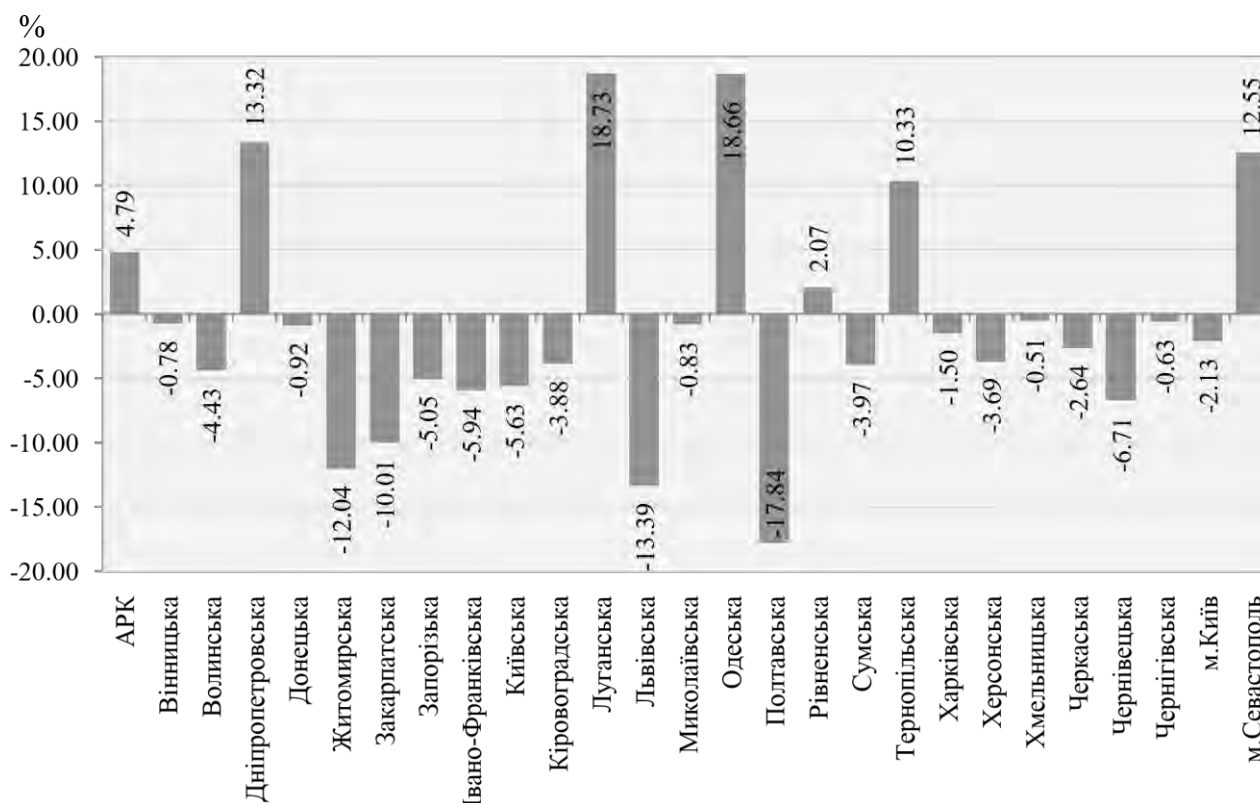

Рис. 3.12. Базисний темп приросту інтегрального рівня фінансового потенціалу регіонів України, %

Аналіз динаміки коливання рівня фінансового потенціалу регіонів України на кінець періоду, порівняно з 2009 р. свідчить, що лише кілька регіонів характеризувалися позитивним темпом приросту показника, а саме: Луганська обл. (18,73 %), Одеська обл. (18,66 %), Дніпропетровська обл. (13,32 %), м. Севастополь (12,55 %), Тернопільська обл. (10,33 %), Автономна Республіка Крим (4,79 %) та Рівненська обл. (2,07 %), тоді як найбільше зниження показника було у Полтавській (-17,84 %), Львівській (-13,39 %) та Житомирській (-12,04 %) областях.

Таким чином, розроблений науково-методичний підхід до оцінювання інтегрального рівня фінансового потенціалу регіону дозволив

нівелювати низку недоліків, притаманних існуючим підходам, а також отримати об'єктивні результати, які відповідають загальним тенденціям регіонального розвитку.

РОЗДІЛ 4. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ РЕГІОНІВ КРАЇНИ

4.1. Інструментарій оцінювання рівня ефективності використання фінансового потенціалу

Узагальнення складових системи управління фінансовим потенціалом і їх обґрунтування через призму процесного підходу дало можливість виявити, що попри вагомість конкретизації факторів формування фінансового потенціалу, розроблення комплексної системи показників до їх кількісного оцінювання, одним з найбільш вагомих процесів є формалізація науково-методичного підходу до визначення рівня ефективності його використання, оскільки саме ця стадія процесу управління уможливорює окреслення його результативність.

Відмітимо, що серед вітчизняних та закордонних науковців проблематика оцінювання ефективності використання фінансового потенціалу не набула значного поширення, це зумовлюється відсутністю чіткого алгоритму її ідентифікації, що, з одного боку, можна пояснити недосконалістю концептуального та термінологічного обґрунтування змістовних засад оцінювання фінансового потенціалу регіону, а, з іншого боку, недостатністю зацікавленості як на регіональному, так і на загальнонаціональному рівні у прикладному вирішенні цієї проблеми. Проте, зазначимо, що кількісне вираження рівня ефективності використання фінансового потенціалу регіону може бути застосовано у процесі удосконалення ряду важливих аспектів реалізації бюджетної політики, а тому розроблення відповідного науково-методичного підходу є актуальним.

Обґрунтування науково-методичного підходу до оцінювання рівня ефективності використання фінансового потенціалу зумовлює необхідність з'ясування основних змістових аспектів досліджуваного поняття та узагальнення найбільш поширених методів його оцінювання.

У цьому контексті доцільно відмітити, що продуктивність виробничої одиниці (підрозділу) може бути кількісно виміряна на основі

співвідношення, так званих, „виходів” та „входів” відповідної виробничої системи. До „входів” системи можна віднести фактори виробництва, тобто сукупність ресурсів, необхідних для забезпечення продукування певного товару чи надання послуги, які, у свою чергу, виступають „виходами” цієї системи. Рівень продуктивності може варіюватися залежно від технології виробництва, особливостей виробничого процесу, а також відмінностей середовища, у якому функціонують підприємства та організації. У зв'язку з цим, першочерговим завданням, яке прагнуть вирішити науковці є виокремлення компоненти, яка характеризує ефективність з метою оцінювання її впливу на загальну продуктивність.

У загальному розумінні суб'єкт є ефективним, якщо він продукує максимальний обсяг благ з використанням доступного для реалізації цього процесу набору факторів, мінімізуючи їх вартість [205]. Слід відмітити, що економічна ефективність є поняттям комплексним, оскільки включає технічну ефективність та ефективність алокації ресурсів (цінова ефективність).

Активізацію розвитку сучасних підходів до оцінювання економічної ефективності пов'язують з напрацюваннями таких науковців як [20]: Дж. Дебро (1951), Т. Купманс (1951) та М. Фаррел, де вони охарактеризували компоненти ефективності таким чином:

технічна ефективність визначається повнотою використання потенціалу, створеного конкретним набором вхідних параметрів, тобто відображає можливість максимізації вихідних результатів без збільшення обсягу наявних ресурсів;

ефективність алокації ресурсів (цінова ефективність) залежить від здатності суб'єкта оптимальним чином комбінувати наявні фактори та блага з урахуванням вартості та якості обраного суб'єктом набору вхідних параметрів.

Обидві складові економічної ефективності можуть бути досліджені з використанням двох підходів: підходу, заснованого на „входах” чи на „виходах” виробничої системи. Так, перший підхід (*input approach*) базується на припущенні, що ефективний виробничий підрозділ прагне мінімізувати використання факторів виробництва для продукування фіксованого обсягу благ, тоді як у рамках другого підходу (*output*

approach) ефективність визначається здатністю максимізувати обсяг виробництва благ за фіксованого об'єму факторів виробництва [205].

Враховуючи графічну інтерпретацію складових ефективності, М. Фаррелом було запропоновано розраховувати технічну ефективність як відношення довжини відрізка, який з'єднує початок координат з точкою на ізокванті та довжини відрізка від початку координат до точки, що характеризує виробничі можливості конкретного суб'єкта, тоді як ефективність алокації ресурсів автором визначається на основі співвідношення довжини відрізків, перший з яких сполучає початок координат з точкою на ізокості, а другий – початок координат з точкою на ізокванті. Відповідно, загальна економічна ефективність за Фаррелом є добутком описаних вище складових [40; 41; 189].

Серед сучасних інструментів кількісного оцінювання рівня ефективності найбільшого поширення набули такі: економетричний (або параметричний) підхід та математичний (або непараметричний) підхід. У рамках зазначених підходів використовуються різні методи охоплення даних, що зумовлює відмінності врахування випадкового шуму і гнучкості в структурі технології виробництва. Крім того, параметричні методи передбачають існування кількох альтернатив, а саме: виробничої функції, функції витрат, функції прибутку, тоді як непараметричні методи передбачають використання лише лінійного програмування.

Відмічені підходи відрізняються у розрізі різних аспектів, проте переваги одного підходу над іншим зводяться до двох характеристик:

математичний підхід є стохастичним і покликаний розрізнити вплив шуму і вплив неефективності, в той час як підхід лінійного програмування є детермінованим і у межах неефективності враховує як шуми, так і реальну неефективність;

економетричний підхід є параметричним, а тому його адекватність значно залежить від правильності специфікації функціональної форми моделі, тоді як математичний підхід є непараметричний, а тому не потребує специфікації функціональної форми.

Разом з тим, на сучасному етапі розвитку економічної думки для оцінювання рівня ефективності дослідники використовують фронтірний аналіз із застосуванням як параметричних, так і непараметричних методів

визначення межі ефективності. Ключовою особливістю фронтірного аналізу є можливість оцінювання технічної ефективності, ефективності алокації ресурсів та економічної ефективності [205].

Переходячи до більш детальної характеристики кожної з груп методів, слід зазначити, що основним непараметричним методом дослідження межі ефективності є метод аналізу середовища функціонування (Data Envelopment Analysis – DEA). Головною перевагою цього методу є відсутність необхідності ідентифікації конкретної функціональної форми функції ефективності і похибки неефективності, конкретизація яких значно ускладнює процес специфікації моделі, і оцінювання результату [40]. Разом з тим, недоліками цього методу є нівелювання відмінності між технічною неефективністю і статистичними шумовими ефектами; недостатність альтернативних підходів (у рамках методу застосовуються лише методи лінійного програмування) тощо.

Метод аналізу середовища функціонування передбачає, що усі виробничі одиниці, які повинні бути оцінені, використовують різний обсяг набору з n ресурсів для виробництва s товарів. Модель DEA має на меті сформулювати, так звану, криву виробничих можливостей, яка побудована за даними, що характеризують усі виробничі одиниці, які входять до вибірки. Ця крива і є межею ефективності. Таким чином, усі виробничі одиниці, які лежать на поверхні цієї кривої вважаються ефективними, поза її межами – неефективними. Слід зауважити, що такий підхід має суттєвий недолік, а саме: припущення, що серед усіх виробничих одиниць завжди є ті, що мають ефективність на рівні 100 %, хоча така ситуація в реальному житті практично неможлива [173].

Недоліком всіх моделей, заснованих на лінійному програмуванні є те, що вони не є стохастичними, тобто точність оцінки ефективності страждає від недостатності змінних, помилок вимірювання та інших джерел статистичного шуму. Ця проблема може бути вирішена або шляхом збору і точного вимірювання усіх змінних, або з використанням стохастичних моделей аналізу середовища функціонування (*Stochastic Data Envelopment Analysis – SDEA*). Однак, для використання моделі SDEA необхідно мати інформацію про очікувані значення і дисперсію всіх

змінних, а також рівні ймовірності, при яких виконуються усі техніко-економічні обмеження.

Однак, іншою і, разом з тим, більш реальною альтернативою для включення статистичних шумів до моделі є використання параметричного підходу для оцінки виробничої функції, тобто застосування стохастичного фронтірного аналізу (*Stochastic Frontier Analysis – SFA*). Фронтіром виробничої функції є ідеал, тобто максимально досяжний результат виробництва з використанням доступного набору вхідних параметрів [205].

Стохастична фронтірна модель ґрунтується на припущенні, що жоден економічний агент не може перевищувати ідеальний фронтір, а відхилення від нього відображає індивідуальну неефективність. Зі статистичної точки зору, ця ідея була реалізована шляхом специфікації регресійної моделі, яка враховує композитну помилку, що включає ідеосинкретичні шоки, які зумовлюють похибку вимірювання і будь-які інші шуми, а також змінну, що характеризує неефективність [174].

У загальному вигляді виробнича функція може бути представлена таким чином:

$$y_i = \beta_0 + \sum_{j=1}^n \beta_j z_{ij} + v_i - u_i, \quad (4.1)$$

де y_i – обсяг благ, створених i -м суб'єктом;

z_{ij} – значення j -ї факторної змінної для i -го суб'єкту;

v_i – стандартна похибка;

u_i – показник, що характеризується неефективність діяльності i -го суб'єкта.

Виробнича функція у рамках стохастичного фронтірного аналізу може мати дві функціональні форми: функція Коба-Дугласа та транслогарифмічна функція. Однак, потрібно відмітити, що транслогарифмічна функція є більш гнучкою і дозволяє врахувати ефекти як першого, так і другого прядку [13]. Враховуючи відмічене вище, у подальшому дослідженні використовуватимемо саме транслогарифмічну функцію.

Разом з тим, доцільно відмітити, що з застосуванням стохастичних методів ефективність може бути оцінена з використання трьох технік: скоригованого методу найменших квадратів (*Corrected ordinary least squares*), модифікованого методу найменших квадратів (*Modified ordinary least squares*) та методу максимальної правдоподібності (*Maximum Likelihood Estimator – MLE*). Так, перша техніка не передбачає специфікації функціональної форми показника u_i , що характеризує неефективність, тоді як друга техніка вимагає реалізацію цієї процедури. Метод максимальної правдоподібності охоплює усі спостереження та залишки при оцінюванні межі ефективності, приймаючи до уваги необхідність виконання ряду обмежень моделі [205].

Крім того, оцінювання рівня ефективності на основі застосування стохастичного фронтірного аналізу може бути здійснено з використанням таких програмних продуктів як Stata та FRONTIER.

З'ясувавши ключові змістовні аспекти поняття „економічна ефективність” та існуючі підходи до її оцінювання, доцільно перейти до більш детальної характеристики науково-методичного підходу до оцінювання рівня ефективності використання фінансового потенціалу регіону. Передусім, слід зазначити, що реалізацію означеного завдання у рамках дослідження буде здійснено з використанням одного з параметричних методів, а саме стохастичного фронтірного аналізу (з використанням техніки максимальної правдоподібності), який, на нашу думку, дозволяє отримати більш науково обґрунтовані результати, оскільки враховує припущення, що жоден економічний агент не може мати 100 % ефективність, адже на неї впливають низка як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Крім того, приймаючи до уваги той факт, що фінансовий потенціал регіону має набір вхідних параметрів (матеріальна та нематеріальна складова фінансового потенціалу регіону) та результативний параметр (рівень ефективності його використання), при цьому головним орієнтиром у процесі прийняття управлінських рішень є максимізація, а не мінімізація результату, то було обрано саме виробничу (формула 4.1), а не витратну функцію. У якості специфікації функціональної форми виробничої функції обрано транслогарифмічну функцію, застосування якої є найбільш поширеним серед закордонних

науковців, а також зумовлено її вищою гнучкістю та комплексністю. Логіка побудови транслогарифмічної функції передбачає існування залежності між обсягом вироблених благ та факторами виробництва, проте вид цієї залежності точно невідомий, а тому обрана функціональна форма є більш гнучкою за функцію Коба-Дугласа, що передбачає однакову еластичність заміни між різними парами факторних ознак [40]. Загальний вигляд транслогарифмічної функції представлено нижче:

$$\ln(y) = \beta_0 + \sum_{i=1}^n \alpha_i \ln(x_i) + \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n y_{ij} \ln(x_i) \ln(x_j) \quad , \quad (4.2)$$

де y – результативна ознака (обсяг вироблених благ);

x – факторна ознака (i -й фактор виробництва).

Результати оцінювання рівня ефективності використання фінансового потенціалу регіонів України було отримано на основі застосування програмного комплексу FRONTIER 4.1.

Враховуючи відмічене вище, можна стверджувати, що у контексті оцінювання рівня ефективності використання фінансового потенціалу регіону виробнича функція матиме такий вигляд:

$$\ln(RFP_i) = \beta_0 + \sum_{j=1}^n \beta_j \ln(x_{ij}) + v_i - u_i \quad (4.3)$$

де RFP_i – інтегральний рівень фінансового потенціалу i -го регіону;

x_{ij} – значення j -ї факторної змінної для i -го регіону;

v_i – стандартна похибка;

u_i – показник, що характеризується неефективність використання фінансового потенціалу i -го регіону.

Приймаючи до уваги той факт, що розрахунок рівня ефективності передбачає співставлення значень результативного параметра (інтегрального рівня фінансового потенціалу регіону) за умови, коли показник неефективності (u_i) відповідає фактичному значенню для

певного об'єкта дослідження з аналогічним показником, для якого неефективність дорівнює 0, необхідним є виокремлення з рівняння 4.3 цієї складової. Таким чином, ефективність використання фінансового потенціалу i -го регіону визначається як:

$$\begin{cases} E_{RFPR_i} = \frac{E(RFP_i | u_i, X_i)}{E(RFP_i | u_i = 0, X_i)} \\ u_i = \beta_0 + \sum_{j=1}^n \beta_j \ln(x_{ij}) + v_i - \ln(RFP_i) \end{cases} \quad (4.4)$$

де E_{RFPR_i} – ефективність використання фінансового потенціалу i -м регіоном;

RFP_i – інтегральний рівень фінансового потенціалу i -го регіону;

x_{ij} – значення j -ої факторної змінної для i -го регіону;

v_i – стандартна похибка;

u_i – показник, що характеризує неефективність використання фінансового потенціалу i -им регіоном;

E – математичне очікування;

X_i – вектор значень базових та додаткових факторних змінних i -го регіону.

Параметри моделі, представлені у формулах 4.3 і 4.4 є логарифмованими значеннями таких показників:

результативний параметр – інтегральний рівень фінансового потенціалу i -го регіону, балів;

базові факторні змінні – обсяг реальних фінансових ресурсів i -го регіону, млн грн; обсяг потенційно доступних фінансових ресурсів i -го регіону, млн грн; композитний індекс можливостей економічної системи регіону, балів;

додаткові факторні змінні – динаміка інфляційних процесів (темپ росту індексу споживчих цін, %); рівень відкритості регіональної економіки (співвідношення суми експорту та імпорту до валового регіонального продукту, од.); рівень бідності населення регіону (частка населення з середньодушовими грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму, од.); рівень підприємницької активності

(співвідношення кількості суб'єктів ЄДРПОУ регіону до аналогічного показника по країні, од).

Таким чином, у рамках стохастичного фронтірного аналізу допускається припущення про те, що базові факторні змінні виступають основоположними чинниками формування ефективності використання фінансового потенціалу регіону, тоді як додаткові параметри визначають масштаб розриву між фактичним та еталонним рівнем ефективності. У зв'язку з цим, до цього блоку було відібрано макроекономічні індикатори, а також показники, що визначають рівень підприємницької активності та рівень добробуту домогосподарств.

Враховуючи той факт, що основою для визначення ефективності використання фінансового потенціалу регіону є результати оцінювання його інтегрального рівня та його складових, то інформаційною основою цього дослідження є статистичні дані у розрізі регіонів України за 2009-2013 рр.

Отже, переходячи до більш детальної характеристики науково-методичного підходу, зазначимо, що традиційно на першому етапі відбувається формування інформаційної бази дослідження та визначення основних тенденцій зміни ключових статистичних показників. Враховуючи той факт, що результативна та базові факторні змінні було проаналізовано у попередніх підрозділах монографічного дослідження, то необхідності набуває характеристика додаткових факторних змінних, які представлені у табл. 4.1 - 4.4.

Аналіз показників табл. 4.1 дає підстави стверджувати, що найгірша динаміка досліджуваного індикатора у регіонах України спостерігалася у 2009 і 2010 рр., що може бути пояснено посткризовими процесами, тоді як найбільш позитивним був 2012 р., який характеризувався дефляцією.

Найвище значення темпу приросту індексу споживчих цін зафіксовано в Автономній Республіці Крим, Одеській обл., Дніпропетровській обл., Донецькій обл., Запорізькій обл., м. Севастополь та м. Київ. Разом з тим, до регіонів України, для яких характерними є найнижчі темпи інфляції належить Київська, Кіровоградська, Сумська та Чернівецька області.

Таблиця 4.1

Динаміка темпу росту індексу споживчих цін у розрізі регіонів України за період 2009-2013 рр.

(%)

Регіон/область	2009	2010	2011	2012	2013
Автономна Республіка Крим	114,80	109,60	106,00	98,40	99,50
Вінницька	111,20	107,00	102,80	99,00	99,70
Волинська	110,00	108,10	103,20	99,00	99,70
Дніпропетровська	113,00	109,30	104,30	99,70	100,40
Донецька	113,10	110,30	105,00	101,30	101,30
Житомирська	111,90	108,90	103,90	99,00	99,40
Закарпатська	111,80	108,50	103,00	98,80	99,70
Запорізька	113,00	109,70	104,60	99,30	100,30
Івано-Франківська	110,30	108,30	102,90	99,30	100,00
Київська	109,50	107,90	103,90	99,10	99,90
Кіровоградська	109,70	108,50	103,70	98,80	100,10
Луганська	112,80	110,50	105,60	100,30	101,30
Львівська	113,40	109,70	104,90	99,30	100,20
Миколаївська	112,80	110,00	104,40	99,30	100,70
Одеська	114,40	110,50	105,40	99,40	100,90
Полтавська	112,80	108,40	103,70	99,10	99,60
Рівненська	112,00	108,30	103,40	98,90	99,30
Сумська	110,80	108,90	103,60	98,80	99,50
Тернопільська	111,20	108,50	103,70	98,90	99,20
Харківська	112,90	109,00	104,10	99,20	99,60
Херсонська	112,60	110,60	104,50	99,40	100,50
Хмельницька	113,00	109,60	104,00	99,60	100,00
Черкаська	111,50	109,00	103,50	99,50	100,30
Чернівецька	110,10	108,20	102,40	98,80	99,90
Чернігівська	112,70	109,50	103,60	98,80	99,40
м. Київ	113,40	109,80	106,10	101,60	101,50
м. Севастополь	113,90	112,80	106,70	100,70	100,20

Аналізуючи динаміку показника відкритості регіональної економіки (табл. 4.2), слід зазначити, що у 2009 р. найвищим цей показник був у м. Києві (1,26), Закарпатській обл. (1,17), Миколаївській (0,89) та Донецькій обл. (0,85), тоді як найнижчим – у Автономній Республіці Крим (0,17) та м. Севастополь (0,18).

Склад регіонів-лідерів (2010 р.) практично не змінювався (лише порівняно нижчим з попереднім періодом було значення досліджуваного показника у Миколаївській обл.). Натомість, до регіонів з низьким рівнем

відкритості економіки можна віднести м. Севастополь, Чернівецьку та Тернопільську області, а також Автономну Республіку Крим.

У 2011 р. максимальне значення показника було зафіксоване у Закарпатській обл. (1,50). До групи провідних регіонів також належали Донецька, Запорізька, Луганська обл. та м. Київ, проте розрив між ними та Закарпатською обл. був досить значним. Групу регіонів-аутсайдерів у цьому періоді сформували м. Севастополь, Чернівецька та Херсонська області.

Таблиця 4.2

**Динаміка показника відкритості регіональної економіки
за період 2009-2013 рр.**

(одиниць)

Регіон / область	2009	2010	2011	2012	2013
Автономна Республіка Крим	0,17	0,22	0,45	0,42	0,31
Вінницька	0,29	0,31	0,29	0,28	0,25
Волинська	0,48	0,55	0,77	0,65	0,60
Дніпропетровська	0,73	0,92	0,97	0,90	0,71
Донецька	0,85	1,00	1,08	0,86	0,66
Житомирська	0,40	0,35	0,35	0,30	0,28
Закарпатська	1,17	1,30	1,50	1,27	1,11
Запорізька	0,80	0,85	1,03	0,88	0,71
Івано-Франківська	0,27	0,45	0,60	0,45	0,23
Київська	0,67	0,76	0,80	0,78	0,67
Кіровоградська	0,23	0,26	0,27	0,33	0,35
Луганська	0,53	0,77	1,15	0,84	0,63
Львівська	0,52	0,57	0,67	0,61	0,45
Миколаївська	0,89	0,81	0,78	0,89	0,75
Одеська	0,65	0,77	0,61	0,75	0,57
Полтавська	0,43	0,59	0,68	0,67	0,46
Рівненська	0,34	0,42	0,40	0,35	0,26
Сумська	0,53	0,53	0,64	0,58	0,44
Тернопільська	0,21	0,21	0,28	0,26	0,28
Харківська	0,36	0,40	0,43	0,46	0,37
Херсонська	0,28	0,26	0,25	0,22	0,24
Хмельницька	0,26	0,33	0,33	0,31	0,26
Черкаська	0,36	0,37	0,46	0,40	0,29
Чернівецька	0,21	0,17	0,20	0,18	0,15
Чернігівська	0,33	0,33	0,37	0,36	0,34
м. Київ	1,26	1,33	1,13	1,13	1,03
м. Севастополь	0,18	0,16	0,19	0,25	0,14

У 2012-2013 рр. позитивно можна охарактеризувати стан відкритості економіки у Закарпатській обл. та м. Києві, тоді як найбільш несприятливою ситуація була у Чернівецькій обл., Херсонській обл. та м. Севастополь.

Протягом досліджуваного періоду (табл. 4.3) регіони з максимальною часткою домогосподарств, що мають середньодушові грошові доходи на місяць нижче прожиткового мінімуму змінювалися, а саме: у 2009-2010 рр. найвище значення показника було зафіксовано у Волинській обл., у 2011 р. – у Закарпатській обл., у 2012-2013 рр. – у Тернопільській обл., тобто найбільш несприятливими були регіони західної частини України.

Таблиця 4.3

Динаміка показника рівня бідності населення у розрізі регіонів України за 2009-2013 рр.

(%)

Регіон/область	2009	2010	2011	2012	2013
Автономна Республіка Крим	13,5	12,6	8,7	10,1	9,0
Вінницька	20,2	17,5	13,2	16,9	14,0
Волинська	39,4	28,1	22,7	17,6	22,3
Дніпропетровська	12,6	8,8	9,0	9,3	10,6
Донецька	11,3	8,3	5,9	4,9	6,1
Житомирська	21,1	20,9	15,9	18,5	18,3
Закарпатська	27,4	23,4	23,1	18,4	18,2
Запорізька	14,1	10,4	5,7	10,5	10,1
Івано-Франківська	20,6	17,6	16,6	19,4	15,6
Київська	12,3	8,3	7,8	12,3	12,5
Кіровоградська	23,8	15,9	14,6	13,8	10,7
Луганська	14,3	9,6	10,4	11,0	8,6
Львівська	22,9	17,3	14,9	13,8	12,4
Миколаївська	14,4	8,0	7,7	9,8	11,6
Одеська	19,7	14,0	13,7	11,0	10,0
Полтавська	20,3	15,1	14,5	13,4	12,3
Рівненська	27,1	26,9	20,5	18,2	23,1
Сумська	28,1	18,3	16,1	15,9	19,8
Тернопільська	36,0	26,7	22,4	29,6	25,6
Харківська	13,1	7,3	6,4	8,8	5,0
Херсонська	27,8	21,8	10,7	17,4	17,3
Хмельницька	23,1	18,3	18,6	18,9	16,1
Черкаська	15,3	12,9	10,6	12,6	8,5
Чернівецька	20,2	14,5	15,5	15,2	13,8
Чернігівська	19,9	15,5	17,4	14,3	15,1
м. Київ	5,3	4,0	3,0	3,9	3,3

Разом з тим, найбільш благополучним, з позиції дослідження динаміки цього показника, протягом 2009-2013 рр. було м. Севастополь. Слід також зазначити, що м. Севастополь було лідером і за відносним індикатором, адже динаміка рівня бідності у цьому регіоні характеризувалася найбільшим негативним базисним темпом приросту (-66,67%). Відмітимо, що скорочення частки населення з середньодушовими грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму було характерним практично для усіх регіонів України, за винятком Київська обл., для якої базисний приріст був позитивним, хоча і незначним (1,63%).

Цілком закономірно найвищий рівень підприємницької активності протягом 2009-2013 рр. було зафіксовано у м. Київ (табл. 4.4), тобто майже 20% усіх підприємств та організацій, зареєстрованих в Україні мають юридичну адресу в столиці.

Порівняно з іншими адміністративно-територіальними утвореннями досить високе значення аналізованого показника було у Дніпропетровській, Донецькій, Одеській, Харківській та Львівській областях. Разом з тим, найнижчий рівень підприємницької активності спостерігався у м. Севастополь та Чернівецькій області.

Після комплексного аналізу статистичних показників доцільно перейти до реалізації другого і основоположного етапу – визначення рівня ефективності використання фінансового потенціалу регіонів України за період 2009-2013 рр., реалізація якого була здійснена із застосуванням програмного комплексу FRONTIER 4.1.

Цей етап передбачає формування двох файлів – файлу з вихідними даними, які є логарифмованими значеннями усіх описаних вище змінних, а також їх добутки (відповідно до виду транслогарифмічної функції); файлу-інструкції, у якому вказуються вид моделі (модель, що базується на ефектах, які впливають на технічну ефективність), назви файлів вхідних даних та результатів, вид функції (виробнича), кількість об'єктів спостереження (27 регіонів), кількість часових періодів (5 років), загальне число спостережень

($27 \cdot 5 = 135$), кількість базових змінних (3) та додаткових змінних та ін.

Таблиця 4.4

Динаміка показника рівня підприємницької активності у розрізі регіонів України за період 2009-2013 рр.

(одиниць)

Регіон/область	2009	2010	2011	2012	2013
Автономна Республіка Крим	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04
Вінницька	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Волинська	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Дніпропетровська	0,08	0,08	0,08	0,08	0,08
Донецька	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07
Житомирська	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Закарпатська	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Запорізька	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04
Івано-Франківська	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Київська	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04
Кіровоградська	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Луганська	0,04	0,04	0,03	0,03	0,03
Львівська	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
Миколаївська	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
Одеська	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06
Полтавська	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
Рівненська	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Сумська	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Тернопільська	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Харківська	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06
Херсонська	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Хмельницька	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Черкаська	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Чернівецька	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Чернігівська	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
м. Київ	0,19	0,19	0,19	0,20	0,20
м. Севастополь	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01

Таким чином, використання інформації, представленої в описаних двох файлах FRONTIER 4.1, дозволило сформувати файл з результатами, що містить дані щодо рівня ефективності використання фінансового потенціалу регіону. Узагальнення характеристик зазначеного науково-методичного підходу представлено на рис. 4.1.

Метод дослідження	Часовий діапазон та об'єкт	Параметри моделі												
<p>Метод параметричного моделювання – стохастичний фронтірний аналіз (Stochastic Frontier Analysis, SFA). Вид функції – виробнича.</p> <p>Специфікація функціональної форми функції – транслогарифмічна</p>	<p>Часовий діапазон дослідження – 2009-2013 рр.</p> <p>Об'єкт дослідження – Ефективність управління фінансовим потенціалом України</p>	<p><i>Результативний параметр</i>: інтегральна бальна оцінка рівня фінансового потенціалу.</p> <p><i>Базові факторні змінні</i>: обсяг реальних фінансових ресурсів; обсяг потенційно доступних фінансових ресурсів; композитний індикатор нематеріальної складової фінансового потенціалу.</p> <p><i>Додаткові факторні змінні</i>: динаміка інфляційних процесів; рівень відкритості економіки (співвідношення суми експорту та імпорту до валового продукту); рівень бідності населення (частка населення з середньодушовим грошовим доходом на місяць нижче прожиткового мінімуму); рівень підприємницької активності.</p>												
Механізм розрахунку ефективності фінансового потенціалу														
$\left\{ \begin{aligned} E_{RFRPR_i} &= \frac{E(RFRPR_i u_i, X_i)}{E(RFRPR_i u_i = 0, X_i)} \\ u_i &= \beta_0 + \sum_{j=1}^n \beta_j \ln(x_{ij}) + v_i - \ln(RFRPR_i) \end{aligned} \right.$														
<p>де E_{RFRPR_i} – ефективність використання фінансового потенціалу; $RFRPR_i$ – інтегральний рівень фінансового потенціалу; x_{ij} – значення j-ої факторної змінної; v_i – стандартна похибка; u_i – показник, що характеризує неефективність використання фінансового потенціалу; E – математичне очікування; X_i – вектор значень базових та додаткових факторних змінних.</p>														
Результати моделювання														
<p>Оскільки розрахункове значення критерію Пірсона перевищує табличне, то модель є адекватною на довірчому інтервалі у 99 %. Оскільки фактичне значення t-критерію Стюдента перевищує табличне за показником χ (рівень впливу показника неефективності на відхилення від еталонного значення), то відхилення від еталонного рівня на 99 % пояснюється неефективністю та на 1 % – статистичною помилкою.</p>														
<table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="2">Адекватність моделі</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td rowspan="2">Рівень значимості, %</td> <td>χ^2 критерій Пірсона</td> </tr> <tr> <td>розрахункове табличне</td> </tr> <tr> <td>99</td> <td>211,07 18,51</td> </tr> <tr> <td rowspan="2">99</td> <td>t- критерій Стюдента</td> </tr> <tr> <td>598,38 5,04</td> </tr> </tbody> </table>			Адекватність моделі		Рівень значимості, %	χ^2 критерій Пірсона	розрахункове табличне	99	211,07 18,51	99	t - критерій Стюдента	598,38 5,04		
Адекватність моделі														
Рівень значимості, %	χ^2 критерій Пірсона													
	розрахункове табличне													
99	211,07 18,51													
99	t - критерій Стюдента													
	598,38 5,04													
<table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="2">Ефективність використання фінансового потенціалу України за 2009-2013 роки</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>2009</td> <td>0,79</td> </tr> <tr> <td>2010</td> <td>0,85</td> </tr> <tr> <td>2011</td> <td>0,85</td> </tr> <tr> <td>2012</td> <td>0,89</td> </tr> <tr> <td>2013</td> <td>0,89</td> </tr> </tbody> </table>			Ефективність використання фінансового потенціалу України за 2009-2013 роки		2009	0,79	2010	0,85	2011	0,85	2012	0,89	2013	0,89
Ефективність використання фінансового потенціалу України за 2009-2013 роки														
2009	0,79													
2010	0,85													
2011	0,85													
2012	0,89													
2013	0,89													

Рис. 4.1. Алгоритм та результати діагностики ефективності використання фінансового потенціалу України*
 * Авторська розробка.

Отже, результати моделювання дозволяють зробити висновок про адекватність розробленого підходу та вибору факторних і результативних змінних, про що свідчить перевищення фактичного (розрахункового) значення над табличним обох критерії оцінювання якості результатів моделювання (критерію Пірсона та Стюдента), а відповідно отримані результати можна вважати вагомими.

У рамках третього етапу необхідності набуває аналіз отриманих результатів (результати моделювання рис. 4.1), графічна інтерпретація яких представлена на рис. 4.2.

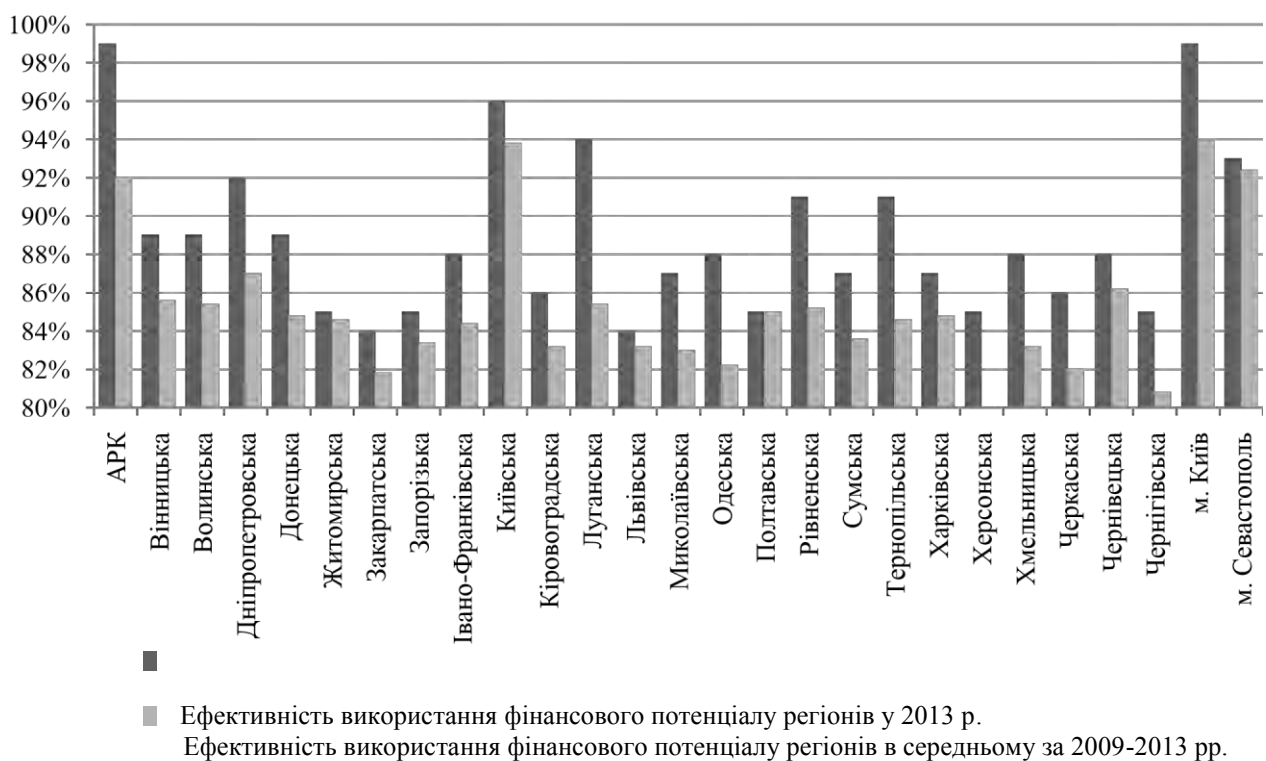

Рис. 4.2. Рівень ефективності використання фінансового потенціалу України

Таким чином, розрахунки засвідчили, що ефективність використання фінансового потенціалу протягом 2009-2013 рр. була найвищою в Київській обл., м. Київ та Автономній Республіці Крим, а найнижчою – у Херсонській обл., Чернігівській обл., Закарпатській обл. та Одеській обл. Попри відносно високий рівень ефективності використання фінансового потенціалу регіону в середньому по Україні за аналізований період (85,24 %), його значення для різних регіонів суттєво відрізнялося. Крім

того, у окремих регіонах з порівняно низьким інтегральним рівнем фінансового потенціалу рівень ефективності його використання був доволі високим, що свідчить про те, що ці регіони вже практично вичерпали наявні можливості для його подальшої реалізації.

Ефективність використання фінансового потенціалу в певній мірі відображає і раціональність витрачання бюджетних коштів, що становить інформаційне підґрунтя для уточнення пріоритетів та інструментарію реалізації бюджетної політики.

4.2. Удосконалення системи управління фінансовим потенціалом України

Нині в умовах трансформаційних змін, що відбуваються в економічній системі країни, з метою покращення функціонування місцевих фінансів, вагомого значення набуває формування підходів до забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів, як одного з важливих завдань розвитку національної економіки. Актуалізація формування відмічених підходів підтверджується їх пріоритетністю в контексті стратегії розвитку України до 2020 року [203], що також кореспондується з державною політикою у сфері підтримки децентралізаційних процесів. Передумовою досягнення означеної цілі є розширення можливостей органів місцевого самоврядування у напрямі акумуляції додаткових доходів, оптимізації системи фінансового вирівнювання, збалансування між обсягами делегованих на місцевий рівень повноважень та закріпленими для їх реалізації фінансовими ресурсами тощо. Однак, зазначимо, що реалізація відмічених заходів не будуть результативними без імплементації якісно нових засад управління місцевими фінансовими ресурсами, які, передусім, мають формуватися на довгострокову перспективу з урахуванням ретроспективного аналізу динаміки показників, що характеризуватимуть стан розвитку системи місцевих фінансів.

Відмітимо, що проблема трансформації регіонального розвитку на стратегічних засадах набуває особливої актуальності на сучасному етапі розвитку нашої держави у зв'язку з такими причинами:

- суттєвими змінами адміністративно-територіального устрою України;
- наявністю значних диспропорцій регіонального розвитку;
- орієнтацією на євроінтеграційний вектор розвитку України тощо.

У контексті підтвердження останньої передумови слід відмітити, що забезпечення збалансованого регіонального розвитку є одним з найбільш пріоритетних напрямів політики держав-членів Євросоюзу, оскільки протягом останніх 8 років близько третини коштів зведеного бюджету країн-членів ЄС витрачалося саме на підтримку розвитку регіонів. Превалюючим напрямом фінансування у розрізі загального обсягу грошових коштів спрямованих на означену ціль, було скорочення диспропорцій регіонального розвитку (майже 82 % сумарного обсягу коштів). Разом з тим, майже 16 % фінансових ресурсів спрямовувалися на поліпшення рівня конкурентоспроможності регіонів [40].

Як зазначено в Стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [69], одним з пріоритетних напрямів окреслено забезпечення фінансової самодостатності регіонів України, що може бути досягнуто за рахунок впровадження виваженої системи стратегічного управління, яка, з одного боку, повинна враховувати особливості фінансового потенціалу будь-якого з регіонів країни, а, з іншого боку, узгоджуватися з основними стратегічними орієнтирами держави та державної політики регіонального розвитку.

У відміченому вище документі зазначається „За умови обмеженості фінансових ресурсів, які Кабінет Міністрів України може спрямувати на розвиток територій, необхідно визначити пріоритети розподілу ресурсів та сконцентрувати їх на тих заходах та територіях, що можуть забезпечити найвищий результат у найкоротший строк та матимуть довготривалий і комплексний вплив на розвиток не лише даної території, але і сусідніх регіонів” [69]. Таким чином, необхідності набуває чітка ідентифікація проблем та перспектив фінансового розвитку територій з метою забезпечення максимально оптимального перерозподілу фінансових

ресурсів, що дозволило б нівелювати вплив деструктивних факторів розвитку регіону та підсилити позитивний ефект від факторів-стимуляторів.

Приймаючи до уваги той факт, що Стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року окреслено вагому мету – формування умов щодо використання регіонами власного потенціалу для забезпечення високого рівня його конкурентоспроможності [69], то вважаємо цілком закономірним та виправданим визначення стратегії фінансового розвитку регіонів з урахуванням рівня ефективності використання фінансового потенціалу регіону, а також наявності фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. Виокремлення зазначених критеріїв зумовлено їх комплексністю, інформативністю та об'єктивністю.

Відповідно до завдань Міністерства фінансів України, визначених Положенням про Міністерством фінансів України [164], саме на цей орган спільно з Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житловокомунального господарства України, з нашої точки зору, повинно бути покладено зобов'язання щодо інформаційно-методичного забезпечення визначення стратегій фінансового розвитку регіонів, тоді як їх безпосередня реалізація має належати до сфери компетенції виконавчих органів влади регіонального рівня (зокрема, фінансового управління) та органів місцевого самоврядування.

Разом з тим, вагому роль у процесі забезпечення фінансової самодостатності регіону та стратегічного управління його фінансовим розвитком відіграє Державна фіскальна служба України, яка, *по-перше*, може виступати допоміжним органом у процесі формування інформаційного масиву (при розрахунку середньозваженої податкової ставки, середньої ставки мита на імпорт тощо); *по-друге*, ефективність адміністрування податків фіскальними органами є основою оптимізації фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування, а тому фіскальні органи повинні тісно співпрацювати з органами місцевої влади і вищими державними органами, на яких покладено зобов'язання щодо інформаційного забезпечення стратегічного фінансового планування у регіоні; *по-третє*, органи місцевого самоврядування повинні взаємодіяти з фіскальними інституціями різних рівнів з метою оптимізації

використання податкових інструментів у процесі реалізації стратегії; *по-четверте*, фіскальні органи можуть організувати семінари-консультації щодо можливостей використання суб'єктами господарювання певних податкових преференцій у рамках реалізації відповідної стратегії, що дозволить покращити рівень ділової активності, інвестиційної привабливості відповідного регіону, а відтак і виступатиме тригером нарощення його фінансової бази та ефективності використання фінансового потенціалу тощо.

Таким чином, відмічене вище зумовлює необхідність розроблення науково-методичного підходу до обґрунтування стратегії фінансового розвитку регіону, який би дозволив конкретизувати часовий горизонт, цільові орієнтири та інструментарій її реалізації.

Вибір стратегії фінансового розвитку та її характеристик для окремо взятого регіону доцільно визначати на основі розташування відповідного регіону в певному квадранті трьохмірної матриці з координатами „фактичний рівень ефективності використання фінансового потенціалу регіону – можливості регіону підтримувати його в подальшому – достатність бюджетного забезпечення органів місцевого самоврядування”. Таким чином, алгоритм побудови трьохмірної матриці з подальшою ідентифікацією стратегій для регіонів України включає кілька етапів.

Цілком закономірно, що першим етапом зазначеного підходу є формування інформаційної бази дослідження, яка передбачає розрахунок для кожного регіону України середніх за період 2009-2013 рр. значень ефективності використання фінансового потенціалу регіону та обсягу реальних фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування.

У контексті аналізу представлених на рис. 4.3 даних можна зазначити, що в середньому за період дослідження найвищим обсяг реальних фінансових ресурсів, зосереджених у місцевих бюджетах був у таких регіонах: м. Київ, Донецькій, Дніпропетровській, Харківській, Одеській, Львівській областях та Автономній Республіці Крим.

Однак, середня ефективність використання фінансового потенціалу у більшості з зазначених регіонів не є високою. Зокрема, до групи найбільш ефективних регіонів увійшли м. Київ (тенденції з попереднім

показником співпадають), Київська обл., Автономна Республіка Крим, Дніпропетровська та Чернівецька області.

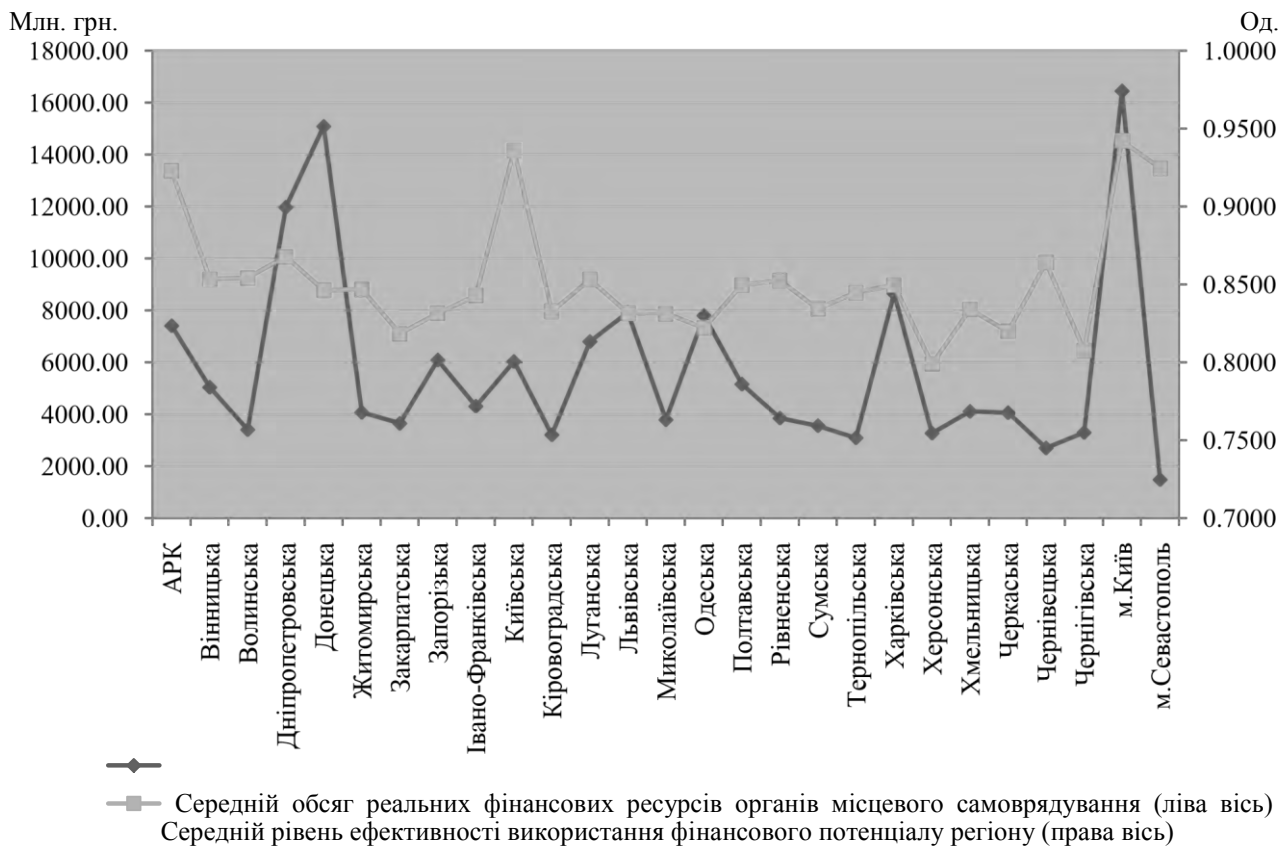

Рис. 4.3. Середні за період 2009-2013 рр. значення обсягу реальних фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування та рівня ефективності використання фінансового потенціалу у розрізі регіонів України

Таким чином, можна підсумувати, що наявність значного обсягу фінансових ресурсів є цілком виправданим у місцевих бюджетах таких регіонів як м. Київ, Дніпропетровська обл. та Автономна Республіка Крим, оскільки лише органи місцевого самоврядування відмічених територій спроможні забезпечити помітну позитивну віддачу від їх використання (враховуючи значення показника ефективності використання фінансового потенціалу регіонів), тоді як позитивний ефект від зростання доходної бази решти місцевих бюджетів вибірки (особливо за рахунок збільшення обсягу трансфертів з державного бюджету) цілком вірогідно може бути нівельований недостатнім рівнем ефективності використання фінансових ресурсів у регіоні.

З іншої боку, високим рівнем ефективності використання фінансового потенціалу характеризується Чернівецька обл., маючи при цьому один з найнижчих показників забезпеченості реальними фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування, що дозволяє зробити висновок про неефективність реалізації бюджетної політики на регіональному рівні, а також може бути тригером активізації процесу згладжування дисбалансів фінансового розвитку регіонів України шляхом удосконалення механізму алокації фінансових ресурсів та якісної трансформації системи управління ними.

У рамках другого етапу відбувається реалізація процесу кластеризації за кожним з розрахованих на попередньому етапі показників, що практично здійснено на основі побудови дендрограм ієрархічної кластеризації з використанням програмного комплексу СТАТА 12. Зазначений програмний продукт дозволяє встановити обсяг кластерів на основі аналізу графічної інтерпретації результатів кластеризації, що передбачає поєднання регіонів в однорідні групи залежно від евклідових відстаней, визначених за відповідним результативним параметром. Межі кластерів чітко зафіксувати неможливо, оскільки змінюються як склад регіонів, що увійшли до відповідного кластера, так і абсолютні значення показників, що їх характеризують. Визначення ж якісної характеристики кластера відбувається на основі аналізу значень відповідного показника серед регіонів, що його формують.

Дендрограми представлено на рис. 4.4-4.5. Таким чином, можна відмітити, що регіони розподілились за кластерами (рис. 4.4), зокрема:

кластер 1 (високий рівень достатності бюджетного забезпечення органів місцевого самоврядування): м. Київ, Дніпропетровська та Донецька області;

кластер 2 (середній рівень достатності бюджетного забезпечення органів місцевого самоврядування): Автономна Республіка Крим, Вінницька, Запорізька, Київська, Луганська, Львівська, Одеська, Полтавська, Харківська області;

кластер 3 (низький рівень достатності бюджетного забезпечення органів місцевого самоврядування) – решта регіонів України, до яких належить 15 адміністративно-територіальних одиниць.

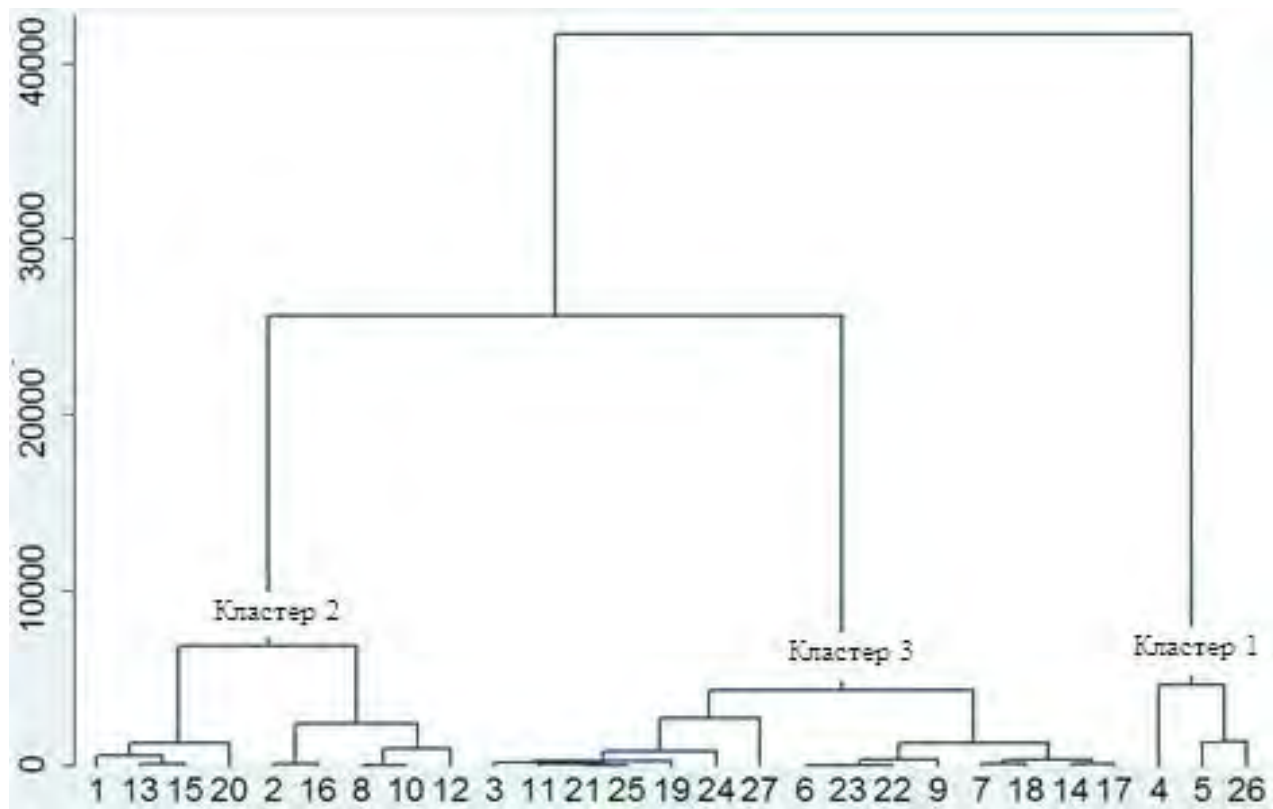

Рис. 4.4. Дендрограма ієрархічної кластеризації за показником середньорічного обсягу достатності бюджетного забезпечення органів місцевого самоврядування (горизонтальна вісь характеризує порядковий номер регіону)

З урахуванням даних, представлених на рис. 4.5, склад кластерів виглядатиме таким чином:

кластер 1 (високий рівень ефективності використання фінансового потенціалу регіону): Автономна Республіка Крим, м. Севастополь, м. Київ та Київська обл.;

кластер 2 (середній рівень ефективності використання фінансового потенціалу регіону): Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Івано-Франківська, Луганська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Харківська, Чернівецька області;

кластер 3 (низький рівень ефективності використання фінансового потенціалу регіону) – решта регіонів України, до яких віднесено 11 адміністративно-територіальних одиниць.

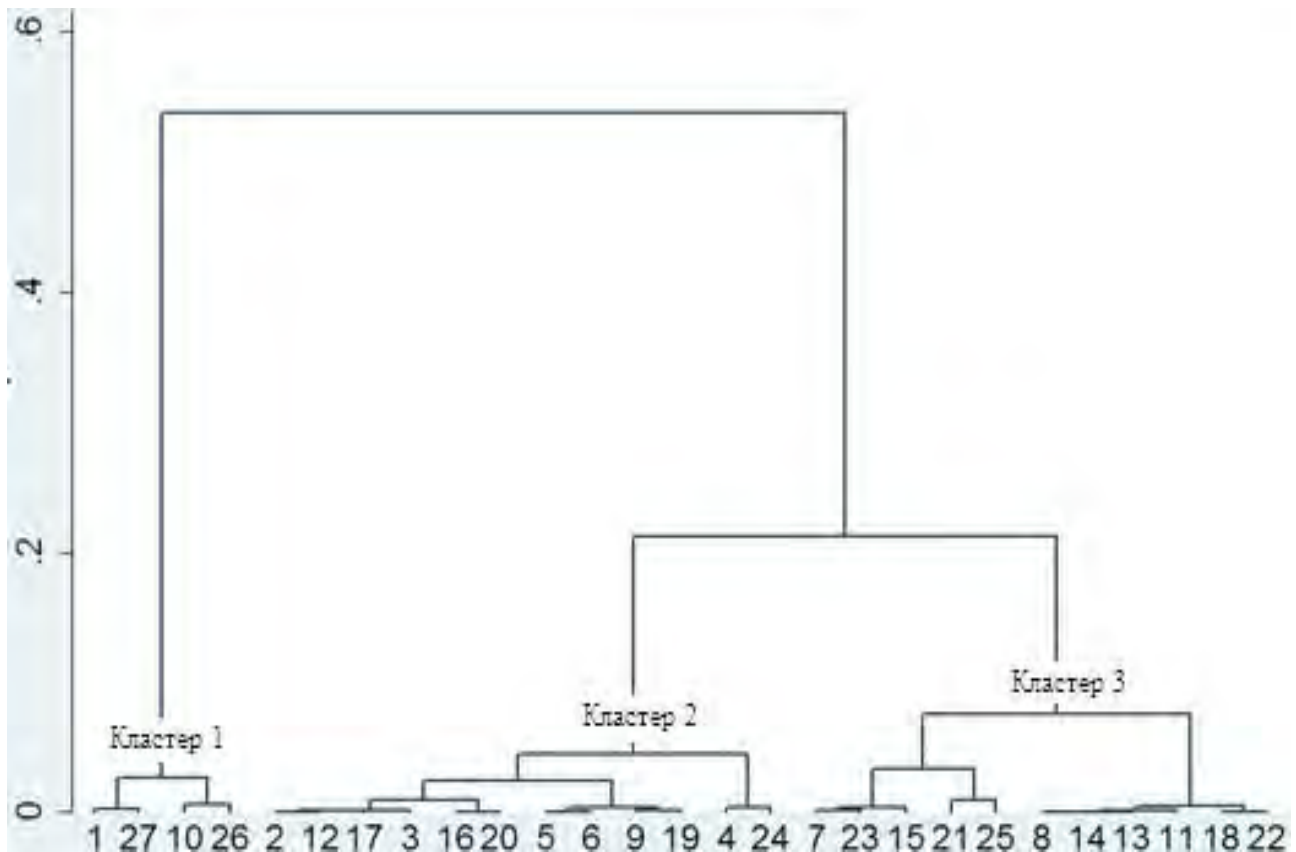

Рис. 4.5. Дендрограма ієрархічної кластеризації за показником середньорічного рівня ефективності використання фінансового потенціалу регіону (горизонтальна вісь характеризує порядковий номер регіону)

Третій етап реалізації науково-методичного підходу передбачає ідентифікацію, так званого, „домінантного кластеру ефективності використання фінансового потенціалу регіону” (кластеру, в якому досліджуваний регіон найбільш ймовірно опиниться в наступному періоді, виходячи з траєкторії його переміщення між кластерами в попередніх періодах). Необхідність врахування цього фактору підтверджують розрахунки клубної конвергенції для регіонів України за 2009-2013 рр., які засвідчили нестійкість сформованих кластерів.

Перш за все, варто відмітити, що аналіз клубної конвергенції виступає одним із найбільш популярних на сучасному етапі розвитку інструментів виявлення регіональних диспропорцій, тобто його застосування замість традиційних β -конвергенції та σ -конвергенції є виправданим у випадку, коли спостерігається значна неоднорідність розвитку об'єктів спостереження, що цілком відповідає параметрам

регіонального фінансового розвитку в Україні. Крім того, у випадку підтвердження наявності зазначеного виду конвергенції, можна зробити висновок про існування клубів, тобто регіонів, які мають подібні параметри динаміки показника, який виступає основою для перевірки факту наявності конвергенції (у рамках дослідження – рівень ефективності використання фінансового потенціалу регіонів). Особливістю цього методу також є дослідження з використання ланцюгів Маркова, а не рівняння регресії Барро [132].

Першим етапом алгоритму перевірки наявності клубної конвергенції та стійкості сформованих клубів є формування матриці переходів з одного кластеру до іншого на основі індикатора рівня ефективності використання фінансового потенціалу за період 2009-2013 рр.

Попри існування значного набору методів та інструментів визначення кількості та складу кластерів (клубів), у рамках дослідження було обрано метод ієрархічної кластеризації, який передбачає побудову дендрограм за 2009-2013 рр. на основі використання програмного комплексу STATA 12. За даними побудованих дендрограм було встановлено перелік регіонів, які входили до кожного з трьох можливих кластерів з високим, середнім чи низьким рівнем ефективності використання фінансового потенціалу у розрізі років періоду дослідження (стовпці 3, 5, 7, 9, 11 табл. 4.5).

Побудова матриці переходів відбувається шляхом ідентифікації кількості переміщень усіх регіонів з одного кластеру до іншого на основі порівняння кластерів, до яких входить кожен конкретний регіон у період часу (t) та ($t+1$). Наприклад, число „8”, яке знаходиться на перетині граф, що характеризують кластер з високим рівнем ефективності фінансового потенціалу як у якості вихідного, так і кінцевого стану, означає, що протягом 2009-2013 рр. лише 8 разів спостерігалася ситуація, при якій регіон у базисному і наступному періодах залишався у кластері з високою ефективністю.

Аналізуючи дані, представлені у матриці переходів, варто відмітити, що інтенсивність переміщень регіонів між кластерами є недостатньо високою, при цьому найбільшою концентрацією характеризуються

кластери з низькою та середньою ефективністю використання фінансового потенціалу.

Другим етапом аналізу клубної конвергенції є формування матриці перехідних ймовірностей, на основі якої можна більш наглядно оцінити інтенсивність процесів переміщення між кластерами, а, отже, і стійкість клубних утворень.

Завершальним етапом означеного алгоритму є розрахунок визначника матриця перехідних вірогідностей, який виступає кількісною оцінкою стабільності складу виділених кластерів [133].

Отже, за результатами реалізації відміченого етапу, а також з урахуванням властивостей клубної конвергенції [132] можна зробити такі висновки:

високі значення діагональних вірогідностей головної діагоналі, які прямують до 1 засвідчують існування конвергенційних клубів (кластерів); гіпотеза бімодальності (розподіл по крайовим кластерам) підтверджена частково, оскільки вірогідність переходу з середнього клубу у високий нижче, ніж з високого у середній, але вірогідність переходу з середнього клубу у низький вище, ніж у зворотному напрямі;

значення визначника матриці перехідних вірогідностей (10,39 % зі 100 %) та перевищення порогу вірогідності у 5 % в окремих випадках переходу з одного кластеру до іншого свідчить про невисокий рівень стійкості клубних утворень.

Додатковим етапом аналізу клубної конвергенції з урахуванням невисокого рівня стійкості клубних утворень є визначення вірогідності лишитися у відповідному клубі (кластері), тобто розрахунок показника домінантного кластеру ефективності використання фінансового потенціалу регіону (формули 4.5 та 4.6).

Домінантний кластер пропонується визначати так:

$$\left\{ \begin{array}{l} DCI = P_{1j} * 1 + P_{2j} * 0,67 + P_{3j} * 0,33 \\ \text{if } DCI \in [0,87; 1), \text{ then cluster 1} \\ \text{if } DCI \in [0,6; 0,87), \text{ then cluster 2} \\ \text{if } DCI \in [0,33; 0,6), \text{ then cluster 3} \end{array} \right. \quad (4.5)$$

де DCI – індикатор визначення кластеру, що є домінантним за рівнем ефективності використання фінансового потенціалу регіону;

P_{1j}, P_{2j}, P_{3j} – ймовірності j -го регіону в перспективі лишитися відповідно у 1, 2 або 3 кластері.

У свою чергу, ймовірність лишитися у певному кластері визначається таким чином:

$$P_{ij} = \frac{n_i}{N} \quad (4.6)$$

де P_{ij} – ймовірність j -го регіону лишитися у i -му кластері;

n_i – кількість потраплянь до i -го кластеру протягом періоду дослідження;

N – загальна кількість періодів дослідження, у яких здійснювалася кластеризація.

Зазначимо, що така методика є досить унікальною, оскільки істотно відрізняється від традиційних підходів до визначення ймовірності лишитися у певному кластері, але, разом з тим, має кілька важливих положень, які зумовлюють її високу об'єктивність та інформативність, а саме:

розрахунок індикатора визначення домінантного кластера з використанням формули математичного сподівання, що дозволяє отримати усереднене значення показника;

імплементация, у якості результативного показника, бальної оцінки, що характеризує відповідний кластер (при цьому для гірших груп оцінки пропорційно зменшуються, що дозволяє конкретизувати систему пріоритетів);

формування розкиду діапазонів для ідентифікації домінантного кластеру виходячи з припущення, що протягом досліджуваного періоду відповідний регіон може лише один раз опинитися у групі гіршої якості.

Результати розрахунків представлено у табл. 4.5.

Таблиця 4.5

Результати визначення домінантного кластеру за рівнем ефективності використання фінансового потенціалу за період 2009-2013 рр. у розрізі регіонів України*

Регіон	Рік										DCI	Домінантний кластер
	2009		2010		2011		2012		2013			
	TE	Cluster	TE	Cluster	TE	Cluster	TE	Cluster	TE	Cluster		
АРК	0,8550	1	0,8451	2	0,9332	1	0,9803	1	0,9997	1	0,93	1
Вінницька	0,7968	2	0,8470	2	0,8558	2	0,8769	2	0,8909	2	0,67	2
Волинська	0,7954	2	0,8542	2	0,8354	3	0,8926	2	0,8944	2	0,60	2
Дніпропетровська	0,7952	2	0,8567	2	0,8658	2	0,9008	2	0,9212	1	0,74	2
Донецька	0,7896	2	0,8175	3	0,8387	3	0,8958	2	0,8900	2	0,53	3
Житомирська	0,8145	2	0,8566	2	0,8632	2	0,8516	3	0,8483	3	0,53	3
Закарпатська	0,7567	3	0,8213	3	0,8283	3	0,8425	3	0,8435	3	0,33	3
Запорізька	0,7651	3	0,8414	2	0,8287	3	0,8758	2	0,8466	3	0,47	3
Івано-Франківська	0,7459	3	0,8637	2	0,8391	3	0,8854	2	0,8802	2	0,53	3
Київська	0,8850	1	0,9295	1	0,9355	1	0,9659	1	0,9642	1	1,00	1
Кіровоградська	0,7810	2	0,8149	3	0,8329	3	0,8774	2	0,8576	3	0,47	3
Луганська	0,7652	3	0,8264	3	0,8226	3	0,9089	2	0,9427	1	0,47	3
Львівська	0,7890	2	0,8368	2	0,8416	3	0,8465	3	0,8448	3	0,53	3
Миколаївська	0,7692	3	0,8317	3	0,8224	3	0,8639	2	0,8698	3	0,40	3
Одеська	0,7249	3	0,8110	3	0,8113	3	0,8857	2	0,8775	2	0,47	3
Полтавська	0,8118	2	0,8605	2	0,8610	2	0,8668	2	0,8485	3	0,60	2
Рівненська	0,7743	3	0,8424	2	0,8420	3	0,8975	2	0,9067	2	0,53	3
Сумська	0,7690	3	0,8406	2	0,8298	3	0,8671	2	0,8652	3	0,47	3
Тернопільська	0,7593	3	0,8369	2	0,8394	3	0,8832	2	0,9052	2	0,53	3
Харківська	0,7811	2	0,8412	3	0,8613	2	0,8897	2	0,8746	2	0,60	2
Херсонська	0,7192	3	0,7804	3	0,8022	3	0,8465	3	0,8453	3	0,33	3
Хмельницька	0,7644	3	0,8284	3	0,8330	3	0,8644	2	0,8797	3	0,40	3
Черкаська	0,7591	3	0,8244	3	0,8090	3	0,8498	3	0,8563	3	0,33	3
Чернівецька	0,8007	2	0,8795	2	0,8639	2	0,8916	2	0,8847	2	0,67	2
Чернігівська	0,7362	3	0,7962	3	0,8207	3	0,8314	3	0,8541	3	0,33	3
м. Київ	0,8956	1	0,9485	1	0,8947	2	0,9728	1	0,9997	1	0,93	1
м. Севастополь	0,8712	1	0,9416	1	0,9615	1	0,9205	2	0,9286	1	0,93	1

*Примітка: TE – рівень ефективності використання фінансового потенціалу регіону; Cluster – кластер за рівнем ефективності використання фінансового потенціалу регіону у відповідному році; DCI – індикатор визначення домінантного кластеру за рівнем ефективності використання фінансового потенціалу

Лише 4 з 27 регіонів (табл. 4.5) мають найкращий домінантний кластер (Автономна Республіка Крим, Київська обл., м. Київ та м. Севастополь), тобто з урахуванням ретроспективного аналізу ці регіони у наступному періоді матимуть високий рівень ефективності використання фінансового потенціалу регіону, тоді як для решти територій характерним

є другий, а найчастіше третій кластери, що засвідчує наявність суттєвих недоліків у рамках управління ефективністю використання фінансового потенціалу, а відтак і незадовільні прогнози перспектив подальшої динаміки досліджуваного показника.

Підсумовуючи результати реалізації третього етапу науково-методичного підходу, зауважимо, що для більшості регіонів України динаміка переміщень між кластерами за рівнем ефективності використання їх фінансового потенціалу є нейтральною або ж негативною, а тому виникає необхідність більш ґрунтовного дослідження причин незадовільного становища кожного конкретного регіону та розроблення подальшої стратегії його фінансового розвитку з урахуванням виявлених закономірностей, що визначає актуальність переходу до наступних етапів дослідження.

Таким чином, у рамках четвертого етапу відбувається визначення координат трьохмірної матриці $(x; y; z)$ регіону, які фіксують його місце у відповідному квадранті (x – номер кластеру, в який потрапив регіон за рівнем ефективності використання його фінансового потенціалу; y – номер домінантного кластеру для цього регіону; z – номер кластеру, в який потрапив регіон за рівнем достатності бюджетного забезпечення органів місцевого самоврядування) (табл. 4.6).

У рамках п'ятого етапу відбувається розроблення рекомендацій щодо стратегій фінансового розвитку регіону залежно від його місця в матриці, які відрізняються за часовими параметрами реалізації (T), цільовою спрямованістю (G) та пріоритетними інструментами (I), тобто він виступає якісною характеристикою четвертого етапу.

Отже, можна виділити такі стратегії фінансового розвитку регіонів:

стратегія 1: T – до 1 року; G – підтримання досягнутих результатів щодо стабільно високого рівня ефективності використання фінансового потенціалу регіону та обсягів фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування; I – підтримуючі економічні інструменти непрямого впливу $(1; 1; 1)$, $(1; 1; 2)$, $(1; 1; 3)$, $(2; 1; 1)$;

стратегія 2: T – до 1 року; G – нівелювання факторів зниження ефективності використання фінансового потенціалу регіону; I – стимулюючі економічні та адміністративні $(3; 1; 1)$, $(3; 1; 2)$, $(2; 1; 2)$;

Таблиця 4.6

Координати регіонів у матриці фінансових стратегій

Регіон	Координати в матриці фінансових стратегій			Номер стратегії
	x	y	z	
АРК	1	1	2	стратегія 1
Вінницька	2	2	2	стратегія 6
Волинська	2	2	3	стратегія 7
Дніпропетровська	2	2	1	стратегія 6
Донецька	2	3	1	стратегія 8
Житомирська	2	3	3	стратегія 8
Закарпатська	3	3	3	стратегія 8
Запорізька	3	3	2	стратегія 8
Івано-Франківська	2	3	3	стратегія 8
Київська	1	1	2	стратегія 1
Кіровоградська	3	3	3	стратегія 8
Луганська	2	3	2	стратегія 8
Львівська	3	3	2	стратегія 8
Миколаївська	3	3	3	стратегія 8
Одеська	3	3	2	стратегія 8
Полтавська	2	2	2	стратегія 6
Рівненська	2	3	3	стратегія 8
Сумська	3	3	3	стратегія 8
Тернопільська	2	3	3	стратегія 8
Харківська	2	2	2	стратегія 6
Херсонська	3	3	3	стратегія 8
Хмельницька	3	3	3	стратегія 8
Черкаська	3	3	3	стратегія 8
Чернівецька	2	2	3	стратегія 7
Чернігівська	3	3	3	стратегія 8
м. Київ	1	1	1	стратегія 1
м. Севастополь	1	1	3	стратегія 1

стратегія 3: T – до 1 року; G – нівелювання факторів зниження доходної частини місцевих бюджетів; I – фіскально-бюджетні (2; 1; 3), (3; 1; 3);

стратегія 4: T – до 1 року; G – стимулювання зростання ефективності реалізації фінансового потенціалу регіону; I – стимулюючі економічні інструменти прямого та непрямого впливу (1; 2; 1), (1; 2; 2);

стратегія 5: T – від 1 до 3 років; G – максимізація обсягів реальних фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування; I – фіскально-бюджетні (стимулюючі або стримуючі залежно від економічної кон'юнктури) (1; 2; 3);

стратегія 6: *T* – від 1 до 3 років; *G* – одночасне нівелювання впливу факторів-дестимуляторів та підвищення стимуляторів ефективності реалізації фінансового потенціалу регіону; *I* – усі адміністративні та економічні (2; 2; 1), (2; 2; 2);

стратегія 7: *T* – від 1 до 3 років; *G* – зростання ефективності використання фінансового потенціалу регіону за рахунок оптимізації використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування; *I* – інструменти бюджетної та інвестиційної політики (2; 2; 3);

стратегія 8: *T* – понад 3 роки; *G* – комплексна трансформація системи управління фінансовим потенціалом регіону та бюджетної політики; *I*

– економічні, адміністративні та правові (3; 3; 1), (2; 3; 1), (3; 3; 2), (2; 3; 2), (3; 3; 3), (2; 3; 3);

– *стратегія 9:* *T* – понад 3 роки; *G* – оптимізація використання бюджетних коштів на цілі розвитку регіону; *I* – всі економічні (1; 3; 1), (3; 2; 1); – *стратегія 10:* *T* – понад 3 роки; *G* – трансформація системи управління фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування; *I* – економічні, адміністративні та правові (1; 3; 2), (1; 3; 3), (3; 2; 2), (3; 2; 3).

У рамках зазначеного етапу необхідності набуває також конкретизація інструментів реалізації стратегій фінансового розвитку регіонів.

При цьому, існують різні підходи до класифікації методів державного регулювання економіки, основними з яких є наступні: за формою впливу (прямі і непрямі); за способом реалізації (адміністративні, правові, економічні); за характером впливу на економічні процеси (стримуючі та стимулюючі).

Методи прямого впливу передбачають реалізацію заходів, які спрямовані на зміну окремих аспектів функціонування економічних суб'єктів шляхом безпосереднього втручання у їх діяльність, тоді як непрямі методи направлені на трансформацію визначених параметрів середовища їх функціонування, які б опосередковано посприяли коригуванню діяльності суб'єктів економічних відносин у напрямі, необхідному органам державної влади.

Прямі методи передбачають застосування адміністративних інструментів чи виділення коштів з державного бюджету на визначені регуляторними органами цілі. Непрямі методи, у свою чергу, передбачають застосування інструментів грошово-кредитної, фіскально-бюджетної, інвестиційної політики тощо.

Інструменти грошово-кредитної політики можна розділити на дві групи: адміністративні та індикативні (економічні). Адміністративні методи передбачають встановлення обмежень на збільшення обсягів кредитів чи депозитів, визначення параметрів реєстрації та ліцензування банків тощо. Ключовими економічними методами є регулювання обсягів рефінансування, валютного курсу, зміна облікової ставки, встановлення економічних нормативів, здійснення операцій на відкритому ринку тощо.

Інструменти бюджетної політики передбачають здійснення впливу на формування доходної бази бюджетів різних рівнів, обсягу та напряму видатків бюджетів, масштабів здійснення запозичень та управління боргом тощо. Група фіскальних методів передбачає встановлення ставок податків, бази оподаткування, податкових преференцій та ін.

Адміністративні методи передбачають встановлення певних нормативів, стандартів, штрафів, лімітів, квот та ліцензій тощо.

Правові методи покликані забезпечити формування адекватного правового середовища функціонування суб'єктів економічних відносин. Положення, визначені у нормативно-правових актах є обов'язковими для виконання, а за їх недотримання можуть бути передбачені відповідні санкції.

До економічних методів належать методи грошово-кредитної, фіскальнобюджетної, інвестиційної політики та ін., які було розглянуто вище.

У випадку, якщо використання методів державного регулювання направлено на активізацію ділової активності, зростання платоспроможного попиту тощо, то вони мають стимулюючий характер. Якщо вони направлені на зворотні процеси, то є стримуючими [40; 41].

У межах розроблених 10 стратегій, рекомендовані до використання укрупнені групи методів без конкретизації набору інструментів, що зумовлено необхідністю забезпечення високого рівня гнучкості та адаптивності до умов внутрішнього та зовнішнього середовища у процесі імплементації відповідної стратегії, тобто органи, уповноважені на

прийняття відповідних рішень мають право самостійно вирішувати, який саме інструмент чи їх комбінацію використовувати для досягнення визначеної відповідною стратегією мети. У свою чергу, на вибір того чи іншого інструменту можуть впливати такі чинники як їх доступність, вартість використання, швидкість реагування тощо.

Відмітимо, що безпосередньо органи місцевого самоврядування мають обмежені можливості щодо використання певних груп методів (наприклад, правових та адміністративних), а тому їх діяльність має бути узгоджена з органами влади вищого рівня. Таким чином, запорукою збалансованого фінансового розвитку окремого регіону є не лише ефективність роботи органів місцевого самоврядування у межах їх повноважень, а й трансформація взаємовідносин між регуляторними органами різних рівнів на принципах партнерства, справедливості та субсидіарності, тобто органи влади вищих рівнів мають бути більш лояльними щодо використання тих чи інших інструментів, якщо їх застосування дозволить суттєво покращити показники результативності фінансового розвитку відповідного регіону. У зв'язку з цим, ідентифікація відповідної стратегії фінансового розвитку регіонів має здійснюватися Міністерством фінансів України, тоді як реалізація рекомендованої стратегії та вибір конкретних інструментів, необхідних для цього належить до компетенції органів місцевого самоврядування.

Отже, за результатами реалізації п'ятого етапу науково-методичного підходу щодо обґрунтування стратегії фінансового розвитку регіону, тобто з урахуванням характеристики основних параметрів кожної з можливих стратегій, а також даних, представлених у табл. 4.6, стратегію 1 рекомендовано використовувати для м. Києва, Київської обл., Автономної Республіки Крим та м. Севастополя; стратегії 2-5, 9, 10 не рекомендовані для жодного з регіонів України; стратегію 6 – для Вінницької, Дніпропетровської, Полтавської та Харківська областей; стратегія 7 – для Волинської та Чернівецької областей; стратегію 8 – для інших регіонів України.

Таким чином, для більшості регіонів України (17 з 27, що увійшли до вибірки) необхідною є комплексна трансформація системи управління фінансовим потенціалом регіону та реалізації бюджетної політики, що підтверджує наявність суттєвих проблем у цьому напрямі.

Приймаючи до уваги результати ідентифікації напряму реформування орієнтирів фінансового розвитку регіонів України, доцільно зазначити, що необхідності набуває імплементація регіональними органами влади основних засад стратегічного управління фінансовим розвитком регіону, що є послідовною реалізацією певних етапів, представлених на рис. 4.6.

Рис. 4.6. Етапи формування та реалізації стратегії фінансового розвитку України з урахуванням ефективності використання їх фінансового потенціалу

Реалізація першого-третього етапів сформованого алгоритму має здійснюватися спільно з Міністерством фінансів України, Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України та Державною фіскальною службою України. Таки

чином, ці органи повинні сформувати масив статистичних даних (як у розрізі формалізації матеріальних факторів формування фінансового потенціалу регіону, так і його нематеріальних факторів, а також додаткових факторних параметрів, що повинні бути використані при оцінюванні рівня ефективності використання фінансового потенціалу регіону). Приймаючи до уваги той факт, що у 2013 р. було припинено функціонування проекту фонду „Ефективне управління” щодо визначення Індексу конкурентоспроможності регіонів України, то профільним міністерством (Мінрегіонрозвитку) повинно бути ініційовано аналогічний проект, що сприятиме формуванню необхідного інформаційного масиву на основі опитування економічних суб’єктів регіонів України.

На наступному етапі, Міністерством фінансів України, на основі блоку показників кількісної формалізації нематеріальної складової фінансового потенціалу регіонів України, сформованого Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, повинна розраховуватися інтегральна бальна оцінка фінансового потенціалу регіонів України, а також оцінка рівня ефективності його використання, на основі яких визначатиметься стратегія фінансового розвитку для кожної адміністративно-територіальної одиниці.

При цьому, безпосередня реалізація стратегії здійснюватиметься органами виконавчої влади регіонального рівня та органами місцевого самоврядування, а окреслений алгоритм (рис. 4.6) повинен бути циклічним, тобто по завершенню 7 етапу відбуватиметься повторення зазначених процедур, оскільки стратегічне фінансове управління є динамічним процесом.

В цілому такий підхід до формування та реалізації стратегії фінансового розвитку регіону дозволить певним чином персоналізувати процес оперативного та стратегічного планування на регіональному рівні, що, у свою чергу, сприятиме вирішенню найбільш нагальних у конкретному регіоні проблем та, як наслідок, може виступити у перспективі тригером згладжування регіональних дисбалансів, що позитивно впливатиме на рівень фінансової самодостатності територіальних громад.

4.3. Заходи держави до удосконалення управління фінансовим потенціалом України

Створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання фінансового потенціалу регіонів, підвищення дійовості управлінських рішень, удосконалення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування є головною метою державного регулювання фінансовим потенціалом. Особливості державного регулювання фінансовим потенціалом України визначаються загальною динамікою та поточним станом суспільних відносин у країні, а також характером розвитку продуктивних сил і специфікою просторово-технологічних процесів.

Фінансовий потенціал перебуває у нелінійній залежності з такими чинниками, як рівень: інвестиційного клімату області або країни; безробіття серед економічно активного населення; сприятливих умов для ведення малого та середнього бізнесу; раціональності організаційних комунікацій держави; корупції та тіньової економіки. Вирішення окреслених завдань державою, за допомогою відповідної законодавчої та нормативно-правової бази, сприятиме нарощенню фінансового потенціалу кожного з регіонів країни, і відповідно підвищить рівень якості проживання населення та його добробут. При цьому одним з пріоритетних напрямів підвищення фінансового потенціалу повинен стати позитивний інвестиційний клімат в країні, що уможливить залучення іноземних інвестицій і реалізації політики імпортозаміщення.

Нині іноземні інвестиції є тим ресурсом, який вже у найближчій перспективі здатен найбільш відчутно забезпечити підвищення ефективності функціонування будь-якого регіону України, покращення соціального захисту їх громадян.

Механізми державного управління з метою залучення іноземних інвестицій в економіку країни повинні містити як комплекс регулятивно-стимулюючих заходів (інформаційно-аналітичний супровід, спрощені процедури реєстрації, окремі фіскальні преференції тощо), так і роботу з реалізації певних проектів із залученням відповідних інвесторів, а також з використанням каналів розповсюдження комерційної інформації, що дозволить здійснювати формування і реалізацію інформаційно-представницької політики кожного з регіонів країни. Тільки послідовна політика, спрямована на підтримку інвестиційної діяльності на рівні регіонів, яка відпрацює механізми, що мобілізують бюджетні та позабюджетні фінансові ресурси, альтернативні джерела фінансування та міжнародну технічну допомогу задля реалізації інвестиційних програм, а також підвищення ефективності їх використання, дозволить реалізувати окреслені цілі. На державному рівні з цією метою необхідним є вирішення таких завдань:

- забезпечення повного організаційного та інфраструктурного супроводу з боку усіх рівнів місцевої влади, а також регіональних представництв державної виконавчої влади;

- зацікавлення вітчизняних та іноземних інвесторів через розширення привабливих економічних характеристик регіонів, суб'єктів господарювання в межах територіальної системи і їх представлення як перспективних надійних партнерів, а також забезпечення постійної ефективної взаємодії з потенційними учасниками інвестиційного процесу з метою їх залучення до співробітництва;

- забезпечення підтримки й просування інвестиційних проектів підприємств регіонів України, а також сприяння їм у залученні фінансових ресурсів;

- активізація модернізації та технічного переоснащення підприємств металургійного, хімічного, енергетичного, машинобудівного комплексів і інфраструктури регіонів за допомогою інвестиційних інструментів;

- сприяння нарощенню обсягів інвестування спрямованого у виробничу діяльність, зберігання та переробки і доставки продовольчих товарів споживачам;

- проведення поетапного обстеження земельних ділянок, які можна використати в інвестиційних проектах, розробивши відповідні паспорти, з обґрунтуванням вартісної оцінки і вимог до пріоритетів використання;
- забезпечення ефективної участі регіональних органів влади у здійсненні цільових програм загальнодержавного рівня;
- проведення постійного моніторингу з оцінки інвестиційного клімату.

Реалізація механізмів державного управління залучення іноземних інвестицій в економіку будь-якого з регіонів повинна здійснюватися на таких засадах:

1. Забезпечення гарантованої державної підтримки інвестиційної діяльності та надання інвесторам рівних прав щодо її одержання, а також гарантій від інвестиційних ризиків.
2. Проведення відкритого конкурсного добору проектів для залучення до відповідної інвестиційної програми регіонів країни.
3. Впровадження інститутів венчурного фінансування.
4. Корегування регіональної інвестиційної політики на основі моніторингу й аналізу інвестиційних проектів.

Необхідно продовжити модернізацію виробництва основних галузей, а саме: легкої, хімічної, харчової та інших галузей реального сектору економіки на основі виробництва конкурентоздатної продукції. Збільшення обсягів виробництва надасть можливість створити робочі місця та випускати продукцію, яка б користувалася попитом на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Держава повинна забезпечити всі умови для розширення експортної бази промисловості з метою прискорення інтеграції промислового комплексу у світове виробництво. Для цього слід активізувати модернізацію існуючих та введення в експлуатацію нових виробничих потужностей, впровадження інновації на підприємствах, розвиток кооперації на інноваційній основі. Реалізація механізмів державного управління щодо залучення іноземних інвестицій в економіку регіонів країни повинна відповідати таким операційним цілям:

1) розбудові інфраструктури регіонів, забезпеченню землевпорядкування, розмежуванню земель державної, комунальної та приватної власності та інвентаризації комунальної власності;

2) підвищення ефективності використання індустріально-аграрного потенціалу щодо забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку;

3) формування привабливого для інвестора іміджу кожного регіону країни;

4) забезпечення інформаційної підтримки та маркетингового супроводу інвестиційної діяльності;

5) забезпечення інституційної підтримки інвестиційної діяльності.

Отже, виходячи з відміченого вище, для кожного регіону України можна запропонувати такі механізми державного управління з метою залучення іноземних інвестицій в економіку, а саме:

- створення в кожному регіоні єдиного органу зі сприяння залучення інвестицій, який у взаємодії із центральним загальноукраїнським органом займатиметься пошуками інвесторів, а також маркетингом регіонів країни на міжнародних інвестиційних ринках;

- визначення пріоритетних напрямів розвитку будь-якого регіону країни, де спрямовуватимуться залучені прямі іноземні інвестиції;

- здійснення підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації спеціалістів галузевих і регіональних структур у сфері залучення іноземних інвестицій;

- розроблення, подання й супровід пропозицій з удосконалення нормативно-правової бази у сфері сприяння іноземному інвестуванню;

- формування регіональної бази даних об'єктів для інвестування та інвестиційних проектів;

- здійснення інвентаризації земельних ділянок та формування відповідних бази даних, що дозволить реалізувати проекти із залучення прямих, стратегічно важливих, іноземних інвестицій на території регіонів;

- забезпечення створення й функціонування у кожному регіоні України механізму якісного обслуговування інвестора за допомогою „єдиного інвестиційного вікна”;

- реалізація, на регіональному рівні, процесу супроводження пріоритетних (стратегічно важливих) інвестиційних проектів, надаючи відповідну допомогу наявним інвесторам;

- забезпечення створення й функціонування дієвого механізму досудового врегулювання інвестиційних спорів;

- організація взаємодії із районними, міськими та сільськими владними структурами, що дозволить на рівні регіону сформувати та реалізувати послідовну стратегію для залучення прямих іноземних інвестицій;

- формування інформаційно-аналітичного забезпечення активної цільової маркетингової стратегії з метою створення за кордоном позитивного інвестиційного іміджу України.

Реалізація розроблених механізмів державного управління з залучення іноземних інвестицій в економіку країни та її регіонів, на нашу думку, дозволить впорядкувати і вдосконалити систему господарювання, з огляду на сучасні геополітичні процеси, що своєю чергою стане надійним підґрунтям задля створення сучасних виробництв, збільшення кількості ефективних робочих місць, зростання добробуту й платоспроможності місцевого населення, і водночас нарощенню фінансового потенціалу України.

Таким чином, з метою підвищення рівня інвестиційного клімату регіону або країни загалом, нами пропонується на державному рівні вжити відповідні заходи:

1. Створення сприятливого середовища для ведення бізнесу. З цією метою доцільним є розроблення податкових стимулів до інвестиційного використання кредитних ресурсів комерційних банків, звільнення від оподаткування частки прибутку підприємств, що витрачається на інвестування, зокрема в інноваційну сферу.

2. Активізація розвитку бізнес-інкубаторів, технопарків, забезпечення навчання, на безоплатній основі, підприємців-бізнесменів, навчаючи їх основним науковим теоріям з практик бухгалтерського обліку, фінансового менеджменту, управління персоналом, управління проектами, маркетингу, ведення діловодства, знання іноземних мов,

міжнародного права, що сприятиме розвитку малого та середнього бізнесу в Україні.

3. Запровадження успішної податкової реформи для розвитку малого й середнього бізнесу, зокрема зниження і вирівнювання податкового навантаження, спрощення податкової системи, посилення податкового контролю за рівнем витрат виробництва, мінімізація витрат виконання й адміністрування податкового законодавства.

Принципами подальшого вдосконалення регуляторної політики в Україні повинні стати:

- створення належного доступу суб'єктів господарювання до фінансових ресурсів. Необхідним є належне державне кредитування, державна гарантія комерційного кредитування, створення умов для раціонального банківського кредитування тощо;

- забезпечення належної державної інформаційної підтримки до започаткування і ведення власної справи. Необхідним є організація та проведення тренінгів, круглих столів, семінарів, навчальних програм стосовно започаткування і ведення власної справи, впровадження нових методів управління господарською діяльністю тощо;

- покращення загального бізнес-клімату у державі, передусім через державну регуляторну політику сфер і видів господарської діяльності, яка враховуватиме підходи до ведення бізнесу відповідно до рейтингу „Doing Business” (*англ. Doing Business*), що базується на засадах простоти ведення підприємницької діяльності, дозволяє визначити якість правил регулювання відміченої діяльності, що підвищують або ж обмежують ділову активність;

- спрощення податкової системи та податкових процедур при одночасному посиленні податкової дисципліни та відповідальності;

- забезпечення привабливості українського податкового законодавства для іноземних капіталів;

- ліквідація шляхів і методів ухилення від сплати податків та детінізація;

- встановлення ставок податків у розмірах, співставних з рівнем отриманого доходу, з метою зниження податкового тиску;

- залучення зарубіжного досвіду, з обґрунтуванням можливостей його використання з метою забезпечення збалансованого розвитку національної економічної системи.

Також, з метою адаптації вітчизняної податкової системи до європейських стандартів в перспективі необхідним є:

а) підвищення ставок акцизного збору на цигарки, алкоголь і тютюнові вироби, адже акцизний збір в Україні становить лише 8-10 % загальних податкових надходжень. Вищі ставки акцизного збору дозволять зменшити надходження від ПДВ, які навпаки є завищеними;

б) запровадження більш диференційованих ставок ПДФО;

Відмічені заходи наблизять вітчизняну податкову систему до європейських вимог і полегшать реалізацію низки цілей податкової політики: стимулювання економічного розвитку і структурної перебудови, заохочення інвестицій, стимулювання зайнятості, підвищення добробуту населення та розвитку людського капіталу. Удосконалення податкової системи України, хоча б за цими напрямом, сприятиме вирішенню проблем гармонізації податкового законодавства нашої держави і адаптації її до вимог Євросоюзу.

Також важливим фінансово-економічним важелем розвитку підприємництва є державна фінансово-кредитна підтримка бізнесу. Відповідно до Закону України „Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні” (2012 р.) основними видами фінансової державної підтримки є [169]:

- часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, що надаються на реалізацію проектів суб'єктів малого та середнього бізнесу;

- часткова компенсація лізингових, факторингових платежів та платежів за користування гарантіями;

- надання гарантій та поруки суб'єктів малого і середнього підприємництва;

- надання кредитів, у тому числі мікрокредитів, для започаткування і ведення власної справи;

- зниження нарахувань на заробітну плату;

- надання позик на придбання і впровадження нових технологій;

- компенсація видатків на розвиток кооперацій між суб'єктами малого і середнього підприємництва та великими підприємствами;
- фінансова підтримка впровадження енергозберігаючих та екологічно чистих технологій.

Нині в Україні програма „Мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва”, на виконання якої у Державному бюджеті України на 2013 р. було виділено 10,3 млн грн, здійснює на державному рівні фінансову підтримку підприємництва. В рамках цієї програми суб'єкти малого підприємництва мали змогу отримати кредит у сумі близько 250 тис. грн.

Мікрокредити надавалися через Український фонд підтримки підприємництва шляхом проведення конкурсу бізнес-планів, передусім з метою виробництва продовольчих товарів, промислової та сільськогосподарської продукції, переробки та збуту виробленої продукції, придбання техніки, обладнання, новітніх технологій, будівництва та реконструкції виробничих приміщень.

Крім того в рамках бюджетного фінансування здійснювалася реалізація програми „Заходи по реалізації Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні”. Під час реалізації цієї програми у 2013 р. для підприємців та осіб, що бажають започаткувати власну справу, проведено 75 семінарів у 27 регіонах України, на яких пройшли навчання 4 509 осіб.

Система фінансових механізмів розвитку малого і середнього підприємництва в Україні складається з бюджетного, кредитного та механізму самофінансування (власних коштів підприємців).

Відмітити, що, за даними Держстату України, у 2012 р. основним джерелом інвестування для всіх суб'єктів господарювання залишалися власні кошти, що становило 59,2 % до загального обсягу фінансування в середньому по Україні, кредити й інші зовнішні позики – 16,1 %, кошти з держбюджету – 6,3 % і місцевих бюджетів – 3,2 %.

Принципово важливим фактором, для розвитку підприємницької діяльності в Україні, є формування розгалуженої інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва, ефективна діяльність якої сприяє підвищенню інвестиційної привабливості регіонів, залученню

вітчизняних та закордонних інвестицій, застосуванню передових технологій тощо.

Вагомим при цьому є зменшення адміністративного навантаження на суб'єктів підприємництва, передусім реформування дозвільної системи, удосконалення ліцензійного законодавства, удосконалення системи надання адміністративних послуг тощо. Посилення контролю за діяльністю виконавчих, контролюючих та правоохоронних органів влади, оскільки високий рівень корумпованості влади та лобіювання чиновниками інтересів окремих підприємств є однією з передумов тіньового ведення бізнесу. Формування належної нормативно-правової бази щодо проведення контролю та забезпечення дотримання суб'єктами господарювання норм чинного законодавства при здійсненні господарської діяльності. Розроблення та впровадження процедури залучення підприємців та інших зацікавлених суб'єктів через координаційні, дорадчі та інші органи до розроблення і коригування нормативно-правової бази регулювання підприємництва та здійснення моніторингу офшорних зон.

Постійний тиск місцевої влади через перевищення контрольних процедурних повноважень стосовно малого бізнесу створює негативне середовище, яке перешкоджає його розвитку. Виникає парадоксальна ситуація: чим ближче рівень влади до малого бізнесу, тим більше знижується рівень конкурентоспроможності малого бізнесу та його працівників, тому постає першочергове завдання – необхідності створення системи оптимізації ринкових рішень щодо розвитку малого підприємництва. Створення такої системи передбачає розгляд відповідних її складових, зокрема:

- роль місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у формуванні інфраструктури підтримки підприємництва та створення конструктивного зв'язку. Розширення зазначеного зв'язку на регіональному рівні повинно стати ефективною складовою підвищення ділової активності населення регіонів та його залучення до самостійної підприємницької діяльності;

- врахування соціально-економічної природи малого підприємництва, оскільки саме малий бізнес є найбільш чутливим до змін ринкової кон'юнктури, але й водночас може найбільш оперативно

заповнити ринкові ніші, шляхом маневрування власними ресурсами. Тому мале підприємництво повинно зайняти ключове місце в регіональній соціально-економічній політиці у напрямі створення нових робочих місць, мінімізації негативних соціальних наслідків переходу від центрально-планової до ринкової економіки;

- наявність внутрішніх суперечностей. Попри соціальну-економічну значущість, мале підприємництво має низький рівень життєздатності і є найбільш вразливим до податкового тиску, інфляції, доступу до отримання кредитів, нездатне формувати достатню систему економічної безпеки тощо. Такий стан справ можна врівноважити шляхом перегляду державної підтримки малого підприємництва, його самоорганізації, залучення іноземних інвестицій;

- наявність недосконалої регіональної політики (застаріла нормативна база щодо зборів за видачу дозволів на розміщення об'єктів торгівлі; необґрунтовано високі тарифи, які не враховують специфіку розвитку окремих регіонів; дублювання функцій та повноважень державних служб, ігнорування та невиконання органами державного контролю вимог Указу Президента України „Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності” [161] і т.п.);

- наявність регіональної інфраструктури підтримки розвитку малого підприємництва як сукупності організаційних структур, які сприяють вирішенню загальнодержавних проблем (наприклад, усунення диспропорцій у розвитку регіонів, створення нових робочих місць, відновлення виробництва), та її вплив на скорочення темпів безробіття в Україні та міграцію працездатного населення.

Отже, мале підприємництво та залучений ним персонал можна вважати специфічною формою ділової активності, в якій найбільш ефективно й повно розкривається соціальна складова держави та реалізуються їх спільні цілі. Така комбінація матеріальних та людських ресурсів дає можливість реалізувати індивідуальну раціональну, економічно обґрунтовану доцільність. Тому на державному рівні стабілізувати сегмент малого підприємництва можливо шляхом застосування таких заходів, як:

- зниження кредитних ставок для досліджуваного сектору економіки;

- перегляд майнової підтримки малого підприємництва з використанням відтермінування платежів за його використання;
- створення консультаційних та навчальних центрів;
- розроблення системи пільг (передусім податкових);
- запровадження спрощеної системи ведення обліку;
- перегляд інфраструктури розвитку малого підприємництва;
- залучення підприємців до участі в науково-дослідних програмах регіонів.

У сфері кредитної політики важливим завданням державного регулювання малого та середнього бізнесу є створення сприятливих умов для активізації довгострокового кредитування реального сектору економіки. Це можливо завдяки здійсненню заходів щодо збільшення загальних обсягів кредитування фінансовими компаніями, запровадження стимулюючої процентної політики; переорієнтації кредитних ресурсів банківської системи на довгострокове кредитування; створення пільгових умов кредитування критичних для держави інвестиційних програм.

З метою розроблення рекомендацій щодо напрямів удосконалення функціонування фінансових компаній у процесі забезпечення реального сектору необхідними фінансовими ресурсами доцільно виокремити основні причини низької ефективності їх діяльності: зовнішні, зумовлені несприятливими економіко-інституційним середовищем; внутрішні, пов'язані з недоліками організаційно-економічного механізмів функціонування фінансових інститутів.

В умовах катастрофічного падіння промислового виробництва в Україні найгострішою соціально-економічною проблемою стає масове безробіття, а це веде до збідніння населення, домогосподарств, збільшення податкових навантажень та зменшення фінансового потенціалу країни. Реальне безробіття, за показниками Служби зайнятості, полягає у наявності 523 тисяч зареєстрованих безробітних, але необхідно також врахувати ще понад 800 тис., так званих, українських „самозайнятих” – дрібних торговців, які не є бізнесменами, але працюють щоб вижити. З метою подолання безробіття, хоча б зниження його рівня, уряд повинен разом з бізнесовими структурами терміново впровадити програму відновлення виробництва та створення нових робочих місць у вже

існуючих кластерах. Доцільним є також запровадження програм тимчасової зайнятості, в тому числі виконання суспільно-корисних робіт в усіх регіонах України.

Терміновим заходом повинно стати рефінансування банків за спеціальними умовами – коли вони одразу фінансують проекти виробництва. Взаємна жорстка відповідальність виробничого бізнесу (з наданням реальних бізнес-планів) і банків (фінансування проектів за відсотками, що не перевищують 5 %) повинна стати запорукою нівелювання інфляційних процесів. Необхідною умовою повинен стати спільний контроль НБУ і правоохоронних органів.

Водночас потужна активізація експорту існуючих експортоорієнтованих підприємств сприятиме зростанню економіки країни. Крім цього необхідно створити експортно-кредитне агентство.

Важливим є відновлення знищених російською агресією регіонів, що повинно здійснюватися за рахунок додаткових бюджетних витрат. При цьому доцільно здійснювати переважно виробничі проекти, відмовившись від непродуктивних витрат.

Зумовлюється необхідність створення державних інструментів економічного розвитку, зокрема Експортно-кредитного агентства, Державного банку відбудови та розвитку, Національного фонду кредитування малого бізнесу, розбудова мережі індустріальних парків, а також активізація державних закупівель у місцевих виробників і державне фінансування проектів експортно-виробничого спрямування. Створення мобільних аналітично-кредитних груп, сформованих із фахівців банків, інвестиційних груп та консалтингових компаній – для аналізу та підготовки проектів, що можуть бути профінансовані в рамках фінансування МВФ, через Державний банк відбудови і розвитку.

Стосовно інвестиційного клімату в Україні, як ми вже й відмічали, доцільним є окреслення таких пріоритетних завдань:

- забезпечення відповідного організаційного, інфраструктурного та інформаційного супроводу з боку всіх рівнів регіональної влади, а також регіональних представництв виконавчої влади на місцях;

- привернення уваги вітчизняних та іноземних інвесторів, з метою залучення інвестицій до будь-якого з регіонів України, розкриття його

привабливих економічних характеристик та представлення як надійного перспективного партнера, з метою залучення потенційних учасників інвестиційного процесу до співробітництва забезпечення постійної ефективної взаємодії з ними;

- забезпечення підтримки та просування інвестиційних проектів регіональних підприємств, як і сприяння їм при залученні фінансових ресурсів;

- активізація модернізації і технічного переоснащення промислових підприємств, що знаходяться у певних регіонах, та інфраструктури регіону за допомогою інвестиційних інструментів;

- забезпечення гарантованої державної підтримки інвестиційної діяльності та надання інвесторам рівних прав щодо її одержання на території регіону, а також отримання гарантій з боку держави від інвестиційних ризиків;

- сприяння зростанню обсягів інвестування у діяльність по виробництву, зберіганню, переробці та доставці якісної, гемодифікованої продовольчої продукції до споживачів;

- забезпечення ефективної участі регіону у процесі реалізації загальнодержавних цільових програм.

- втілення в механізмі трансформації заощаджень в інвестиції через інститути небанківського фінансового сектору.

З цією метою необхідним є вжиття низки заходів, що сприятимуть забезпеченню:

1. Надійний захист прав і законних інтересів дрібних інвесторів шляхом закріплення у законодавчому порядку норм, які гарантують можливість проведення вкладених фінансових ресурсів.

2. Інформаційну прозорість діяльності фінансових компаній.

3. Нагляд та контроль їх діяльності з боку органів здійснення державного нагляду.

4. Формування позитивної громадської думки і підвищення довіри населення до фінансових установ.

Для посилення ролі фінансових компаній в економіці України слід здійснити окреслення пріоритетних сфер діяльності відмічених фінансових посередників, врахування особливостей їх соціального та

економічного призначення. В Україні, на нашу думку, доцільним є розвиток таких видів фінансових компаній:

- страхові компанії, що є провідними фінансовими посередниками, які забезпечуть надання страхових послуг та виконують функцій інституційних інвесторів;

- інститути спільного інвестування, що є перспективною формою бізнесу інвестицій, зокрема венчурного фінансування;

- недержавні пенсійні фонди, що є інститутами із забезпечення соціальних гарантій та важливим джерелом довготермінового капіталу;

- лізингові компанії, що є центральними кредиторами у процесі оновлення основних засобів промислових, сільськогосподарських та транспортних підприємств;

- кредитні спілки, що є інститутами мікрофінансування.

Співробітництво компаній задля спільного інвестування видається досить перспективним. Формування інститутів спільного інвестування викликає інтерес у інших фінансових посередників, зокрема, страхових компаній, комерційних банків. Так, залучення банків у схеми спільного інвестування створює ряд можливостей з метою знизити вартість банківських ресурсів та активізувати діяльність на ринках цінних паперів.

Акцентуючи увагу на залученні фінансових ресурсів у реальний сектор для забезпечення інноваційного типу економічного зростання та посилення фінансового потенціалу, слід зазначити, що невід'ємним елементом є венчурне підприємництво, яке здійснює функцію прискорювача інноваційного розвитку та спроможне забезпечити економічне зростання з активізацією процесів виходу українських технологій на світові ринки. Отже, передумовою підвищення ефективності інноваційної діяльності є організація технічної, фінансової та організаційної підтримки інноваційного бізнесу, зокрема створення фондів венчурного фінансування інноваційної діяльності.

Венчурні фонди головним чином здійснюють управління і контроль реалізації інвестиційних проектів, де задіяно венчурний капітал.

Протягом останніх років реальний сектор економіки модернізувався шляхом регуляторних заходів, метою яких було прискорити технологічне оновлення в ряді основних галузей

промисловості, зменшити залежність від імпорту газу, збільшити обсяги видобутку власних енергоносіїв, зокрема нетрадиційних джерел енергії, створити стимули для інвестування сільського господарства, диверсифікувати енергопостачання. Негативний вплив на розвиток національної економіки справляє високий рівень її тінізації. Так, причинами такого рівня сектору тіньової економіки в Україні є: значні розміри податків, непрозора державна політика надання пільг та недосконале законодавство, висока вартість кредитів, зв'язок законодавства із кримінальними структурами, низький рівень життя населення, корумпованість державних служб, високий рівень безробіття, економічна криза та інші причини. Підвищення рівня тіньової економіки поряд із легальною призводить до зменшення податкових надходжень до бюджету країни, що ставить під загрозу виконання важливих державних програм. Одним із чинників тінізації є корупція, якщо в державі не усунути корумпованість у всіх сферах економіки, то боротьба з тіньовим сектором економіки не дасть жодних результатів.

Таким чином, зростання тінізації економіки гальмує економічний розвиток держави та добробут суспільства загалом. Тому, доцільним є реалізація певних заходів, зокрема:

- поетапна лібералізація господарської діяльності, що включає спрощення правил реєстрації підприємств, фірм, організацій, установ, зменшення рівня податків;

- вдосконалення системи взаємовідносин між державою та її громадянами щодо сплати податків та формування централізованих фондів грошових коштів;

- створення простих форм звітності та процедур в оподаткуванні малого та середнього бізнесу;

- впровадження надійної системи захисту законних прав та інтересів платників податків.

Держава повинна вжити заходів щодо зменшення кількості нелегальних господарських суб'єктів за рахунок посилення і розширення функцій відповідних підрозділів податкової поліції, СБУ, МВС і Міністерства фінансів з метою посилення контролю за економічною діяльністю та відповідно виявлення правопорушень.

Стосовно посилення боротьби з корупцією, то зумовлюється необхідність створення надійного організаційно-правового, фінансового контролю діяльності правоохоронних органів і судів; здійснення всеохоплюючої ревізії нормативно-правових актів міністерств, відомств, органів місцевої влади щодо їх відповідності Конституції України та антикорупційним законам України, а також активізації суспільного контролю над діяльністю посадових осіб із широким залученням громадськості.

Найдієвішим методом можна вважати удосконалення податкової системи, а саме спрямування податкових коштів на потреби населення, здійснення заходів, які необхідні для позитивного сприйняття податків платниками, а не пошуку можливості ухилення від них. Також, ці податкові надходження повинні спрямовуватися на розвиток соціальної сфери. Для обмеження рівня тіньової економіки замало вдосконалення окремих законів і збільшення контролю з боку державних служб, доцільним є створення системи економічних адміністративно-правових важелів впливу на мотивацію поведінки суб'єктів, що змусило б їх діяти тільки легально в конкурентному середовищі з метою отримання високих господарських результатів.

Задля обміну досвідом, Україні варто співпрацювати з міжнародними організаціями, що спеціалізуються на протидії нелегальному господарюванню. Також потрібно забезпечити достатню, або ж відносно достатню, кількість робочих місць, адже після викриття тіньової діяльності суб'єкти економіки втрачають засоби до існування і не можуть знайти роботу.

Післямова

Узагальнення науково-методичних засад дослідження фінансового потенціалу країни та її регіонів через призму управлінських підходів дало можливість обґрунтувати теоретичні аспекти складових досліджуваного потенціалу та окреслити практичні рекомендації до удосконалення управління ним в межах національного та регіонального розвитку.

У процесі дослідження окреслено багатогранність поняття „фінансовий потенціал країни” як сукупності ресурсного забезпечення (реальних та потенційно доступних фінансових ресурсів), а також можливостей країни (організаційних, управлінських, функціональних, інфраструктурних та адаптивних) щодо акумуляції фінансових ресурсів, їх трансформації у продуктивний фінансовий капітал, його перерозподілу між економічними суб’єктами, а також його використання з метою забезпечення перспективного соціально-економічного розвитку країни. Основні складники фінансового потенціалу поєднують: бюджетний потенціал, потенціал суб’єктів господарювання і домогосподарств.

Управління фінансовим потенціалом країни доцільно здійснювати на основі поєднання структурного, функціонального та процесного підходів, враховуючи двосторонній зв’язок з фінансовою політикою, що проявляється, з одного боку, через її вплив на формування структурних елементів фінансового потенціалу та ефективність його реалізації, а з іншого – через залежність результативності фінансової політики від процесу управління фінансовим потенціалом.

Фінансовий потенціал є важливим елементом, базисом, що забезпечує ефективну реалізацію фінансової політики, надаючи необхідну інформацію щодо обсягу наявних та можливих фінансових ресурсів. При цьому він сприяє реалізації фінансової політики на всіх її етапах. Жодна з базових функцій фінансової політики не може ефективно виконуватися без інформації щодо фінансового потенціалу. Більшість проблем фінансової політики України пов’язана або може вирішитися шляхом управління фінансовим потенціалом.

Аналіз чинників формування та використання фінансового потенціалу України дає змогу стверджувати, що в його структурі найбільшу частку займає фінансовий потенціал суб'єктів господарювання, обсяг якого, в досліджуваному періоді, збільшувався, але поряд з тим спостерігалось зростання рівня їх збитковості та нарощування боргових зобов'язань. Бюджетний потенціал формувался переважно за рахунок податкових надходжень, зростало боргове навантаження та дефіцитність зведеного бюджету. Скорочення реальних доходів та заощаджень домогосподарств є основними факторами, що стримували формування їх фінансового потенціалу.

Оцінювання інтегрального рівня фінансового потенціалу країни ґрунтується на сукупності принципів з урахуванням як матеріальних, так і релевантних нематеріальних факторів його формування, напряму впливу зазначених складових на рівень фінансового потенціалу, а також динаміки соціально-економічного розвитку країни. Таку оцінку слід здійснювати на основі розрахунку системи індикаторів, що дозволяє дослідити кожен складову фінансового потенціалу для своєчасного виявлення проблем та визначення стратегічних напрямів зміцнення фінансового потенціалу країни.

Необхідність діагностування ефективності використання фінансового потенціалу країни зумовило розроблення відповідного інструментарію на основі стохастичного фронтірного аналізу з урахуванням як базових (складові фінансового потенціалу), так і додаткових (рівень інфляції, відкритості економіки, бідності, підприємницької активності) факторів його формування. У результаті моделювання інтегрального показника, ідентифіковано погіршення ефективності використання фінансового потенціалу та виявлені основні дестабілізуючі фактори, що спричинили його негативну тенденцію. Встановлено, що результати використання запропонованого інструментарію слугують інформаційним підґрунтям для уточнення пріоритетів та інструментів реалізації фінансової політики України.

Обґрунтований науковий підхід до розроблення й реалізації стратегії фінансового розвитку України, який передбачає врахування фактичного рівня та ефективності використання фінансового потенціалу із

виокремленням таких основних етапів: формування інформаційної бази, SWOT-аналіз фінансового розвитку, обґрунтування вибору стратегії, визначення заходів реалізації стратегії, моніторинг та звітування. Відмічений підхід дозволяє персоналізувати процес оперативного та стратегічного планування задля вирішення нагальних проблем у фінансовій системі та забезпечити соціально-економічний розвиток країни та її регіонів.

В рамках реалізації стратегії фінансового розвитку України окреслено напрями удосконалення управління фінансовим потенціалом країни, серед яких ключове місце належить подальшій розбудові бюджетної політики, підвищенню конкурентоспроможності та ресурсного потенціалу, розвитку міжрегіонального співробітництва, підтримки малого і середнього підприємництва, формуванню сприятливого інвестиційного клімату тощо. Передбачається реалізація організаційно-правового, грошово-кредитного та економічного інструментарію задля активізації економічних, соціальних, інноваційних та фінансових нереалізованих можливостей України та її регіонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративно-територіальний устрій України: шляхи реформування : монографія. – К. : Геопринт, 2007. – С. 103.
2. Ахламов А. Реформування адміністративно-територіального устрою: аналіз сучасних науково-методологічних підходів/А. Ахламов, Ю. Молодожен// Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. економічний простір України: регіоналізація і інтеграція в умовах суспільних трансформацій : [зб. наук. праць]/Ін-т регіональних досліджень НАН України; редкол.: Є.І. Бойко (відп. ред.). – Львів, 2011. – Вип. 1(87). – С. 27-35.
3. Ахмедов А. Б. Финансовый потенциал региона и его использование в системе межбюджетных отношений : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10/А. Б. Ахмедов. – Махачкала, 2005. – 27 с.
4. База даних Головного управління статистики у Львівській області : веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/searchpx2.asp
5. Базилевич В. Д. Державні фінанси : навч. посібник/В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик, заг. ред. В. Д. Базилевича. – К. : Атіка, 2002. – 368 с.
6. Базилюк А. В. Тіньова економіка в Україні/А. В. Базилюк, С. О. Коваленко. – К. : НДЕІ Мінекономіки України, 1998. – 206 с.
7. Баканов М. И. Теория экономического анализа : учебник [4-е изд., доп. и перераб.]/М. И. Баканов, А. Д. Шеремет. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 416 с.
8. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія/О. І. Барановський. – К. : КНЕУ, 2004. – 759 с.
9. Бачевський Б. Є. Потенціал і розвиток підприємства : навч. посібн./Б.Є.Бачевський, І. В. Заблудська, О. О. Решетняк. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 400 с.
10. Беломестов В. Г. Проблемы управления экономическим потенциалом социально-экономических систем [Электронный ресурс]/В. Г. Беломестов // Проблемы современной экономики. – 2005. –

№1(13). – Режим доступа : <http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=20651>

11. Беляков Д. Е. Развитие социально-экономического потенциала регионов в условиях рыночной экономики : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05/ Д. Е. Беляков. – Москва, 2001. – 165 с.
12. Большой экономический словарь : 2-е изд. доп. и перераб. /под ред. А. Н. Азрилияна. – М.: Институт новой экономики, 1997. – 864 с.
13. Бондаренко В. Основное в управлении городом – системность//Зеркало недели. – 2010. – №38 (8181). – С. 11.
14. Бондарчук Т. Г. Місцеве самоврядування і місцеві фінанси в умовах адміністративного реформування/Т. Г. Бондарчук//Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №5. – С. 162-169.
15. Бондарчук Т. Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні/Т. Г. Бондарчук//К. : Ін-т економіки та прогнозування, 2009. – С. 90-105.
16. Бородюк В. Оцінка стану тіньової економіки України та методи розрахунків її обсягів/В. Бородюк, Т. Приходько, О. Турчинов. – К. : НАН України. – Вип. 3. – 1997. – 138 с.
17. Боронос В. Г. Аналіз економічного змісту фінансового потенціалу регіону/ В. Г. Боронос, І. В. Карпенко // Схід. – 2011. – №1 (108) – С. 32-36.
18. Боронос В. Г. Дослідження сутності фінансового потенціалу території/ В. Г. Боронос //Економіка и управление. – 2012. – № 4. – С. 82-87.
19. Боронос В. Г. Методологічні засади управління фінансовим потенціалом території/В. Г. Боронос. – Суми : Сумський державний університет, 2011. – 310 с.
20. Борисов Е. Ф. Хрестоматія з економічної теорії [Електронний ресурс]/ Е. Ф. Борисов, 2001. – Режим доступу : <http://psm.in.ua/psm/ec10.aspx-3.html>
21. Бригхем Ю. Энциклопедия финансового менеджмента/Ю. Бригхем. — М.: Экономика, 1997. – 669 с.
22. Брігхем Є. Ф. Онови фінансового менеджменту/Є. Ф. Брігхем ; пер. з англ. ; за ред. О. Д. Василика, О. Д. Заруби. – Київ : Молодь, 1997. – 998 с.

23. Бровкова Э. Г. Внешнеэкономическая деятельность/Э. Г. Бровкова, И. П. Продиус. – М. : Сирин, 2002. –186 с.
24. Буряченко А. Є. Фінансовий потенціал соціально-економічного розвитку: регіональний вимір Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит: автореф. на здобуття наукового ступеня д.е.н./Буряченко Андрій Євгенович. – К., 2015. – 34 с.
25. Бутко М. П. Державне регулювання регіонального розвитку як чинник підвищення конкурентоспроможності територіальних утворень у контексті євроінтеграції [Електронний ресурс]/М. П. Бутко//Культура народів Причорномор'я. – 2010. – №102. – С. 7-9.
26. Бутко М. П. Методологічні підходи до оцінки ефективності інвестицій у регіональних господарських системах/М. П. Бутко, О. Ю. Аксименко// Регіональна економіка. – 2010. – №1. – С. 39-47.
27. Бюджети місцевого самоврядування/К. М. Бліщук//Енциклопедичний словник з державного управління/уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с. – С. 71.
28. Бюджетний кодекс України від 8.07.2010 року № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>// Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50-51. – Ст. 272.
29. Важдаев А. Н. Информационная система инвестора для оценки и анализа экономического потенциала предприятия на основе данных бухгалтерского учета/А. Н. Важдаев – Режим доступа : <http://www.ict.nsc.ru/ws/YM2006/10500/va.doc>
30. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами / Дж. К. Ван Хорн ; [пер. с англ.; гл.ред. серия Я. В. Соколов]. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 800 с.
31. Ван Хорн Дж. Основы управления финансами/Дж. Ван Хорн ; пер. с англ. под ред. И. И. Елисейевой. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 791 с.
32. Варналій З. С. Регіональний розвиток України: проблеми та пріоритети/ З. С. Варналій//Економіст. – 2005. – №6. – С. 24-27.

33. Варналій З. С. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія/З. С. Варналій. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
34. Васильєва Н. В. Досвід розвитку технополісів у країнах Сходу/ Н. В. Васильєва//Держава та регіони. – 2006. – № 5. – С. 446-448.
35. Васильєва О. І. Створення сучасної системи врядування (з досвіду реформування в європейських країнах)/О. І. Васильєва//Економіка та держава. – 2009. – №11. – С. 155-158.
36. Васильєва О. І. Інноваційний розвиток регіонів України/ О. І. Васильєва// Розвиток продуктивних сил України: від В. І. Вернадського до сьогодні : матеріали ювілейної міжн. наук. конф. (20.03.2009). – К. : НАН України, 2009. – Ч. II. – С. 68-71.
37. Вахович І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізми реалізації : монографія/І. М. Вахович. – Луцьк : Надстир'я, 2007. – 496 с.
38. Вебер. М. Избранные произведения/М. Вебер ; [пер. с нем. Ю. Н. Давыдова]. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с.
39. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)/ уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2005. – 1728 с.
40. Височина А. В. Управління фінансовим потенціалом регіону в контексті реалізації бюджетної політики України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08/Аліна Володимирівна Височина. – Суми – 2015. – 20 с.
41. Височина А.В. Дослідження сутності поняття «фінансовий потенціал регіону» у контексті трансформації національної економіки//Сборник научных трудов SWorld. Материалы международной научно-практической конференции «Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании-2012». – Вип 4, Т. 28. – Одеса, 2012. – С. 91–93.
42. Вільні економічні зони: світовий досвід і українська практика : навч. посіб. / [за ред. І. Ю. Сіваченка]. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 488 с.67

43. Возняк Г. В. Фінансовий потенціал регіону та проблеми його оцінки / Г. В. Возняк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/66671.doc.htm
44. Вітвицька Н. С. Державний фінансовий контроль: навч.-метод. посіб. для вивч. дисципліни/Н. С. Вітвіцька, І. Ю. Чумакова. – К.: КНЕУ, 2003. 408 с.
45. Гаврилук О. В. Іноземні інвестиції/О. В. Гаврилук. – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 1998. – 200 с.
46. Газуда М. В. Експортно-імпортні операції прикордонного регіону за видами економічної діяльності/М. В. Газуда, С. Ю. Максименко//Науковий вісник УжНУ. Серія „Економіка”. № 27, Ужгород, 2009. – С.56-60.
47. Газуда М. В. Методичне забезпечення управлінського підходу до формування ефективного розвитку територіальних економічних систем/М. В. Газуда, Л. М. Газуда// Прометей: Регіональний збірник наукових праць з економіки. Вип. 1(47). – 2016. – С. 43-48.
48. Газуда М. В. Механізми удосконалення державного регулювання фінансового потенціалу країни/М. В. Газуда, К. П. Індус// Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал; Черніг. нац. технол. ун-т. – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2016. – № 2 (6). – С. 258-262.
49. Газуда М. В. Особливості бюджетного фінансування аграрного сектора /М. В. Газуда//Материалы IX Всеукраинской научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых г.Севастополь, 11-14 октября, 2006 р. – С.137-138.
50. Газуда М. В. Регіональні фактори розвитку малого підприємництва за видами економічної діяльності /В. П. Мікловда, М. В. Газуда// Всеукраїнський науково-виробничий журнал „Інноваційна економіка”. Вип. 1. Тернопіль, 2008 [7]. – С.53-57.
51. Газуда М. В. Роль державних і регіональних органів влади в інвестиційному стимулюванні розвитку малого підприємництва /М. В. Газуда, Л.М. Газуда, Дяченко Б.І.//Науковий вісник УжНУ. Серія

- „Економіка”. № 25 Ужгород, 2008. – С.58-64.
52. Гайдуцький А. П. Мотиваційні чинники міжнародних інвестиційних процесів/А. П. Гайдуцький // Фінанси України. – 2004. – №12. – С. 50-57.
53. Галуза С. Г. Реструктуризация управления и конкурентоспособность предприятий в переходной экономике/С. Г. Галуза. Ю. Н. Радченко// Вестник экономического факультета. – 1991. – № 534. – С. 85-94.
54. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України/В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. – Харків : Константа, 2006. – 272 с.
55. Геєць В. М. Секторальні макромоделі прогнозування економіки України/ В. М. Геєць, М. І. Скрипченко, М. Соколик, С. Шумська//Економіст. – 1998. – №5. – С. 58-67.
56. Герасимчук З. В. Управління фінансовими ресурсами регіону : [монографія] /З. В. Герасимчук, І. М. Вахович, І. М. Камінська. – Луцьк : Настир'я, 2005. – 174 с.
57. Герасимчук З. В. Виробничий потенціал регіону методики оцінки та механізми нарощення : монографія/З. В. Герасимчук, Л. Л. Ковальська. – Луцьк : ЛДТУ, 2003. – 242 с.
58. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації/З. В. Герасимчук. – Луцьк : Надстир'я, 2001. – 528 с.
59. Герасимчук М. С. Тенденції розвитку промисловості України на сучасному етапі/М. С. Герасимчук//Економіка України. – 2002. – №3. – С. 24-28.
60. Григоренко В.О. Фінансовий потенціал території: теоретичні аспекти та механізми формування/В.О. Григоренко//Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»: зб. наук. праць. Луцького національного технічного університету. Вип. 8 (29). – Ч.2. Редкол.: відп. ред.. д-р екон. наук проф. З.В. Герасимчук – Луцьк, 2011. – С. 233–243.
61. Глівенко С. В. Економічне прогнозування/С. В. Глівенко, М. О. Соколов, О. М. Теліженко. – Суми, 2004. – 207 с.
62. Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/publ/archive_publ.php?y=2013&y1=01&ind_page=archive

63. Голодова Ж. Г. Формирование и управление финансовым потенциалом региона в целях обеспечения его экономического роста : автореф. дис. на соиск. уч. степ. д-ра экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит»/Ж. Г. Голодова. – Москва, 2010. – 46 с.
64. Голодова Ж.Г. Финансы и кредит: учеб. пособие/Ж. Г. Голодова – М. : ИНФРА–М, 2009. – 448 с.
65. Горохов М. Ю. Бизнес-планирование и инвестиционный анализ: как привлечь деньги/М. Ю. Горохов, В. В Малев. – М.: Инф-изд. дом «Филинь», 1998. – 208 с.
66. Грузнов И. И. Эффективные организационно-экономические механизмы управления (Теория и практика): монография/Иван Иванович Грузнов. – Одесса : Феникс, 2009. – 470 с.
67. Даниленко А. І. Удосконалення моделі управління економікою та фінансові механізми її реалізації/А. І. Даниленко//Економіка України. – 2013. – №5(618). – С. 5-21.
68. Данилишин Б. М. Соціально-економічні проблеми розвитку регіонів: методологія, практика/Б. М. Данилишин, Л. Г. Чернюк, М. І. Фашневський; за ред. Б. М. Данилишина. – Черкаси : ЧДТУ, 2006. – 315 с.
69. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 р. [Електронний ресурс] : – Режим доступу : <http://apx.org.ua/legislation/16836-derzhavna-strategya-regonalnogo-rozvitku-na-perod-do-2020-roku.html>
70. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 р. №1001. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1001-2006>
71. Державне управління регіональним розвитком України : [монографія]/за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла; Національний інститут стратегічних досліджень. – К., 2010. – 288 с.
72. Державний комітет статистики України : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

73. Деркач М. Формування фінансової бази регіонів/М. Деркач//Економіка України. – 1995. – № 1. – С. 12-21.
74. Джерела та механізми фінансування місцевого економічного розвитку : навч. посібник – К. : Центр громад. експертизи ; Проект “Місцевий економічний розвиток міст України”, 2013. – 176 с.
75. Діденко Я. О. Удосконалення прямого іноземного інвестування/ Я. О. Діденко//Фінанси України. – 2001. – №12. – С. 96-106.
76. Должанський І. З. Управління потенціалом підприємства : навч. посібник/ І. З. Должанський, Т. О. Загорна, О. О. Удалих. – К. : ЦНЛ, 2006. – 362 с.
77. Доходи та витрати населення за 2012 рік за регіонами України: статистичний збірник/за ред. І.М. Нікітіної. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 93 с.
78. Духненко В. Рейтинг инвестиционной привлекательности регионов. В поисках внутреннего рынка/В. Духненко, В. Коваленко//Эксперт. – 2008. – № 50. – С. 54-59.
79. Економічна енциклопедія : [у 3 т.]. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2002/голова редакційної ради : Гаврилишин Б. Д. (голова) [та ін.]. Т. 3/ [відп. редактор Мочерний С. В. та ін.]. – 2002. – 952 с.
80. Економічна енциклопедія : [у 3 т.]. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2002/Редакційна рада : Гаврилишин Б. Д. (голова) [та ін.]. – Т. 1/ [Відп. редактор Мочерний С. В.]. – 2002. – 864 с.
81. Економічна енциклопедія : [у 3 т.]/редакційна рада : Гаврилишин Б. Д. (голова) [та ін.]. Т. 2/[Відп. редактор Мочерний С. В. та ін.]. – Київ : Видавничий центр „Академія”, 2002. – 952 с.
82. Економічна енциклопедія : У трьох томах. Т. 3 / [відп. ред. С. В. Мочерний та ін.]. – К.: Вид. центр «Академія», 2002. – 952 с.
83. Економічний розвиток областей Західного регіону України: аналіз, діагноз, тенденції : [монографія]/Ін-т регіональних досліджень НАН України ; наук. ред. С. О. Іщук. – Львів, 2009. – 164 с.
84. Слейко В. І. Економіко-статистичні методи моделювання і прогнозування : навч. посібник/ В. І. Слейко. – Київ : УМК ВО, 1998. – 88 с.

85. Ємельянов О. Ю. Планування та регулювання інвестиційної діяльності підприємств : Автореф. дис. .. канд.екон. наук: 08.02.03/О. Ю. Ємельянов ; НУЛП. – Львів, 2001. – 18 с.
86. Єпіфанов А. О. Управління регіонами : [навч. посіб.]/А. О. Єпіфанов, М. В. Мінченко, Б. А. Дадашев. – Суми : Українська академія банківської справи НБУ, 2008. – 361 с.
87. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави у нестабільних ринкових економічних системах : монографія/Я. А. Жаліло. – К.: НІСД, 1998. – 144 с. – (Серія «Економічні стратегії»; Вип.6).
88. Загородній А. Г. Фінансовий словник [2-ге вид., випр. та доп.]/А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко . – Львів: Центр Європи, 1997. – 340 с.
89. Запоточний І. В. Державне регулювання регіональної економіки/І. В. Запоточний, В. І. Захарченко; за заг. ред. В. І. Захарченка. – Харків-Львів-Одеса : ТОВ «Одісей», 2003. – 592 с.
90. Звіт про виконання бюджету 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=397457&cat_id=53608
91. Звіт про виконання Угоди щодо соціально-економічного розвитку Львівської області між Кабінетом Міністрів України та Львівською обласною радою за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://loda.gov.ua/oda/upravlinnya/departament-ekonomichnoho-rozvytku-investytsij-torhivli-ta-promyslovosti/prohramy>
92. Ібрагімова І. Організація системи інформаційної підтримки державного управління (загальні аспекти комунікаційної політики)/І. Ібрагімова// Аналітичні записки з розробки напрямків державної політики / [укл. : В. Є. Романов, О. І. Кілієвич]. – К. : Вид-во УАДУ, 2001. – С. 33–52.
93. Індус К. П. Аналіз тенденцій управління фінансовим потенціалом України/ К. П. Індус//Наукові записки Львівського університету бізнесу та права: [зб наук. пр.; гол. ред. Л.А. Янковська]. – Вип. 12. – Львів : ЛУБП, 2014. – С. 22-25.
94. Індус К. П. Державне регулювання фінансовим потенціалом України/ К. П. Індус// Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр.;

- Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – К., 2015. – Вип. 1(164). – С. 29-32.
95. Індус К. П. Оцінка бюджетного забезпечення соціально-економічних заходів адміністративно-територіальної одиниці в Україні/ К. П.Індус// Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка» (зб. наук. пр.). – Вип. 3(40). – Ужгород, 2013. – С. 238-243.
96. Індус К. П. Управління регіональними фінансами домогосподарств Закарпатської області/К. П. Індус//Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр.; Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – К. , 2013. – Вип. 6(145). – С. 215-218.
97. Індус К. П. Формування і використання фінансових ресурсів місцевого самоврядування/К. П. Індус//Наукові записки Львівського університету бізнесу та права : [зб наук. пр.; гол. ред. Л.А. Янковська]. – Вип. 10. – Львів : ЛУБП, 2013. – С. 290-294.
98. Інформаційне агентство «Інтерфакс-Україна»: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.interfax.kiev.ua
99. Карлін М. І. Роль податку на нерухомість в соціальній політиці країн з транзитною економікою/М. І. Карлін, Н. М. Бобох//Демографія та соціальна економіка. – 2009. – № 1. – С. 132-140.
100. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку : монографія у 8 томах/Інститут регіональних досліджень НАН України; наук. ред. В. С. Кравців. – Львів, 2013. – Том 6. Фінансовий потенціал/відп. ред. І. З. Сторонянська. – 2013. – 300 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
101. Клебанова Т. С. Методы прогнозирования/Т. С. Клебанова, В. В. Иванов, Н. А. Дубровина. – Х. : Изд-во ХГЭУ, 2002. – 372 с.
102. Ковалев В. В. Финансы организаций (предприятий) : учебник/В. В. Ковалев, Вит. В. Ковалев. – М. : Велби, Проспект, 2006. – 352 с.
103. Курінна О. В. Теоретичні аспекти управління фінансовим потенціалом підприємств/О. В. Курінна//Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Економіка. – 2014. – Вип. 1. – С. 161-171.

104. Коваленко М. А. Прогнозування розвитку фінансових ресурсів регіону/ М. А. Коваленко, Л. А. Чурсіна, Г. М. Швороб//Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. Вип. 187 : в 4 т. Т. II. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2004. – С. 300-308.
105. Коваленко М. А. Регіональний менеджмент : навч. посібник/ [М. А. Коваленко, Н. А. Кругла, Л. М. Радванська, Г. М. Швороб]. – Херсон : Олді-плюс, 2004. – 304 с.
106. Клименко Т. Комплексна оцінка ефективності управління фінансовим потенціалом розвитку регіону/Т. Клименко//Глобальне управління та економіка. – 2015. – № 1. – С. 221-227.
107. Коваленко М. А. Фінансовий словник : навч. посібник/ М. А. Коваленко, В. Л. Чесноков. – Херсон : Олді-плюс, 2009. – 430 с.
108. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії та практики) : монографія/О. М. Ковалюк. – Львів : Вид. центр Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2002. – 253 с.
109. Колесникова Н. А. Финансовый и имущественный потенциал региона: ответ регионального менеджмента/Н. А. Колесникова. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 328 с.
110. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України : навч. посібник/В. І. Кравченко. – К. : Т-во «Знання», КОО, 1999. – 487 с. (Вища освіта ХХ століття)
111. Кравченко В. І. Фінанси місцевих органів влади в Україні: основи теорії та практики/В. І. Кравченко. – К. : Т-во «Знання», КОО, 1997. – 276 с.
112. Крайник О. П. Місцеві бюджети : навч. посібник/О. П. Крайник; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – Львів, 2012. – 197 с.
113. Краснов В. Український ринок капіталів: аналітичний огляд/В. Краснов// Вісник НБУ. – 2001. – № 2. – С. 35-37.
114. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посібник/Н. С. Краснокутська. – К. : ЦНЛ, 2005. – 352 с.
115. Кредитні рейтинги регіонів України незалежного рейтингового агентства «Кредит-Рейтинг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.credit-rating.ua

- 116.Криниця С. О. Зміцнення фінансової бази місцевого та регіонального самоврядування/С. О. Криниця // Фінанси України. – 1998. – № 2. – С. 38-47.
- 117.Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України : монографія/М. І. Крупка. – Львів : Видав. центр Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2001. – 608 с.
- 118.Кудряшов В. П. Фінанси : навч. посібник/В. П. Кудряшов. – Херсон : Олді-плюс, 2002. – 352 с.
- 119.Кузьменко В. П. Інвестиційна політика у регіоні/В. П. Кузьменко // [Акад. наук України, СОПС]. – К. : Наукова думка, 1992. – 250 с.
- 120.Лапин Е. В. Оценка экономического потенциала предприятия : монографія / Е. В. Лапин. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2004. – 360 с.
- 121.Лобанова Е. Н. Финансовый менеджмент/Е. Н. Лобанова, М. А. Лимитовский. – М. : ДеКА, 2000. – 400 с.
- 122.Лосева С. А. Финансово-инвестиционный потенциал предприятия и его влияние на управление инвестициями : [Електронний ресурс]/С. А. Лосева, В. И. Зубкова, А. В. Накивайло. – Режим доступа : www.cci.zp.ua/invest/article/knp20_7.doc
- 123.Лук'яненко О. В. Економічний зміст контрабанди: теоретичний аспект/О. В. Лук'яненко// Науковий вісник Чернівецького національного університету : зб. наук. пр. Вип. 368-369. Економіка. – Чернівці : Рута, 2008. – С. 29-33.
- 124.Лук'яненко О. В. Модель прогнозу надходжень від імпортного та експортного мита (на прикладі Донецької області)/О. В. Лук'яненко//Тези доповідей міжн. наук.–практ. конф. «Прогнозування соціально-економічних процесів» (ПСЕТ-2009) (Київ, 16-17 квітня 2009 р). – Київ, КНУ ім. Т.Шевченка, 2009. – С.69-70.
- 125.Лук'яненко О. В. Системне моделювання показників бюджетної системи України/О. В. Лук'яненко. – Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. – 522 с.

- 126.Мамонова В. В. Управління місцевим бюджетом та фінансами : навч. посібник/В. В. Мамонова. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2012. – 224 с.
- 127.Маргасова В. Г. Передумови формування фінансової безпеки регіону/ В. Г. Маргасова, Н. В. Ткаленко//Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України, № 2, 2010. – С. 139-146.
- 128.Мироненко М. Ю. Теоретичні основи управління розвитком регіону/ М. Ю. Мироненко//Державне управління та місцеве самоврядування. – 2011. – Вип. 1 (8). – С. 204–207.
- 129.Мендрул О. Г. Управління вартістю підприємства : монографія/ О. Г. Мендрул. – К. : КНЕУ, 2002. – 272 с.
- 130.Мерзлікіна Г. С. Економічний словник /Г. С. Мерзлікіна, Л. С. Шаховська; за ред. О. В. Козлової. – М.: ТОВ «Редакція «Київ», 2007. –514 с.
- 131.Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості регіонів. (Рекомендована листом Мінекономіки України від 22.06.2000 р. № 64-26/547). – К. : Київський інститут реформ, 2000.
- 132.Методичні рекомендації з розробки програм соціально-економічного розвитку регіону/Кабінет Міністрів України. – К, 1997. –76 с.
- 133.Методичні рекомендації структурно-факторного аналізу соціально-економічного розвитку регіону. Схвалені рішенням секції вченої ради НДЕІ Мінекономіки України від 23.11.1999 р., протокол № 5. – К.: НДЕІ Мінекономіки України, 1999. – 87 с.
- 134.Методичні рекомендації щодо підготовки проектів та програм розвитку місцевого самоврядування (з урахуванням дистанційного навчання учасників Всеукраїнського конкурсу проектів та програм розвитку місцевого самоврядування). – К. : Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні ; Дирекція Всеукраїнського конкурсу проектів та програм розвитку місцевого самоврядування, 2013. – 76 с.
- 135.Методичні рекомендації щодо визначення та оцінки фінансового потенціалу територій, ефективного управління ним [Електронний

- ресурс]. – Режим доступу : <http://divovo.in.ua/metodichni-rekomendaciyi-shodo-viznachennya-ta-ocinki-finansov.html?page=13>
- 136.Міністерство фінансів України : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.com.ua>
- 137.Мінченко М. В. Планування та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів : підручник/М. В. Мінченко, Л. П. Чижев, А. В. Фролков. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2004. – 442 с.
- 138.Моделирование финансовых потоков предприятия в условиях неопределенности : монография/Т. С. Клебанова, Л. С. Гурьянова, Н. Богониколос, О. Ю. Кононов, А. Я. Берсуцкий. – Х. : ИД «ИНЖЕК», 2006. – 312 с.
- 139.Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / [В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін.; за ред. В. М. Гейця. – Х. : ВД «ИНЖЕК», 2006. – 240 с.
- 140.Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів України за 2012 рік/ Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – К., 2013. – 179 с.
- 141.Наконечний С. І. Математичне програмування : навч. посібник / С. І. Наконечний, С. С. Савіна. – К. : КНЕУ, 2003. – 452 с.
- 142.Налогообложение: теории, проблемы, решения/В. П. Вишнеvский, А. С. Веткин, Е. Н. Вишнеvская и др. ; под общ. ред. В. П. Вишнеvского. – Донецк: ДонНТУ, ИЭП НАН Украины, 2006. – 504 с.
- 143.О понятиях налогового и финансового потенциалов региона [Електронний ресурс]/А. Л. Коломиец, А. Д. Мельник и др. – Режим доступу : <http://www.nalvest.com/nv-articles/detail.php?ID=23443>
- 144.Общая теория финансов/под. ред. Л. А. Дробозиной. – М. : Банки и биржи, Издат. объединение ЮНИТИ, 1995. – 256 с.
- 145.Опис проекту «Розбудова спроможності до економічно обґрунтованого планування розвитку областей і міст України» (РЕОП) [Електронний ресурс] //Демократичне врядування : наук. вісн. – 2011. – № 8. – Режим доступу : <http://lvivacademy.com/visnik8/fail/Matvijishyn.pdf>

146. Орехов С. А. Оборотные средства корпоративных объединений: теоретические и практические аспекты статистического анализа / С. А. Орехов. – М. : Буквица, 2004. – 157 с.
147. Основні показники ринку праці у Львівській області : веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/bank/indicators.php?ind_page=quick
148. Оцінка інноваційної спрямованості інвестиційних ресурсів розвитку малих підприємств регіону / М. А. Коваленко, В. Я. Проценко, І. О. Закружецька // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук, пр. Вип. 197. – В 5 т., Т. III. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2004. – С. 346-350.
149. Павлюк К. В. Концептуальні основи фінансової незалежності місцевого самоврядування / К. В. Павлюк // Фінанси України. – 1997. – №4. – С. 59-61.
150. Пакань В. І. Формування основ фінансової автономії місцевого самоврядування / В. І. Пакань // Фінанси України. – 2000. – № 8. – С. 67-70.
151. Панкевич Л. Напрями вдосконалення управління фінансовими ресурсами регіону / Л. Панкевич // Регіональна економіка. – 2000. – №1. – С. 34-44.
152. Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : монографія / Ю. В. Пасічник. – Донецьк : ТОВ «Південь-Схід, Лтд», 2005. – 642 с.
153. Пепа Т. В. Сучасна парадигма регіонального розвитку продуктивних сил економічного простору України / Т. В. Пепа. – Черкаси : Вертиком, 2012. – 530 с.
154. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств: Підручник / А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк, С. О. Булгакова, А. П. Куліш. – 6-вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2006. – 552 с.
155. Полевик Г. М. Вдосконалення механізму управління фінансовими ресурсами регіону : дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / Г. М. Полевик. – Херсон, 2009. – 196 с.
156. Порівняльна характеристика заробітних плат та пенсій в Україні у 2005-2013 роках [Електронний ресурс]. – Infolight – інформаційно-

аналітичний центр : офіційний сайт. – Режим доступу :
<http://infolight.org.ua/content/porivnyalna-harakteristika-zarobitnih-plat-ta-pensiy-v-ukrayini-u-2005-2013-rokah>

157. Порядок проведення конкурсного відбору пілотних проектів у сфері житлово-комунального господарства : затверджений Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 05.04.2011 р. № 26 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0527-11>
158. Потенціал ендогенного зростання економіки України : монографія/М. І. Скрипниченко, Т. І. Приходько, В. Р. Сіденко; ред.: М. І. Скрипниченко ; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. – К., 2010. – 435 с.
159. Про державний бюджет України на 2012 рік [Електронний ресурс] : Закон України від 22 грудня 2011 року № 4282-VI. – Режим доступу :
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>
160. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 1 лип. 2010 р. № 2404-VI, зі змінами і допов. від 2 груд. 2012 р. – Режим доступу :
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
161. Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 23.07.1998 № 817/98. – Режим доступу :
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/817/98>
162. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 156-VIII. – Режим доступу :
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/156>.
163. Про затвердження методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку. Наказ Мінекономіки та з питань європейської інтеграції України від 29.07.2002. №224.
164. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 375. – Режим доступу :
<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-п>

165. Про інноваційну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 04.07.2002 №40-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
166. Про концепцію державної регіональної політики : Указ Президента України від 25 травня 2001 р. №341/2001//Регіональна політика України: інституційно-правове забезпечення : зб. офіц. Документів/за ред. З. Варналія. – К. : НІСД, 2004. – 521 с.
167. Про місцеве самоврядування в Україні (за станом на 20.02.1999 р.) : Офіційне видання. – К. : Парламентське видавництво, 1999. – 78 с.
168. Про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації [Електронний ресурс] : Наказ, Положення від 26.01.2001 № 49/121 /Мінфін України, Фонд державного майна. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01>
169. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>
170. Про стимулювання розвитку регіонів [Електронний ресурс] : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2850-IV. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>
171. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3480–IV, зі змінами і допов. від 17 верес. 2015 р. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
172. Проблемы и перспективы инновационного развития экономики : материалы XII Международ. науч.-практ. конф. «ШКОН-ХІІ» (г. Скадовск Херсонской области, 10-15 сентября 2007 г.). – Електронна повна версія : СД.
173. Прогнозування соціально-економічного розвитку регіону: питання теорії та методології / Ін-т регіон. досліджень НАН України; наук. ред. Є. І. Бойко. – Львів : ІРД НАНУ, 2005. – 157 с.
174. Регіональна політика: методологія, методи, практика : [монографія]/[Долішній М. І., Злупко С. Й., Вовканич С. Й., Шульц С. Л. та ін.]; наук ред. М. І. Долішній ; Інститут регіональних досліджень НАН України. – К. : Наукова думка, 2001. – 486 с.

- 175.Регіональне управління : навч. посібник/[за ред. Л. М. Зайцевої]. – К. : Лібра, 2000. – 234 с.
- 176.Регіони України за 2012 рік : стат. зб. [Електронний документ] / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – Ч. 1. – 322 с. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2013/sb/12_13/part1_2013.zip
- 177.Регіони України за 2012 рік : стат. зб. [Електронний документ] / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – Ч. 2. – 783 с. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2013/sb/12_13/zb_reg2_2013.zip
- 178.Регіони України за 2013 рік : стат. зб. / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – Ч. 1. – 299 с.
- 179.Регіони України за 2013 рік : стат. зб. / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – Ч. 2. – 733 с.
- 180.Регіони України за 2013 рік : стат. зб. [Електронний документ] / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – Ч. 1. – 299 с. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/zb/12/zb_regUk1_pdf.zip
- 181.Регіони України за 2013 рік : стат. зб. [Електронний ресурс]/за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – Ч. 2. – 733 с. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/zb/12/zb_reg2_pdf.zip
- 182.Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів [Електронний ресурс]/КМІС
http://www.ukrproject.gov.ua/sites/default/files/upload/rejting_investiciynoyi_privablivosti_regioniv_.pdf
- 183.Розподіл постійного населення України за статтю та віком [Електронний ресурс]: Статистичний збірник. – 2014. – Режим доступу : http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2015/zb_rpn_2015.pdf
- 184.Россоха В. В. Методологічні аспекти формування та розвитку потенціалу підприємств аграрної сфери АПК/В. В. Россоха//Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 36-42.

185. Савлук М. І. Гроші та кредит : підручник, 6-те вид., перероб. і доп./М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін. ; заг. ред. М. І. Савлука. – К. : КНЕУ, 2011. – 586 с.
186. Социально-экономический потенциал региона : монография / под общ. ред. проф. О. Ф. Балацкого. – Сумы : Университетская книга, 2010. – 364 с.
187. Свати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий / пер. с англ. – М. : Радио и связь, 2003. – 320 с.
188. Свірінський В. С. Фінансовий потенціал: теоретико-концептуальні засади / В. С. Свірінський // Світ фінансів. – 2007. – №4(13). – С. 43-51.
189. Симоненко В. К. Регионы Украины: проблемы развития / В. К. Симоненко. – К. : Наукова думка, 1997. – 257 с.
190. Системний підхід і моделювання в наукових дослідженнях [текст] : підручник/за заг. ред. Бутка М. П. [М. П. Бутко, І. М. Бутко, М. Ю. Дітковська та ін.]. – К. : „Центр учбової літератури”, 2014. – 360 с.
191. Словник бюджетної термінології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovopectia.org.ua/50/53392-0.html>
192. Современный финансово-кредитный словарь / под ред. М. Г. Лапусты, П. С. Никольского. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 524 с.
193. Соколов А. В. Потенциал промышленного предприятия: оценка и управление с системных позиций : автореф. дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.05/А. В. Соколов. – Кемерово, 2007. – 23 с.
194. Статистичний бюлетень за січень-жовтень 2014 року № 2. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 68 с.
195. Статистичний бюлетень за січень-листопад 2014 року № 1 [Електронний документ]. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 129 с. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/bl/12/sb112014.zip
196. Статистичний щорічник України за 2012 рік [Електронний документ]/за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 552 с. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2013/sb/10_13/sz_Ukr_2012.zip

197. Статистичний щорічник України за 2013 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 533 с.
198. Стеченко Д. М. Методологія наукових досліджень : [підручник] / Д. М. Стеченко, О. С. Чмир. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2007. – 317 с.
199. Стеченко Д. М. Управління регіональним розвитком : навч. посібник / Д. М. Стеченко. – К. : Вища школа, 2000. – 223 с.
200. Сторонянська І. З. Регіональний розвиток України: проблеми інтеграції та конвергенції / І. З. Сторонянська. – Львів : ІРД НАН України, 2010. – 320 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
201. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) „Шляхом Європейської інтеграції” / Авт. кол.: А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег, дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. - К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
202. Суховірський Б. І. Регіональна стратегія економічного розвитку України (теоретичні та прикладні основи геоekonomіки) : [монографія] / Б. І. Суховірський. – К. : КНЕУ, 2000. – 154 с.
203. Стратегія розвитку України у період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p>
204. Суховірська О. Б. Фінансові ресурси місцевих органів влади / О. Б. Суховірська // Фінанси України. – 2002. – № 11. – С. 61-68.
205. Сухоруков В. І. Фінансова безпека держави : навч. посіб. / А. І. Сухоруков, О. Д. Ладюк. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 192 с.
206. Схема-прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил Херсонської області на період до 2015 року. – К. : РВПС України, 2005. – 181 с.
207. Таргетування інфляції [Електронний ресурс] : Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123682

- 208.Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання : аналітична доповідь [Електронний ресурс]/Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/TEN.indd-532d7.pdf>
- 209.Ткачук І. Г. Економічна самостійність регіону/І. Г. Ткачук. – К. : Наукова думка, 1994. – 227 с.
- 210.Ткачук І. П. Фінансові ресурси регіону та їх формування /І. П. Ткачук // Економіка України. – 1992. – №10. – С. 39-47.
- 211.Україна у цифрах у 2012 році : статистичний збірник / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 248 с.
- 212.Україна у цифрах у 2013 році : статистичний збірник / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 239 с.
- 213.Українська асоціація адміністраторів пенсійних фондів : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uaarf.com/
- 214.Українське агентство фінансового розвитку : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uafr.com.ua
- 215.Український фінансовий сервер : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.smida.gov.ua
- 216.Управління розвитком регіону/[Т. Л. Миронова, О. П. Добровольська, А. Ф. Процай, С. Ф. Колодій]. – К. : Центр навч. літератури, 2006. – 328 с.
- 217.Управління фінансами суб'єктів господарювання в умовах глобальної трансформації : монографія /за ред. І. С. Гуцала. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – 484 с.
- 218.Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. / О. С. Федонін, І. М. Рєпіна, О. І. Олексюк. – К. : КНЕУ, 2005. – 261 с.
- 219.Фінанси регіону : навч. посібник /М. А. Коваленко, Т. О. Мацієвич, Г. М. Полевик, Н. В. Радванська; за ред. М. А. Коваленка; Херсон. нац. техн. ун-т. – Херсон, 2010. – 311 с.
- 220.Фінансовий потенціал регіону: механізми формування та використання : монографія / Інститут регіональних досліджень НАН

- України; за наук. ред. М. А. Козоріз. – Львів, 2012. – 307 с. (Сер. «Проблеми регіонального розвитку»).
- 221.Фінансові ринки [Електронний ресурс]: дані Національного банку України : офіційний сайт. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=12057279
- 222.Футало Т. В. Проблеми регіонального вирівнювання розвитку роздрібною торгівлі в Україні / Т. В. Футало // Регіональна економіка. – 2005. – № 4. – С. 86-93.
- 223.Футало Т. В. Формування конкурентних систем у сфері торгівлі : монографія. – Львів : Вид-во Львів. комерц. академії, 2006. – 292 с.
- 224.Хансен Дж. Економічне зростання на засадах справедливості: Вибір стратегії для України / Дж. Хансен, Д. Кук. – Вашингтон, Київ : Світовий банк, 1999. – 69 с.
- 225.Хачатуров Т. С. Экономическая эффективность капитальных вложений/ Т. С. Хачатуров. – М. : Экономика, 1964. – 279 с.
- 226.Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності [підручник]/В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – 6-те вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2008. – 310 с.
- 227.Шеремет А. Д. Комплексный анализ хозяйственной деятельности/ А. Д. Шеремет. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 415 с.
- 228.Шульц С. Л. Економічний простір України: формування, структурування та управління / С. Л. Шульц. – Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України, 2010. – 390 с.
- 229.Шумська С. С. Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки/С.С.Шумська // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 55-65.
- 230.Яндиев М. И. Финансы регионов / М. И. Яндиев. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 240 с.
- 231.Янковська Л. А. Оптимізація трудового потенціалу в системі менеджменту персоналу промислового підприємства/Л. А. Янковська//Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №9. – С. 200-203.
- 232.Auerbach A.J., Kotlikoff L.J. Skinner J. The Efficiency Gains From Dynamic Tax Reform. – NBER Working Papers № 181. – 1981. – 63 p.

233. Doing Business – Measuring Business Regulations – World Bank Group : Website [Electronic Resource]. – Retrieved from <http://www.doingbusiness.org/>
234. Indus K. P. Financial institutions of local government as part of the local finance / К. П. Индус // Устойчиво развитие (Sustainable Development). – Varna, 2013. – Vol. 11,06. – P. 93-100 (0,95 друк. арк.).
235. Indus K. P. Integral Assessment of Financial Potential Management in Ukraine / К. П. Индус // e-Journal of Varna Free University. Series Administration, Government and Economy. – Varna, 2014. – Vol. 7. – P. 1-7. – Retrieved from <http://ejournal.vfu.bg/bg/pdfs/Indus.pdf>
236. Indus K. P. Socio-economic factors of development of financial capacity of Ukraine / К. П. Индус, М. Ю. Лалакулич // Journal of the Technical University of Gabrovo. – Gabrovo, 2015. – Vol. 49. – P. 70-73.
237. Transparency International – Corruption Perceptions Index – Overview : Website [Electronic Resource]. – Retrieved from <http://www.transparency.org/research/cpi/>
238. Welch F. Effects of Cohort Size on Earnings. The Baby Boom Babies // Journal of Political Economy. – 1979. – October. – P. 565-597. <http://www.jstor.org/discover/10.2307/1829909?sid=21106203462193&uid=3739232&uid=4&uid=2>

ДОДАТКИ

Додаток А

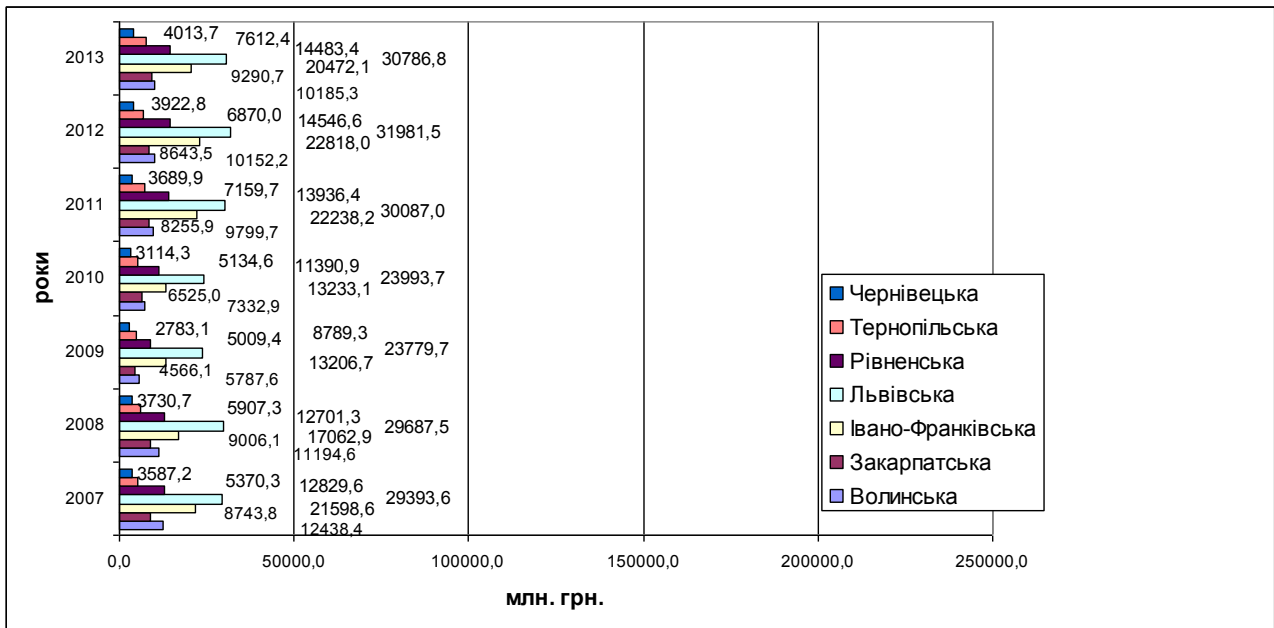

Рис. А.1. Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) підприємств Західного регіону України, млн грн

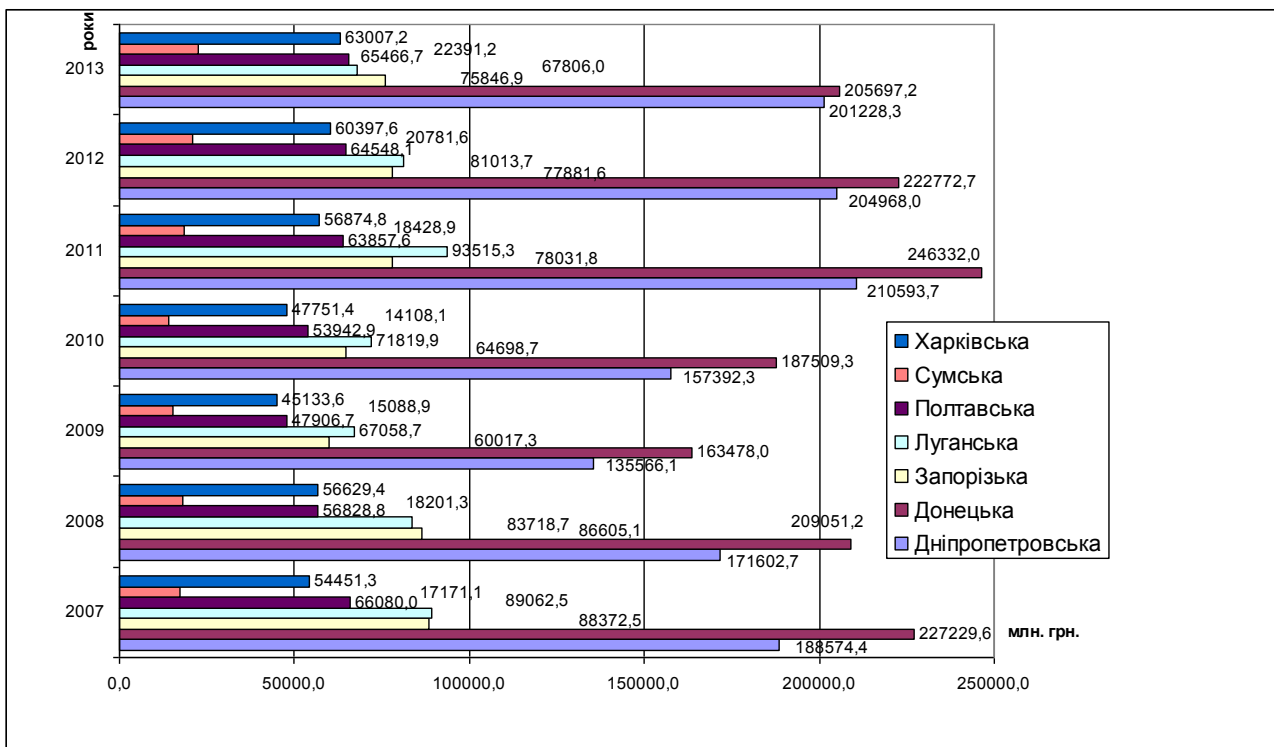
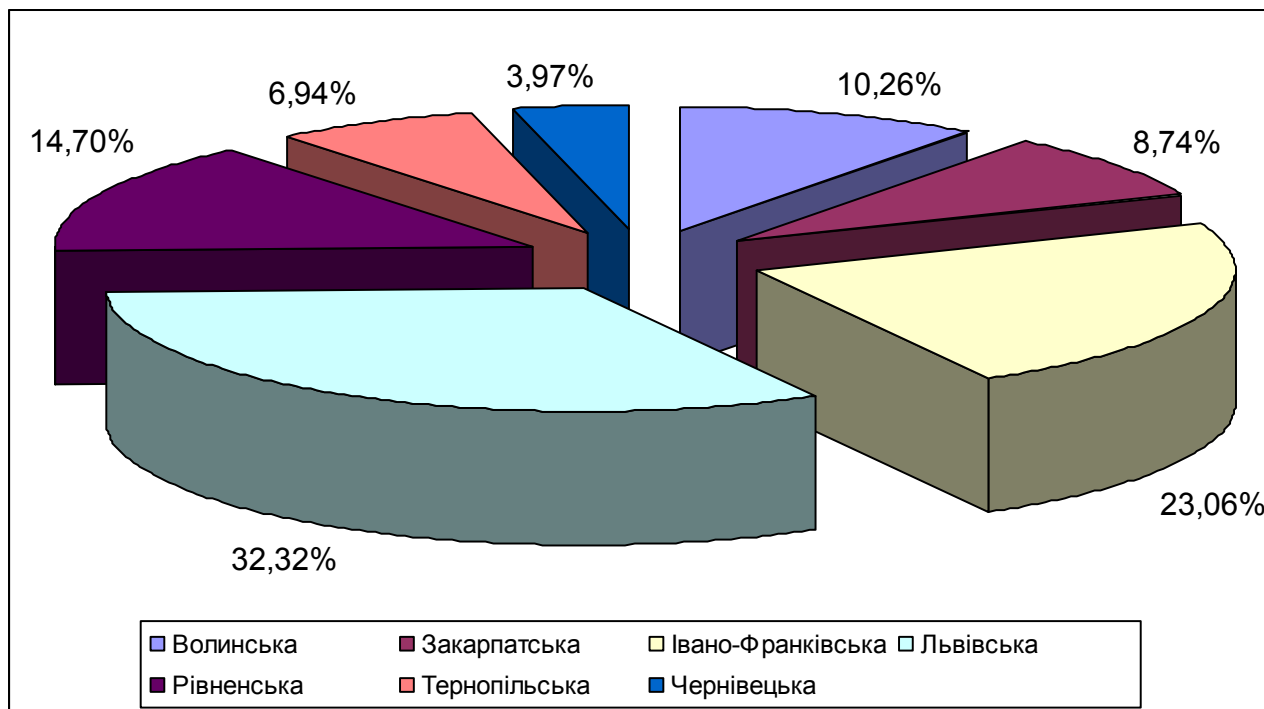
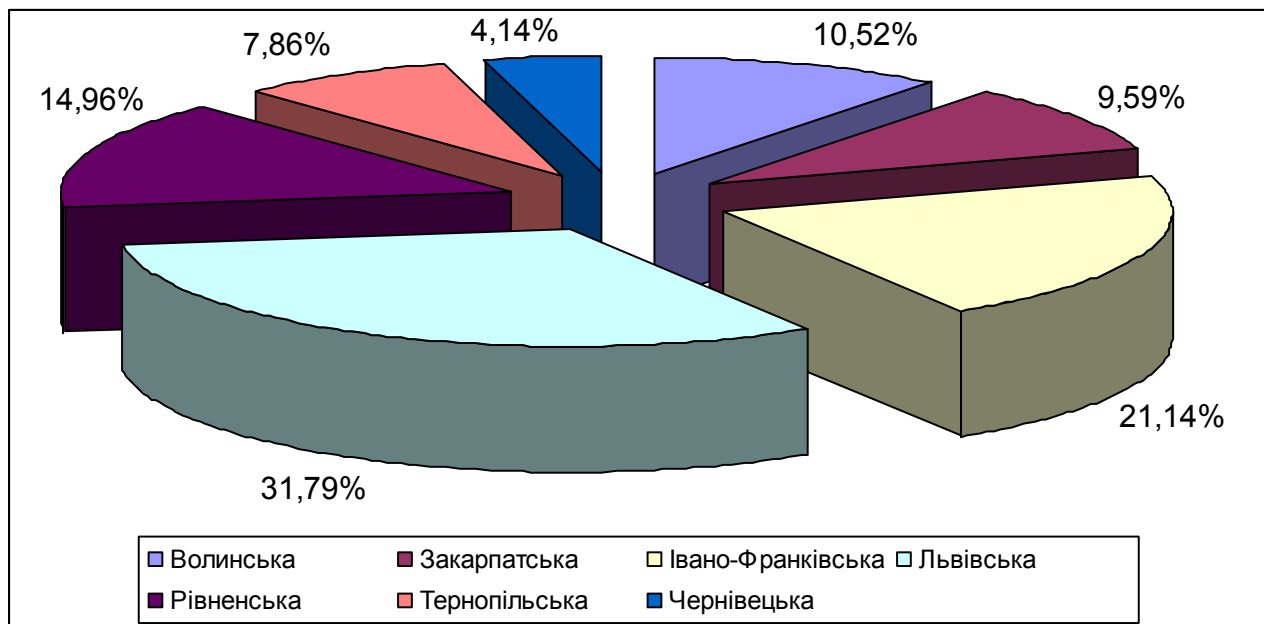

Рис. А.2. Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) підприємств Східного регіону України, млн грн

Додаток Б

2012 р.

2013 р.

Рис. Б. Внесок областей Західного регіону України в обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) в 2012-2013 р., %

Додаток В

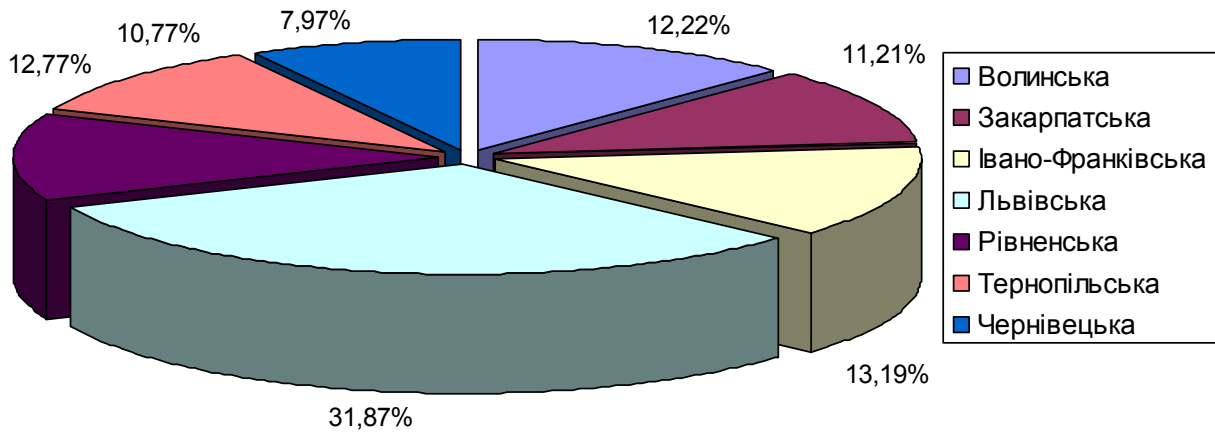
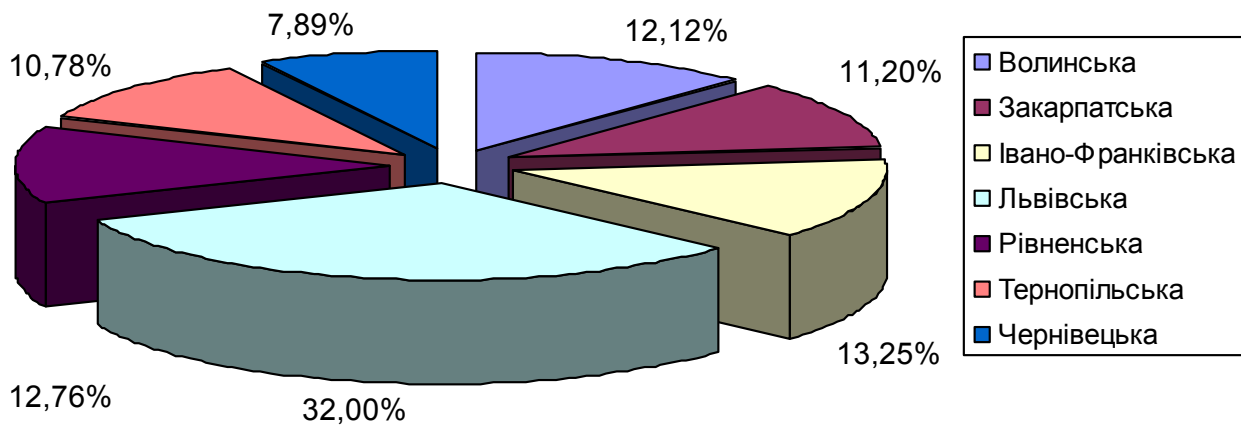

Рис. 2.5. Структурний розподіл найманих працівників за областями Західного регіону України у 2010-2012 рр., %

2013

Рис. В. Структурний розподіл найманих працівників за областями Західного регіону України у 2012-2013 рр., %

Додажок Д
Таблиця 1

Показники соціально-економічного розвитку України у розрахунку на одну особу населення

Показники	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2013 в % до 2000
Валовий внутрішній продукт (у фактичних цінах), млрд грн	170,1	441,5	720,7	948,1	913,3	1120,6'	1349,2*	1459,1'	1505,51	885,1
у розрахунку на одну особу, грн	3436	9372	15496	20495	19832	244291	295191	320021	330951	9631,9
Доходи населення, млрд грн	128,7	381,4	623,3	845,6	894,3	1101,2	1266,8	1457,91	1529,4	1188,3
У % до попереднього року	x	296,3	163,4	135,7	105,8	123,1	115,0	115,1	104,9	x
Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), відсотків	125,8	110,3	116,6	122,3	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5	x
Індекс цін виробників промислової продукції (грудень до грудня попереднього року), відсотків	120,8	109,5	123,3	123	114,3	118,7	114,2	100,3	101,7	x
Індекс цін реалізації продукції сільсько-господарськими підприємствами (до попереднього року), відсотків	155,8	108,1	138	110,3	106,4	130	113,6	106,8	97,1	x
Доходи зведеного бюджету, млрд грн	49,1	134,2	219,9	297,9	273	314,52	398,6	445,5	442,8	901,8
Видатки зведеного бюджету, млрд грн	48	141,7	226,1	309,2	307,4	377,8	416,9	492,5	505,8	1053,8
Обсяг реалізованої промислової продукції, млрд грн	1065,8	1331,9	1400,7	1354,7	x
Продукція сільського господарства (у постійних цінах 2010 року), млрд грн	151	179,6	172,1	201,6	197,9	194,9	233,7	223,3	252,9	167,5
рослинництва	92,8	114,5	106	136,3	129,9	124,6	162,4	149,2	175,9	189,5
тваринництва	58,2	65,1	66,1	65,3	68	70,3	71,3	74,1	77	325,7
Капітальні інвестиції, млрд грн	...	111,2	222,7	272,1	192,9	189,15	259,95	293,75	267,75	x
Прийнято в експлуатацію загальної площі житла, млн м ²	5,6	7,8	10,2	10,5	6,4	9,36	9,46	10,76	11,26	201,1
Перевезення вантажів усіма видами транспорту, млрд тонн	1,5	1,8	2	2	1,6	1,8	1,9	1,9	1,8	120,0

Додаток Ж

Основні соціально-економічні показники у 2012 р.

Регіони України	Чисельність наявного населення на 1 січня 2013 р., тис. осіб	Кількість зайнятих економічною діяльністю, тис. осіб	Наявний дохід населення у розрахунку на одну особу	Витрати населення у розрахунку на одну особу
АР Крим	1963,0	970,3	20 751,00	26 935,50
Вінницька	1634,2	768,4	21 734,90	22 707,00
Волинська	1038,6	481,8	18 806,90	23 158,90
Дніпропетровська	3320,3	1637	28 771,60	30 239,30
Донецька	4403,2	2 157,2	29 336,60	28 789,60
Житомирська	1273,2	609,2	21 288,00	22 618,40
Закарпатська	1250,7	581,4	17 191,40	19 990,40
Запорізька	1791,7	882,6	27 107,60	29 220,00
Івано-Франківська	1380,1	595,4	20 148,40	22 637,90
Київська	1719,5	808,3	26 541,70	28 106,10
Кіровоградська	1002,4	473,7	20 553,70	23 044,70
Луганська	2272,7	1 077,1	24 024,10	23 522,90
Львівська	2540,9	1189,0	21 992,30	25 361,30
Миколаївська	1178,2	579,3	22 878,00	25 208,40
Одеська	2388,3	1126,0	22 224,40	33 040,90
Полтавська	1477,2	713,9	24 027,20	24 758,60
Рівненська	1154,3	545,8	19 859,80	22 481,80
Сумська	1152,3	568,6	22 582,30	22 369,80
Тернопільська	1080,4	487,4	18 560,60	20 868,50
Харківська	2742,2	1 373,6	24 870,00	33 016,10
Херсонська	1083,4	523,4	19 939,90	22 975,60
Хмельницька	1320,2	625,0	21 590,60	22 215,50
Черкаська	1277,3	618,5	20 717,90	24 486,70
Чернівецька	905,3	420,7	18 107,50	21 292,20
Чернігівська	1088,5	527,1	22 769,60	22 390,10
м. Київ	2814,3	1 480,8	52 708,90	67 842,50
м. Севастополь	381,2	190,0	23 186,00	33 897,50
Україна	45633,6	22 011,5	25 206,40	28 745,10

Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн

Регіони України	2000	2005	2009	2010	2011	2012
АР Крим	1937	6460	13933	16507	19467	22675
Вінницька	2104	5966	12145	14332	17768	20253
Волинська	2077	6285	11796	13916	16993	19249
Дніпропетровська	3562	11909	27737	34709	42068	44650
Донецька	3509	12490	23137	28986	36446	38907
Житомирська	1987	5554	11419	14616	17184	19551
Закарпатська	1677	5373	10081	12278	14455	17088
Запорізька	3795	10683	20614	23657	27567	30656
Івано-Франківська	2142	6916	12485	14814	19386	23379
Київська	3255	8673	21769	26140	34420	40483
Кіровоградська	1860	6394	13096	15533	19918	22082
Луганська	2439	8131	16562	19788	25067	25950
Львівська	2159	6657	14093	16353	20490	24387
Миколаївська	2563	7801	17050	20276	23402	24838
Одеська	2828	8619	20341	22544	25748	27070
Полтавська	3423	11574	22337	29652	35246	38424
Рівненська	2118	6269	11699	13785	16735	18860
Сумська	2631	6497	13631	15711	19800	21722
Тернопільська	1605	4603	10240	11713	15055	16644
Харківська	2799	9025	21228	23639	27966	29972
Херсонська	1925	5713	12256	14346	16990	17910
Хмельницька	2028	5764	11780	13602	17260	19920
Черкаська	2203	6681	14393	17325	21082	24558
Чернівецька	1411	4654	9383	10939	13228	14529
Чернігівська	2407	6474	13121	15406	19357	22096
м. Київ	5965	28780	61088	70424	79729	97429
м. Севастополь	1682	7452	16966	20455	24564	25872
Україна	2788	9372	19832	23600	28488	32002

Доходи населення, млн. грн.

Регіони України	Доходи, усього			У тому числі заробітна плага					
	2010	2011	2012	2010		2011		2012	
				млн. грн.	у %	млн. грн.	у %	млн. грн.	у %
Україна	18 485,60	21 637,90	25 206,40	449 553	100,0	529 133	100,0	609 394	100,0
АР Крим	15 480,00	18 231,00	20 751,00	14 890	3,3	17 274	3,3	19 822	3,3
Вінницька	16 018,00	19 090,80	21 734,90	10 977	2,4	12 865	2,4	14 685	2,4
Волинська	14 311,90	16 657,70	18 806,90	6 198	1,4	7 254	1,4	8 197	1,3
Дніпропетровська	20 739,40	24 302,40	28 771,60	41 445	9,2	48 808	9,2	57 168	9,4
Донецька	21 317,30	24 890,30	29 336,60	53 159	11,8	61 728	11,7	72 823	12,0
Житомирська	15 775,90	18 716,40	21 288,00	8 972	2,0	10 505	2,0	11 681	1,9
Закарпатська	12 699,60	15 002,40	17 191,40	6 861	1,5	7 893	1,5	8 942	1,5
Запорізька	20 221,40	23 684,90	27 107,60	19 583	4,4	23 042	4,4	25 922	4,3
Івано-Франківська	15 009,40	17 732,60	20 148,40	7 992	1,8	9 214	1,7	10 628	1,7
Київська	19 513,90	22 520,10	26 541,70	17 127	3,8	20 668	3,9	24 019	3,9
Кіровоградська	15 417,70	18 039,20	20 553,70	6 792	1,5	7 853	1,5	9 076	1,5
Луганська	17 850,00	20 879,90	24 024,10	21 257	4,7	25 222	4,8	29 327	4,8
Львівська	16 513,80	19 204,40	21 992,30	20 840	4,6	24 217	4,6	27 648	4,5

Регіони України	Доходи, усього						У тому числі заробітна плага					
	2010		2011		2012		2010		2011		2012	
	млн. грн.	у %	млн. грн.	у %	млн. грн.	у %	млн. грн.	у %	млн. грн.	у %	млн. грн.	у %
Миколаївська	16 993,40		20 040,70		22 878,00		10 182	2,3	12 083	2,3	13 445	2,2
Одеська	16 275,20		19 135,00		22 224,40		20 739	4,6	24 546	4,6	28 037	4,6
Полтавська	17 990,90		20 917,40		24 027,20		13 678	3,0	15 880	3,0	18 196	3,0
Рівненська	14 629,80		17 326,20		19 859,80		7 519	1,7	8 862	1,7	10 182	1,7
Сумська	16 875,50		19 592,90		22 582,30		9 297	2,1	10 613	2,0	11 993	2,0
Тернопільська	13 824,20		16 351,30		18 560,60		5 789	1,3	6 829	1,3	7 748	1,3
Харківська	18 450,50		21 787,80		24 870,00		26 066	5,8	30 636	5,8	34 606	5,7
Херсонська	14 881,70		17 654,30		19 939,90		6 766	1,5	7 947	1,5	8 956	1,5
Хмельницька	15 781,00		18 738,20		21 590,60		8 604	1,9	10 118	1,9	11 281	1,9
Черкаська	15 769,20		18 246,30		20 717,90		9 342	2,1	10 895	2,1	12 285	2,0
Чернівецька	13 503,30		15 992,50		18 107,50		4 732	1,1	5 453	1,0	6 090	1,0
Чернігівська	16 625,00		19 465,00		22 769,60		8 355	1,9	9 822	1,9	10 957	1,8
м. Київ	37 012,70		42 576,70		52 708,90		78 716	17,5	94 680	17,9	110 813	18,2
м. Севастополь	17 078,30		19 918,60		23 186,00		3 675	0,8	4 226	0,8	4 867	0,8

**Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників
(у середньому на одного штатного працівника), грн**

Регіони України	2010	2011	2012	2013	
				грн	% до 2012
Україна	2239	2633	3026	3265	107,9
АР Крим	1991	2295	2654	2850	107,4
Вінницька	1782	2074	2432	2651	109,0
Волинська	1692	1994	2339	2580	110,3
Дніпропетровська	2369	2790	3138	3336	106,3
Донецька	2549	3063	3496	3755	107,5
Житомирська	1785	2071	2369	2561	108,1
Закарпатська	1846	2069	2351	2553	108,6
Запорізька	2187	2607	2927	3142	107,3
Івано-Франківська	1927	2213	2539	2679	105,5
Київська	2295	2761	3157	3351	106,2
Кіровоградська	1815	2114	2428	2608	107,4
Луганська	2271	2742	3090	3337	108,0
Львівська	1941	2244	2578	2789	108,2
Миколаївська	2122	2448	2822	3094	109,6
Одеська	2046	2387	2700	2947	109,2
Полтавська	2102	2481	2850	2988	104,8
Рівненська	1960	2211	2575	2844	110,4
Сумська	1866	2177	2503	2702	108,0
Тернопільська	1659	1871	2185	2359	107,9
Харківська	2060	2407	2753	2975	108,1
Херсонська	1733	1970	2269	2464	108,6
Хмельницька	1786	2075	2425	2641	108,9
Черкаська	1835	2155	2508	2682	107,0
Чернівецька	1772	1985	2329	2484	106,6
Чернігівська	1711	1974	2308	2504	108,5
Київ	3431	4012	4607	5007	108,7
Севастополь	2167	2476	2891	3114	107,7

Додаток К

Доходи бюджетів регіонів України за 2011-2013 рр., млн грн

2011			2012			2013		
Область	Σ	Ранг	Область	Σ	Ранг	Область	Σ	Ранг
м. Київ	10879344,6	1	м. Київ	12389858,7	1	м. Київ	12891335,8	1
Донецька	10084011,1	2	Донецька	11586989,0	2	Донецька	12455113,9	2
Дніпропетровська	8447844,3	3	Дніпропетровська	9775791,2	3	Дніпропетровська	10137379,9	3
Харківська	5230376,3	4	Харківська	6175598,3	4	Харківська	6439080,4	4
АР Крим	4584523,3	5	АР Крим	5600994,3	5	АР Крим	5893722,6	5
Одеська	4412497,0	6	Одеська	4959825,5	6	Одеська	5209555,8	6
Луганська	3956493,3	7	Луганська	4602045,2	7	Київська	4715967,6	7
Запорізька	3843537,3	8	Київська	4311584,2	8	Луганська	4456693,8	8
Київська	3840689,6	9	Львівська	4287189,4	9	Львівська	4455380,3	9
Львівська	3709377,4	10	Запорізька	4277170,2	10	Запорізька	4452063,2	10
Полтавська	3291094,2	11	Полтавська	3994561,8	11	Полтавська	3867875,9	11
Вінницька	2180922,0	12	Вінницька	2616936,2	12	Вінницька	2824975,7	12
Черкаська	1990522,9	13	Черкаська	2468044,1	13	Черкаська	2497995,7	13
Миколаївська	1859717,3	14	Миколаївська	2276331,2	14	Миколаївська	2289013,4	14
Сумська	1828315,5	15	Сумська	2175071,9	15	Хмельницька	2232051,5	15
Житомирська	1733071,9	16	Житомирська	2055400,2	16	Сумська	2223286,8	16
Хмельницька	1727275,9	17	Хмельницька	2023614,1	17	Житомирська	2171617,2	17
Івано-Франківська	1723853,9	18	Івано-Франківська	1926979,9	18	Івано-Франківська	1929471,0	18
Рівненська	1538394,0	19	Кіровоградська	1769632,9	19	Кіровоградська	1886041,9	19
Чернігівська	1478131,9	20	Чернігівська	1765508,2	20	Чернігівська	1823556,6	20
Кіровоградська	1439398,2	21	Рівненська	1740435,5	21	Рівненська	1789234,6	21
Херсонська	1407384,3	22	Херсонська	1646674,2	22	Херсонська	1700555,7	22
Закарпатська	1206073,2	23	Волинська	1400920,8	23	Закарпатська	1460982,0	23
Волинська	1181120,9	24	Закарпатська	1369783,0	24	Волинська	1452190,8	24
Тернопільська	1074386,9	25	Тернопільська	1265001,2	25	Тернопільська	1360498,2	25
Чернівецька	1052680,3	26	м. Севастополь	1187501,6	26	Чернівецька	1284900,9	26
м. Севастополь	954306,9	27	Чернівецька	1164384,1	27	м. Севастополь	1270528,7	27
Україна	86655344,4	x	Україна	100813827,0	x	Україна	105171069,9	x

Додаток К1

Міжбюджетні трансферти у розрізі регіонів та їх ранг, млн грн

2011			2012			2013		
Область	Σ	Ранг	Область	Σ	Ранг	Область	Σ	Ранг
Донецька	7282048,2	1	Донецька	10828616,4	1	Донецька	8057350,1	1
Львівська	5562961,7	2	м. Київ	8738198,5	2	Львівська	7333780,9	2
Дніпропетровська	4975004,5	3	Дніпропетровська	7134105,2	3	Дніпропетровська	5844302,0	3
Одеська	4739932,1	4	Львівська	6850644,6	4	Одеська	5788122,1	4
Харківська	4599735,3	5	Одеська	6008026,2	5	Харківська	5635523,7	5
АР Крим	4224656,6	6	Харківська	5975632,1	6	Івано-Франківська	4939986,3	6
Луганська	4063566,6	7	Луганська	5319167,7	7	Вінницька	4853109,4	7
Вінницька	3874193,3	8	Вінницька	4943207,4	8	Закарпатська	4791723,0	8
Івано-Франківська	3753682,2	9	Івано-Франківська	4818640,6	9	Луганська	4627284,9	9
м. Київ	3666874,8	10	АР Крим	4577356,2	10	Рівненська	4475071,6	10
Київська	3632394,6	11	Київська	4449186,2	11	Житомирська	4374495,3	11
Закарпатська	3516045,8	12	Закарпатська	4271135,2	12	АР Крим	4353444,5	12
Хмельницька	3488806,2	13	Хмельницька	4250939,3	13	Хмельницька	4332884,9	13
Рівненська	3384323,3	14	Рівненська	4136273,4	14	Київська	4115785,0	14
Запорізька	3292185,9	15	Житомирська	4113477,4	15	Волинська	4109828,0	15
Житомирська	3288664,7	16	Запорізька	4016161,0	16	Запорізька	4000688,9	16
Волинська	3153917,2	17	Волинська	3965275,8	17	Тернопільська	3747689,5	17
Черкаська	3011837,9	18	Черкаська	3599941,1	18	м. Київ	3619303,5	18
Тернопільська	2921098,6	19	Тернопільська	3531545,3	19	Черкаська	3573929,7	19
Полтавська	2656604,5	20	Полтавська	3303256,7	20	Херсонська	3400472,8	20
Херсонська	2619645,9	21	Чернігівська	3281452,8	21	Миколаївська	3347601,8	21
Чернігівська	2592598,1	22	Миколаївська	3213367,6	22	Чернівецька	3263951,3	22
Миколаївська	2559915,3	23	Херсонська	3196966,9	23	Полтавська	3247769,3	23
Кіровоградська	2516795,5	24	Кіровоградська	3102536,6	24	Чернігівська	3142563,0	24
Сумська	2426425,3	25	Чернівецька	3025057,7	25	Сумська	3134649,7	25
Чернівецька	2426221,8	26	Сумська	3021973,5	26	Кіровоградська	3073060,3	26
м. Севастополь	644886,4	27	м. Севастополь	787483,1	27	м. Севастополь	663979,6	27
Україна	94875022,3	x	Україна	124459624,0	x	Україна	115848324,2	x

Додаток К2

Доходи населення у розрізі регіонів та їх ранг, млн грн

2011			2012			2013		
Область	Σ	Ранг	Область	Σ	Ранг	Область	Σ	Ранг
м. Київ	164 057	1	м. Київ	194 436	1	м. Київ	218 747	1
Донецька	135 599	2	Донецька	158 003	2	Донецька	166 366	2
Дніпропетровська	101 868	3	Дніпропетровська	118 823	3	Дніпропетровська	124 594	3
Харківська	77 316	4	Харківська	88 352	4	Харківська	91 333	4
Львівська	63 602	5	Львівська	72 828	5	Одеська	78 285	5
Одеська	61 435	6	Одеська	70 429	6	Львівська	75 762	6
Луганська	58 619	7	Луганська	67 025	7	Луганська	71 485	7
Запорізька	52 272	8	Запорізька	59 191	8	Запорізька	62 671	8
Кіївська	48 990	9	Кіївська	55 941	9	Кіївська	58 894	9
АР Крим	45 562	10	АР Крим	51 759	10	АР Крим	57 324	10
Полтавська	39 299	11	Полтавська	44 835	11	Полтавська	46 984	11
Вінницька	38 990	12	Вінницька	44 265	12	Вінницька	46 157	12
Хмельницька	31 336	13	Івано-Франківська	36 186	13	Івано-Франківська	37 310	13
Івано-Франківська	31 224	14	Хмельницька	35 458	14	Хмельницька	36 770	14
Житомирська	30 069	15	Житомирська	34 110	15	Миколаївська	35 125	15
Миколаївська	29 800	16	Миколаївська	33 907	16	Черкаська	35 024	16
Черкаська	29 646	17	Черкаська	33 484	17	Житомирська	34 947	17
Сумська	28 347	18	Сумська	32 415	18	Сумська	33 469	18
Чернігівська	26 277	19	Чернігівська	29 654	19	Рівненська	31 811	19
Рівненська	26 144	20	Рівненська	29 557	20	Чернігівська	30 393	20
Закарпатська	24 446	21	Закарпатська	28 028	21	Херсонська	29 489	21
Херсонська	24 096	22	Херсонська	27 221	22	Закарпатська	29 102	22
Кіровоградська	23 443	23	Кіровоградська	27 129	23	Кіровоградська	27 695	23
Тернопільська	22 712	24	Тернопільська	26 102	24	Волинська	26 907	24
Волинська	22 584	25	Волинська	25 741	25	Тернопільська	26 345	25
Чернівецька	18 682	26	Чернівецька	21 012	26	Чернівецька	22 408	26
м. Севастополь	10338	27	м. Севастополь	11973	27	м. Севастополь	13336	27
Україна	1 266 753	x	Україна	1 457 864	x	Україна	1 548 733	x

Додаток КЗ

Доходи населення регіону на душу населення, грн

2011			2012			2013		
Область	Σ	Ранг	Область	Σ	Ранг	Область	Σ	Ранг
м. Київ	58608,5	1	м. Київ	69088,6	1	м. Київ	76888,2	1
Донецька	30588,5	2	Донецька	35883,7	2	Донецька	38023,0	2
Дніпропетровська	30531,4	3	Дніпропетровська	35786,8	3	Дніпропетровська	37666,7	3
Запорізька	29019,0	4	Запорізька	33036,2	4	Запорізька	35105,9	4
Київська	28522,4	5	Київська	32533,3	5	м. Севастополь	34783,5	5
Харківська	28062,9	6	Харківська	32219,4	6	Київська	34198,9	6
м. Севастополь	27148,1	7	м. Севастополь	31408,7	7	Харківська	33279,8	7
Полтавська	26414,2	8	Полтавська	30351,3	8	Одеська	32684,1	8
Одеська	25719,0	9	Луганська	29491,4	9	Полтавська	32009,8	9
Луганська	25583,3	10	Одеська	29489,2	10	Луганська	31679,6	10
Миколаївська	25183,8	11	Миколаївська	28778,6	11	Миколаївська	29931,8	11
Львівська	24993,9	12	Львівська	28662,3	12	Львівська	29819,3	12
Сумська	24405,5	13	Сумська	28130,7	13	Сумська	29276,6	13
Чернігівська	23927,3	14	Чернігівська	27243,0	14	АР Крим	29169,6	14
Вінницька	23757,0	15	Вінницька	27086,6	15	Вінницька	28369,4	15
Хмельницька	23615,9	16	Кіровоградська	27064,0	16	Чернігівська	28199,1	16
Житомирська	23509,8	17	Хмельницька	26858,1	17	Хмельницька	27983,3	17
Кіровоградська	23210,9	18	Житомирська	26790,8	18	Кіровоградська	27828,6	18
АР Крим	23204,5	19	АР Крим	26367,3	19	Черкаська	27601,9	19
Черкаська	23063,6	20	Івано-Франківська	26219,8	20	Житомирська	27541,2	20
Рівненська	22684,6	21	Черкаська	26214,7	21	Рівненська	27496,8	21
Івано-Франківська	22629,4	22	Рівненська	25606,0	22	Херсонська	27350,2	22
Херсонська	22143,0	23	Херсонська	25125,5	23	Івано-Франківська	27001,0	23
Волинська	21774,0	24	Волинська	24784,3	24	Волинська	25872,1	24
Тернопільська	20950,1	25	Тернопільська	24159,6	25	Чернівецька	24700,2	25
Чернівецька	20659,1	26	Чернівецька	23210,0	26	Тернопільська	24454,7	26
Закарпатська	19597,6	27	Закарпатська	22409,9	27	Закарпатська	23199,9	27
Україна	27671,4	х	Україна	31947,2	х	Україна	33998,5	х

Показники значимості відстані між кластерами

Analysis of Variance (Spreadsheet1.sta)						
	Between - SS	df	Within - SS	df	F	signif. – p
Доходи бюджету	2,597298	3	1,491866	23	133,4746	0,000000
Міжбюджетні трансферти	2,764156	3	2,594094	23	8,1693	0,000701
Доходи населення	5,028033	3	6,338778	23	60,8134	0,000000
Чистий прибуток підприємств	5,303904	3	2,523875E	23	16,1114	0,000007

Евклідова відстань між кластерами

Euclidean Distances between Clusters (Spreadsheet1.sta) Distances below diagonal Squared distances above diagonal				
	No. 1	No. 2	No. 3	No. 4
No. 1	0	2,57349	1,148542	2,511423
No. 2	5072959	0,000000E-01	3,386988	5,493523
No. 3	3389015	1,840377E	0,000000	2,650360
No. 4	5011411	7,411831	1,627993	0,000000

Групування областей за кластерами та відстань до центру кластера
Кластер №1

Members of Cluster Number 1 (Spreadsheet1.sta) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 3 cases	
	Distance
Дніпропетровська	845625
Донецька	1152080
м. Київ	1231632

Кластер №2

Members of Cluster Number 2 (Spreadsheet1.sta) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 9 cases	
	Distance
Кіровоградська	113183
Миколаївська	206764
Полтавська	896922
Сумська	99691
Херсонська	286704
Черкаська	357947
Чернівецька	428130
Чернігівська	156869
м. Севастополь	1230483

Кластер №3

Members of Cluster Number 3 (Spreadsheet1.sta) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 7 cases	
	Distance
АР Крим	556488
Запорізька	644826
Київська	536640
Луганська	401423
Львівська	1150324
Одеська	338455
Харківська	722316

Кластер №4

Members of Cluster Number 4 (Spreadsheet1.sta) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 8 cases	
	Distance
Вінницька	502715,5
Волинська	283184,6
Житомирська	140121,0
Закарпатська	278271,0
Івано-Франківська	243820,4
Рівненська	57759,8
Тернопільська	444848,3
Хмельницька	175344,1

Розподіл областей за кластерами

Spreadsheet1.sta							
	Доходи бюджету	Міжбюджетні трансферти	Доходи населення	Читий прибуток підприємств	CASE_NO	CLUSTER	DISTANCE
АР Крим	5893722,6	4353444,5	57324	3376,3	1	3	556488,08
Вінницька	2824975,7	4853109,4	46157	2760	2	4	502715,49
Волинська	1452190,8	4109828	26907	1263,9	3	4	283184,60
Дніпропетровська	10137379,9	5844302	124594	31978,2	4	1	845624,70
Донецька	12455113,9	8057350,1	166366	24015,3	5	1	1152079,86
Житомирська	2171617,2	4374495,3	34947	1485,3	6	4	140121,05
Закарпатська	1460982	4791723	29102	989,6	7	4	278271,02
Запорізька	4452063,2	4000688,9	62671	8962,9	8	3	644825,61
Івано-Франківська	1929471	4939986,3	37310	1949,7	9	4	243820,41
Київська	4715967,6	4115785	58894	13763,9	10	3	536639,72
Кіровоградська	1886041,9	3073060,3	27695	2411,8	11	2	113183,28
Луганська	4456693,8	4627284,9	71485	3557,4	12	3	401422,91
Львівська	4455380,3	7333780,9	75762	6226,9	13	3	1150323,78
Миколаївська	2289013,4	3347601,8	35125	2783,6	14	2	206763,65
Одеська	5209555,8	5788122,1	78285	6372,4	15	3	338455,19
Полтавська	3867875,9	3247769,3	46984	8552,8	16	2	896921,66
Рівненська	1789234,6	4475071,6	31811	1129,7	17	4	57759,85
Сумська	2223286,8	3134649,7	33469	2702,7	18	2	99691,43
Тернопільська	1360498,2	3747689,5	26345	2421,1	19	4	444848,32
Харківська	6439080,4	5635523,7	91333	9432,1	20	3	722316,24
Херсонська	1700555,7	3400472,8	29489	1562,5	21	2	286704,25
Хмельницька	2232051,5	4332884,9	36770	2986,7	22	4	175344,13
Черкаська	2497995,7	3573929,7	35024	3304,4	23	2	357947,29
Чернівецька	1284900,9	3263951,3	22408	584,4	24	2	428129,48
Чернігівська	1823556,6	3142563	30393	1788,7	25	2	156868,85
м. Київ	12891335,8	3619303,5	218747	87519,1	26	1	1231632,25
м. Севастополь	1270528,7	663979,6	13336	632,3	27	2	1230482,67

**Статистична характеристика кластерного аналізу фінансового потенціалу
за відносними показниками методом К-середньої**

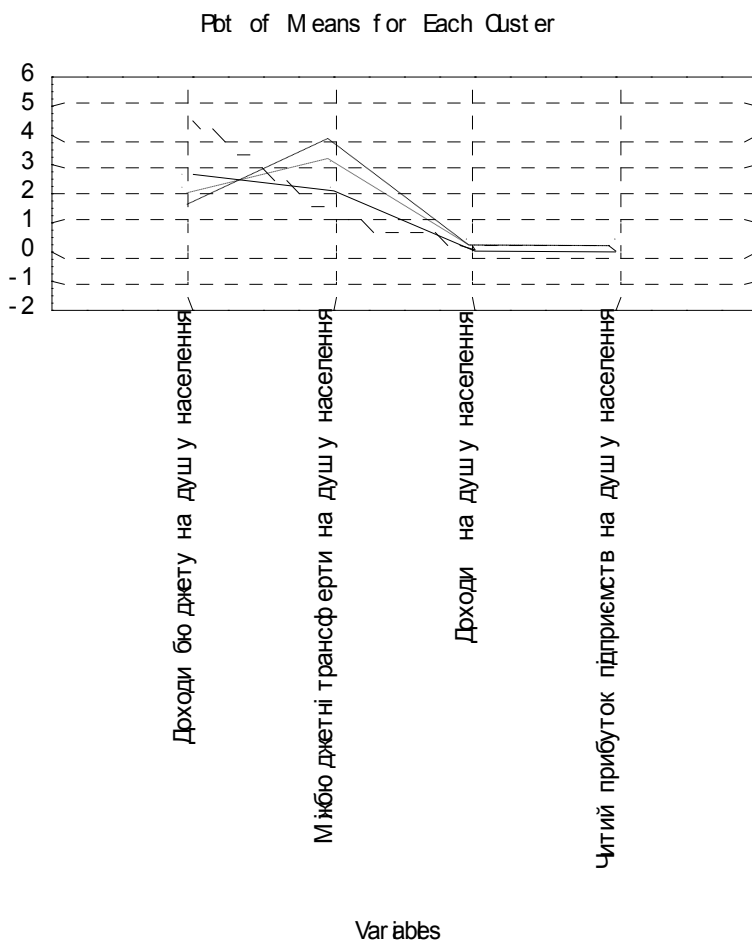
Members of Cluster Number 1 (Spreadsheet1.sta) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 10 cases	
	Distance
АР Крим	0,175644
Дніпропетровська	0,262463
Донецька	0,157942
Запорізька	0,110760
Київська	0,148236
Луганська	0,337510
Одеська	0,292390
Полтавська	0,065432
Харківська	0,157149
м. Севастополь	0,366143

Members of Cluster Number 2 (Spreadsheet1.sta) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 9 cases	
	Distance
Вінницька	0,034057
Кіровоградська	0,078210
Львівська	0,057666
Миколаївська	0,095709
Сумська	0,133802
Херсонська	0,145552
Хмельницька	0,171436
Черкаська	0,113959
Чернігівська	0,056163

Members of Cluster Number 3 (Spreadsheet1.sta) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 1 cases	
	Distance
м. Київ	0,00

Members of Cluster Number 4 (Spreadsheet1.sta) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 7 cases	
	Distance
Волинська	0,134873
Житомирська	0,186356
Закарпатська	0,142756
Івано-Франківська	0,052541
Рівнеська	0,112548
Тернопільська	0,118459
Чернівецька	0,042568

Cluster 1
 Cluster 2
 Cluster 3
 Cluster 4

Spreadsheet1.sta					
	Доходи бюджету на душу населення	Міжбюджетні трансферти на душу населення	Доходи на душу населення	Читий прибуток підприємств на душу населення	CASE_NO
АР Крим	2,99590578	2,21294934	0,0291390203	0,0017162458	1
Вінницька	1,745685	2,99896395	0,0285225755	0,00170553347	2
Волинська	1,39459005	3,94681279	0,0258397412	0,00121376775	3
Дніпропетровська	3,0789954	1,77507198	0,0378425546	0,0097126409	4
Донецька	2,86727722	1,85487315	0,0382989225	0,00552853415	5
Житомирська	1,72007648	3,46491384	0,027680529	0,00117646407	6
Закарпатська	1,16241556	3,81248598	0,0231547122	0,000787365238	7
Запорізька	2,50702808	2,25285199	0,0352910437	0,00504715252	8
Івано-Франківська	1,39604702	3,57427147	0,0269952304	0,00141068348	9
Київська	2,7331369	2,38530135	0,0341319913	0,00797686206	10
Кіровоградська	1,90979014	3,11175497	0,0280437237	0,00244216836	11
Луганська	1,99006364	2,06623831	0,0319204563	0,00158849872	12
Львівська	1,75516747	2,88909427	0,0298459366	0,00245304589	13
Миколаївська	1,95914777	2,86518489	0,030063199	0,00238246038	14
Одеська	2,17382475	2,41524682	0,0326664839	0,00265905221	15
Полтавська	2,65249118	2,2272378	0,0322204354	0,00586529329	16
Рівненська	1,54397295	3,86164537	0,027450466	0,000974844911	17
Сумська	1,96237527	2,76678612	0,02954128	0,00238552743	18
Тернопільська	1,26755239	3,49165678	0,0245451759	0,00225569654	19
Харківська	2,35239719	2,05883283	0,0333667977	0,00344584074	20
Херсонська	1,58550067	3,17040595	0,0274938535	0,00145678545	21
Хмельницька	1,70777748	3,31515794	0,0281333015	0,00228517084	22
Черкаська	1,98260393	2,83654895	0,0277977741	0,00262262918	23
Чернівецька	1,41429784	3,59265004	0,024664615	0,000643252453	24
Чернігівська	1,70932898	2,9457128	0,0284891819	0,0016766558	25
м. Київ	4,49378702	1,26165196	0,0762529534	0,0305082577	26
м. Севастополь	3,29263405	1,72073393	0,0345608625	0,00163863477	27

Газуда М. В., Индус К. П., М. Ю. Лалакулич.

Детермінанти формування і удосконалення системи управління фінансовим потенціалом України /М. В. Газуда, К. П. Индус, М.Ю. Лалакулич. – Ужгород: Видавництво «ФОП Сабов А.М.», – 220 с.

Монографія присвячена дослідженню теоретико-методичних і практичних засад управління фінансовим потенціалом регіонів країни та розроблення практичних рекомендацій щодо його удосконалення. Окреслено його місце і роль у формуванні та реалізації фінансової політики країни, обґрунтовано теоретико-методичні основи системного дослідження сутності управління фінансовим потенціалом країни та її регіонів, а також детермінанти процесу управління. Дослідження підтвердило, що управління фінансовим потенціалом країни доцільно здійснювати на основі поєднання структурного, функціонального та процесного підходів, враховуючи взаємозв'язок з фінансовою політикою.

Здійснено оцінювання сучасного стану фінансової системи України, рівня ефективності управління її фінансовим потенціалом, виокремлено основні чинники негативного впливу на зазначений процес. Запропоновано науково-методичний підхід до інтегрального оцінювання рівня фінансового потенціалу країни, що дозволяє дослідити його складові та обґрунтувати сукупність взаємопов'язаних етапів. У процесі дослідження розроблено інструментарій діагностування ефективності використання фінансового потенціалу країни та її регіонів на основі стохастичного фронтірного аналізу з урахуванням сукупності факторів його формування, практичне застосування якого є інформаційним підґрунтям для уточнення пріоритетів та інструментів реалізації фінансової політики держави.

Обґрунтовано науковий підхід до розроблення й реалізації стратегії фінансового розвитку регіонів країни, а також рекомендації щодо удосконалення управління фінансовим потенціалом країни, що сприятиме активізації економіко-соціальних, інноваційних та фінансових нереалізованих можливостей України та її регіонів.

Для спеціалістів, науковців, практиків, викладачів і студентів вищих навчальних закладів, коледжів економіко-фінансового профілю, працівників управлінських структур, державних органів влади, органів місцевого самоврядування.

УДК 336.77:330.131.7(477)

Наукове видання

ГАЗУДА Михайло Васильович

ИНДУС Катерина Петрівна

Лалакулич Марія Юріївна

Детермінанти формування і удосконалення системи управління фінансовим потенціалом України

Комп'ютерна верстка Медведєв М.С.

Здано до друку: 04.06.2017 р. Підписано до друку: 20.06.2017 р.

Формат 60x84/16. Папір офс. Гарнітура Times New Roman.

Друк офс. Ум. друк. арк. 12,78. Обл.-вид. арк. 9,83.

Тираж 300 шт. Замовлення № __.

Видавництво «ФОП Сабов А.М.».

м. Ужгород, вул. Університетська, 21/220. Тел./факс: (0312) 64 -37-22

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4815 від 25.02.2015р.

Друк: ФОП Сабов А.М., тел.: 050-43-22-437